

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Кафедра філософії

ФІЛОСОФІЯ І ПРАВО

Тези доповідей
XIV Міжнародної наукової конференції
аспірантів та студентів
(23 травня 2018 року)

Харків
2018

Організаційний комітет:

Голова – А. П. Гетьман, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Члени: О. Г. Данильян, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії; С. Б. Жданенко, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії; І. І. Коваленко, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії; Н. І. Сатохіна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри філософії

Тези друкуються мовою авторів у авторській редакції

Філософія і право : тези доп. XIV Міжнар. наук. конф. аспірантів та студентів (23 трав. 2018 р.). – Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2018. – 416 с.

У пропонованій до уваги читачів збірці тез і повідомлень XIV Міжнародної наукової конференції аспірантів та студентів «Філософія і право» висвітлюється широке коло як загальнофілософських проблем, так і різноманітних аспектів філософії права. Певна частина матеріалів конференції розвиває і поглиблює філософські уявлення у царині правової онтології, правової антропології, теорії правових цінностей, теорії пізнання права та інституційного виміру права. Деякі напрацювання містять спроби не тільки по-новому підійти до осмислення вже достатньо розробленої проблематики, а й виявляються кроком на шляху пізнання раніше не відрефлектованого шару правової реальності. У цьому сенсі зміст нижченаведених тез засвідчує зацікавленість майбутніх фахівців права у більш глибокому теоретичному освоєнні тих феноменів правової реальності, пізнання яких є умовою розв'язання нагальних практичних завдань правотворчого й правозастосовного характеру в контексті гідного виконання професійної місії у розбудові правової державності в Україні.

УДК 340.12

Адреса редакційної колегії:

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, Харків, 61024, Україна

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2018

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні гості та учасники зібрання!

Радий щиро привітати Вас на відкритті XIV Міжнародної наукової конференції аспірантів та студентів «Філософія і право»!

Нашій молодій державі потрібні високоосвічені фахівці, здатні зміцнювати її демократичні основи і долати кризові прояви суспільного розвитку. У підготовці юристів філософія відіграє суттєву роль. Мудрість великих мислителів минулого та знакових фігур сучасності сприяє формуванню зрілої громадянської культури майбутніх служителів Феміди.

На сьогоднішньому зібранні представлені всі навчальні підрозділи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, а також провідні вищі навчальні заклади України, Естонії, Словаччини, Чехії, Іспанії, Ізраїлю, Польщі та Японії.

Наша конференція покликана показати творчий потенціал філософії у дослідженні проблем розвитку людини та суспільства; обговорити актуальні проблеми духовного життя українського суспільства та його правової культури; удосконалити культуру мислення та практичних дій, пов'язаних із особистісним існуванням людини та громадянина.

Звернення до світоглядних засад пізнання суспільства, людини і права свідчить про те, що сучасні студенти та аспіранти не тільки пильно зберігають накопичені традиції, а й продовжують рухатись уперед, примножуючи знання і досвід. Зміст та якість запропонованих праць показують також упевненість молодих дослідників у тому, що філософські та філософсько-правові знання можна ефективно використовувати у майбутній професійній діяльності.

Уже стало традицією, що чимало колишніх студентів-учасників наших конференцій та проблемних груп при кафедрі філософії щорічно поповнюють лави аспірантів університету, блискуче захищають дисертації, при написанні яких вони спираються на фундаментальні знання з філософії та філософії права.

Дана конференція – це прекрасна можливість для відкритого діалогу, обміну думками та досвідом. Бажаю всім учасникам конференції яскравих виступів, цікавих дискусій, набуття цінного досвіду та дружніх контактів, а також продуктивних успіхів у досягненні поставлених цілей. Також хочу висловити сподівання на ваші подальші вагомі здобутки у дослідженні актуальних проблем філософії та права.

**Проректор з наукової роботи
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України А. П. Гетьман**

О ПРАВОСУДНОСТИ В ТВОРЧЕСТВЕ АРИСТОТЕЛЯ

Важнейшей категорией этики Аристотеля является «дикайосине». В качестве эквивалента этому термину может использоваться слово «правосудность», под которым понимается прежде всего внутреннее качество человека. Иногда в переводах «Этики», а также «Политики» и «Риторики» используется термин «справедливость»; реже встречается составной термин «правда и справедливость». Трудность перевода обусловлена тем, что, как указывал сам Аристотель, «у “правосудности” и “неправосудности” много значений», но из-за их близости не так заметно, что мы имеем дело не с одним и тем же, а с «соименностью», с одинаковыми словами, обозначающими разные понятия. Мы отдаем предпочтение термину «правосудность», за которым как можно будет увидеть ниже, в учении Аристотеля закрепилось более узкое значение. Возможно, лучше было бы применять понятие «праведность», которое могло бы характеризовать полную и совершенную добродетель. Однако данное понятие благодаря христианству приобрело специфический характер и вряд ли может соответствовать древнегреческому пониманию добродетельного человека.

Правосудностью принято считать «такой склад души, при котором люди склонны к правосудным поступкам, совершают правосудные дела и желают правосудного». Аристотель специально подчеркивает, что «поступки, совершаемые сообразно добродетели, не тогда правосудны или благоразумны, когда они обладают этими качествами, но когда [само] совершение этих поступков имеет известное качество – во-первых, оно сознательно (eidos), во-вторых, избрано преднамеренно (proairoumenos) и ради самого [поступка] и, в-третьих, оно уверенно и устойчиво». По убеждению философа, «[обладание правосудностью и благоразумием] рождается при частом повторении правосудных и благоразумных поступков», а не благодаря занятиям философией и т. п.

Здесь нет тавтологии, но нет еще и ответа на вопрос о характере самого поступка. Диалектический метод исследования правосудности,

избранный Аристотелем, предполагает сопоставление и анализ понятий. Философ определяет суть правосудности путем противопоставления ее неправосудности. Как он пишет, правосудность можно рассматривать с двух сторон. Взятая безусловно, правосудность – это полная добродетель, добродетель вообще, которая заключает в себе все добродетели. Из сравнения с общей неправосудностью, которая есть нарушение закона, своекорыстие и несправедливость, становится ясно, что «правосудный – это законопослушный (*nominos*) и справедливый (*isos*). Стало быть, правосудие, [или право], – это законное и справедливое».

Добродетель, реализуемая в отношении других, называется правосудностью. В отношении себя нельзя быть неправосудным. Поэтому «правосудность единственную из добродетелей почитают “чужим благом” затем, что она существует в отношении к другому. Действительно, [правосудный] приносит пользу другому». С одной стороны, пишет Аристотель, правосудность и добродетель «тождественны, а с другой – это разные понятия, а именно: поскольку речь идет об отношении к другому, постольку перед нами правосудность, а поскольку о соответствующем душевном складе, взятом безусловно, постольку о добродетели». В «Риторике» мыслитель дает еще одну интересную формулу: «Справедливость (*dicaioyne*) – такая добродетель, в силу которой каждый владеет тем, что ему принадлежит, и так, как повелевает закон».

В книге V «Никомаховой этики» Аристотель из общей правосудности (добродетели в целом) выделяет частную правосудность, противопоставляя ее неправосудности. «Неправосудность [в узком смысле] обращена на почесть, имущество, безопасность или на то, что (будь у нас одно слово) охватывает это все и что [возникает] при удовольствии от наживы, а другая [неправосудность] обращена на все, с чем имеет дело добропорядочный».

Именно частную правосудность Аристотель подразделяет на две разновидности. «Один вид частной правосудности и соответствующего права (*to dikaion*) связан с распределением почестей, имущества и всего прочего, что может быть поделено между согражданами... Другой [вид] – направительное право при взаимном обмене. Оно состоит из двух частей; дело в том, что обмен бывает произвольный и непроизвольный, а именно: произволен такой, как купля, продажа, ссуда, залог, заем, задаток, платеж... а непроизвольный обмен осуществляется тайком – скажем, кража... или подневольно – скажем, посрамление, пленение, умерщвление, ограбление, увечие, брань, унижение».

Частная правосудность состоит в следовании закону и имеет место только между гражданами полиса. Как указывает Аристотель, государственное право(судие) «основано на законе и бывает у тех, кому по природе присуще иметь закон». Известна и другая формула Аристотеля – «все законное в известном смысле правосудно». В самом деле, что определено законодательным [искусством], законно, а каждое из этих [определений] мы признаем правосудным, [т. е. правом]». Здесь как будто бы есть противоречие. Полисное право(судие) состоит в соответствии закону. Закон выступает как критерий право(судия). Вместе с тем, поскольку «все законное в известном смысле правосудно», правосудность (право) является критерием оценки закона. И то, и другое верно. Но что же первично? Это противоречие оказывается разрешимым благодаря обращению к общему закону и нахождению на его основе правды, соответствующей природе.

Высшим объективным критерием правосудности человека является не частный закон, а природа, общий закон. Как указывает Аристотель, «если в неведении [тех или иных обстоятельств] человек [кого-то] осудил, он не поступает неправосудно с точки зрения узаконенного правосудия и суд его не неправосудный, но в каком-то ином смысле этот человек все же неправосудный, ибо законное правосудие и первичное – разные вещи».

Аліпова Марія
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКОЮ, 1 курс, 2 група*

«ПРОБЛЕМА ВАГОНЕТКИ» І ТЕОРІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

У філософсько-соціалній думці справедливість розглядається як одна з найскладніших категорій, що охоплює різноманітні сфери суспільного життя. В умовах сьогодення, зважаючи на якісно-новий розвиток технологій, а також на докорінну зміну моральних устоїв, питання справедливості є безумовно актуальним питанням. Метою цієї доповіді є аналіз сучасних теорій справедливості та дослідження їх практичного вияву на прикладі «проблеми вагонетки».

«Проблема вагонетки» – це розумовий експеримент, сформульований таким чином. Вагонетка втратила керування і мчить по залізничній колії. Попереду на колії прив’язані і знерухомлені п’ятеро людей, і вагонетка мчить прямо на них. Ви стоїте на якійсь відстані від подій, біля стрілки. Якщо Ви натиснете на стрілку, вагонетка поїде по іншій колії. Однак, Ви помічаєте, що на іншій колії прив’язана одна людина. У Вас немає можливості управляти стрілкою так, щоб змінити напрям вагонетки без втрати. У Вас є всього два варіанти: 1) нічого не робити, і вагонетка вб’є п’ятьох на основній колії або 2) натиснути на стрілку, і вагонетка піде по боковій колії, і вб’є одну людину. Який вибір правильний? Яке рішення буде справедливим?

У ХХ ст. це питання було одним з найбільш дискусійних і залишається актуальним зараз, оскільки інноваційні технології потребують відповіді на це питання. Дослідивши «проблему вагонетки» з точки зору філософії моралі, слід вказати що рішення залежить від обраного підходу. Якщо розглядати цю дилему скрізь призму філософських вчень, її вирішення виявляється дуже цікавим.

Так, якщо вдатися до утилітаристського підходу, то необхідно перевести стрілку і вбити одну людину, щоб врятувати п’ятьох. Утилітаризм – це вчення, яке в класичній формі було сформульоване британським філософом Джоном Стюартом Міллем в другій половині ХІХ ст. Однак основоположником утилітаризму вважається англієць Єремія Бентам, який у 1780 р. опублікував роботу «Вступ до принципів моральності та законодавства». З точки зору утилітаризму основним критерієм наших вчинків повинно бути «найбільше щастя для найбільшої кількості людей», тобто загальне благо або загальна користь.

Щодо даної конкретної ситуації принцип максимізації користі дозволяє нам просто кількісно порахувати врятовані життя і, в результаті, прийти до висновку, що краще врятувати п’ятьох, навіть якщо для загальної користі доведеться пожертвувати одним індивідом.

З точки зору деонтологічного підходу в даному випадку потрібно залишити все як є. На перший погляд, це не очевидне рішення, але не все так просто. Класичне формулювання принципів деонтологічної етики відноситься до кінця ХVІІІ ст. і належить німецькому філософу Іммануїлу Канту. З точки зору деонтологічного підходу, при оцінці дій ми повинні керуватися не можливими наслідками, а виключно універсальними правилами. Наприклад, якщо ми вважаємо правилом моралі формулу «вбивство – це зло», то ми ніколи не можемо допустити вбивство,

навіть з міркувань самозахисту або захисту іншої людини. Іншими словами, правила гри, згідно деонтологічного підходу, повинні задаватися раз і назавжди і не допускати виключень.

Отже, «проблема вагонетки» дійсно актуалізувала такі теоретичні теми, як: намір, співвідношення мети і засобів, мотиву і результату, сфера дієвості моральних принципів, межі індивідуальної відповідальності, – проблеми, які навряд чи можуть мати остаточне вишення.

Амірова Карина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ППКЮ, 1 курс, 6 група*

ФІЛОСОФІЯ ТА РЕЛІГІЯ

Філософія й релігія мають зовсім різні завдання й різні по суті форми духовної діяльності. Релігія є життя в спілкуванні з Богом, що має метою задоволення особистої потреби людської душі в порятунку, у відшуканні останньої міцності й задоволеності, непорушного щиросердечного спокою й радості.

Філософія є зовсім незалежне від яких-небудь особистих інтересів вище, завершальне збагнення буття й життя шляхом розсуду їхньої абсолютної першооснови. Але ці різнорідні форми духовного життя збігаються між собою в тім відношенні, що обидві вони здійсненні лише через спрямованість свідомості на той самий об'єкт – на Бога, точніше, через живий, досвідчене розсуд Бога. Звичайно, абстрактно міркуючи, можливо уявити собі й зворотному співвідношенню – саме зроблена розбіжність шляхів здійснення обох завдань.

Відносно релігії це твердження не вимагає, звичайно, особливого доказу; ми можемо тут спокійно надати окремим парадоксалистам працю, всупереч загальнолюдському досвіду, доводити протилежність. Навпаки, відносно філософії це теза, що вимагає остаточного з'ясування й доказу, аж ніяк ще не вичерпаного попередніми загальними міркуваннями.

Філософія релігії у вузькому змісті – це автономне філософське міркування про Бога божества й релігії (Платона, Фоми Аквінського, Б. Спінози, й т.д.). Це зближає філософію релігії з історією філософії.

Дослідник і методолог релігії Ю. А. Кимелев виділяє дві основні форми розгляду філософії релігії:

1. Філософське релігієзнавство. Головне завдання – філософське осмислення феномена релігії, релігійного відношення людини до дійсності, у першу чергу, до божественної реальності, проблеми гносеології й релігійної мови (суб'єктивна сторона релігійного життя).

2. Філософська теологія. Головне завдання — філософсько-релігійні концепції буття віруючого й волі, що впливають із цього контексту проблеми, необхідності й випадковості, сутності й існування, атрибутів Бога й т.д. (онтологічна сторона). Інші назви «Філософської теології»: «природна теологія», «релігійна метафізика», «християнська філософія», «християнська метафізика», «раціональна теологія». Якщо говорити про стосунки західної філософії і релігії, то слід зупинитися і на такому її напрямі, як релігійна філософія, для якої, як і для екзистенціальної філософії, головною проблемою є проблема людського буття. Релігія, яка за тривалий період свого існування накопичила багато різноманітних способів осмислення природних і соціальних явищ, безумовно, є одним із фундаментальних джерел цінностей та орієнтирів для людини.

Останнім часом традиційна релігійна філософія переживає певну кризу. Вона викликає над труднощами усвідомлення сучасною людиною тих богословських догматів, які були сформульовані понад тисячу років тому за зовсім інших соціальних та духовних умов.

Андрєєва Ангеліна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Господарсько-правовий факультет,
1 курс, 1 група*

ОСМИСЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ У «ДЕРЖАВІ» ПЛАТОНА

Справедливість – це філософська категорія, єдиного тлумачення якої не знайдено понині. Як правило, дискусії з цього приводу призводять до осмислення справедливості з позицій професійної приналежності або політичних уподобань, але не філософії: для юриста справедливість – це покарання винуватих у міру тяжкості вчиненого правопорушення, для

політика-демократа – всезагальна рівність. Враховуючи різновекторність поглядів, проблема трактування даного поняття залишається актуальною. Першим кроком до її розв’язання постає аналіз міркувань з цього приводу тих, хто стояв у витоків філософії – античних філософів, зокрема, Платона.

Ідеї пошуку справедливості, як найвищого блага, присвячений один із центральних у творчості Платона твір «Держава». Праця складається з десяти книг і написана у вигляді властивої для автора форми діалогу, ключовою фігурою якого постає Сократ. Намагаючись спочатку зрозуміти, якою є справедлива людина і що за місце вона посідає в суспільстві, співбесідники знаходять відповідь на більш масштабне запитання: якою повинна бути справедлива країна та шляхи досягнення такого стану.

У першій книзі спробу дати визначення справедливості здійснюють Кефал – господар будинку, де відбувається бесіда, його син Полемарх і гість Фрасімах. Кожне із тлумачень було спростоване Сократом. Кефал трактує справедливість, як «віддавати те, що взяв» (за приклад наводиться повернення боргу). Сократ опонує цьому тлумаченню: «якби хтось отримав від свого друга зброю, коли друг був при повному розумі, а той, збожеволівши, вимагав би її назад, то в такому випадку зброю не слід повертати, і за несправедливого вважали би того, хто її повернув». Полемарх, у свою чергу, перефразовує слова Евріпіда («Я вважаю, що людині властиво завдавати ворогам зло») – для нього справедливість означає робити добро друзям і шкодити недругам. Проте Сократ опонує цьому судженню, як і в першому випадку, з етичної сторони: не гідно людині справедливої шкодити — ні товаришеві, ні комусь іншому; це властиво лише тому, хто їй протилежний, тобто людині несправедливій. Таким чином, навіть не визначивши правильного тлумачення категорії «справливість», передбачається, що справедлива людина є апріорі високоморальною.

Софіст Фрасімах (він зображується Платоном як антагоніст Сократу) визначає справедливість як те, що приносить користь сильнішому, а «сильнішими» передбачаються представники влади. Однак, і в цьому випадку Сократ знаходить суперечність: всім людям властиво помилятися, і тому коли наділені владою видають «некорисні та навіть шкідливі» передусім для себе самих розпорядження, то справедливість буде вимагати від підвладних їх виконувати, хоча зиску сильніший із цього не отримає.

Задля того, щоб відійти від суб'єктивних тлумачень, Сократ пропонує розглянути справедливість не як рису людини, а як ознаку держави (Книга II). Розкривається її сенс у четвертій книзі; як для людини є основними такі три чесноти: мудрість, мужність і помірність, так і для країни. Кожній із цих чеснот повинен відповідати окремий суспільний стан у державі: мудрості – правителі (філософи-стражі), мужності – воїни, помірності – робітники. Справедливість полягає в тому, що кожен виконує свою роботу і не втручається в чужу. Тобто, коли робітник, воїн і страж дотримуються властивих для себе обов'язків, без втручання у роботу інших класів, яку вони не зможуть зробити якісно. Відлуння ідей Платона можна спостерігати у концепції «сродної праці» українського філософа Григорія Сковороди.

Таким чином, розглядаючи проблему справедливої держави, Платон окреслив у своєму творі іншу, не менш важливу проблему: невідповідність людини своїй професії або посаді. Складність її розв'язання полягає вже в пере- або недооцінюванні людиною своїх знань, навичок і професійних схильностей.

Агаманюк Наталія
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 1 курс, 13 група

ПРЕДМЕТНЕ ПОЛЕ ФІЛОСОФІЇ

Фундаментальні проблеми філософії з'являються одночасно з її виникненням. Коло проблем, що відносяться до філософських, змінювалися по мірі розвитку культури, пізнання і практики, але завжди існували такі питання, відповіді на які за традицією очікували виключно від філософії. Німецький мислитель І. Кант вважав, що можна виділити чотири основних філософських питання: «Що я можу знати?», «Що я повинен робити?», «На що я можу сподіватися?», і «Що є людина?». Згодом, німецький філософ М. Хайдеггер основними питаннями філософії вважав «Що є світ?» та «Призначення людини у всесвіті».

Над цією проблемою працювали багато наукових діячів, мислителів, учених, серед яких можна виокремити Л. Рижак, В. Андрущенко, О. Данильяна, І. Кального, М. Горлача.

Незважаючи на те, що для різних філософських учень украй складно визначити єдиний предмет дослідження, можна виділити предметну область філософії, яка історично змінюється в межах, що визначаються специфікою філософського знання.

По-перше, це проблема єдності навколишнього світу, пошук першооснови всього суцього.

По-друге, важливою є проблема пізнання людини й сенсу її існування.

Відомий усім філософ Протагор проголосив тезу: «Людина є мірою всіх речей». З точки зору давньогрецького філософа Сократа любителю мудрості слід усвідомити, що найважливіше в житті людини є самопізнання. Саме цю думку підтвердив І. Кант, стверджуючи, що для того, аби допомогти людині зайняти належне місце у світі, потрібно навчити її «яким треба бути, щоб бути людиною».

Філософія, за визначенням Колюччо Салютаті – це роздуми про активність людини, живе усвідомлення спільної праці, роздуми про становище людини і її участь, про її поведінку, спосіб життя, сама жива причетність з усією драматичністю життєвого досвіду.

По-третє, актуальною є проблема відносин людини і світу, ідеально-го та матеріального, суб'єкта й об'єкта. Предметом філософії не є окремо взяті світ або людина, а система відношень «людина-світ». В епоху античності ця система осмислювалась як уявлення про місце людини в цілісності світового Космосу. В епоху Середньовіччя особливий філософський інтерес викликала проблема відношення людини до Бога. Філософи Нового часу в системі «людина-світ» робили акцент на адекватності наукового знання дійсності. Для німецьких філософів Канта, Шеллінга, Фіхте, Гегеля мало значення, насамперед, розуміння відношення «суб'єкт-об'єкт».

По-четверте, філософська проблема пов'язана із суб'єктно-суб'єктними відносинами, що розглядають людину в соціумі. Філософія прагне розв'язати складні питання пов'язані з проблемою самовдосконалення індивіда, проблемою відчуження. Провідними темами сучасної філософської думки стають теми пошуків злагоди, взаєморозуміння, ідеалів толерантності, комунікативного рішення всіх виникаючих конфліктів.

Отже, предмет філософії – це не швидкий одноразовий акт, це – тривалий процес виявлення специфічного філософського змісту. На завершення слід доповнити, що наповнення предмета філософії новим змістом триває і нині. На сьогодні предмет філософії, треба розуміти як учення

про вічне, яке впродовж усієї своєї історії розвивається і збагачується, але зберігає водночас спадкоємність пізнаного.

Бабенко Єлизавета
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 4 група*

МІЖНАРОДНІ ЮРИДИЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ГІДНИЙ ЗАМІННИК МОРАЛЬНИХ ПРАВ

Питання про визначення прав людини потребує особливої уваги, адже існує багато концепцій та підходів щодо дефініції досліджуваного поняття. Поряд із цим постає питання щодо причин появи та обґрунтування системи міжнародних юридичних прав людини, до складу якого, в свою чергу входять три питання: Як необхідно аналізувати концепцію прав людини? Як дати пояснення існуванню моральних прав? Яким чином моральна філософія може критикувати або виправдати міжнародні юридичні права?

Щодо першого питання виникає багато спорів, тому що однозначного визначення поняття «права людини» немає. Пануючими в цьому спорі є представлення прав людини як загального поняття і як моральних прав всіх індивідуумів, незалежно від того, на якому рівні вони визнаються: національному чи міжнародному.

Друге питання стосується моральних прав людини, які були актуальними до створення системи міжнародних юридичних прав і слугували її базою. Ці права є елементом еволюції поглядів людини, її спроб захистити свої інтереси та інтереси суспільства, з яким вона співіснує. Важливо зазначити, що системи міжнародних та юридичних прав взаємопов'язані, їх важко назвати незалежними одна від одної. Саме тому виникає «дзеркальна теорія», що пояснює, як моральні права регулювали аналогічні відносини між суб'єктами, які зараз регулюються юридичними правами. Цей факт дає відповідь на третє питання, тобто спроби критики або виправдання міжнародних юридичних прав за допомогою моральних. Зрозуміло, що перш за все «дзеркальна теорія» виправдовує, адже вона показує рівень якості сучасного замітника моральних прав – міжнародних юридичних прав.

Причини створення системи міжнародних юридичних прав зумовлені історично. Після викритих злочинів нацизму, таких, як Голокост та ін., світова спільнота, яку представила ООН, заприяглася ніколи знову не допустити такого жакливого конфлікту в майбутньому. Західні лідери вирішили доповнити статут ООН «дорожньою картою» гарантування людських прав і свобод для кожної особи у світі. Такою картою стала Загальна декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 року. Даний документ заявив, що «люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах», і був спрямований на: захист жертв репресій з боку держав, забезпечення рівності в правах, нагляд за дотриманням обов'язку державами забезпечити належний рівень життя їх громадян.

Декларація була не єдиним міжнародним актом, що стала носієм основоположних прав людини. До таких документів слід віднести Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Преамбули цих актів майже повністю дублюють одна одну і є цікавим те, що основою для них стали моральні права людини через високий рівень довіри, усталеність цих норм.

Ще одним аргументом на користь системи міжнародних юридичних прав людини є те, що вона сприяє кращому розумінню конституційних прав окремих держав та охоплює інтереси людства. Наприклад, французька Декларація прав людини і громадянина подарувала право, яке вважається універсальним, а не специфічним у багатьох країнах, тому можна з впевненістю сказати, що мета системи міжнародних юридичних прав була досягнута.

Бадалян Едуард
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 16 група*

Ю. ГАБЕРМАС ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «МОДЕРН» І «ПОСТМОДЕРН»

Осмислюючи підхід Ю. Габермаса до розуміння змістовно-сутнісних зрушень у культурі європейської цивілізації, згадаємо, що «модерн» – це інтегральна характеристика європейського суспільства та культури, яка

сьогодні все частіше використовується у філософських і соціологічних концепціях для визначення етапу становлення, еволюції промислового суспільства, яке приходить на зміну традиційному – аграрному, охоплюючи добу від XVII ст. до 60-х рр. XIX ст.

У філософській культурі XX ст. поширене ототожнення сучасності з торжеством наукової раціональності. Сучасність асоціюється із свободою суджень, свободою від диктату, вільним вибором, динамізмом суспільних процесів та наявністю жорстких стандартів, недотримання яких означає втрату соціального статусу. Такої точки зору дотримуються, зокрема, Т. Адорно, Х. Арндт, М. Вебер, Ф. Гайек, М. Горкхаймер, Р. Рорті, М. Фуко і, звичайно, Ю. Габермас. Для них філософські складові сучасності – це питання про долю розуму в історії, про логіку здійснення емансипаційних, цивілізаційних, модерністських проєктів, про можливість та межі забезпечувати волю людини засобами раціональності. Власне, Ю. Габермас вважає, що питання про теорію модерну треба розглядати як відносини у світі індустріальної сучасності. Модерність визначається у цьому сенсі як «суспільство, в якому втілені ідеали епохи Просвітництва, де усвідомлена взаємодія між світом та людиною регулює усі сторони соціального буття». Це означає, що «модерн» є реальністю, що глобалізується у контексті протиставлення й взаємодоповнення суспільних систем, які вийшли із різних духовних орієнтацій. І тому поняття модерну використовується для опису нових явищ у мистецтві, філософії, політиці з метою характеристики прогресу у культурі як духовній, так і матеріальній, який визначає такий атрибут як інноваційність. Але наслідки такого європейського авангардизму для всього світу виявилися неоднозначними, а подекуди й трагічними.

Звідси обумовленість іншого поняття – «постмодерну» як противаги «модерну». Постмодернізм постає критикою модерну, тобто вимогою самокритичного ставлення європейців до своїх здобутків. Ю. Габермас, розмірковуючи з цього приводу, вказує на причини кризових явищ у капіталістичній цивілізації. Він зазначає, що вони ведуть до порушення соціальних зв'язків, руйнації особистості. Протириччя цієї цивілізації ведуть до того, що порушується системна рівновага: не виробляється достатня кількість товарів економічною системою, управління соціумом виходить за межі раціонального та набуває форми тотального адміністрування, «соціокультурна система не генерує зміст, на який спирається мотивація». Тому не можна говорити про пріоритет матеріальної та ідеальної діяльності у соціумі: соціальна взаємодія вимагає інших характе-

ристик для суспільної практики. Ю. Габермас, як і його попередники – засновники й теоретики франкфуртської школи філософії, міркує над новими прийомами та засобами духовного й раціонального освоєння світу людиною, які б дозволили їй протистояти процесам, що ведуть до її знеособлення та омасовлення, тобто до втрати власної особистості. Він пропонує шукати пояснення дій суб'єкту у світі інтерсуб'єктивного взаєморозуміння, підкреслюючи, що у кожного воля існує для того, щоб налагодити соціальне партнерство, враховуючи інтерес кожного. Тому майбутнє ЄС він бачив у перетворенні його у комунікативну спільноту. Втіленням цих ідей Ю. Габермаса є творення ЄС як гармонійного правового простору усіх його держав-членів. Та що це можливо бачимо на прикладі країн Скандинавії. Тому маємо взірцеву орієнтацію й для нашої країни.

Бандура Дарія

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

Господарсько-правовий факультет,

1 курс, 3 група

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ДУХОВНОГО І ТІЛЕСНОГО В ЛЮДИНІ

Природа людини дуалістична, в ній суміщуються два начала: духовне і тілесне. Як природній субстанції, їй притаманні як фізичні властивості, так і психічні. Фізичні властивості включають в себе розмір, вагу, форму, колір та інше. А психічні – особливий склад внутрішнього світу індивідуума. Дух, душа, свідомість зазвичай трактуються як сформовані суспільством феномени вищого порядку і протиставляються природному, біологічному як нижчому в людині. З точки зору дуалізму можна стверджувати, що людина одночасно належить до двох світів: до природного, тілесного світу і до світу свідомості, психічного світу, приналежність до останнього і робить її людиною.

Розглядаючи це питання, варто звернути увагу на погляди античних філософів, в першу чергу, Платона і Аристотеля. Перший розглядає людину як безсмертну, нетілесну душу, що володіє тілом. Платон часто протиставляє душу і тіло як дві різні сутності. Тіло – смертне, а душа – вічна. Згідно з ученням, викладеним в діалозі «Держава», на

відміну від тіла, яке можна знищити, душі ніщо не може перешкодити існувати вічно. Те, що не здатне загинути від будь-якого зла, можна вважати безсмертним.

Аристотель хоч і був учнем Платона, але все ж критикував його вчення. Він не вірив в платонівські форми, що існують незалежно одна від одної. Відповідно до аристотелівських форм природа і властивості речей існують в самих речах. Це дозволило давньогрецькому філософу пояснити синтез тіла і душі, стверджуючи, що душа є формою тіла. Це означає, що душа окремої людини є не більше, ніж її природою.

Загалом концепції Аристотеля і Платона створювали певне поле, всередині якого розташовані безліч проміжних інтерпретацій. Наприклад, представники ранньої схоластики віддавали перевагу Платону, більше уваги приділяли розрізненню духовного і тілесного, ніж того, як душа і тіло співвідносяться в людині. Пріоритет при цьому зберігався за душею як автентичною частиною людини, специфічним втіленням самої людини. Вона і є вираженням особистісного змісту індивіда.

Відомий філософ Декарт, розглядаючи проблему співвідношення душі й тіла, зосередив увагу на проблемі так званого психофізичного дуалізму. Таким чином, він відкинув спекулятивні теологічні міркування про душу і заклав основи наукового підходу до даної проблеми. Подібна позиція спричинила й зміну методів дослідження: замість метафізичних міркувань стали застосовувати методи об'єктивного спостереження й експерименту, замість умоглядних спекуляцій про існування й природу душі – спостереження за ходом психічних процесів.

Тіло й душа – це дві самостійні субстанції. Матерія, тілесна субстанція характеризується насамперед довжиною (вона завжди займає деяке місце в просторі) і підкоряється законам механіки. Душа, розум не мають довжини й не прив'язані до якої-небудь фізичної субстанції. Особливо революційний характер має ідея Декарта про те, що, незважаючи на всі розходження душі й тіла, між ними все-таки можлива взаємодія: душа впливає на тіло, а тіло впливає на душу. Роботи Декарта послужили потужним каталізатором для цілого ряду концепцій, що згодом зіграли істотну роль в історії психології. Величезне значення мають його механістична концепція тіла, теорія рефлексів, уявлення про взаємодію душі й тіла. Декарт уперше спробував застосувати механістичну концепцію до розуміння функціонування тіла людини.

У ХХ столітті стверджується ідея матеріальної єдності людини. Доводячи цю ідею, мислитель Шелер говорить про те, що взаємозв'язок

душевної та тілесної субстанції, за Декартом, не може задовольнити сучасний світогляд, й саме тому він схиляється до погляду Канта про те, що фізіологічний і психічний процеси життя людини онтологічно тождні.

Отже, схиляючись до поглядів сучасних філософів й загалом сучасного світогляду, можна стверджувати, що тіло матеріальне, проте його невід'ємною частиною й властивістю є духовне. Водночас душа людини не існує без тіла, яке за своєю природою є тілесною субстанцією й органічною «обгорткою» для душі.

Баранова Евгения

*Национальный юридический
университет
имени Ярослава Мудрого
ИПКОЮ, 1 курс, 6 группа*

ИНОМЕРНОСТЬ КАК НОВЫЙ АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЙ ИДЕАЛ

Пограничное состояние культуры сегодня находит свое отражение в социальных практиках человека, выявляющих новые смыслы. Иномерность становится целью инновационного развития, что находит отражение в новом идеале, который транслирует и создает образование. Иномерность – это не только некое пространство духовного богатства общества, но и система механизмов совершенствования человека, важнейшим из которых является мера, понимаемая как путь к гармонии, а также сфера реализации творческого потенциала социума.

Иномерность построена на фундаментальном взаимодействии «Я» с культурными объектами и человеческими субъектами воплощенного прошлого и переживаемого настоящего. Порождаемое ею воздействие на личность сопровождается появлением перцептивных способностей, т. е. зеркального отражения иномерной деятельности, соотносенной с внутренним состоянием субъекта и реалиями его внешнего бытия.

Стать иномерным и сформировать себе подобных – новая образовательная идея, которая пробуждает понимание того, что инновации в сфере образования необходимы. Внутреннего и внешнего ресурса у иномерного человека сейчас пока нет, более того, он сам выступает

как барьер. Однако развитие идет своим чередом, даже если выбранный обществом «посланец» будет сопротивляться. В этом смысле желаемая гармония в любом инновационном процессе выступает как резерв и одновременно барьер развития.

Ответ на вызов времени содержится уже в самой культуре. Несмотря на все негативные оценки постмодернистского мышления, оно дает выход новым творческим находкам. Постмодернисты мыслят согласно своей логике, однако интерпретируют именно классику и не отвергают ее, но используют. Пришло время, когда надо не отвергать, а обобщать опыт самого постмодернизма и критики логоцентризма, делая акцент на динамике осмысления и порождения новых смыслов, опираясь на личность, которая и есть единственный источник этой динамики. Соединение постмодернизма и классики в последнее время дает хорошие результаты, открывая конструктивный потенциал социальных исследований.

Создание гениев, «сверхлюдей», интерлокеров, которых обучают налаживать взаимодействие со многими людьми с помощью особых психотехнологий, – это уже иномерность в реальном измерении. Интерлокер должен уметь доносить свои выводы в максимально понятной форме, используя и текст, и видеообраз. Это своеобразные коммуникационные человекоторренты. Интерлокер является не лидером в традиционном значении этого типа личности, которого готовят в массовых «школах», а инженером, культурологом, психологом, лингвистом, логиком, семиотиком, т. е. это универсально-гармоничный человек. Подобный гений «заражает» гения; творец «порождает» творца. Научившись этому, можно научить другого.

Интерлокер и иномер сближаются, становятся общим знаковым явлением, которое востребовано обществом. Интерлокеры хорошо понимают пространство как целостность, у них есть комплексное видение предмета, в частности экономики, целостное представление о культуре, т. е. они иномирны и иномерны одновременно. Их иномерность – это новое возвращение старого, актуализация отвергнутых современностью человеческих качеств. Иномерность в таком значении открывает путь прошлого к настоящему, чтобы потом определить будущее. Таким образом, иномерность – не только цель, но и путь к этой цели; это максимальное напряжение между иномерными основаниями человеческой культуры и бытия; это движение навстречу тому, что должно быть, и одновременно к тому, чего с человеческой точки зрения быть не может. Именно в иномерности человека гипотетически коренится возможность

трансцендентального синтеза и разрешения трагических противоречий настоящего.

Еще одно качество культурно развитого индивида – интуиция, которая предстает во множестве проявлений: чувстве такта, сопережива-ния, угадывания, предупредительности и др. На этой основе возникает необходимость культурного разума, позволяющего рассматривать события и факты окружающего мира в их взаимосвязи и взаимообусловленности, появляется способность к созданию и прочтению культурно-го контекста отдельных элементов бытия. Все вместе создает личностное ощущение культурных возможностей, способных воздействовать на мир, на свое окружение, появляется действенная окультуренность индивида, делающая его полезным и востребованным в обществе.

Аутентичность, т. е. глубинная подлинность и истинность, является продуктом духовного развития и сопровождающего это развитие образовательного процесса. Иномерная аутентичность означает взаимодействие личности в рамках определенного пространства, которое относится к духовной интерпретации реальной действительности, включает в себя модальности актуального мира, содержит знание о человеке как величайшей ценности в мироздании. Основными принципами иномерного бытия следует считать гуманизм, романтизм и коллективизм.

Таким образом, иномерность становится технологией потенциального обогащения человека в современном мире – чуткого восприятия, образного мышления, системного представления. Модели иномерной реальности через человека переходят в наш мир, раздвигая границы его ойкумены.

Баула Марина

*Навчально-науковий юридичний інститут
Київського міжнародного університету
4 курс, 401 група*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОНТОЛОГІЧНА ОСНОВА ПРАВОСУДДЯ

Минуле століття стало початком створення нових методологічних конструкцій мислення, під впливом яких відбулися концептуальні зміни в сфері судового пізнання змісту правової дійсності, пов'язані із перео-

смишленням значення юридичної герменевтики. Вчені визначили нові підходи до вирішення питань методологічного характеру, які відображають нову онтологічну основу здійснення правосуддя, тобто судового здійснення ідеї права.

Імперативом здійснення правосуддя було проголошено утвердження верховенства права як основи формування суддівського праворозуміння. Верховенство права вимагає від судді відмінного розуміння тексту закону, заперечення за ним завершеності та незмінності, сприйняття його критично в постійному пошуку дійсного права. Іншими словами, суддя, перебуваючи в новому контексті фактичних обставин справи, повинен завжди здійснювати творчий пошук права – з'ясувати новий правовий смисл тексту закону. Контекст стає визначальним чинником впливу на розуміння тексту закону, відтак підкреслюється інший статус особистості судді – як творця права.

На думку О. В. Стовби, представники герменевтичної філософії першими прагнули подолати відокремлення творення права від суддівської діяльності, розглядаючи буття права у зв'язку з конкретною правовою ситуацією. Х.-Г. Гадамер вказував, що «юрист осягає сенс закону лише з точки зору конкретного випадку і задля нього. Сенс закону конкретизується завдяки усім випадкам його застосування». Г. Кон стверджував, що джерело права міститься у конкретній правовій ситуації, а не в нормі закону. Остання є лише формою, якої може набути право в конкретній ситуації, оскільки право не існує перед-дано, воно породжується щоразу заново. А. Кауфман пояснював, що «для кожного випадку так званого застосування права виробництво повинно мати місце наново. Навіть пояснення справи як існуючої подібно до попередньої – строго кажучи, як тотожної – вимагає цього способу мислення, навіть якщо ми не завжди у відношеннях усвідомлюємо, що ми насправді творимо».

Н. І. Сатохіна виділяє дві протилежні традиції філософської герменевтики. Згідно першої традиції відбувається реконструкція закладеного смислу в тексті закону (отожнення смислу із задумами законодавця), інша традиція є «зверненням до предмету розуміння як до того, що ще тільки має стати смислом, чимось осмисленим». Вибір між ними залежить від онтологічної моделі правової реальності. С. І. Максимов визначає первісною складовою правової реальності ідею права, яка є вираженням сутності права, а закон як перехідний етап до здійснення ідеї права в правовому житті, «апогеєм якого є судове рішення».

Г. Кельзен стверджував, що суддя при розгляді справи сам створює норму, його функція не встановити вже створене та зафіксоване право, а продовжити творення права. Однак, на відміну від законодавця, який створює загальні норми, суддя створює індивідуальну норму. Закон являється лише заданою нормативною рамкою, всередині якої може бути знайдено невизначену кількість рішень, і всі вони будуть мати юридично рівноправну цінність та значення. На думку Ч. Варги, судові рішення є утвердженням особистої позиції судді, являється незамінним та індивідуальним внеском судді в існування права. Суддя здійснює творче наповнення заданої нормативної рамки, яке може здійснюватися в безкінечній кількості форм.

Здійснення правосуддя в розуміння ствердження ідеї права передбачає осмислення кожної правової ситуації, яке породжує новий правовий смисл, втілений в судовому рішенні. Суддя як суб'єкт розуміння тексту закону постає творцем права, з власним інтелектуально-правовим світом та правосвідомістю, а тому рішення виступає й як акт самовизначення особистості судді.

Баширова Ельвіра

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 1 курс, 6 група*

МІЙ ПОГЛЯД НА ФІЛОСОФІЮ Г. С. СКОВОРОДИ

Сковорода і як письменник, і як педагог, і як мислитель пройшов ідейно-естетичну еволюцію. Його філософські погляди формувалися поступово. Перехід від літературно-художніх жанрів до філософських форм-діалогів, трактатів та притч знаменує новий етап у творчості письменника – філософа.

У подальші роки Сковорода обирає жанри філософського діалогу та діалогу-притчі. Такий характер має більшість його творів. В них він від окремих загалом моралістичних ідей переходить до розгортання цілісного етичного вчення, в центрі якого лежить ідея «спорідненої» праці як основи щастя, також водночас він шукає обґрунтування онтологічних та гносеологічних основ свого філософсько-естетичного вчення.

Філософія Григорія Савича Сковороди зводилась до основної ідеї, що сутність людини – це дух, думка і серце. Шлях до ідеального суспільства пролягає через серце людини, її мораль, самовиховання, творчу працю. Тема природної людини у творчості Григорія Сковороди, як і в західноєвропейських мислителів-просвітників, одна з провідних. Філософ осмислює сутність людини з побутового досвіду, яскравого фольклорного надбання народної мудрості. У багатьох творах чітко окреслені три аспекти тлумачення теми природи людини: по-перше – пантеїстичний аспект – природність людини як злиття її з первинною природою (тобто натурою); по-друге, соціально-психологічний аспект природність людини як спрямування життєвої діяльності за її природними нахилами, за внутрішнім законом буття особистості (життя за принципом «хто ти є»); по-третє, природність людини як цілеспрямованість особистості на гармонізацію відносин людина-природа і людина-людина (суспільство).

Провідна думка Сковороди про взаємозв'язок життя і філософії привела до зосередження його уваги на релігійній і моральній проблематиці. Він прагнув виробити такі принципи, які б допомагали людині віднайти істинний шлях до щастя, найвищого блаженства. У цьому – одна з особливостей його філософії, її практична спрямованість.

Своєрідність філософських ідей Сковороди зумовлює пошуки відповідної форми і в свою чергу залежить від зворотнього впливу цієї форми на їх зміст. Це робить дуже істотною проблему естетики мислителя. В органічному зв'язку з етико-гуманістичними проблемами у Сковороди перебуває естетична проблематика. Це виявляється в тому, що він отожднює етичні і естетичні категорії, що в нього збігаються прекрасне з моральним, краса з добром, потворне з аморальним, тощо. Саме тому він схильний визнавати передусім красу нерукотворної, незайманої природи з її ритмами і пропорціями й ідеалістично заперечувати красу природи, перетвореної людиною відповідно до своїх потреб. У людському житті він також вважає прекрасними ті вчинки, які відповідають природним нахилам людини, смішними – прояви неспорідненості.

У своїх філософських трактатах Сковорода, насамперед, намагався розкрити трагічні суперечності життя і смерті, добра і зла. У своєму ставленні до світу він спирався не стільки на аналіз соціального середовища, скільки на осмислення гуманістичної сутності суперечностей людини і світу, протилежних начал у самій людині.

Отже, Григорій Сковорода – постать незвичайна, яка залишила визначний слід в історії не тільки України, а й всього світу. Григорій Савич був великим філософом, поетом, педагогом, але перш за все Григорій Сковорода був звичайною людиною, яка відрізнялася від багатьох інших людей вмінням думати, думати про все: про життя, його сенс, про таке бажане людське щастя та звісно про людину.

Белоусова Диана

*Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого
ИПКОЮ, 1 курс, 9 группа*

СОЦИАЛЬНОЕ БЫТИЕ В ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ЧЕЛОВЕКА (НА ПРИМЕРЕ УЧЕНИЯ М. БУБЕРА)

М. Бубер одним из первых исследовал отношение «Я – Ты» как особую первичную форму бытия. Исходной методологической установкой его философии является положение об изначальной двойственности человека, укорененной в самом основании сущего. При этом понятие «отношение» он употребляет не в психологическом смысле, а как соотнесенность человека с его предстоящим, будь то другой человек, явление природы или духовная сущность. Соотнесенность также носит двойственный характер в силу того, что человеку присуща способность задавать способ существования как мира в целом, так и себя в этом мире. М. Бубер связывает эту способность с формулами «Я – Ты» и «Я – Оно». Согласно Буберу, «Я – Оно» помещает человека в мир «ставшего», где он является «вещью среди вещей», то есть одним из множества отчужденных друг от друга индивидов. Существование человека в мире «Оно» предполагает «использование» человека в качестве функции общественной системы. Понятие «Оно» имеет негативное значение и относится лишь к объективированному знанию. Поскольку в мире «Оно» господствует необходимость, и нет места свободе, постольку человек в нем не способен на творческую деятельность и обречен на пассивность. В этом смысле человек не знает действительной жизни и не причастен к духу, поскольку дух находится

между «Я» и «Ты». Такой человек закрыт для любви, которая есть ответственность «Я» за «Ты». В отношениях «Я – Ты» человек освобождается от плена причинно-следственных связей и свободно избирает то, к чему он предназначен. Так происходит, по мнению Бубера, встреча с судьбой. У того, кто живет в мире «Оно», нет судьбы, ибо он не знает своего предназначения. Бубер подчеркивает, что судьба не ограничивает свободу человека. Они «объемлют друг друга, образуя Смысл». Этот последний невозможно отобразить и истолковать, но он есть нечто достоверное для человека, который в каждом «Ты» прозревает «вечное Ты». «Возвышенная печаль нашей судьбы» состоит в том, писал Бубер, что встречи с «Ты» носят исключительный характер. Делая человека сопричастным Вечности, встречи с «Ты» не поддаются формализации и логическому объяснению, а потому из них невозможно извлекать никакой пользы. Подобно хайдеггеровскому «ужасу», встречи с «Ты» пугают человека, ибо ослабляют его привычные формы жизни. М. Бубер утверждает, что каждое «Ты» как бы обречено стать «Оно». Но каждое «Оно» воспламененное актом духа, может войти в действительность отношения и стать «Ты». Поэтому существование мира «Оно» не лишено смысла. Тем не менее «Оно» представляет собой постоянную угрозу для «Ты», ибо мир «Оно» неуклонно разрастается.

Согласно Буберу, у каждой новой культуры мир «Оно» полнее, чем у предшествующей культуры. Истоком каждой культуры является «вхождение в отношение», «событие-встреча». Но если это отношение периодически не возобновляется, культура со временем застывает и живые свидетельства ее связи с «Ты» покрываются «коркой вещности», превращаясь в мир «Оно». Ф. Розенцвейг критиковал Бубера за резкое противопоставление «Ты» и «Оно», ибо отрицание мира «Оно» ведет к отрицанию культуры и ее ценностей. Однако Бубер не отрицал мир «Оно» полностью. Он понимал, что человек без «Оно» жить не может, но считал, что тот, кто живет лишь с «Оно», тот не человек. Аналогом «Ты» в отношении к множеству людей Бубер называет «Мы». Безымянная, безликая толпа, по его мнению, не может называться «Мы». «Мы» существует только там, где есть «Ты». Бубер пишет: «Под “Мы” я разумею соединение многих независимых, достигших “Я” и самостоятельно ответственных личностей... “Мы” потенциально включает “Ты”. Лишь люди, способные сказать друг другу настоящее “Ты”, могут сказать друг другу и настоящее “Мы”».

Беркела Ганна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Міжнародно-правовий факультет,
1 курс, 2 група

ВПЛИВ ФІЛОСОФІЇ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА

Проблема формування громадянської компетентності майбутніх юристів завжди привертала увагу вчених, тому що на молодь покладається особлива відповідальність за сьогодення й майбутнє Батьківщини. Це поняття увійшло до активного наукового вжитку порівняно недавно, у зв'язку зі становленням компетентістного підходу до визначення цілей і якості освітнього процесу. Науковці визначили громадянську компетентність як здатність захищати права, інтереси, потреби людини і громадянина, держави й суспільства. Громадянська компетентність є об'єктивною категорією, що фіксує певний рівень розвитку, суспільно визнаного комплексу знань, умінь, навичок, ставлень, орієнтацій.

Громадянська компетентність є однією з якостей майбутнього юриста. На її формування і розвиток впливають багато різних наук, в тому числі й філософія. Вперше громадянську компетентність почали досліджувати філософи Античності: Аристотель, Сократ, Платон, які говорили, що справжній громадянин вищим благом вважає інтереси суспільства. Філософи Нового часу, такі як Т. Гоббс, реанімували і розвинули античні ідеї щодо якостей громадянської компетентності.

Варто зазначити, що вплив філософії на формування громадянської компетентності майбутнього юриста найбільш рельєфно проявляється через реалізацію її функцій. Наприклад, аксіологічна функція спрямовує розуміти право як цінність, що пов'язана з такими загальнолюдськими цінностями як справедливість, рівність, свобода тощо. Майбутній юрист у своїй діяльності завжди буде стикатися з цими цінностями, його завдання відтворювати їх за допомогою норм права. Наступною є методологічна функція філософії, за допомогою якої у юриста формуються норми пізнавальної діяльності та культура мислення, що забезпечує успішність в розв'язанні поточних проблем, дозволяє займати активну

громадську і професійну позиції. Аналіз юридичної практики дозволяє стверджувати – ядром методологічної культури юриста виступає професійний світогляд, який формується за допомогою світоглядної функції філософії, сприяючи засвоєнню майбутнім юристом переконань, цінностей, ідеалів, життєвих норм тощо. В свою чергу, пізнавальна функція філософії сприяє озброєнню юристів знаннями про людину, про законність і закони суспільного буття, що надає їм можливість впливати на суспільну правосвідомість. Юристи завжди працюють з людьми, тому практично-діяльнісна функція філософії стає знаряддям активного впливу на переконання та цінності інших людей.

Безсумнівно, філософія через низку притаманних їй функцій впливає на формування громадянських якостей майбутнього юриста, спрямовує його здійснювати свою діяльність справедливо, вчить наполегливо працювати, боронити інтереси своєї Батьківщини, ставитись до людини як вищої соціальної цінності, послідовно обстоювати і захищати її права. Вміння осмислити високий гуманістичний зміст своєї діяльності, обґрунтовувати з філософської точки зору свою теоретичну позицію, використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству України – є ознакою високого професіоналізму і громадянської компетентності майбутнього правника.

Отже, майбутній юрист як громадянин формується під впливом низки гуманітарних наук, філософії зокрема. Громадянська компетентність правознавця вважається однією з базових характеристик для його подальшої суспільно-важливої діяльності.

Бернацька Жанна, Конюхова Марія
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 3 група*

ПРАВА ЛЮДИНИ, ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ І ВЛАДА

У роботі Пабло Гілаберта «Права людини, людська гідність і влада» досліджується зв'язок між правами людини, людською гідністю і владою. Також ця робота переслідує три завдання: 1) вона забезпечує аналіз змісту і тлумачення ролі ідеї людської гідності в поточному дискурсі прав людини; 2) характеризує два аспекти людської гідності в плані можли-

востей; 3) досліджує, як реалізація прав людини і людської гідності пов'язана з розподілом і використанням влади. Також йдеться про те, що розширення прав і можливостей має бути поєднане з солідарною проблемою для реагування на неминучі факти соціальної залежності та вразливості. Важливим є те, що автор зосередився на ідеї людської гідності у конкретному контексті правозахисної практики. Природною відправною точкою для нашого дослідження є основні документи з прав людини, такі як: Загальна декларація прав людини (ЗДПЛ); Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП); Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МПГПП); Віденська декларація; Декларація тисячоліття ООН.

Ось деякі з основних положень щодо людської гідності:

1) «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один одного в дусі братства» (Загальна декларація прав людини, Стаття 1).

2) «Всі людські права випливають із гідності і цінності, притаманних людській особистості» (Віденська декларація).

3) «Крім індивідуальної відповідальності перед нашими власними товариствами ми несемо також колективну відповідальність за утвердження принципів людської гідності, рівності і справедливості на глобальному рівні» (Декларації тисячоліття ООН).

Аналіз цієї роботи показує деякі елементи і зв'язки використання ідеї людської гідності в дискурсі з прав людини. Основні зв'язки цих елементів автору здаються такими: 1) люди мають статус-гідність в силу деяких з їхніх більш-менш постійних рис; 2) люди мають права, оскільки вони мають статус-гідність; 3) права людини – це права, виконання яких гарантує, що люди насолоджуються гідним життям (стан-гідність); 4) люди зобов'язані поважати, захищати та сприяти здійсненню цих прав; 5) для забезпечення виконання прав людини потребує доступу до різних форм влади, і таким чином вона має право на такий доступ.

Ідею гідності тлумачиться по-різному. Її можна розглядати з двох сторін: з *ясування* та *пояснення*. З'ясування шукає відповіді на питання: «Як я розумію людську гідність в практиці прав людини?» Це питання відрізняється від пояснюючого запитання: «Як я збагнув людську гідність або, про що я думаю при згоді про людську гідність в практиці з прав людини?»

Варто зауважити, що потрібно шукати певну рівновагу між поняттями, у яких наше розуміння людського достоїнства буде рівноцінним розумінню змісту прав людини. Принаймні чотири фактори відіграють важливу роль у цьому пошуку. По-перше, це єдність з практикою. По-друге, людська гідність повинна використовуватися, як значна цінність в соціальному житті, а також повинна формувати мораль. По-третє, повинна бути концепція. І нарешті, це виправдальна сила, тобто оцінка людської гідності повинна захищати права людини.

Повернемося до ролі людської гідності в практиці з прав людини. Якщо більш конкретно, то ідея людської гідності була створена як загальна нормативна ідея, роль якої полягає в тому, щоб допомогти країні забезпечити єдність у проекті з прав людини, у випадку глибоких розбіжностей щодо основних метафізичних та моральних принципів. Сьогодні існує занадто багато розбіжностей щодо ідеї людської гідності через її цінність. Звернімо увагу, що те саме можна сказати і про ідеї рівності і свободи як частину соціальної справедливості.

Ідея людської гідності є ключем до розуміння прав людини, їхньої основи та змісту. Ця ідея є частковою і систематичною. Вона буде систематичною у випадку, якщо це необхідно для обґрунтування всіх прав людини, і буде частковою, якщо тлумачить деякі, але не всі права людини. Співвідношення двох загальних способів розуміння прав людини полягає у такому: (а) те, що впливає з важливості людської гідності; і (б) те, що впливає з важливості певних людських інтересів. (а) та (б) можуть сходитися в переліку прав людини. Фундаментом людського статусу-гідності є перелік дуже важливих людських факторів: раціональних (розсудливих та моральних), фізичних (здатність відчувати біль та насолоду).

Досить важливим є те, що існують зв'язки між людською гідністю та суспільно-політичною владою. Люди повинні бути головним бенефіціаром і повинні брати активну участь у реалізації прав людини, що впливають з їхнього статусу-гідності. Це твердження наводить на думку, що люди повинні мати право формувати соціальні процеси, які виконують їх права, а не просто бути їх пасивними одержувачами. Повноваження, мабуть, мають внутрішнє значення. «Демократичне спільне врядування... найкраще забезпечує» виконання прав людини. Тут саме політичне розширення має, принаймні, інструментальне значення. Права людини ґрунтуються на статусі-гідності, який однаково мають всі

люди. Такий статус відрізняється від більш обмежених, які можуть бути прив'язані до конкретних або умовних соціальних позицій. Історично достоїнство спочатку було пов'язане з високим чи дворянським званням окремих осіб, що займали високі посади в ієрархічних соціальних структурах. Але пізніше гідність асоціювалася з усіма людьми рівним чином. Неєгалітарне і не універсалістське використання гідності в минулому було спрямоване на агентів, які мали владу над іншими. Таким чином, єгалітарне та універсальне використання можна розглядати як вимогу рівних можливостей. Таке розширення можливостей, за думкою Пабло Гілаберта, стане частиною того, що передбачає стан-гідність, і це буде відповідною реакцією на статус-гідності людей.

Чому влада має значення для гідності? Є дві відповіді на це питання. По-перше, влада має значення для статусу-гідності, тому що деякі її форми є одними з фактів, які зазначають, що люди потребують і заслуговують на трактування з точки зору прав людини. По-друге, влада має значення для стану-гідності, тому що деякі її форми сприяють на здійснення прав людини.

(а) *Статус-гідність*. Люди здатні визнати, оцінювати та діяти на підставі причин. Вони можуть взяти на себе ініціативу і формувати своє життя (прагнути добра і права) по-різному. Кожен індивід може уявити собі альтернативні форми особистого та суспільного життя, а також досягти деяких з них через технологічні винаходи, продуктивну працю та соціальне співробітництво.

(б) *Стан-гідність*. Цей статус ґрунтується на множині людських інтересів, вміст яких стосується здатності підтримувати, розвивати та виконувати їх бажаними та допустимими способами. Якщо є право людини на x , то кожна людина повинна мати здатність отримати x .

Трудові права також є важливими. Люди повинні вміти працювати, але нікого не повинні змушувати працювати, умови праці не повинні бути образливими та принизливими. Соціально-політичне розширення прав і можливостей також має важливе значення. Наприклад, утворення та приєднання до профспілок, оскільки вони дають працівникам право на гідні умови та винагороду.

Людям потрібна політична влада, щоб зберегти механізми колективного прийняття рішень, що відповідали б їх інтересам. Їм також потрібна владні повноваження для того, щоб розглядати справи чесно та справедливо.

ТЕОРІЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ

На перший погляд, війна – це дуже просто: одна сторона стріляє по іншій, але якщо зануритись глибше, то можна побачити, що не усе так просто, і війна – це не просто збройний конфлікт. Виявляється, що війна має багато різновидів, форм, методів та навіть може вестися за правилами. Однак є одне питання, яке супроводжує усю історію воєн у світі та залишається відкритим: чи може війна бути справедливою?

Сьогодні це питання деякою мірою застаріле в традиційному сенсі, але з іншого боку – набуває нового значення в контексті технічного прогресу, який змінює явище війни як таке.

Ідея справедливої війни цікавила філософів у всі часи. Теорії справедливої війни можна знайти у працях Фоми Аквінського, Іммануїла Канта, Майкла Уолцера та інших філософів.

Першими обґрунтувати справедливість війни взяли середньовічні теологи – Фома Аквінський та Августин Блаженний. У своїй книзі «Сума Теології» Фома Аквінський надає переконливі аргументи для того, щоб вважати війну справедливою. Теолог вивів три ознаки справедливої війни: 1) повноважність правителя, за наказом якого ведеться війна; 2) наявність справедливої причини, а саме щоб атаковані були атаковані тому, що заслужили це деяким своїм проступком; 3) воююча сторона повинна мати справедливий намір, тобто її наміром має бути утвердження добра або запобігання злу. Усі ці аргументи – на користь Бога, але Бога християнського. У часи середньовіччя існувало ще як мінімум мусульманство та іудейство. Виходить, що невірними були усі, хто не був християнином. До того ж правитель міг користуватися суб'єктивно-справедливою причиною, або ж взагалі приховувати під добрим наміром особистий інтерес. Яскравим прикладом такої війни є хрестові походи.

Починаючи з Нового та Новітнього часу, поняття справедливої війни фіксується вже не тільки у філософських трактатах, а й в нормативно-правових актах. Теорія справедливої війни отримує правову основу. На думку Майкла Уолцера, автора найвідомішої з останніх теорій справед-

ливої війни, люди завжди говорили про війну в поняттях правильного і неправильного. Однак саме право, а не моральний кодекс, вибирає Уолцер як джерело справедливості: «Ті судження, що ми робимо щодо війни, в першу чергу, повинні розумітися як спроба виявити визнання і повагу прав як окремих індивідів, так і спільнот чоловіків і жінок». Знаходиться місце тут і корисності або вигоді, але не моралі як такій. Таким чином, для Уолцера війна – це захист прав допустимими силовими методами. Наприклад ООН, основним завданням якої є підтримання миру, має свої миротворчі сили, які у випадку необхідності використовують засоби примусу.

Однак чи може взагалі існувати справедлива війна? На мою думку, ні. Якщо ця війна є морально допустимою, то чому політики не замислюються над долею головного інструмента війни – військових. Звісно, загибель на війні це звичайна справа, і загибель тисячох – це лише статистика. Але кожен загиблий є трагедією, адже це чийсь тато, чоловік, брат, син, товариш. Великою проблемою є також соціалізація колишніх військових. У ХХ столітті в період між двома війнами було введено термін «загублене покоління»: молоді люди, прийшовши з війни, не змогли адаптуватися та частіше за все кінчали своє життя самогубством. Незважаючи на те, що пройшло багато часу, з'являються нові і нові «загублені покоління», і стосується це поняття не тільки молодих людей. Якщо правами усіх цих людей нехтують заради досягнення політичних цілей, то виходить, що «справедливість» і «мораль» – поняття суто символічні.

Бігун Тетяна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 6 група*

ФРАНЦ КАФКА: ТВОРЧИСТЬ АБСУРДУ

Поняття «екзистенціалізм» або «філософія існування» визначити надзвичайно важко, оскільки «екзистенціалістом» з мислителів цього напрямку називав себе тільки Ж.-П. Сартр в роботах 1940–1950-х років. Говорячи «екзистенціалізм», ми найчастіше маємо на увазі «екзистенці-

альна філософія». Останнє набагато ширше і не передбачає чітко фіксованою програми, понятійного апарату. Представники цієї течії дуже рідко називають себе екзистенціалістами та намагаються усіляко заперечувати це.

Протягом ХХ століття до цього напрямку відносили таких несхожих між собою авторів, як М. Хайдеггер, Ж.-П. Сартр, А. Камю, К. Ясперс і багатьох інших. На перший погляд, характеристики течії досить різноманітні та не мають однакової «формули». Отже, визначати «екзистенціалізм» за допомогою набору філософських категорій було б помилковим. Будь-яка формула може виявитися марною і беззмістовною для конкретного прикладу.

До проблеми екзистенціалізму у творчості австрійсько-німецьких художників слова не раз зверталися українські та зарубіжні дослідники, не виняток і фігура Ф. Кафки, творчість якого визначила шляхи світового художнього пошуку і характер художніх рішень численних письменників нашого часу.

Аналізуючи творчість Франца Кафки, можна відзначити, що період рубежу століть, який став моментом літературного дебюту письменника, приніс із собою нові погляди, образи, проблематику в літературу. Передові для того часу ідеї, до того ж багато і екзистенційних, письменник використовував при написанні творів, не усвідомлюючи цього.

Проза Ф. Кафки позначена важливими художньо-естетичними пошуками, появою нової проблематики і нового героя, багатством виразних засобів, вона відобразила цілий етап у художньому трактуванні і відтворенні дійсності. Осягнення мистецької спадщини Франца Кафки виділилося в цілу наукову літературознавчу галузь. Співзвучність творчості письменника філософсько-художньої проблематики нашого часу яскраво проявляється, зокрема, в його унікальному досвіді екзистенціальному трактуванні художнього світу, в фіксації їм трагедії людської свідомості.

Через усю творчість Кафки проходить постійне балансування між природним і надзвичайним, трагічним і повсякденним, абсурдом і логікою. Потрібно пам'ятати про ці парадокси і загострювати увагу на цих суперечностях, щоб зрозуміти абсурдність творчості письменника. Творам Кафки властива природність – це категорія, важка для розуміння. Є твори, де події здаються природними читачеві, але є й інші, в яких сам персонаж вважає природним те, що з ним відбувається. Має місце дивний, але очевидний парадокс: чим незвичайні пригоди героя, тим від-

чутніше природність розповіді. Це співвідношення пропорційно незвичайності людського життя і тієї природності, з якою він її приймає.

Франц Кафка був свідком великих і трагічних змін, які відбувалися в Європі на початку ХХ століття. На власні очі він бачив руйнування романтично піднесеного старого світу і не бажав йому нічого, крім загибелі. Однак письменник відчував себе частинкою цього хворого світу. Усвідомлення своєї беззахисності, жертвовності перед невідворотністю вселюдської душевної муки, глобальної суспільної катастрофи він яскраво висвітлив у своїй творчості. Запад і страждання породили в його творах шокує поєднання відчуття жаху із описом сірої буденності.

«Нічого не має значення, але у всьому є сенс» - ці слова стали девізом філософських пошуків Людини ХХ століття.

Білий Владислав

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 10 група*

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДСТВА В СУЧАСНОСТІ

Глобалізація є особливістю сучасного етапу розвитку цивілізації. Ще в минулому сторіччі Н. А. Бердяєв сказав, що людський рід перероджується в людство. Процеси глобалізації не скасовують етнічного, мовного, культурного та інших відмінностей в рамках єдиної цивілізації, як не скасовують вони відмінності інтересів, неспівпадіння темпів і форм розвитку народів. Але різноманіття стає, швидше, локальним фактором, а глобалізація – універсальним.

Першочерговим завданням, на мою думку, має стати діяльність державних, політичних органів, освітніх закладів, засобів масової інформації, спрямована на усвідомлення всіма верствами населення стану природи і невідкладності заходів, спрямованих на її збереження.

Сучасні філософи і футурологи говорять про те, що необхідно змінювати шлях розвитку цивілізації. У всіх прогнозах головний ворог людства – сама людина. Подолання глобальних проблем, у тому числі

і екологічної, пов'язано з трансформацією ціннісних установок, пошуком нових світоглядних орієнтирів, формуванням іншого типу масової свідомості. У сучасній філософії та науці йде пошук нових принципів взаємодії людини з навколишнім середовищем. Саме від людини, її свідомості і волі залежить майбутнє. Людство все сильніше втручається в біосферу, але в міру накопичення екологічних проблем приходиться усвідомлення того, що людство може просто зруйнувати світ, в якому живе. Екологи стверджують, що існують межі допустимого втручання в природу: більше того, втручання не може бути стихійним і безконтрольним.

Однак на сьогоднішній день знизити темпи технічного та економічного зростання і скоротити тиск на природу не вдається, оскільки ці спроби загострюють іншу глобальну проблему – *демографічну*.

Вперше на проблеми, пов'язані з зростанням народонаселення, звернув увагу англійський економіст і священник XIX ст. Томас Мальтус. Він стверджував, що народонаселення зростає в геометричній прогресії, а виробництво, що забезпечує необхідні ресурси для виживання, – в арифметичній. Тому дефіцит ресурсів неминучий і фатальний, ніщо не в силах його запобігти.

Зігмунт Бауман вважає, що глобалізація не стільки формує «єдиний світ», скільки, навпаки, спричинює його наростаючу фрагментарність. Подібні міркування є ідейно-теоретичною основою руху антиглобалістів.

У XXI ст. ще більшого поширення можуть отримати державний тероризм, кримінальний тероризм, ядерний тероризм, біотероризм і кібертероризм.

На сьогоднішній день загроза тероризму усвідомлена як глобальна. Держави і уряду створюють національні програми по боротьбі з тероризмом, спецслужби і правоохоронні служби координують роботу; але до тих пір поки не зникнуть причини для появи тероризму – викоринити його буде неможливо.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок: сьогодні перед людством особливо гостро стоїть питання пошуку рішення на шляху подолання глобальних проблем. Важливу роль тут відіграє зміна ціннісних установок, яке виражається в сучасній філософії в появі концепцій «планетарної свідомості» і «ноосферного розуміння». Одним з варіантів виходу з технологічного тупика є переорієнтація споживання, заміна масового виробництва і споживання речей індивідуальним

виробництвом і споживанням інформації. Інформація стає основною умовою розвитку і виживання людства. На думку американського футуролога Елвіна Тоффлера, на зміну першій хвилі – аграрної цивілізації і другої хвилі – індустріальної цивілізації, приходить нова – третя, яка веде до надіндустріальної цивілізації. Нове інформаційне суспільство буде засновано на загальних інформаційних зв'язках, високоефективних екологічно чистих технологіях, більш тісному контакті виробника і споживача. Але ця можливість, як і багато інших, стане реальною лише в тому випадку, якщо людство навчиться економніше витратити природні ресурси.

Білоус Каріна

ХАРІ НАДУ

*аспірант 1-го року навчання
кафедри політології та філософії*

ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Проблема політичної відповідальності стала актуальною з розвитком демократичної моделі правління і на сьогодні є досить важливою та гострою для сучасної політики, що потребує її філософсько-етичного осмислення.

В рамках сучасних філософських теорій вказана проблема розглядається такими зарубіжними авторами як Х. Йонас, М. Вебер, Х. Арент, Л. Холмес та інші. У вітчизняній літературі ця проблема була розроблена в більшій мірі в контексті політології в працях І. Кресіної, С. Балан, Г. Малкіної.

Термін «відповідальність» у філософському контексті почали використовувати лише у XVIII ст., проте даний концепт розглядався ще за часів античності та був пов'язаний з проблемою свободи. Зокрема, Аристотель охарактеризував зв'язок свободи волі та відповідальності. Людина, за Аристотелем, може здійснювати як прекрасні, так і ганебні вчинки, та залежно від того, якого характеру був вчинок, людина отримує почесні або покарання. Відповідальність, таким чином, припускає поінформованість людини щодо умов дії і вимог, які до неї пред'являються.

Позицію Аристотеля, Г. Стросон називає песимістичною, а саму свободу волі абсурдною. Проте, Жан-Поль Сартр, розглядаючи проблему політичної відповідальності підкреслює, що існування - це завжди "брати на себе" своє буття, тобто бути відповідальним за нього. Відповідальність не суперечить свободі, вона є її логічним наслідком.

Вже в середині XIX ст. Джон Стюарт Мілль застосовує термін відповідальність не в контексті свободи, а як основний принцип представницької влади.

Великий внесок в дослідження політичної відповідальності зробив М. Вебер, який виокремив два типи поведінкових орієнтирів «етика переконання» та «етика відповідальності». Представник першого типу стурбований важливістю цілей - і не збирається відповідати за характер результатів своїх дій. Прихильники другого типу приділяють особливу увагу засобам реалізації цілей і готові відповідати за наслідки своїх дій, які можливо передбачити.

Політичний діяч на відмінну від пересічного громадянина повинен робити вибір, який впливає не лише на його життя, а й на життя всього суспільства. Так, Г. Йонас у своїй праці «Принцип відповідальності» порівнює відповідальність політика з відповідальністю батьків, знаходячи загальне в «тотальності» їх відповідальності.

Політична відповідальність проявляється у вигляді моральної відповідальності та в деяких випадках стає проблемою юридичної відповідальності. На відмінну від політично-правової відповідальності, яка є негативною, морально-політична відповідальність є позитивною та пов'язана з ціннісно-нормативною базою політичного діяча та суспільства в цілому. Її регулятором є не закон, а етичні норми, і як наслідок суспільний осуд (А. Коломієць).

У зв'язку з тим, що політична мораль є досить специфічною сферою і ми не можемо контролювати її в повній мірі, з'являється потреба інституціоналізації моралі.

Отже, потрібно розробити етичний кодекс політичного діяча, який би містив норми стосовно обов'язку дотримання певних професійних обмежень при реалізації власної політичної функції, а також норми, які регулюють поведінку політичного актора в рамках політичних відносин. Даний кодекс створить можливість контролювати виконання норм та вимагати від політика моральної відповідальності перед суспільством.

ВИРІЗНЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини йменуються конкретними назвами: право на життя, на безпеку свободи слова, свободи від рабства тощо. Але з боку цих визначень існує низка проблем. Можна було б розглянути це питання як юридичне, що визначене у тлумаченні правових положень у статутах, попередніх рішеннях, або судових практиках. Але в моралі існує питання, яке має вплив на правове вирішення: що таке морально виправданий зміст будь-якого права людини?

Існують дві ключові тези для вирішення поставленого питання:

1. Вага інтересів: у виправданні існування морального права людина має достатньо вагомих інтересів, маючи на увазі зобов'язання перед іншими, щоб забезпечити цей інтерес. Це означає, що інтереси повинні бути зваженими проти інтересів інших, щоб встановити їхню відносну важливість.

2. Теза специфікації: які інтереси мають необхідну ступінь важливості, щоб стати правами людини, передбачаючи зобов'язання перед іншими. Це питання необхідно вирішити шляхом прийняття демократичних рішень, де це має бути зважено з іншими інтересами (і відповідними витратами та тягарем).

Основним методом, запропонованим для вирішення є контекстуалізм. Тобто це ідея про те, чи є інтерес достатньо важливим для наведення специфічних обов'язків і, таким чином, прав з деяким нормативним змістом, який є чутливим і до особливостей соціального контексту. Отже, будь-яка специфікація прав людини повинна відповідати певному соціальному контексту.

Ми можемо запропонувати два можливих розуміння контекстуалізму: об'єктивний та суб'єктивний.

Мета об'єктивного полягає у зверненні до різних об'єктивних особливостей контексту, таких як нестача, щоб виправдати потребу в іншому зважуванні в кожному окремому випадку. Але такий контекстуалізм насправді спирається на чіткі, попередньо контекстуальні принципи, які направлені на встановлення пріоритету будь-якого інтересу.

Вони повинні бути настільки пріоритетними, щоб суб'єкти права несли зобов'язання щодо відповідальності за них. Наприклад, принцип диференціації Роулза вказує на те, що особам, здатним отримати нерівні переваги, слід лише соціально гарантувати ті нерівні переваги, які необхідні, або збігаються з поліпшенням становища найменш успішних у суспільстві. Об'єктивний контекстуалізм, отже, не підтримує вирізнення і фактично підтримує його.

Суб'єктивна версія контекстуалізму є моральною підставою прийняття демократичних рішень політичної спільноти, яка визначає відносну вагу чи важливість інтересів. Проблема з цим аргументом полягає в тому, що він по різному визначає те, що становить політичну легітимність і що виправдовує моральні права. Те, що вважається авторитетним рішенням для політичної спільноти, є підставою для чинного закону, наприклад, є абсолютно іншим питанням, що є морально цінним способом для визначення пріоритетів інтересів. Це останнє питання стосується власних переваг однієї схеми пріоритету над іншою.

Отже, у висновку можна запропонувати деякі підстави для сумніву в переконливості тези вирізнення прав людини та тези зважування інтересів. Це є викликом версії демократичного вирізнення, яка схиляється саме до обох тез. Права людини можуть бути обґрунтованими з урахуванням інтересу з точки зору їх важливості для загального благополуччя. Таким чином, на основі запропонованого методу контекстуалізму можна виділити такі види прав, як особисті права і свободи людини, політичні, економічні та культурні права. Це означає, що контекстуалізм торкається усіх видів прав людини. Адже, їхнє вирізнення є неможливим без урахування особистих інтересів осіб та суспільства загалом.

Борилюк Яна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 5 група*

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ЕЛІТАРНОЇ КУЛЬТУРИ

Елітарна культура (від фр. Elite – «добірне» «вибране») – культура особливого прошарку суспільства (еліти), наділеного специфічними культурологічними здібностями. З цієї точки зору поняттям «еліта» по-

значається не просто вищий прошарок суспільства, правляча верхівка. Еліта – це частина суспільства, найбільш здатна до духовної діяльності, обдарована високими моральними і естетичними задатками. Саме вона забезпечує суспільний прогрес, тому художня культура повинна бути орієнтована на задоволення її запитів і потреб.

Як антипода елітарної культури культурологи розглядають масову культуру. Поділ суспільства на їх більшість і меншість оформився в різних теоріях. Ці теорії можна умовно розділити на дві групи: «теорія еліт» і «теорія мас». Теорія еліт стверджує, що необхідними складовими частинами будь-якої соціальної структури є вищий, привілейований прошарок, який здійснює функції управління, розвитку науки і культури, і інша маса населення, яка виконує нетворчі, репродуктивні функції. В. Парето стверджував, що суспільство потрібно ділити на керуючих і керованих. Італійські соціологи Р. Міхельс і Г. Моск вважали, що еліту в порівнянні з масами характеризує високий ступінь діяльності, продуктивності, активності. На думку Г. Моски, існують лише «політично активні еліти» і «політично пасивні маси». Теоретики цього напрямку (Парето, Етционі, Дай, Келлер та ін.) відносять до еліти людей, що володіють владою і стійким становищем в різних сферах суспільного життя, людей, що визначають шлях розвитку цих сфер і здійснюють необхідні для цього функції. А під «масою» розуміється та частина суспільства, яка не володіє реальною владою та не виконує функції управління суспільним життям. Так Р. Міхельс в роботі «Політичні партії» пише, що маси розрізнені, не організовані, не здатні до колективних дій без активної меншості і їм властива психологічна потреба в лідері. Основні елементи елітарної концепції культури містяться вже в філософських творах А. Шопенгауера і Ф. Ніцше. У своїй основній праці «Світ як воля і уявлення» Шопенгауер в соціологічному плані поділяє людство на дві частини: «людей геніїв» (тобто здатних до естетичного споглядання і художньо-творчої діяльності) і «людей користі» (орієнтованих тільки на чисто практичну, утилітарну діяльність). В культурологічних концепціях Ф. Ніцше елітарна концепція проявляє себе в ідеї «надлюдини». Ця «надлюдина», що має привілейоване становище в суспільстві, наділена, на думку Ф. Ніцше, унікальним естетичним сприйняттям. В основі елітарного підходу до культури лежить досить проста і аж ніяк не легко спростовувальна думка: будь-яка духовно непов'язана група людей, навіть, безіменна маса сама по собі пасивна. За А. Тойнбі, для розвитку цивілізації необхідна діяльність з розробки відповіді на виклик, який

ставити під загрозу існування суспільства. Подібною діяльністю може займатися тільки творча меншість, тоді як більшість може і повинна лише засвоювати вже створене елітою.

Еліта – необхідний і об’єктивно існуючий елемент соціальної структури будь-якого суспільства. Жоден клас, соціальна верства не здатні реалізувати свої інтереси і забезпечити розвиток безпосередньо, шляхом рівномірного впливу «всіх» на прийняття державних рішень. Вони можуть цього досягти лише за допомогою «малих центрів» – активно пануючих, продуктивних еліт. Елітарність сучасного суспільства – досить доведений факт. Будь-які спроби її усунення приводили лише до панування деспотичних, нерезультативних еліт, що врешті-решт завдавало шкоди всьому народові. А для демократичної держави має першорядну значимість не боротьба з елітарністю, а формування найбільш результативної, корисної для суспільства еліти.

Борох Євгеній

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет адвокатури, 1 курс, 6 група*

ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ІДЕАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ЗА ПЛАТОНОМ

Розробка концепції ідеальної держави була та залишається актуальною навіть в умовах сучасності. Платон, один із найвідоміших мислителів та філософів за всю історію розвитку думки, формує власну ідею формування ідеальної держави. Ця концепція викликає безліч спорів, але її аналіз є надзвичайно важливим, особливо під час сьогодення.

В своїй праці Платон згадує про 4 типи недосконалої держави, які в сучасному розумінні ми можемо трактувати як аристократія, тимократія, демократія, тиранія.

Найбільш несправедливою та недосконалою формою Платон вважає тиранію – форму правління, належить одній особі – тирану. Ця людина є глибоко нещасливою, оскільки вона «відмовляє іншим в самостійності розуму, при цьому свій розум використовує для заглушування розуму інших». Далі йде демократія, в основі якої лежить «несправедлива влада більшості», при якій особисті якості людей не мають ніякого сенсу. Пла-

тон сильно критикує тимократію, за якою влада несправедливо належить особам, які не гідні її завдяки своїм якостям, а лише здатні її отримати (наприклад, за допомогою грошей). Найкращою з можливих Платон вважає аристократію, за якої влада справедливо належить меншості, які є найкращими по своїм здатностям.

Ідеальна, на думку Платона, держава по своїй суті є аристократією, з яскраво вираженою диференціацією суспільства. Філософ поділяв людську душу на елементи, які в своїй сукупності формували поняття «справедливість»: мудрість, мужність, помірність. Залежно від того, який елемент душі найбільш виражений, Платон пропонував поділяти людей на класи.

Панівною верхівкою виступав клас філософів – людей, які здатні мислити незалежно від своїх «мирських» слабкостей. Саме ці люди, завдяки абстрагуванню від власне людських проблем, можуть зрозуміти, так звані, світ ідей, а потім вкласти їх у закони. При цьому самим філософам закони не були потрібні, за допомогою них мудреці доносили ту істину, яку звичайні люди не могли зрозуміти в силу своєї людської слабкості. «Мужність» уособлював клас воїнів – сміливих людей, на яких покладалося завдання забезпечити зовнішню та внутрішню безпеку. Всі інші люди, яким притаманна помірність, формували клас робітників, які фактично не брали участі в житті держави, а лише забезпечували її необхідними матеріальними предметами. Людям повинна була прищеплена думка, що «вони всі браття, але при цьому не є рівними».

Цікавим є те, що в основі ідеальної держави Платон бачить принцип «людина для держави». Це означає, що держава не створена для служіння в інтересах свого народу, а народ служить для розвитку держави. Крім того, філософ заперечує існування приватної власності. Це заперечення виражене так яскраво, що навіть жінки із дітьми повинні були вважатися загальними. Платон вважає, що «людей, які не можуть жити, не треба лікувати», що являється запереченням ще і медицини. Більш того, за цим принципом народжених хворих людей треба було відразу вбивати.

Загалом, концепція Платона є ідеалістичною і не здатна існувати в чистому вигляді в умовах сьогодення. Вона має антидемократичний, а в деяких аспектах навіть антигуманістичний характер, але при цьому деякі її принципи варті уваги. Влада дійсно повинна належати тим, хто своїми особистими якостями гідний її, а не може фактично отримати, користуючись людськими слабкостями. А надзвичайно важливі рішення не можна приймати, спираючись лише на кількісну перевагу людей.

ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ

Людина на кожному етапі свого індивідуального та суспільного розвитку відкриває у праві нові якості, нові аспекти співвідношення його з іншими явищами та сферами життєдіяльності соціуму, тому проблему розуміння права без перебільшення можна віднести до числа «вічних». У світі існує безліч наукових ідей, течій і точок зору з приводу того, що є право. Але лише останнім часом учені стали задаватися питанням: «Що означає розуміти право?».

Поняття «праворозуміння» визначають як сукупність уявлень про те, що таке є право за своєю суттю та змістом, яка мета його існування, яка його соціальна сутність, соціальна цінність та роль у регулюванні суспільних відносин. Починаючи з Сократа, Платона і Аристотеля, всі напрями в теорії сходяться на тому, що право має бути концентрованим вираженням ідеалів справедливості, втіленням моральних принципів, що панують у суспільстві. Таких поглядів додержуються і вітчизняні, і закордонні юристи. Один із найвідоміших теоретиків права на пострадянському просторі С. Алексєєв, наприклад, пише, що праворозуміння є певною, насамперед науковою категорією, що відображає процес і результат цілеспрямованої розумової діяльності людини, що містить пізнання права, його оцінку та ставлення до нього як до цілісного соціального явища. Помітно вплинуло на теорію праворозуміння вчення реалістичної школи права Р. Ієрінга, що сконцентрувало увагу на цілях правового регулювання і захисті правом різноманітних інтересів. Особливо значне місце в науковій спадщині належить вченню І. Канта, який вбачав головний зміст права в поєднанні свободи окремої людини зі свободою усіх, встановленні певної міри цієї свободи. Погляди про відображення у праві міри свободи і рівності цього вченого сприйнято юридичною наукою і активно нею використовуються й дотепер. Зберегли своє значення в сучасних умовах і деякі положення нормативізму Г. Кельзена, який наголошував на необхідності дослідження права перш за все як нормативного явища, заклав основи вчення про ієрархічну супідряд-

ність різних форм існування права. Слід віддати належне і марксистському вченню про право. Незважаючи на всі його добре відомі недоліки і обмеженість, воно сприяло підвищенню уваги до дослідження матеріальної обумовленості змісту права, співвідношення правової та фактичної рівності і т. ін. Щодо проблеми сучасного тлумачення права, В. Мачуський наголошує, що освітня юридична діяльність не повинна базуватись на заздалегідь встановленому пріоритеті певних правових ідей. Інакше студенти (майбутні правознавці) ще на перших курсах будуть позбавлені можливості неупереджено оцінювати ті чи інші правові концепції, а в майбутньому – і владні накази держави. Це твердження не є перебільшенням, адже навчання і підготовка юристів, що ґрунтується на вузьконормативному розумінні права, складає основу антидемократичного потенціалу юридичної освіти. Тільки багатоаспектне праворозуміння може запобігти зведенню підготовки майбутніх правознавців до виключно «законознавства». Кожна людина володіє праворозумінням незалежно від того, знає вона про це чи не знає і як відноситься до нього – цінує його, прислухається до нього чи ні. Щоб вести себе правомірно в юридичних ситуаціях, кожна особистість повинна володіти вільним, зрячим і здоровим праворозумінням, берегти, виховувати і зміцнювати його в собі.

Отже, слід констатувати, що сучасне праворозуміння має базуватися на використанні досягнень світової науки, як сучасної, так і минулих часів. За таких умов розуміння права складається з добре забутого старого у поєднанні з новими інтерпретаціями окремих проявів правової матерії.

Бурдай Юрій

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Міжнародно-правовий факультет,
1 курс, 1 група*

ЦІННОСТІ В ПРАВІ ТА ПРАВО ЯК ЦІННІСТЬ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР

Для сьогодення дуже важливою є проблема розкриття сутності правових цінностей та феномена права, яке саме виступає важливою цінністю для суспільства. Завдяки аксіологічним дослідженням розкривають-

ся граничні смислові засади буття права, його сутність та змістовні аспекти.

Варто зазначити, що висвітлення моєї теми є надзвичайно актуальним на даному етапі розвитку своєрідної соціокультурної парадигми, складовою та передумовою якої і є розробка аксіологічного виміру буття права. Зокрема, право містить в собі низку системоутворюючих цінностей. Ними виступають – свобода, справедливість, рівність, милосердя та інші. Вони певним чином зафіксовані в праві, розкриті в змісті права та мають, так звану, правову форму. А останнє в цьому випадку – інструмент, що втілює та реалізує цінності.

Вищеозначена проблематика завжди привертає увагу дослідників. Так, у статті І. Мішини «Аксіологічні засади правових систем» було проаналізовано яким саме чином цінності впливають на право в нормативному вираженні. На думку автора, статус цінностей в праві набувають ідеали, ідеї. Саме вони являють собою правові цінності. Проте ідеали являють собою цінності в тій мірі, у якій вони пов'язані з буттям особистості. Слід погодитись з тим, що правові цінності, ідеї, ідеали, принципи мають особливу значущість у тому випадку, коли вони утверджують права та свободи людини. У своїй сукупності вони утверджують людину як вищу цінність, як осередок усіх цінностей.

На думку С. Погребняка: «На превеликий жаль, сучасний рівень розробки даної проблеми не відповідає потребам юридичної теорії та практики. Свою стурбованість з приводу невизначеності природи принципів права висловлюють представники як західної, так і пострадянської юридичної науки. Недостатньо прозорою виглядає також ситуація з переліком основоположних принципів права й методикою їх відбору»

Спиряючись на наукове дослідження Н. Берези «Правові цінності та принципи як основоположні засади розвитку права в Україні», можна констатувати, що всі існуючі правові цінності так чи інакше пов'язані з людиною, та її фактичними проблемами, адже саме людина є найголовнішим суб'єктом та об'єктом існування й застосування права у суспільному житті. Наприклад, така цінність як справедливість є своєрідним регулятором відносин між людьми, тому що тільки справедливе ставлення однієї людини до іншої творить гармонію в нашому світі.

У сучасному вітчизняному суспільстві, найгіршим те, що порушують ідеали справедливості в більшій мірі носії владних повноважень. Звісно, є і такі суб'єкти влади, які вирішують проблеми виключно справедливо, але ж занурюючись в суть питання, можна відзначити, що кожна ситуа-

ція вирішена несправедливо «тягне на дно» всю систему права, породжує у громадян зневіру у правосуддя. Таким чином, дотримання справедливості з формальної та змістовної точок зору є глобальною проблемою сучасності.

Висновком може стати думка про те, що і цінності в праві, і право як цінність для кожного з нас є дуже важливими та невід'ємними, тому що без права не може існувати жодна сфера нашого життя. В свою чергу, правові цінності наповнюють буття людини, суспільства та держави гуманістичним змістом. Правові цінності й саме право як таке виконують важливу регулюючу та системоутворюючу функції у сучасному демократичному соціумі.

Буряченко Валерій

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Військово-юридичний факультет,
I курс, I група*

АНТРОПОЛОГІЯ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Сформувавшись в епоху інформаційних та комунікаційних технологій початку ХХ ст., постмодернізм несе в собі печатку плюралізму та терпимості, які в художньому прояві вилилися в еkleктизм. Постмодернізм виник як антитеза модернізму, відкритий для розуміння лише небагатьом, через ігрову форму, він нівелює відстань між масовим і елітарним споживачем, низводячи еліту в маси (прикладом чого може слугувати так званий «гламур»).

Як вважають дослідники, постмодернізм відмовляється від ідеї об'єктивності, а розуміє світ суб'єктивно. Зводячи всі відносини до їх словесних виразів, постмодернізм негативно ставиться до будь-яких визначень, до всіх понять, адже визначення та системи приводять до обмежень, узагальнень та цілісності, яких бажають уникнути постмодерністи. У рамках пост-модерністського світосприйняття хаотичність пронизує всі рівні буття. Постмодернізм виступає за відмову від всіх загальнообов'язкових та універсальних норм, які забезпечують підведення індивідуального досвіду під загальні поняття. Для його прихильників всі знання, ідеї, думки людей мають суто суб'єктивний, приватний,

локальний характер, залишаючись при цьому однаково значимими.

На думку П. Перикліса, постмодернізм відкидаючи будь-яку закономірність у розвитку культури і виступаючи за хаотичне, довільне поєднання культурних традицій та стилів, виступає апологією своєрідної інфантильності сучасної людини, яка має можливість лише поверхнево споживати культуру, але позбавлена здатності її розуміти та творити.

Розуміння місця і ролі людини в сучасному світі постмодернізм формує не тільки в контексті наукової революції і внутрішньої форми культури. Постмодерністська антропология є самосвідомістю сучасної цивілізації. Її реалією став людський індивід у своєрідності його свавільного емоційного «Я». У постмодерні будь-яка спільність, не виправдана внутрішньо таким (свавільним) індивідом, будь-яка колективна норма і правило виступають щодо нього як насилля, репресія, від яких він повинен звільнитися.

На філософському рівні такими репресивними силами визнаються логіка і раціональність. Самовідчуття індивіда, невловні стани, культура повсякденності – предмети постійної уваги постмодерну. З огляду на це у людині цікавим є тільки неповторно індивідуальне, нездійснене, неоформлене, більш людське, ніж структура. «Немає нічого більш антилюдського, ніж пряма лінія». «Забудьте все, чого вас учили, - починайте з мрії».

Людина – це «культ безпосереднього», «чарівність тривіального» - такі заклики постмодерністів стосовно розуміння людини і людського буття.

Створення інтегральної антропологічної картини, до чого завжди прагнула філософія, є питанням збереження основи розуміння світу й адекватної відповіді людини на виклики світу. Постмодернізм відмовляється від цього завдання, оскільки не може зібрати до купи «вислизаючий» світ, скріпити його смисловим стрижнем і цілісною системою цінностей.

М. Фуко говорить : «Усім тим, хто ще хоче говорити про людину, хто ще ставить питання про те, що таке людина за своєю суттю, всім тим, хто не згодний на формалізацію без антропологізації, на міфологізацію без містифікації, хто взагалі не бажає думати без думки про те, що думає тільки людина, – усім цим безглуздим і дурним формам рефлексії можна протиставити лише філософічний сміх, тобто, інакше кажучи, безмовний сміх».

Акцентуючи активне зростання претензій до життя, постмодернізм заперечує універсалізм у людині. Розвінчати добро - мета постмодерніст-

ської етики; це процес розмивання реальних людських відношень. Дерріда, наприклад, вважає, що людина не може діяти безкорисливо. Дар, подарунок, служіння, любов – «фальшиві монети», оскільки той, кому дарують, має почуття вдячності до того, хто дарує, який у свою чергу дістає задоволення від дарування. Виходить, що подарунка в чистому вигляді не існує: «сутність подарунка анулює подарунок».

Таким чином у постмодернізмі людина нескінченно плюральна (множинна); відсутність єдиної системи цінностей веде до такої множини позицій, яка не здатна стати єдністю. Несубстанційна, «густа» людина має тільки один вектор- гру і рух образів, які перетворюють її на подібність симулякра. Антропологічний тип, на який орієнтовано постмодернізм, - це космополіт, вільний від догматів будь-яких традицій і норм, який чудово розуміє їх умовність

Бухолдін Михайло

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКОЮ, 2 курс, 13 група*

ДО ПИТАННЯ ПРО ДИНАМІКУ ЗМІНИ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ ЗА ЧАСІВ ХРЕЩЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Підтримання спадковості є ключовим у змісті поняття традиції. Інакше кажучи, правова традиція – це система зв'язків правового сьогодення з правовим минулим, причому з допомоги такої системи відбуваються певний вибір, стереотипізація досвіду та передача правових стереотипів, які згодом знову відтворюються.

Цікаво, що правові звичаї вважалися чим-то визначеним ще до прийняття християнства на Русі, адже язичництво не заперечує божественного походження Всесвіту, людини, суспільства. Однак з прийняттям християнства розуміння розширюється: влада від Бога, княжа влада мають божественне походження, а князь – миропомазаник. А якщо влада має божественне походження, добиватися її насильницьким шляхом неможливо – це супротив сумління, проти правил, є грішним. Православ'я проклинає тих, хто йде до влади насильницьким шляхом, проти волі Бога. У цьому великий смисл православ'я, без якого важко зрозуміти наслідки

усобиць, княжих розбратів, неоголошеної війни всіх проти всіх, якою була просякнута язичницька Русь.

Однак, як уявляється, традиція, і передусім правова, є мінливою та прагне враховувати фактор суб'єктивної інтерпретації. Тому зміни, що відбуваються з традицією, розглядаються як прирощення нових елементів правової культури на тлі тих елементів, які залишаються незмінними. Так, наприклад, не вдалося відразу зжити язичницьке випробування водою та залізом, що набуло вигляд тортур. Для цього прийшлося привнести у свідомість держави, правників, творців карних наказів тощо православну моральність. Це означає, що формувалось таке розуміння правди, справедливості, яке виключало насилля як метод вирішення суперечок. Крім, хіба що, кровної помсти, яка протрималась доволі довго, поки право різко не виступило проти цього в особі Володимира Мономаха. Звичаї та традиції зливались з поняттям закону, а законом звався звичай, зафіксований на папері. Той факт, що язичницька Русь жила за традиціями та звичаями, неможна протиставляти православ'ю. Навпаки, православ'я потім ці звичаї освятило, зміцнило. Однак дещо, звичайно, й змінилося, передусім певні язичницькі обряди та звичаї. Наприклад, у період язичництва панувало своєрідне розуміння Божого суду. Вважалося, що право завжди на боці переможника. Спірні питання вирішувались мечем. І коли князь виборював собі престол, не рахуючись з законом, то він виступав як язичник. Православ'я ж це заперечувало. Проте такий звичай закріпився надовго, наприклад, у дуелях, які проіснували впритул до ХХ століття.

Слід також визнати, що зазвичай традиції мають ідеологічний зміст і що уявлення про минуле можуть змінюватись залежно від інтерпретації. Відтак правове минуле, що ми його сприймаємо, є пластичним і може ретроспективно перетворюватися людьми з сьогодення. Можна, наприклад, дорікати Петру першому за надмірний раціоналізм, згідно з яким все темне та неосвітчене має бути знищене, вижите, витиснене, у тому числі й із застосуванням сили. На практиці це здійснювалось і під час революції початку ХХ століття, а також протягом колективізації. Раціоналістичний погляд на історію в своїй основі є атеїстичним, практично завжди веде до виправдання насилля та розглядає право у безпосередньому зв'язку із силовими структурами. З іншого боку, ультранаціоналістичні рухи часто змінюють обличчя традиції, на відродження якої претендують. Тому слід розрізняти реальну та імагінативну традиційність та обов'язкового враховувати це при вивченні правової традиції як такої.

Вадімов Артем
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
аспірант 2 року заочної форми навчання

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРАВА ТА ПРАВОСВІДОМОСТІ, ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З СОЦІАЛЬНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ ПРАВА ТА ЗАКОНОДАВСТВА

Право є не лише матеріальним відображенням волі соціуму. Право являє собою втілення духовних жадань та очікувань людей, віддзеркалюючи їх у правовій реальності. Право впливає не тільки на поведінку людей, але й на їх свідомість, формуючі уявлення про правомірне та неправомірне, дозволене та недозволене. Цей вид свідомості називається правосвідомістю, який існує у соціумі поруч з іншими формами суспільної свідомості (моральною, релігійною, культурною). Відповідно, соціальна ефективність права та законодавства можлива лише у випадку такого стану правового забезпечення, яке пронизує не тільки правову матерію, але й свідомість суб'єктів права.

На різних етапах історичного розвитку вчень про право формувались теоретичні передумови для розробки нормативних приписів, які матимуть вплив на свідомість людини. Вже в Античності у Платона можна зустріти відношення до закону як до суспільного регулятора. Він думав, що закон має лише відносну цінність, – закон завжди буде уступати філософському розуму. Для Платона юридичний закон – це лише змушена міра. Саме юридичний закон, у його розумінні, компенсує як недолік природні якості людей, які не дозволяють їм досягнути загальне добро, так і хиби правителів. В епоху Просвіти у XVIII ст. французький мислитель Ш. Л. Монтеск'є виявив недолік, іманентний юридичним законам, коли проводить порівняння законів із звичаями суспільства. Закон – це завжди встановлення лише частини суспільства, а звичай – це те, що вироблено всім суспільством. Монтеск'є розумів загрозу відчуження громадян від юридичних законів у випадку їхнього неправильного використання законодавцем. Завдяки Платону та Монтеск'є стає ясным, що юридичні закони як засоби управління людьми уступають філософському розуму та звичаям. Для цих філософів право ефективне тоді, коли

воно в змозі вирішити ті питання, які не піддаються врегулюванню іншими суспільними регуляторами. Цей філософській підхід був притаманний в історичному розвитку вчень про право до початку XX ст.

У радянській науці проблема ефективності права фактично конкретизується через проблему ефективності норм права, а по суті – ефективності норм законодавства, ефективності нормативних актів держави. В. Н. Нікітінський вказував, що соціальна цінність правової норми іноді включається в поняття її ефективності та інтерпретується як ефективність зі знаком плюс. Як бачимо, у радянські часи ефективність норм права розглядалася як досягнення цілей права, відповідність між цілями законодавця та результатами, що реально наступили, а формування правосвідомості носило вторинний характер. Тобто концепція ефективності правового регулювання, що сформувалася ще в радянський період, виходить із уявлення про право як засіб, використовуваний державою для здійснення певних соціальних перетворень, а не як інструмент побудову справедливого суспільстві, заснованого на високому рівні правосвідомості.

Трансформації у суспільному житті, які відбулись у 90-ті рр. XX ст. на пострадянському просторі та у 60-70-ті рр. XX ст. у Західній Європі та США, привели вчених до розуміння права та його соціальної ефективності з точки зору забезпечення прав та свобод людини та громадянина. У правовому суспільстві все повинне бути підлегле праву, але не заради самого підпорядкування, а заради можливості виражати свою думку, приймати власні рішення, почувати себе самостійним і незалежної від сваволі пануючих суб'єктів – тобто заради формування належної правосвідомості громадян.

Однак на початку XXI ст., передусім, враховуючи поступ глобалізаційних процесів, ускладнення соціальної організації, інтенсифікацію культурних зв'язків і обмінів, зростання культурного різноманіття, відхід від пануючої в епоху масового індустріального суспільства уніфікації та стандартизації й формування людини, яка володіє критичною свідомістю і прагненням реалізувати свій творчий потенціал, обумовився якісно новий підхід до ролі права та його соціальної ефективності. Наприклад, у літературі відзначається, що у сучасну епоху з'являється нова людина – людина нумерична, творчі здатності якої різко знижуються. Видається, що це, з одного боку, супроводжується деяким підвищенням соціальної ефективності права, з іншої, – тягне нівелювання особистості й зменшення багатоаспектності самої такої ефективності, її спрощення. «Плос-

ке, одномірне, спрощене “технічне” право, придатне для рішення вузько-прагматичних завдань, повинно поступитися місцем живому людському праву для вільного та справедливого спілкування людей». Як зазначає В. В. Завальнюк, тенденції розвитку життя людства на початку третього тисячоліття призвели до того, що право припинило бути ефективним регулятором відносин у багатьох сферах суспільного життя. Право в тому форматі, з тими установками і принципами, які склалися історично, часто здатне ефективно вирішувати тільки проблеми, пов’язані з інститутом сім’ї, а також у сфері міжнародного публічного права, зокрема, відносин між державами, етнічних, міжконфесійних відносин, в сфері міжнародного злочинного світу (наприклад, діяльності міжнародних терористичних організацій). Вимоги сучасного світу обумовлюють перегляд уявлень людей про право.

Таким чином, специфіка сучасного періоду осмислення соціальної ефективності права та його впливу на правосвідомість пов’язана зі змінами, що відбуваються у постсучасному глобалізованому світі. Проблема соціальної ефективності законодавства збільшується змінами у системі світогляду, які відбулися в епоху постмодернізму. У сучасному світі оцінка нормативно-правового акту виражена як у правосвідомості, так і у фактичній поведінці, що є першим показником ефективності законодавства. При цьому необхідно співвідносити сприйняття нормативно-правового акту та його втіленість у поведінці на рівні теоретичної правосвідомості, професійної і повсякденної.

Варченко Максим

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ПШЮ, 1 курс, 6 група*

ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Сьогодні феномену правосвідомості приділили чимало уваги багато вчених. Зокрема аспекти дослідження правосвідомості висвітлюються в роботах О. Бандурки, В. Бачініна, М. Братасюк, О. Гвоздіка, О. Данильяна, К. Жоля, та ін. Поняття «правосвідомості» є об’єктивно необхідним для юридичної науки. Правові норми будуть реалізовані тільки

в тому випадку, якщо вони будуть зрозумілі індивіду, сприйняті як цінність.

На думку О. Спіркіна, правосвідомість це уявлення і поняття, що виражають ставлення людей до чинного права, знання міри в поведінці людей з погляду прав і обов'язків; це правові теорії, правова ідеологія. В. Котюк пише, що правосвідомість особистості це така форма відображення правових явищ, яка охоплює психічні, інтелектуальні, емоційні і вольові процеси та стани: знання чинного права і законодавства, правові вміння і навички, правове мислення, правові емоції і почуття, правові орієнтації, позиції, мотиви, правові переконання та установки, які синтезуються в прийнятих рішеннях і які направлені на пізнання, спілкування і взаємодію в процесі правової діяльності й поведінки у сфері правовідносин. Тема формування самосвідомості та правової свідомості зокрема була актуальною на кожному етапі розвитку людства. Мартін Лютер, Руссо, Локк, Юм, Монтеск'є, Беккарія, Гегель, Кант, Фіхте, присвятили цій темі свої найбільш ґрунтовні праці.

В епоху кроманьйонців людина розумна перетворювалася в духовну соціальну істоту. В неї зароджувався обов'язок перед суспільним цілим-це був внутрішній вибір. Який змушував діяти, або не діяти так чи інакше. Обов'язки мають примусовий характер, єдиний, спільний для всіх. За порушення колективно визначених норм та магічно освячених табу карається не група людей, а одна особа. Вчинена дія, її результати, стають об'єктом суспільної оцінки. З виникненням релігійних уявлень Бог набуває статусу верховного судді й виносить єдино справедливий вирок індивідуальним вчинкам, мотивам та помислам. Людина опиняється в ситуації, коли з одного боку, світська влада, а з іншого церква. Це призводить до нормативного конфлікту та започаткує формування власної світоглядної позиції людини.

Яскрава плеяда гуманістів епохи Ренесансу, таланти яких реалізовувалися чи не у всіх видах актуальної діяльності – від мистецтва, інженерії й до політики включно, викликає подив і нині. Леон-Баттіста Альберті, Мікеланджело, Марсель Фічіно, Пікоделла Мірандола зуміли протиставити зовні нав'язаним авторитетам незламний потенціал власних естетичних смаків, науково обґрунтованих переконань та незалежний від зовнішнього диктату поклик власного сумління. У германському Відродженні актуальним стає перегляд канонів та догматів католицької Церкви. Фраза Лютера «на тому стою, і не можу інакше» стає символічним гаслом, що окрилює діяльність філософів, учених, митців та полі-

тиків. Людина відчула в собі здатність самостійно здійснювати нормотворчу діяльність у всіх своїх покликаннях, переглядати віками непорушні канони та трактувати їх статус як динамічні константи, а не статично-непорушні, довічно законсервовані. Важливим моментом є самоусвідомлення такої необхідності обмежити себе вільним вибором, а не з причини страху, примусу, зовнішнього тиску та потуранням егоїстичним асоціальним інтересам. Без державного закону й владного примусу право як таке, не зреалізується. Не буде воно чинним і тоді, коли закон не врегульований ідеєю справедливості. Тоді закон поглинається приватною стихією наказів і вироджується у формальний юридизм. Справедливість як основа права може втратити свою морально-спонукальну силу в часи моральної деградації суспільства. Правова система втрачає свою дієздатність. Людина залишає за собою здатність зберігати напрацьоване попередніми поколіннями, повертатись до забутого та надавати нового звучання тим відкриттям попередніх епох, які, здавалось би, давно забуті.

Васильчук Ярослав

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

Господарсько-правовий факультет,

1 курс, 1 група

СЕНС І АБСУРД У ФІЛОСОФІЇ

Сенс – це особливий зміст, яким людина наділяє вияви своєї життєдіяльності, надаючи їм певного значення. Мислителі постійно наголошують на неоднозначному розумінні сенсу, що часто супроводжується непорозуміннями. Сенс не належить нікому з людей, так як кожна людина причетна до смислу. Оскільки такий сенс абсурдний, він не володіє певними ознаками. Єдиною його «ознакою» можна назвати невизначеність (відсутність) в комусь конкретному. Це перешкоджає його тлумаченню і робить недоступним масовій свідомості. Сенс не інформує, а сповіщає, свого роду сповідує. Тому сенс – це особистісна, жива спроба, передати чи повторити яку неможливо. Все це стверджує безсумнівність і унікальність смислу.

Сенсу як такому, що необхідно діє з себе, самопричинно, із зворотного боку, протистоїть рівновелика сила – абсурд. Абсурд є прозрінням

обмеженості, безглуздості, дурниці людського положення і надає людині річище забуття. Породжуючи відчай, абсурд провокує суїцид. Усвідомлення ілюзорності свого становища відкриває людині приреченість до порожнечі. Грунтовні розмисли про абсурд залишив А. Камю.

«Абсурд народжується, – стверджує Камю, – з їхнього зіткнення». Тобто, абсурд не міститься ні в людині, ні в світі, а лише в їхній спільній присутності. Поза людським розумом абсурд не може існувати, бо сам по собі світ не має сенсу – сенсу надає йому людський розум. Якщо на початку дослідження Камю ще пробує константувати абсурдність світу, то у процесі роботи він все-таки доходить до висновку, що «сам по собі світ є нерозумний, і це все, що про нього можна сказати», а абсурд однаковою мірою залежить і від людини, і від світу.

Як сенс, так і абсурд, є щось однорідне, безперервне, постійне. Це те, що тягнеться один до одного, щоб відкрити власну недоторканість і різну «вірність» людині. Надійність сенсу в «прозорині», світлості, відродженні, спасінні. Надійність абсурду в темряві, розтлінні, порожнечі, нікчемності і даремності. Вплинути як на сенс, так і на абсурд, людина не може. Все сказане дає підставу стверджувати, що як трансцендентальні, сенс і абсурд є абсолютними підставами людини і світу і тому є безумовним відношенням до того, що відбувається. Це безпроблемне запитування, яке виникає безперервно, завжди і не містить проміжних ланок, ніякого посередництва. Сенс і абсурд постійні, їхня сутність вічна й безсумнівна.

Ведмидь Анастасия
*Национальный юридический
университет
имени Ярослава Мудрого
ИПКОЮ, 1 курс, 8 группа*

О ЦЕННОСТИ ЭЛЛИНСКОЙ СОРЕВНОВАТЕЛЬНОСТИ В ЭТИКЕ НИЦШЕ

С точки зрения Ницше, мир человеческих ценностей, произведен от такого естественного явления, как воля к власти. Последняя и есть та невидимая в большинстве размышлений философа «точка отсчета», присутствие которой до неузнаваемости изменяет традиционные представ-

ления о том, что происходило с человеком и его моралью со времен античности.

Ницше предлагает серьезный политико-философский вывод касательно той фундаментальной роли, которую играет в жизни человеческих сообществ институт соревнования. Везде, где соревновательность в чести, где состязание воспринимается не как освобождение от «низменных страстей» (причина, по которой спорт культивируют в наше время), а как органичный элемент жизни общества – там само общество, его политическая система оказываются здоровыми.

Отсюда любовь Ницше к древней Греции, пристальное изучение им истории эллинского государства, самого образа жизни эллинов. Кровавожадность греческих воинов философ сравнивает здесь с хищностью тигров. Но не упоение brutality нравов, отличающей предков, привлекает его в объекте исследования; в своем интересе к истории мыслитель гораздо более концептуален, чем зачастую пытаются представить поклонники ницшеанской мифологии. Заостряя внимание на том, о чем не принято говорить и думать, Ницше стремится разомкнуть мыслительный горизонт читателя, заставить его ощутить условность, историчность собственных моральных и интеллектуальных устоев каждого. Да, античный облик человечности – это совсем не то, что гуманность в нынешнем «изнеженном» понимании. «То, что есть в нем пугающего и, в обычном понимании, бесчеловечного, пожалуй, как раз и представляет собой ту благодатную почву, на которой только и может произрастать вся человечность его [индивида] порывов, действий и творений». Конечно, благодатной почвой является не жестокость сама по себе, а нечто, что лежит в ее основании, делая жестокость если не оправданной, то понятной. Здесь отсылка не к «объективной необходимости», а к собственным потенциям человека: «греки признавали ценность борьбы и победы, и ничто так не отличает их мироощущение от нашего, как обусловленные этим признанием нюансы отдельных этических понятий, например, таких, как Эрида [свойство, имя которому дала богиня раздора, соперничества] и зависть». Собственно, речь идет о существовании у греков двух Эрид, воплощающих собой две стороны одного и того же отношения. Зафиксированное в мифологии внимание эллинистической культуры именно к этой составляющей собственных этических практик выглядит весьма многозначительно на фоне столь тривиального, с точки зрения христианской цивилизации, феномена, как зависть. Для нас зависть – это только порок: ее стыдятся, в ней уличают, ее подавляют.

Даже так называемая белая зависть, находясь на грани порока, никак не дотягивает до добродетели. Иное у эллинов. В их воинственной культуре гораздо отчетливей сознание того, что в зависти черпает свои силы едва ли не всякое человеческое начинание. Добрая, земная (в отличие от жестокой, ночной) богиня Эрида следит за тем, чтобы колесо человеческой жизни крутилось неустанно. По свидетельству путешественника Павсания, добрая Эрида, какой ее знают греки, «побуждает к работе неумелого, и если человек неимущий имеет перед глазами человека богатого, то он начинает, подражая ему, сеять, сажать и наводить порядок у себя в хозяйстве; сосед вступает в состязание с соседом, когда тот пытается разбогатеть. Такая Эрида – благо для людей. Гончар соперничает с гончаром, плотник с плотником, нищий завидует нищему, певец певцу».

Вовк Елизавета

*Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого
ИПКОЮ, 1 курс, 8 группа*

ЯЗЫК КИНО КАК ПРОСТРАНСТВО ЗНАКОВ И СМЫСЛОВ

Исследования языка кино существуют в контексте структурализма, семиотики, психоанализа, гендерных исследований, теории коммуникации и других направлений.

Существует ли язык кино – это вопрос, на который отвечало большое число теоретиков и мыслителей. Обладает ли кино специфической формой говорения и самовыражения или оно является лишь синтезом различных форм речи, присущих другим видам искусства? Известна мысль А. Астриюка, режиссера и кинокритика французской Новой волны, о том, что настало время камеры-пера, режиссера-художника и режиссера-писателя, который способен писать камерой, словно пером. Он отмечает в 1948 г.: «Декарт сегодняшнего дня закрылся бы в комнате с 16-миллиметровой камерой и запасом пленки и записал бы “Рассуждение о методе” в виде фильма, потому что “Рассуждение о методе” было бы сегодня таково, что только кинематограф смог бы адекватно его передать».

В своей статье «Конец кино» (1933) Р. Якобсон размышляет о том, существует ли противоречие между двумя положениями: (1) кино имеет дело с реальными предметами и (2) при этом оно оперирует знаками. Для Якобсона это противоречие было снято еще Святым Августином, который различал *res* (вещь) и *signum* (знак) и считал, что существуют знаки, которые имеют характеристику значимости и вещи, которые могут играть роль знаков. Он добавляет, что «именно такая звуковая или зрительная реальность, превращенная в знак, и образует специфическую материю киноискусства». Для Якобсона монтаж полностью подчинен законам эпической поэтики.

Кристиан Метц, еще один теоретик семиотики кино, в своей книге «Воображаемое означающее» (1975) пытался определить киноязык исходя из семиотического и психоаналитического структурного анализа, рассматривая кинематографическое или воображаемое означающее и связанную с ним самоидентификацию смотрящего субъекта.

Лаура Малви, представительница феминистской теории кино, отмечает такую особенность киноязыка, как объективирование мужчинами образа женщины, или, в терминах П. Бурдьё, она выявляет в кино, по преимуществу создаваемого мужчинами, символическое насилие в понимании мужского господства и подвергает критике подобную узурпацию и воспроизводство киноязыка.

В работе «Неравнодушная природа», в главе «О строении вещей» Эйзенштейн определяет композицию как закон построения изображения. Композиция заимствует структурные компоненты изображения и из них создает закон изображения. При этом, как отмечает Эйзенштейн, композиция всегда антропологична, поскольку берет свою структурообразующую закономерность из структуры эмоционального переживания изображения, т.е. из возможного восприятия и поведения человека, которое вызывается этим переживанием. Он приводит в пример мысль Д. Дидро и подобный подход к композиции И. С. Баха, которые заключаются в выведении композиционных принципов вокальной и инструментальной музыки из интонаций эмоциональной речи человека. Тем самым Эйзенштейн выводит на первое структурообразующее место антропологический принцип человеческой эмоции и языка. Режиссер настаивает на том, что кинематографисты должны сохранять и развивать культуру языка, чтобы кино заговорило в будущем не на сюжетном языке, а опиралось на грамматику композиционно-монтажного языка кино.

Ролан Барт в работе «Третий смысл. Исследовательские заметки о нескольких фотограммах С. Эйзенштейна» (1970) различает три уровня смысла изображения: первый уровень – информативный, т.е. уровень коммуникации или первой семиотики, изучающей сообщение; второй уровень – символический или уровень значения, ориентированный на науки о символе, т.е. психоанализ, драматургию, экономику; и третий уровень – означивания, выходящий за пределы информации, коммуникации, значения, драматургии и т.д. Символический уровень Р. Барт называет естественно идущим на встречу и направленным на зрителя. Третий, или открытый, смысл характеризуется выходом за границу между выражением и лицедейством и несет завуалированную эмоцию ценности и оценки автора. Р. Барт называет его означающим без означаемого, которое находится вне артикулированного языка, не может быть прочитано и соотнесено с референтом, но при этом проявляется именно в процессе чтения кадров. Открытый смысл, выявленный Бартом, возможно, как раз и является тем специфически кинематографическим языком, выходящим за границы языка естественного, коммуникационного и символического. Сам Барт пишет, что на этом уровне проявляется специфически фильмическое – представление, которое не может быть представлено. Таким образом, третий смысл становится трансформацией языка в «означивание» и способствует новому и разнообразному творчеству фильмического. Р. Барт подходит к анализу фильмического очень оригинально, утверждая, что третий смысл может быть прочитан не в движении кинокадров, а только в статичной фотограмме, которая, тем не менее, отражает повествовательный дискурс. В таком ключе третий смысл или фильмическое могут быть выявлены в таких видах современного искусства, как комикс и фотороман. Все это утверждается и в контексте смещения интереса Эйзенштейна с межкадрового монтажа и композиции на композицию и монтаж внутрикадровый.

С. Эйзенштейн и Р. Барт, используя понятия композиции и фильмического в своих теоретических работах о кино, можно сказать, преследуют одну цель: выявить недискурсивность и визуальную гипертекстуальность языка кино.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРАВОСВІДОМОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО СОЦІУМУ

У сучасній науці постійно тривають дискусії про подальший розвиток правової держави та правового суспільства. Особливо складно утвердження цих інституцій відбувається на пострадянському просторі, в Україні зокрема. На нашу думку, основою правового суспільства та правової держави є розвинена правосвідомість населення. Як відомо правосвідомість перебуває у прямій взаємодії з іншими формами суспільної свідомості, наприклад, моральною, політичною та філософською формами.

Досить глибокою, суперечливою та різноманітною є правосвідомість українців. Сучасний етап розвитку правосвідомості українського народу завдячує саме тим традиціям, які були закладені в процесі його довготривалої боротьби за свою державність, культуру та незалежність. Неможливо прослідкувати розвиток правосвідомості народу, не звертаючи уваги на його історичний поступ. Так, Михайло Грушевський підкреслював, що українці – це потомки різних народів і племен, що злилися в один народ та об'єднані однією мовою, а головне – однією свідомістю народною чи національною.

Важливою складовою правосвідомості є повсякденна правосвідомість, яка представлена у суспільстві мовленнєвими конструкціями широкого вжитку. Зокрема, прислів'я і приказки допомагають зрозуміти ознаки повсякденної правосвідомості народу, побачити його ставлення до моралі, права, закону тощо. Скажімо, у фольклорі українців відображені такі риси повсякденної правосвідомості як толерантність, справедливість та індивідуалізм: «Краще змовчати, ніж огризатися», «Моя хата скраю – нічого не знаю».

Варто зауважити, що ментальності українців притаманні ліберальні уявлення про природні права людини – визнання цінності життя людини, рівності всіх перед законом та інші. Однак, на жаль, характерною рисою правосвідомості українців є слабкість мотивації щодо реалізації загаль-

нодержавних та загальносуспільних справ, що є виявом індивідуалізму.

Можна стверджувати, що суспільна правосвідомість в Україні має ознаки деформацій. Появі деформацій суспільної правосвідомості у сучасних умовах сприяли історичні передумови (поневолення українського народу, бездержавне існування тощо), а також соціально-економічні проблеми сьогодення, а саме низький рівень життя, нестабільна політична та економічна ситуація, не сформована класова структура соціуму. При цьому важливо зазначити, що державотворчі процеси в сучасній Україні, становлення демократичних правовідносин, розвиток громадянського суспільства, створення механізмів самоорганізації громадян об'єктивно сприяють поступальному оновленню суспільної правосвідомості.

При цьому вчені констатують, що під час становлення незалежної держави український народ отримав омріяну свободу, але, на жаль, так і не навчився правильно нею користуватися. Таким чином, суспільна та індивідуальна правосвідомість лише починає «долучатися» до демократичного виміру взаємодії з державою.

На даний момент можна впевнено стверджувати, що правосвідомість сучасного українського суспільства знаходиться у стані змін, тобто, відбувається перехід від байдужого ставлення до права, до справді дієвого сприйняття права. Доказом цього слугує, збільшення звернень до суду та намагання громадян відстоювати свою правоту. Проте скептичне ставлення до судової гілки влади ще й досі небезпідставно домінує у суспільній думці України. Підводячи підсумки, варто зазначити, що правосвідомості українського суспільства на сучасному етапі розвитку притаманні такі риси як демократизм, амбівалентне ставлення до права та закону, індивідуалізм.

Волович Данило

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 10 група*

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ

Характерним показником розвитку людства в XXI столітті є підйом інформаційно-комп'ютерної революції на новий рівень на базі інтернет-систем та появи віртуального феномену. Феномен полягає в тому, що

віртуальна реальність це не штучне явище, а природне, яке базується на природних властивостях свідомості людини.

Актуальність полягає в тому, що є феномен віртуальної реальності, простір існування якого – техніка, економіка, соціальна сфера, право, політика, духовність, психологія, світогляд, тощо.

Оскільки ставка робиться на психічні властивості людини, то актуальними постають питання психічних перетворень, ціннісних орієнтацій, зміни світогляду людей, прогнозування соціальних наслідків у межах інформаційної цивілізації.

Вважається, що термін «віртуальна реальність» (virtual reality) в сучасному значенні вперше вжив наприкінці 80-х рр. ХХ ст. Джейрон Ланье – один з відомих діячів кіберкультури. Вираз швидко поширився і набув популярності. Однак у складових цього виразу досить довга історія в лексиконі європейських мов. Слово «віртуальний» походить від латинського virtus – римляни вживали його для позначення таких якостей воїна як мужність, хоробрість, рішучість. Нині ж англійське virtus означає добродетель, чесноту. Слово «віртуальний» виявилось дуже затребуваним у ХХ ст. У фізиці існує термін «віртуальна частинка», в метеорології – «віртуальна температура». Дж. Гібсон позначав цим терміном віртуальні об'єкти, зображені на картинах і фотографіях (на протиположності об'єктам, що безпосередньо сприймаються). Особливо широкого застосування поняття отримало в комп'ютерних технологіях: віртуальна пам'ять, віртуальна машина, віртуальні співтовариства. Віртуальність (від лат. virtus – потенційний, можливий) – вигаданий, уявний (можливо, для деяких певних цілей) об'єкт, суб'єкт, категорія, ставлення, дія тощо, не присутній у цей час у реальному світі, а створений лише грою уяви людської думки, або зIMITований з допомогою інших об'єктів. Найчастіше об'єкти віртуальності (віртуального світу) мають властивості, відповідні об'єктам реального світу, але можуть мати властивості, що відрізняються від них аж до протилежних. Наприклад, у віртуальності досить легко уявити або сфантазувати «антигравітацію» або «вічне життя», а також предмети з будь-якими властивостями і можливостями. Також у віртуальності можна порушувати і причинно-наслідкові зв'язки.

Системи віртуальної реальності використовуються майже у всіх сферах людської діяльності.

На сьогодні ігри все ще залишаються головним двигуном прогресу у сфері віртуальної реальності. Саме ігрові студії створюють складні віртуальні локації з розумними елементами оточуючого світу, з якими

можна взаємодіяти. Тому на основі ігрових технологій можуть створюватися усі інші продукти для віртуальних окулярів.

Але є у запропонованих винаходів і негативні сторони. Спілкування людини з реальним світом є дуже важливим соціальним фактором у розвитку особистості. Спілкування людини з реальними книжками принесе їй більше задоволення, ніж з віртуальними, спілкування з реальними студентами і реальним викладачем будуть краще впливати на моральний стан студента і хоча, можливо, знань він отримає менше, але не треба забувати про користь від спілкування з справжніми людьми.

Отже, на наш погляд віртуальна реальність – це один з способів людини зробити своє життя краще без особливих зусиль і затрат. Для одних це єдиний вихід, а для інших – це прояв ліні.

Волчкова Майя

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

Факультет адвокатури,

1 курс, 5 група

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОВІДНОСИН ЦЕРКВИ І ДЕРЖАВИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Особливе значення для регулювання суспільних відносин відіграє право та релігія, оскільки саме ці елементи визначають нормальний стан функціонування суспільства в цілому і людини в ньому. Актуальним дослідження проблеми взаємовідносин церкви і держави стало внаслідок конфлікту між українськими православними церквами Київського та Московського патріархатів, який набув значного розголосу в січні 2018 р.

З моменту одержання Україною незалежності розпочався активний процес обговорення місця та ролі релігії в суспільному розвитку нашої країни. Одне з основних місць у зазначеній сфері було відведено проблемам державно-церковних взаємовідносин.

Сьогодні поняття «державно-церковних відносин» розуміють як певну систему зв'язків і стосунків, у процесі яких вирішуються різні питання, пов'язані з діяльністю органів влади і церкви, регулюванням правового становища церкви .

Варто зазначити, що протягом історичного розвитку суспільства сформувалися три основні принципи відносин між державою і церквою, які існують і понині: віротерпимість (нетерпимість); свобода віросповідань; свобода совісті

Існують багато моделей відносин церкви та держави, що створюють проблеми, серед них: теократія, цезаропапізм, законодавча підтримка, що забезпечує привілейований стан певної церкви в державі, конкордат, відокремлення церкви від держави, ліберальний нейтралітет.

Я вважаю, що ідеальною для відносин церкви і держави є модель ліберального нейтралітету. Позитивний аспект даної моделі в тому, що вона полягає в цілковитому нейтралітеті церкви, усуненні її із соціально-політичної сфери життєдіяльності суспільства.

В Україні взаємодія держави і церкви здійснюється на конституційних засадах і з опорою на норми чинного законодавства, зокрема на Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації». Проте, в сучасній ситуації нерідко зустрічаються випадки виходу за конституційні рамки як із боку державних чиновників, так і церковних діячів, що і зумовлює проблеми взаємовідносин держави і церкви

Відповідно до положень вищезазначеного Закону держава не втручається у здійснювану в межах закону діяльність релігійних організацій, не фінансує діяльність будь-яких організацій, створених за ознакою ставлення до релігії. Усі релігії, віросповідання та релігійні організації є рівними перед законом. Встановлення будь-яких переваг або обмежень однієї релігії, віросповідання чи релігійної організації щодо інших не допускається». У цьому ж законі (ст. 5) йдеться про те, що «в Україні здійснення державної політики щодо релігії і церкви належить виключно до відання України», а «релігійні організації не виконують державних функцій». Ст.6 Закону встановлює принцип відокремлення школи від церкви (релігійних організацій). Окрім того, ч. 3 ст. 35 Конституції України встановлює, що церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви.

Отже, державно-церковні відносини є одним із видів суспільних відносин, які характеризуються рівнем взаємозв'язків церкви, об'єднань, рухів та інших релігійних організацій із державою, ступенем їхнього взаємозв'язку, а також загальнолюдськими моральними принципами. На мою думку, найбільш ідеальним варіантом відносин між церквою та державою є модель ліберального нейтралітету, яка полягає в цілковитому нейтралітеті церкви, усуненні її із соціально-політичної сфери життєдіяльності суспільства і повному відокремленні церкви і держави.

СУДДІ В НЕСПРАВЕДЛИВИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ

Існує думка, що якщо суддя судить справедливо, то це правосуддя відобразить справедливість і правової системи держави. Проте в історії, на жаль, є приклади коли відбувається навпаки – судді стають заручниками несправедливої правової системи. Правосуддя в таких системах називається правосуддям попри те, що воно позбавлене всіх морально-правових принципів, і суддям часто доводиться засуджувати невинних людей. Але що в такому разі відчують судді, чи лежить на них моральна і правова відповідальність? Осмислення цього питання допоможе краще зрозуміти природу правосуддя як такого та становище судді в несправедливій правовій системі, а також сформулювати уявлення про те, як має діяти суддя для того, щоб запобігти повторенню трагедій правосуддя, які відбулись в минулому.

Рішення суду – це завжди вибір, який робить суддя, не тільки як захисник права, а й як особа з певними моральними принципами та переконаннями, що лежать в основі особистісної та судової справедливості. Складно виносити справедливий вирок, коли в державі наявна жорстка об'єктивна правова система. Ще складніше це робити, якщо сама правова система несправедлива. У несправедливих правових системах під час здійснення суддею судочинства судова система і особисто судді в їх рішеннях по справам, в їх виборі мають спиратися на пануючу ідеологію, проголошені владою антиправові принципи та закони. Це колізійна ситуація і з точки зору права, і з точки зору моралі. Питання, пов'язані з цією проблемою, розглядали такі філософи, як Г. Радбрух, М. Селлерз, Л. Фуллер, К. Ясперс та інші.

Панування в країні несправедливої правової системи тягне за собою те, що рішення суддів по справам завжди будуть вважатись правомірними з точки зору пануючого позитивного права, а зважаючи на природні права людини, що є ієрархічно вищими, будуть негуманними та несправедливим. У своїй статті «Законне неправо та надзаконне право» Г. Радбрух з цього приводу зазначав, що свідоме обрання несправедливості та заперечення рівності у правотворчості (і правосудді водночас) робить

закони несправедливими за своєю природою, що й прослідковується у несправедливій правовій системі.

М. Селлерз у своїй статті «Мораль, право та судова етика у західній правовій традиції» пише, що незважаючи на панування несправедливого права в державі, судді мають стати тією дієвою силою проти існуючого волюнтаристичного свавілля, яка забезпечить захист природних прав і свобод громадян. З цією думкою не можна не погодитись, проте в реальності все виявляється набагато складнішим. В силу вступає так званий «людський фактор». Кожен суддя – в першу чергу, звичайна людина, і чинники, що впливають на відправлення правосуддя, за умов дії несправедливої правової системи є особистісними. Доволі точно, беручи за основу несправедливу правову систему нацистської Німеччини, зміг сформулювати типові обставини, через призму яких суспільство і судді як його складова мирилося з пануючою морально-правовою несправедливістю (життя в масці, брехлива совість тощо) філософ-екзистенціаліст ХХ століття К. Ясперс. У праці «Питання про винуватість» він зазначає, що «моральна відповідальність існує у всіх, хто має совість і кому не чуже розкаяння». Я цілком погоджуюсь з цим твердженням.

Отже, в ситуаціях, коли суддям доводиться ставати виконавцями волі пануючої несправедливої правової системи, а справжнє правосуддя є безпорадним, єдиним виходом для них є усвідомлення власної моральної відповідальності за злочини проти природного права та моралі. Це неписане моральне правило кожної особи в мантиї, яке в наш час має слугувати запорукою недопущення ними зруйнування морально-правових підвалин держави, викривлення поняття правосуддя, принципів права та справедливої правової системи.

Гамаюнова Вікторія

Тартуський університет,

юридичний факультет,

2-й курс магістратури (Естонія)

ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМАТИКА У БАЙКАХ Г. С. СКОВОРОДИ

Філософія Г. Сковороди є надзвичайно складним явищем. У його творчому спадку можна знайти в досить сформованому вигляді майже весь набір рис, що виокремлюються фахівцями як характерні для націо-

нального філософського процесу – передусім пантеїзм, кордоцентризм, екзистенційне проникнення в суть людської особистості, органічне поєднання ідеального та матеріального тощо. У свій час Ф. Достоевський говорив про себе та інших російських письменників, що всі вони вийшли із «Шинелі» Гоголя. За аналогією можна певною мірою вважати, що вся українська філософія вийшла з пісень та прози Сковороди.

Звертаючись до змісту та тематики байок Г. Сковороди, можна побачити, що в них розвинені ті ж самі тези, що і в наукових трактатах мислителя, а саме у його діалогах про душевний світ. Проблеми та ідеї його байок різноманітні: розсудливість-нерозсудливість (байка 1); зовнішні та внутрішні якості та їхня неспіврозмірність (улюблений мотив Г. Сковороди – байки 2,4,28,29); коли перша істота займається спорідненою справою, вона щаслива, якщо ні – нещаслива (байки 3, 7, 9); гармонія світу досягається через єдність (байка 8), але не завжди; іноді видима суперечність є ознакою саме світової гармонії (байка 6); ліпше праведна бідність, ніж несправедне багатство, бо воно веде до біди (байка 5, 26); задоволеність у світі визначається не кількістю (багатством), а потребою (байки 9, 10); ідея видимого та невидимого, перевага надається невидимому (байки 11,17,22); усі заняття однаково вартісні, коли вони до добра – годі зважати на престижність чи несприятливість професії, а тільки на свою до неї здатність (байка 12); ліпше бути в пошані одного розумного, ніж у тисячі дурнів (байка 14); що може один, не може інший, і це добре (байки 15, 24) ідея рівної нерівності; будова дому на камені, а не піску, де під каменем розуміється знання (байка 16); природженість до рідного визначає різний ступінь бачення світу й речей (байки 19, 20, 30); протиставлення чесної праці й паразитування (байки 21, 27); подібність – це не завжди тотожність, інколи навпаки (байка 23); суперечність між юрбою і протиставлення їй обраної людини (байка 25). Отже, у байках Сковороди бачимо майже всю суму ідей, які він розробляв у своїх філософських трактатах.

Для Сковороди байка була символом та алегорією, отже, продовжувала привертати його увагу насамперед як засіб зручного повчання мудрості. Найідеальнішим засобом ідейного самовираження був жанр притчі, який систематизував у собі особливості байки і філософського діалогу, а також був синтезом прийомів і засобів алегорично-символічного бачення світу та його пояснення з погляду завдань філософії і моралі. «Байки Харківські» свідчать, що Сковорода повертався на шлях уявленень і понять, якими жила естетична свідомість його попередни-

ків. У байках він стверджував якісно новий етап розвитку літературно-естетичної свідомості в Україні.

Байки Сквороди показують наочно, в художніх образах, що цінність людини визначається не знатністю, не багатством, не якимись зовнішніми даними, а тільки внутрішніми якостями, розумом і серцем людини, корисними результатами діяльності.

Сквороду цілком слушно охрестили «філософом себепізнання». Питомий евдемонізм його світобачення, позначеного радикальними рисами оригенівського апокатасису, зумовлено розгортанням ідеї «пізнай себе» в перспективі «спорідненості», тобто в площині проблематики узгодження власної волі з Божим помислом, «особливим для людини».

Гамбург Сергій

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮ, 1 курс, 6 група*

ПРАВО НАРОДУ НА ОПІР: БІБЛІЙНИЙ ТА СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ КОНТЕКСТ

Перші згадки про допустимість загальнонародного опору наказам правителя можна віднайти в Біблії, у Книзі Естери, що є частиною Старого Заповіту. Відповідно до біблійного тексту, персидський правитель Артаксеркс видає наказ про винищення єврейського народу. Згодом він змінює своє рішення, однак, не маючи правових підстав для скасування попереднього наказу, Артаксеркс видає новий, відповідно до якого єврейський народ має право чинити опір будь-кому, хто вчинятиме стосовно нього агресивні дії. Унаслідок цього було вбито весь каральний загін персів. Такий результат дає змогу говорити не лише про застосування права народу на опір, а й про перший випадок зловживання ним. Незважаючи на очевидну обмеженість біблійного опору, що виникає винятково на підставі відповідного наказу царя, все ж це є перший випадок, коли народ скористався своїм формально визнаним правом на спротив рішенню правителя. Таким чином відбулося закріплення самої ідеї можливості протидії волі правителя.

Після поширення християнства і збільшення впливу церкви закономірним є подальший розвиток концепції права на опір у межах взаємодії

світської та релігійної влади. Так, найвидатніший філософ етапу поширення християнства Августин Блаженний, ґрунтуючись на Біблії, послідовно обстоює примат духовної влади над світською. У його розумінні держава має підпорядковуватися церковній владі тією ж мірою, як засіб підкоряється меті. Відповідно, кожна державна влада має божественне призначення, оскільки її діяльність спрямована на підтримку функціонування церкви. Однак закономірним є таке запитання: чи в усіх випадках світська влада діє на благо поширення вчення Христа? Аврелій Августин відповідає на нього однозначно: коли правителі самі забувають заповіді Христа і прагнення до вищого блага, їхня влада може суперечити божественній волі. За таких умов церква як уособлення божественної волі та духовної влади має право на опір такій державній владі. Цією позицією Августин розпочинає дискусію щодо права на опір супроти гноблення в межах протистояння релігійної та світської держави, що знаменує зародження політико-правового концепту опору владі.

Логічним розвитком вчення Августина Блаженного є філософія Томи Аквінського. Погоджуючись із позицією Августина, що всі різновиди влади на землі мають божественне походження, а державна влада зобов'язана через встановлення необхідних правил поведінки сприяти загальному благу, дбати про справедливість у справах суспільства і забезпечувати підданам безпеку, Тома Аквінський зі значно більшою ймовірністю допускає, що влада може використовуватися неправильно. А якщо правителі не виконують божественні заповіді і зловживають наданою Богом владою, то тією мірою, якою вони порушують заповіді Христа, народ може чинити їм опір. Протиставляючи монархії тиранію, Тома Аквінський визнає право народу на насильницьке повалення тиранічної влади, однак визнати конкретну форму правління тиранію може лише церква. Більше того, він стверджує, що в кожному випадку, коли свавілля правителя спрямовується проти церкви, волі правителя не можна коритися. Саме церква може позбавити тирана влади в таких випадках, у той час як його піддані звільняються від присяги. Таке «звільнення від присяги» є засадничою умовою реалізації права народу на опір, що стало провісником одного з найважливіших елементів у межах доктрини суспільного договору.

Вчення Августина Блаженного і Томи Аквінського правомірно слід вважати зародженням права на опір владі в тому сенсі, в якому ми розуміємо його сьогодні.

Гиверц Павел
*Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого
аспирант кафедры криминалистики
Иерусалим, Израиль*

РЕШЕНИЕ НЕКОТОРЫХ ФИЛОСОФСКИХ ПРОБЛЕМ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ БАЛЛИСТИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ

Баллистическая экспертиза, как один из разделов криминалистической техники, скорее относится к естественным, и даже инженерным наукам, но не к гуманитарным или общественным. Несмотря на это, есть несколько вопросов, которые вполне можно отнести к философским. Основным из них является вопрос об объективности и субъективности экспертных исследований.

Впервые вопрос о научности или псевдонаучности экспертной техники был поднят в 1923-м году в судебном процессе Фрай против США. В результате этого разбирательства были сформированы критерии, которым должны соответствовать методы проведения научных исследований вещественных доказательств. Позднее аналогичный вопрос рассматривался в процессе Дауберт против Меррелл Доу Фармасютикалс, проходившего в 1993 году. Это привело к тому, что Высший Суд США расширил требования научности, которым должна соответствовать методика, применяемая при экспертизе. Но и это решение суда не положило конец спорам являются ли некоторые типы криминалистических экспертиз наукой или «искусством». Последний раз этот вопрос обсуждался в опубликованном полтора года назад отчете президентского консула США по науке и технологии (PCAST), который подчеркнул существующую проблему, но не дал ее решения.

Как же этот вопрос касается баллистики? Одним из основных вопросов, решаемых экспертом баллистом во время проведения судебной экспертизы, является вопрос установления тождественности между пулями и гильзами, а также идентификации по ним конкретного экземпляра ручного огнестрельного оружия. Для решения этой задачи эксперт проводит микроскопическое сравнение следов на исследуемых объектах. Если количество и качество совпадений исследуемых следов его удовлетворяет, то делается заключение, о том, что, например, две гильзы были выстрелены из одного экземпляра оружия. Казалось бы, все просто,

обнаружил некоторое количество следов и сделал заключение. На практике все намного сложнее. И если для некоторых других разделов криминалистической техники существуют статистически обоснованные численные критерии или же заключение дается в вероятностной форме, то в баллистической экспертизе таких критериев нет, а заключение дается в категорической форме – «из одного образца оружия» или «из разных образцов». Если же результат исследования не позволяет прийти к одной из категорий, то и в заключении будет указано, что «не обнаружены следы, позволяющие прийти к заключению».

Международная ассоциация экспертов баллистов и трасологов (AFTE) определяет «тождественность» как наличие такого количества и качества совпадений индивидуальных признаков, которое свидетельствует о практической невозможности того, что они оставлены разными экземплярами оружия. Фактически эксперт принимает решение о том, что два объекта выстрелены из одного оружия, когда происходит переход количества обнаруженных совпадающих следов на другой качественный уровень, когда он (эксперт) убежден, что второго экземпляра оружия, оставляющего те же следы, существовать не может. Иногда такой диалектический переход называют «скачком веры». Ассоциация подчеркивает, что интерпретация следов основана на научных принципах и опыте эксперта. Т.е., что она носит субъективный характер. При этом результаты экспертизы указываются как объективные.

В процессе сравнительного исследования эксперт баллист фактически проводит оценку как каждого отдельного следа и совпадения следов, так и общей картины совпадений. Процесс оценки можно разделить на два этапа: определение типа следа (индивидуальный, групповой и т.д.) и оценку его значения («качества») для принятия решения о тождественности.

Для определения типа следа требуются специальные знания о механизме обработки деталей оружия и механизме следообразования, о методе переноса следов и их устойчивости временным изменениям, о возможном влиянии других разнообразных факторов. Большинство таких вопросов уже давно решены или методы их решения известны. Результаты проведенных ранее исследований уточняются новыми экспериментами, когда сравниваются следы последовательно изготовленных деталей оружия или следы на первой, сотой, тысячной и т.д. пулях/гильзах.

Намного более сложным и принципиальным является вопрос оценки «качества» следа. А главное, вопрос субъективности этой оценки, т.е.

насколько различную оценку дадут одному следу разные эксперты. Ведь если бы все эксперты мира сравнивая некие любые образцы всегда приходили к идентичному заключению, то субъективность оставалась бы чисто теоретической проблемой, не имеющей практического значения. Но, к сожалению, это не так. Поэтому вопрос субъективности и объективности выходит на первый план в научных исследованиях в последние годы. Разрабатываются новые методики исследования этого явления, для которых уже не хватает специальных знаний экспертов баллистов и все чаще привлекаются специалисты по методологии научных исследований и другим областям науки связанных с разработкой и анализом экспериментов. Разрабатываются «слепые» тесты и даже «дважды слепые». Такие тесты призваны давать более объективные результаты, т.к. участвующий в эксперименте не может предполагать возможное решение, а значит уровень субъективности в результатах снижается. Проводятся исследования, в которых участвуют эксперты из сотен лабораторий по всему миру. В подготовке таких исследований и в анализе их результатов могут быть заняты десятки специалистов в разных областях. По результатам проводимых исследований вносятся изменения в существующие методики проведения экспертиз, такие как привлечение второго эксперта на этапе проверки результатов (second opinion). Расширяются и удлиняются программы подготовки экспертов. В них вводятся элементы методик снижения влияния предвзятости, предубежденности, необъективности. Проводятся периодические независимые проверки компетентности, призванные снизить уровень субъективности результатов. Но, несмотря на все ведущиеся работы, вопрос методологии обеспечения объективности в баллистической экспертизе все еще не решен окончательно.

Гладченко Маргарита
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮ, 1 курс, 4 група*

ФЕМІНІЗМ І ПСИХОАНАЛІЗ

Можливості самовизначення і самореалізації жінок у соціальній, політичній і культурній сферах й досі поступаються можливостям чоловіків. В силу історичних, соціально-економічних та політичних умов

керівне місце в житті суспільства посіла «сильна половина людства». Але чи можна вважати таке становище справедливим? Який вплив це справило на жіночу картину світу і яку практичну реакцію викликало? У відповідь на утиски представниць жіночої статі виникає питання: «Коритися чи протистояти і вибороти свої права?» Відповідь на це питання результувала в утворення жіночих спільнот, а в подальшому – у формальне закріплення рівноправності жіночих і чоловічих начал – ідеї, що лежить в основі фемінізму.

Оскільки представники фемінізму не тільки шукали шляхи подолання гендерного нерівноправ'я, а й досліджували причини «другорядної» ролі жінки у суспільстві, виникло багато напрямків феміністичного аналізу, серед яких – психоаналітичний метод. В основу психоаналітичного фемінізму покладений започаткований наприкінці XIX ст. З. Фрейдом психоаналіз – метод психологічного дослідження людини через систематичне пояснення несвідомих зв'язків та процесів. Оскільки психоаналіз забезпечує доступ до несвідомих областей людської психіки, він допомагає жінкам краще зрозуміти і особистісні, і політичні виміри життя. Цей напрямок фемінізму зосереджений на прихованій психодинаміці, характер якої накладає відбиток на характер особистісних, міжособистісних і соціальних відносин, на динаміці несвідомого, яка формує наше мислення, емоції та дії. Частково інтерес до психоаналізу з боку феміністок виправданий психоаналітичним дослідженням гендерних конструктів, результати якого можуть бути використані для розуміння і трансформації позиції жінок як підлеглих. У 1960-ті роки деякі феміністські теоретики лівого спрямування звернулися до психоаналізу, виявивши, що класових аналогій недостатньо для пояснення ієрархії статей у суспільстві, і що необхідно включити в аналіз більш глибокі структури людської психіки. Автор книги «Психоаналіз і фемінізм» Дж. Мітчел пише: «Психологія жінки, породжувана певним проходженням стадій психосексуального розвитку, досить стійка в патріархальному суспільстві. Тому ліберальні реформи можуть змінити зовнішні прояви «жіночності», але не можуть змінити жінку. Економічні реформи також не перетворюють чоловіків і жінок в рівноправних партнерів, оскільки нерівність приховано в глибинних шарах людської психіки». Незважаючи на те, що З. Фрейд наполягав на «другорядності» жінки, її «неповноцінності», залежності від чоловіка і непристосованості до самостійного існування, Дж. Мітчелл доводить можливість поєднання фемінізму і психоаналізу, що дозволить пояснити причини існування гендерної нерівності. Най-

впливовішою феміністською психоаналітичною теорією в США є теорія Д. Діннерстайн і Н. Ходорів (психоаналітична школа «теорія об'єктивних відносин»). Вони критикують упередженість З. Фрейда щодо ролі батька, на якій психоаналіз зосереджений в більшій мірі, ніж на ранніх взаєминах між матір'ю і дитиною. Натомість Д. Діннерстайн і Н. Ходорів розуміють гендер як ефект сексуального поділу праці, який виникає внаслідок того факту, що жінка – перший вихователь дитини. На думку дослідниць, уявний страх перед всемогутньою матір'ю обумовлює, у всякому разі, для деяких чоловіків, їх нехтування жінкою і несприйняття останньої.

Отже, феміністська теорія використовує психоаналіз у пошуках відповіді на питання про глибинні причини гендерної нерівності в суспільстві. Однак виявлення тих пластів несвідомого, емоційного, сексуального, які існують у всіх людей, дослідження того, як ми розвиваємо і використовуємо наші несвідомі фантазії, конструємо і реконструюємо наші минулі відчуття в сьогоденні має не меті не утвердити нерівність статей, а зробити суспільство більш справедливим.

Грасберг Ілья

*Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого
ИПКООУ, 1 курс, 9 группа*

ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СОЦИУМА, КУЛЬТУРЫ И МОЗГА С ПОЗИЦИЙ БИОКУЛЬТУРНОГО КОНСТРУКТИВИЗМА

Биокультурный конструктивизм изучает особенности взаимовлияния социума, культуры и мозга, а также стремится представить картину «социального мозга» в аспекте детерминации особенностями активности мозга тех или иных составляющих социума и культуры, в определенном смысле «нейродетерминированности» культуры и своего рода аккумуляции активности мозга.

Э. Дюркгейму приписывают сравнение значения культуры для человека со значением воды для рыбы. Человек с самого рождения погружен в определенную культуру с ее духовными и материальными ценностями, смыслами, явными и неявными конвенциями, которые в силу особой

пластичности мозга формируют и преобразуют его активность. Небиологические и негенетические факторы оказывают зачастую решающее воздействие на функции нейроструктур и перестройку содержания и активности мозга. С когнитивной точки зрения культура задает ракурс видения мира и модусы его оценки или же фильтра, который отсеивает не вписывающиеся в «категориальную сетку» культуры фрагменты реальности.

Благодаря тому, что культура выработала эффективные инструменты и практики достижения и сохранения определенных ценностей, она оказывается средой, в которой происходит последовательная подготовка личности в плане биологической адаптации фактически вплоть до совершеннолетия и даже позже. И напротив, биологические факторы обеспечивают процесс аккультурации человека.

Человеческая культура носит интерессубъективный и саморефлективный характер, который связан с пониманием целей и сущности деятельностного отношения к миру и к другим людям, а также способностью к абстрагированию, фантазии и оперированию символическими данными.

Долгое время в западной литературе являлось общепринятым мнение, что перцептивный опыт и психологические особенности восприятия, в отличие от дискурсов, являются универсальными, биологически детерминированными для всех людей. Однако расширение ареала наблюдений на восточную (азиатскую) культуру показало, что данное мнение следует радикально пересмотреть.

Особенности психологического восприятия и перцептивного опыта, которые у людей являются неосознаваемыми, также зависят от их социокультурного происхождения. Так, восприятие человеком лиц других людей и их голосов зависит от социокультурного опыта. У представителей западной культуры доминирует аналитическое мышление, которое основано на категориальном препарировании реальности, и в фокусе внимания здесь оказываются конкретные объекты. У представителей восточной культуры доминирует холистическое мышление, которое обращает внимание прежде всего на контекст, на отношения и сходства между предметами.

Представители западной культуры, когда хотят узнать человека, склонны смотреть прежде всего на глаза собеседника, затем в район рта, а представители восточной культуры смотрят на всю центральную часть лица; у них сосредоточивать взгляд на глазах обычно считается не вполне тактичным, а следовательно, в общем случае неприкрытым.

Особенности культурного развития человека и его непосредственная деятельность оказывают заметное воздействие на архитектуру мозга. Это проявляется в том, что соответствующие разделы мозга претерпевают такого рода физиологические изменения, которые связаны с выполнением определенных задач и/или более эффективным выполнением какого-то вида деятельности. Это позволяет говорить о культурно-деятельностной детерминации физиологического устройства и активности мозга. При выполнении арифметических операций у представителей западной культуры задействуются области мозга, которые обычно связаны с языком, а у китайцев, японцев и жителей юго-восточной Азии данные области при этих операциях не активируются и обрабатываются областями, осуществляющие предмоторные ассоциации. Возможно, причина этого эффекта кроется в очень широком распространении в Азии счета с помощью абака, которому обучают в школах, а также иероглифического письма.

У восточных народов те части мозга, которые ответственны за взаимодействия с другими носителями сознания и эмоциональной сферой, показывают большую активность, а у западных это те части мозга, которые осуществляют функции самоописания и связаны с текущей социальной деятельностью. Свойство пластичности мозга выражается в том, что, с одной стороны, это нейробиологическая структура, а с другой, «наполнение» мозга как носителя сознания и бессознательного детерминируется культурой, которая закрепляет себя уже на физиологическом уровне (имея в виду онтогенетические и филогенетические аспекты) и оказывает обратное влияние на различные аспекты социокультурного окружения.

Исследования динамики изменений мозга по мере старения человека свидетельствуют о том, что со временем физиологические изменения подавляют те изменения в мозге, которые вызываются социокультурными причинами. Так, к старости у представителей восточных культур почти полностью деградирует тот участок мозга, который отвечает за «объектно-ориентированное» восприятие действительности, свойственное в основном представителям западных культур, а участок «контекстно-ориентированного» восприятия в данном процессе не затрагивается; данный участок мозга у пожилых представителей западных культур затрагивается в значительно меньшей степени. Впрочем, по мере вовлечения в исследования населения из стран, относящихся

к восточным культурам, возрастает массив данных, свидетельствующих в пользу универсальности механизмов когнитивного старения, которые «работают» в значительной мере вне зависимости от социокультурного ареала.

Грига Володимир

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 2 курс, 20 група*

ЮРИДИЧНИЙ ПОЗИТИВІЗМ VS. НЕПОЗИТИВІЗМ: ПОЛЕМІКА РОБЕРТА АЛЕКСІ ТА ЄВГЕНІЯ БУЛИГІНА

Проблема співвідношення права і моралі займає центральне місце в філософських працях Роберта Алексі та Євгенія Булигіна, між якими точилася дискусія з цього приводу. На думку відомого опонента юридичного позитивізму Алексі, існує два основні і радикально протилежні підходи до вирішення цього питання: позитивізм і непозитивізм. Відповідно до позитивістських теорій не існує концептуально необхідного зв'язку між правом та мораллю, і право визначається за допомогою двох характеристик: встановлення у відповідності до існуючих систем та соціальна ефективність. Це так звана теза про поділ. За непозитивістськими теоріями право включає елемент моралі і характеризується взаємозв'язком двох попередніх елементів (властивих позитивістському підходу) з правильністю змісту правових норм. Це теза про зв'язок.

Відповідно до позиції Алексі, існує два види аргументів, які здатні підкріпити як тезу про поділ, так і тезу про зв'язок. Мова йде про аналітичні і нормативні аргументи. Аналітичний аргумент вказує на концептуальний зв'язок між правом та мораллю, за якого прихильники позитивізму змушені його заперечувати (в іншому разі вони не зможуть пояснювати право без елементів моралі), а прихильники непозитивізму навіть за відсутності доказів цього необхідного зв'язку зможуть відстоювати свої позиції. Щодо нормативної необхідності, то тут мова йде про ототожнення її з наказом. Слід розділяти нормативну необхідність з концептуальною, адже можна оспорювати юридичну силу наказу,

і ніяк не існування концептуальної його необхідності. Тоді виникає запитання: ким є той, хто може віддати наказ – чи він уповноважений позитивним правом, чи ця влада знаходиться за межами позитивного права?

Булігін піддає сумніву вищесказане і говорить про те, що якщо існують концептуальні зв'язки між правом і мораллю, то немає потреби звертатися до нормативних аргументів. А це означає, що можна зосередитися тільки на аналітичних аргументах, серед яких він виділяє відому нам «формулу Радрбуха» (несправедливі норми не є правом) та претензію на правильність права (сам акт створення юридичної норми презюмує її правильність) і пропонує розглянути їх з точки зору учасника та спостерігача.

Спостерігачі – це ті, хто описує право і не пов'язує себе з підкоренням його нормам (юристи, правознавці), а учасники – це не тільки ті, хто претендує на пояснення права, а й ті, хто зацікавлений у вирішенні юридичних проблем (судді, адвокати). Більшість спостерігачів є учасниками водночас, і навпаки. Якщо говорити про окремі правові норми, які вивчає спостерігач, то позитивістська теза про поділ є правильною, і формула Радрбуха в цьому випадку є неприйнятною, адже тезу про зв'язок неможливо підтвердити зверненням до необхідного зв'язку між правом і мораллю. А коли мова йде про всю систему права, Алексі каже, що не варто застосовувати до всієї системи права те, що застосовується до окремих норм. Учасників Булігін ототожнює з суддями, так як їхня діяльність найбільше пов'язана із застосуванням права. Суддя завжди повинен знати позицію спостерігача для визначення того, що приписує йому діюче право. І тут можливі два варіанти: суддя вирішує справу напряму застосовуючи норми права, або у випадку відсутності таких норм суддя по суті має дещо змінити чинне право (мається на увазі у випадку прогалин, протиріч, аксіологічних прогалин).

Таким чином, визнання того, що позитивістська теза про поділ є правильною з точки зору спостерігача, покладає кінець спору між позитивізмом та непозитивізмом, принаймні у визначенні поняття права, оскільки позитивізм займається не застосуванням, а встановленням права. Ця теза означає, що зміст правової системи можна визначити без звернення до моралі. З цим погоджуються всі відомі позитивісти, проте кожен з них не заперечує і того факту, що судді також часто використовують моральні аргументи.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

На даному етапі розвитку державності в Україні триває процес переосмислення багатьох фундаментальних положень правового розвитку, інтеграції в європейське та світове співтовариства. Стан розвитку суспільства значною мірою залежить від рівня цілеспрямованого процесу формування правосвідомості його суб'єктів, тобто від процесу правового виховання.

Варто зазначити, що питання організації та управління правовим вихованням посідають провідне місце у дослідженнях вчених. Різні аспекти, що пов'язані з організацією та управлінням правовим вихованням, знайшли відображення в працях таких дослідників як В. Тацій, А. Погардзе, А. Суханов, Д. Керімов, Н. Соколов, В. Стреляєв та багато інших.

Для більш ґрунтовного розуміння недоліків та переваг правового виховання в Україні необхідно дослідити найважливіші напрямки правовиховної роботи: координація діяльності державних органів і громадських організацій у сфері правового виховання, інформаційне забезпечення правовиховного процесу; методичне забезпечення правовиховної діяльності; узагальнення й поширення позитивного досвіду роботи з правового виховання.

Першоосновою системи правового виховання є аналіз її дійсного стану. Найбільш інформативною, з точки зору В. Тація, методикою оцінювання ефективності правовиховної діяльності в Україні є метод порівняльного аналізу стану правосвідомості та правової культури населення з моменту початку правовиховних заходів з їхнім станом на момент завершення.

Одержані результати про рівень правої культури населення мають слугувати ґрунтовною базою для своєчасного розроблення поточних і перспективних програм. Саме цей аспект є наріжним каменем у формуванні правосвідомості громадян України, бо на даний момент спостерігається відсутність єдиної державної політики у сфері правового виховання, а правові норми, на основі яких вона повинна здійснюватись,

роз'єднані по різних нормативно-правових актах, результатом є їхнє дублювання та виникнення правових колізій.

Під час здійснення правовиховної роботи вагоме значення має координація діяльності державних органів та громадських організацій. Координуюча роль держави у сфері правового виховання виявляється у визначенні основних завдань, які є метою діяльності державних установ і громадських організацій.

Не менш вагомим напрямком організації правовиховної роботи в Україні є інформаційне забезпечення правовиховного процесу. Для підвищення правової інформованості населення в Україні мають створюватися загальні й навчальні телевізійні та радіомовні канали, на яких повинні активно впроваджуватися програми, рубрики та інші популярні форми надання правової інформації.

Завершальним напрямком організації правовиховної роботи у сучасному суспільстві є методичне керівництво правовим вихованням, а також узагальнення й поширення досвіду державних установ та громадських організацій, які досягли високої ефективності у зазначеній сфері діяльності. Метою цього напрямку є забезпечення високого рівня професійно-юридичного змісту правовиховного процесу, який здійснюється всіма державними й громадськими організаціями.

Отже, можна стверджувати, що для оптимізації правового виховання у сучасному суспільстві всі здійснювані правовиховні заходи повинні бути об'єднані в певну систему взаємопов'язаних, цілеспрямованих та послідовних дій, які реалізуються в межах спільних завдань та програм. За допомогою цієї системи має здійснюватися управління правовим вихованням в Україні.

Гришуківа Крістіна
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Господарсько-правовий факультет,
I курс, І група*

АКТУАЛЬНІСТЬ ФРЕЙДІЗМУ В НАШІ ДНІ

Ідеї, теорії та концепції, що були розвинені Зігмундом Фрейдом, й досі чинять помітний вплив на розвиток науки, культури і суспільства в цілому. На даний момент доведено, що більшість його вчень були не-

придатні, але у свій час Фрейд зробив революцію в психології, що, безумовно, є неабияким внеском у подальший її розвиток. Та, незважаючи на спростування сучасними вченими низки його постулатів, не можна недооцінювати актуальність фрейдизму для сучасності і безмежний вплив Фрейда на масову культуру і подальші досягнення в науці.

Наприклад, Фрейд був правий, стверджуючи, що людина не господар власного розуму. Думки, вчинки і досвід суб'єкта визначаються не свідомістю і його власним вибором, а ірраціональними несвідомими процесами, які йому непідвласні. Психоаналітик доводив, що людина нездатна контролювати ці явища та змінювати їхній хід, а досягнути їх можна тільки за допомогою психоаналізу особистості.

Також актуальною залишається висунута Фрейдом концепція про захисні механізми організму людини, такі як заперечення, раціоналізація, витіснення, проєкція, перенесення та інші. Особисто Фрейд не давав переконливого наукового обґрунтування їхньому існуванню, але ця теорія слугувала основою для дослідження цієї сторони людської психіки у подальшому.

Також варто відзначити теорії Фрейда з приводу інтерпретації снів. Психоаналітик стверджував, що свідомі і підсвідомі бажання і страхи безпосередньо впливають на сновидіння людини. Фрейд в одній з ключових своїх робіт «Тлумачення сновидінь», виданій в 1899 році, писав: «Будь-яке сновидіння виявляється осмисленим психічним феноменом, який може бути у відповідному місці включений в душевну діяльність неспанья». І саме це твердження щодо взаємозв'язку повсякденного життя і сновидінь було розглянуто і повторно доведено сучасними вченими.

Також була доведена і розвинена концепція вченого стосовно формування особистості. Фрейд казав, що цей процес – процес становлення і розвитку особистості – відбувається ще у дитинстві. Саме у дитинстві, стверджував психоаналітик, закладаються основні риси характеру людини, формується її темперамент. Це вчення було визнано багатьма вченими сучасності і науково доведено, що саме на перших етапах життя у людини закладаються основи характеру, що надалі відіграє визначальну роль у сприйнятті світу та оточуючих явищ і процесів.

Отже, не дивлячись на велику кількість заперечень істинності вчень Фрейда, можна виділити низку постулатів, які і в наш час не втратили своєї наукової цінності: існування неусвідомлюваних психічних процесів; концепція щодо захисних механізмів, що наявні у свідомості людини;

теорія стосовно впливу реального життя на сновидіння; твердження про те, що основи особистості закладаються ще в далекому дитинстві і багато іншого. Також важливо усвідомлювати, що погляди Фрейда були прогресивні в контексті саме того часу, а актуальність его вчень у наші дні можна пояснити тим, що саме Зігмунд Фрейд заклав основу для теперішніх досягнень и здобутків у сучасній психології і вивченні людини й процесів, що відбуваються в її організмі, в цілому.

Гуденко Дар'я
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ППКЮ, 1курс, 5 група

ЧЕЗАРЕ БЕККАРІЯ ПРО ПОКАРАННЯ

Чезаре Беккарія (1738–1794) – італійський філософ, теоретик кримінального права. Його погляди на філософсько-правові проблеми викладено у творі «Про злочин і покарання».

На думку філософа, закони є тими умовами, на які погодилися люди(які до цього були незалежними та існували ізольовано один від одного), щоб об'єднатись у суспільство. Вони поступились якоюсь частиною своєї свободи, а натомість отримали безпеку й право користуватися цією свободою, а для того, щоб захистити свободу від посягань окремих індивідів, необхідне «чуттєве спонукання» – покарання порушникам законів.

Сукупність усіх часток свободи, пожертвованих на загальне благо, склала верховну владу народу. Отже, право верховної влади карати за злочини, зумовлене необхідністю захистити суспільне благо від узурпації окремими особами. Беккарія стверджує, що це зумовлено самою природою людини. Також кожній людині притаманне те, що вона прагне віддати лише мінімальну частину особистої свободи, належну для захисту її прав. Сукупність цих мінімальних часток і становить право покарання. Все, що понад те, – зловживання, а не правосуддя, лише зроблена дія, але ще не право.

«Загалом вимагається, – писав він, – щоб злочини не вчинялися і, особливо, щоб не вчинялися злочини, найбільш шкідливі для суспільства. Тому перепони, які стримують людей від учинення злочинів, повинні бути тим міцнішими, чим важливішими є ті блага, на які посягають. Від-

повідно, мусить існувати співвідношення між злочином і покаранням». Єдиним істинним мірилом злочинів є шкода, заподіяна ними суспільству.

Метою покарання є не катування і мучення людини, а перешкоджання винному зашкодити знов суспільству і стримати інших учинити таке ж. Покарання мусять найбільш сильно та тривало впливати на думку людей і водночас наносити найменше шкоди та болю для фізичного тіла злочинця.

Така міра покарання як смертна кара є недоцільною, на думку вченого. «Що це за право вбивати собі подібних і на якій підставі воно присвоєне людьми?» Його походження інше, ніж у законів та верховної влади, які є виявом суспільної волі. Він уважав, що смертна кара не може бути правом, бо ніхто не хотів би, щоб його життям розпоряджався хтось інший. «Смерть людини може вважатися необхідною тільки з двох причин. Перша полягає в тому, що громадянин, незважаючи на позбавлення волі, продовжує залишатися впливовим і могутнім, загрожуючи безпеці держави, бо вже сам факт його існування несе в собі загрозу для правлячого режиму. Смерть громадянина робиться, необхідною, коли держава бореться за те, щоб повернути або не втратити свою свободу, або коли безлад замінює закони в епоху анархії. Але під час спокійного панування законів, я не бачу необхідності в позбавленні громадянина життя, за винятком випадку, коли його смерть є єдиним засобом утримати інших від вчинення злочинів. Це і є друга причина». Але досвід багатьох поколінь доводить, що навіть смертна кара не здатна втримати людину від вчинення злочину. Не суворість, а час його дії на свідомість людини, найбільше пливають на душу людей. Безсумнівно, смертна кара сильно впливає на підсвідомість, але проміжок цього впливу досить короткий.

Гусарікова Барбора
*Університет Масаріка,
гуманітарний факультет, 4 курс
(Чехія)*

ДО ПРОБЛЕМИ ПРО МАЙБУТНЄ ЛЮДСТВА

Сьогодні людство бореться проти расизму та націоналізму, дискримінації окремих народів, за численні права, в той час як паралельно зневажується право на саме його існування. Однак якщо люди жадають

продовжитися, необхідний додаток свідомих зусиль щодо обмеження становлення на користь буття; до відмови від орієнтації на абсолютний еволюціонізм – на користь коеволюції. Вони потребують хоч би мінімальної віри, що від них щось залежить і вони можуть обрати всупереч технократичному фаталізму. Сучасна людина прагне «зупинити час», зберегти молодість і здоров'я, замість того, щоб БУТИ, зберігати себе в просторі і часі.

Установка феноменологічного реалізму та екзистенціалізму сьогодні може стати фундаментом гуманістичного філософствування. Феноменологічний реалізм протидіє засиллю інструменталізму і функціоналізму в нашому технізованому світі, що відводить людям роль елементів, що існують «заради організації» і тому втрачають психологічну базу для відчуття самоцінності, а, отже, і сенсу існування.

У ХХ столітті людство «здогадалося» про свою смертність у цілому, як роду. Воно попало в ситуацію індивіда і повинне навчитися жити всупереч тому, про що говорить думка. Не дивлячись на «прогрес до смерті». Жити всупереч прогресу для людини як родової істоти означає підтримувати традицію, соціальні і культурні константи буття – так, як підтримуються імунна система індивіда і певні параметри природного місця його існування.

Однією з найфундаментальніших, ключових світоглядних ідей, бастионом надії в боротьбі за збереження людини може стати ідея вічного повернення. Порівняно з прогресом, вона більш глибоко вкорінена в культурі і авторитетніша за нього. Перед лицем нескінченності ідея вічного повернення «міцніша», більш ґрунтовна за прогресизм, «логічніша» за ідею сходження до мети, якої немає, через що її доводиться позначати крапкою. Так виникає конфлікт між логікою і наукою, який свого часу відмітив Ніцше: «Чи має панувати життя над пізнанням, над наукою або пізнання над життям?» – говорив філософ і пропонував підхід, який перед фактом дедалі страхітливих досягнень науки стає прямою потребою нашої епохи: «Наука потребує вищого нагляду і контролю; поряд з наукою повинне виникнути вчення про гігієну життя, а одне з положень цього учення свідчило б так: неісторичне і надісторичне повинні вважатися природними протиотрутами проти того, що заглушається життя історичним, проти історичної хвороби». Прогрес набув сили інерції, тому управляти тепер означає перш за все регулювати творчу діяльність, особливо в частині впровадження її нових результатів в практику.

Виголошуючи сакраментальну фразу, що традиція не попів, який треба зберігати, а вогонь, який треба нести, або повторюючи хайдеггерівську думку, що буття вимагає повернення до витоків, ці положення рідко коли додумують до кінця. М. Мамардашвілі підкреслював, що людина – це зусилля, і бути людиною не об’єктивний природний стан, а безперервна напруга, свого роду воля до існування.

Великий Будда, за переказами, на питання, що таке Світ, відповідав: Світ; хто такий Будда, відповідав: Будда. А на найважчі питання відповідав «красномовним мовчанням». І на питання, що таке суще, життя, слід відповісти: Життя. У чому його сенс? – Аби жити, шукаючи сенс у всіх проявах буття. Отже, людина не дивлячись на мінливість світу, хоче і повинна залишатися людиною, оскільки, як вважав Спіноза, будь-яке суще завжди хоче бути саме собою, з чим не можна не погодитися. І тільки від самого людства залежить його доля, той шлях розвитку, який воно обирає.

Данілова Таїсія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 14 група*

НАДЛЮДИНА НІЦШЕ ЯК ПРОЕКЦІЯ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Протягом усього періоду розвитку цивілізації, людина змінювалася, а її образ та ідеали трансформувалися і підлаштовувалися під вимоги історичного періоду. Час, а особливо технічний прогрес спотворювали людський рід. З’являється проблема неадекватного поведіння людини з природою. Вульгаризуються моральні цінності людини. Ця проблематика у сучасному світі стає особливо актуальною, адже вона досягає своєї вершини, вона загострюється і перетворюється в глобальну проблему сучасного соціуму. Не дивно, що в історії з’являються вчені, які створюють утопічні світи та вищих, ідеальних людей. Одним із таких став Фрідріх Ніцше і його ідея Надлюдини.

Окрім Ніцше, дану проблематику досліджували і інші вчені. Наприклад, Н. К. Михайловський, у своїй праці «Герої і натовп» вивчив роль

героя у суспільстві. А Сорокін П. А. у роботі «Соціологія революції» дослідив ідею ролі героя саме в революційних подіях.

Філософ переконаний, що людина – це «хвороба Землі», в ній закладено щось помилкове і неправильне. Засуджуючи християнство він зазначає, що саме релігія спотворює людину і робить її слабкою. Тому народжується Надлюдина, як протиположна християнству, яка втілює людський ідеал, дає сенс життя і перемагає буття.

У праці «Так говорив Заратустра» Фрідріх Ніцше описує свою ідею про надлюдину і викладає її сенс. Можна сказати, що Ніцше висловлює і засуджує існуючу проблему людства через образ нової людини, а також, користуючись образом, натякає на вирішення наявних конфліктів.

За книгою, дух людини, що прагне до ідеалу, на думку ученого, проходить етапи трансформації: «верблюд», той хто тягне за собою вантаж традицій, правил, культурних штампів. «Лев», той хто заперечує в собі «верблюда» і відмовляється від усього, що не дозволяє йому піднятися над натовпом. І останнім етапом є «дитина» – чистий аркуш, відкритий для нового і готовий самостійно керувати своїм життям і створювати закони буття.

Фрідріх Ніцше у своїй праці виокремлює наступні основні риси Надлюдини:

- Особистість, яка самостійно управляє своєю долею. «Аристократ духу», людина, що піднімається над сірою масою. «Життя – це джерело насолоди, але там, де п'є натовп, всі джерела отруєні».
- Надлюдина стоїть над поняттями добра і зла, самостійно визнаючи моральні правила. Вона долає все дріб'язкове і проривається до вершини людського духу: «назустріч своєму вищому стражданню і своїй вищій надії».
- Мета життя – в пошуках істини, в творчій праці, подоланні себе. На це здатні лише обрані, ті, хто наділений «волею до могутності». Ніцше закликає винищити «тварину в середині людини» і бачити в собі творця.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що ідея Надлюдини Ніцше є дуже сміливою і неординарною, але вона має право на існування, повагу і визнання. Надлюдина є образом, через який видатний філософ висловив проблеми людства, натякнув на їх вирішення і показав взірець. Отже, дану концепцію можна використати в подальших дослідженнях в контексті проєкції проблеми сучасного суспільства.

КОСМОЦЕНТРИЗМ АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

В Античності був дуже бурхливий розвиток філософії, багато вчених та філософів досліджували теорію про космос. Вони вважали це, новою можливістю пізнати світ: теорію його виникнення, розвитку, існування.

На перших порах давньогрецькі філософи не усвідомлювали, що основне питання філософії може мати різне значення, але вже у V ст. до нашої ери (наприклад Платон, Демокріт) чітко окреслилися дві протилежні лінії, боротьба між якими проходить через всю подальшу історію філософії.

Вже у перших «фізиків» філософія мислиться як наука про причини і початки всього суцього.

Майже у всіх грецьких авторів можна знайти тенденції звертання до природи, космосу. Однак підхід міфології і перших філософів до даної проблематики відрізняється докорінно. Згідно з Гегелем, філософія у власному розумінні слова виникає разом у постановкою питання про сутність, який не тільки сформульований, але і вирішений поза рамками методології і термінології міфологічного мислення.

Питання про першооснову є основним в онтології давньогрецьких філософів. І в цьому сенсі філософія перегукується з міфологією, успадковує її світоглядну проблематику. Але якщо міфологія прагне вирішити це питання за принципом – хто народив суще, то філософи шукають субстанціальний початок – з чого все сталося. Для спрощення подальшого викладу тут слід зазначити, що для позначення першооснови, первопринципа, з якого виникає все інше, у грецькій філософії вживалися два терміни: *стойхейон*, що означає елемент, ядро, основу в логічному сенсі слова, і *Архе*, що означає первоматерію, праматерію, вихідне стан речей, найдавнішу форму в історичному сенсі слова.

Вчення Піфагора про безсмертя душі (і її перевтіленні) будується на принципах повної підпорядкованості людини богам:

*«Безсмертних спочатку богів, як велить нам закон, почитай,
Їх шануючи, також віддай повагу богорівний померлим».*

Мораль у Піфагора була обґрунтуванням певної «соціальної гармонії», що спирається на абсолютне підпорядкування демосу й аристократії. Тому її найважливішою частиною було безумовне підпорядкування. Піфагорейство, таким чином, є першим ідеалістичним філософським напрямком в античній Греції. Математична проблематика виливається в них у містику й обожнювання чисел, які вони вважають єдино істинно сущим.

Денисенко Анна
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
ПJKY, 1 курс, 9 група*

ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

У категорії «сене життя» відображається змістовна наповненість життя, розуміння свого призначення в світі (перш за все в соціальному світі), цільова спрямованість. Поява смисложитєвої, або екзистенційної проблематики свідчить про зростання свободи людини, якщо під свободою розуміти можливість вибору. Людина постійно задає собі питання: «Чи має життя взагалі сене, і якщо так – то який саме? У чому сене життя? » У певному розумінні ці питання рівнозначні наступному: «В ім'я чого, задля чого живе людина на землі?», «Що мене утримує в цьому житті?».

Проблема сенсу життя людини постає тоді, коли загострюються почуття людської особистості, коли людина відчуває потребу в самореалізації. Особливо гостро потребу у розв'язанні проблеми сенсу життя суспільство відчуває в перехідну епоху. Суттєвою рисою людського буття є його здатність ставати проблемою для самого себе. Можна згадати всім відоме шекспірівське запитання, що вкладено в уста Гамлета: «Бути чи не бути?» І це питання залишається віковично актуальним для всіх наступних поколінь. Розвиток цієї проблеми у свідомості людей пов'язаний з муками совісті, нерозділеним коханням, бідністю, хворобами тощо. Однак основна причина її виникнення полягає в усвідомленні людиною своєї смертності, скінченності свого існування. Вічна мудрість закладена в латинському афоризмі «memento mori» («пам'ятай про

смерть»). І навіть коли людське життя та можливості людини обмежені обов'язками, долею, смертю, стражданнями, сенс життя можна знайти у ставленні до цих чинників.

Іноді сенс життя ототожнюють з метою, яку ставить перед собою людина. Проте сенс життя не можна звести до окремої мети. Сенс життя не варто ототожнювати з метою і цілями життя, варто прийняти факт непередбачуваності життєвого поступу, готовності до буттєвих зламів. Проблема сенсу життя – це проблема морального вибору. Кожний повинен пізнати самого себе, точніше – свої бажання. Ми найчастіше думаємо про себе зовсім не так, як думають про нас інші. Кожен повинен чесно відповісти самому собі, чого він хоче. «Пізнай самого себе», – говорив Сократ. Для правильного розуміння сенсу життя необхідно усвідомити свій зв'язок із буттям, розвитком усього суспільства, зрозуміти його значення для себе й себе для нього. Реалізуючи своє призначення бути людиною, особа здобуває справжню повноту буття, тобто сповнює його сенсом. Але особа ніколи не зможе дізнатися, вдалося їй дійсно здійснити смисл свого життя. Саме тому не можна не погодитися з висловом видатного російського філософа М. Бердяєва, який стверджував, що сенс життя – в пошуках цього сенсу. Розуміння неможливості вирішити проблему сенсу життя, задоволення всіх потреб розкривається у висловлюванні Геракліта: «То не гаразд було б, якби здійснилося усе, чого люди бажують».

Життя кожної людини має той чи інший сенс, незалежно від того, усвідомлює його чи ні. Проблема сенсу життя – це проблема морального вибору, який залежить від спрямованості особистості, від її ціннісних установок та орієнтацій. Особливої ваги при цьому набуває міра духовного та морального розвитку індивіда. Життя кожної людини – це унікальне поєднання можливостей. Максимально здійснити їх, зберегти здійснене та передати для подальшого розвитку прийдешнім поколінням, нащадкам – можливо в цьому і полягає сенс життя? Сенс життя не дається, не задається, його треба вибрати, утворити, довести, якщо людина свідомо прагне його пізнати. Та мало тільки знайти сенс, потрібно ще й його здійснити. Особа несе відповідальність за виконання унікального сенсу свого життя.

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Філософія права як специфічна людинознавча галузь знання, що має понад двохтисячолітню історію і виражає гуманістичну традицію, покликана в наших умовах формувати сучасне правове мислення ґрунтоване на юридичному (а не на законницькому) праворозумінні, сучасній філософії людини, давати майбутньому юристу адекватні сучасності знання про право, формувати цілісний образ цього багатогранного суб'єктивно-об'єктивного, ідеально-матеріального раціонально-іраціонального, соціокультурного феномена, на відміну від часткового, усиченого трактування його нинішньою теоретико-правовою наукою. Саме філософія права дозволяє побачити право як багатогранний феномен, що пронизаний гуманістичним виміром, ґрунтований на антропологічних засадах, феномен, що в прямому сенсі слова творить окультурену правосвідому особистість, і навпаки така окультурена особистість творить, стверджує і розвиває право як втілення принципу рівної справедливості.

Можна стверджувати, що на сьогодні філософія права як наука та навчальна дисципліна стала практичною, витребуваною. Сьогодні філософія права в Україні не тільки є актуальною, але й має передумови для саморозвитку через ціннісний підхід права. Філософське осмислення права покликане реалізовувати здобутки філософської думки, які пов'язують право з такими цінностями, як свобода, справедливість, рівність. Сучасна філософія права розглядає право з погляду онтологічного аналізу його місця і ролі в загальноісторичному поступі людства. На цій основі можливе глибше розуміння і вдосконалення, і навіть, перетворення, існуючих в Україні права та правової системи відповідно до потреб соціального поступу і реальних суспільних можливостей.

У сучасних умовах радикальних суспільних перетворень і становлення основ права і правової державності, визнання принципу верховенства права істотно зростає роль і призначення філософії права в системі гуманітарних наук і вітчизняної освіти, значення цієї дисципліни в процесі формування і утвердження у нашому суспільстві цінностей права, свободи і справедливості.

Без філософії права юрист залишився б лише законознавцем, а дана наука допомагає йому стати правознавцем у широкому розумінні цього слова, сприяє практичному втіленню правових цінностей, допомагає в оволодінні методологією пізнання права та в проникненні в глибинний зміст та сутність правових і державних явищ. Адже, на сьогодні актуальним стоїть питання про підготовку не просто юриста, знавця юридичних законів, а правознавця, юриста-гуманіста, спеціаліста, який визнає та втілює такі високі ідеали права як свобода, справедливість, гуманізм, формальна рівність тощо.

Філософія права у системі юридичної освіти, у її співвідношенні з іншими видами і способами розуміння та вивчення права виступає вищою духовною формою пізнання, усвідомлення і утвердження його змісту, цінності та значення в житті людей. Філософія права бере на себе синтезуючу роль культурних, духовних, соціальних, політичних та правових чинників розвитку суспільства, акцентуючи увагу на гуманістичних засадах усіх суспільних процесів. Лише завдяки осмисленому вибору життєвих пріоритетів в умовах достатньої інформованості про множину концепцій і теорій, які пояснюють явища та процеси суспільного буття, можна досягти стійкості переконань, органічного, а не «нав'язаного» формування національної свідомості та патріотизму, усвідомленого сприйняття ідеалів добра, справедливості, гуманістичних цінностей. Світоглядні дисципліни не лише підвищують рівень загальної ерудиції та культури, систематизують професійні знання та сприяють глибшому розумінню права, вони допомагають знайти своє місце у світі, адже світогляд – це ті цінності, ідеали, переконання та погляди, які є визначальними для суспільної орієнтації людини та її позиціонування в реальності.

Джалілова Валерія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 16 група*

ВПЛИВ ІДЕЇ КАТЕГОРИЧНОГО ІМПЕРАТИВУ І. КАНТА НА НОРМАТИВНО-ПРАВОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Могутнім регулятором суспільних відносин за всіх часів була мораль. Довгий період часу мораль ототожнювалася із впливом божественної волі, норм суспільства тощо. Проте німецький філософ XVIII століття Іммануїл Кант дещо по-іншому визначає поняття та походження моралі,

більш глибоко проникає у її значення та надає їй форму категоричного імперативу – загального обов'язкового закону. Найбільш тісно категоричний імператив пов'язаний з правом, яке відрізняється від першого своєю нормативністю та заходами примусу. Основні ідеї Канта, на думку І. М. Попова, є актуальними і необхідними для створення правової держави. Тому виникає потреба у визначенні зв'язку між категоричним імперативом та правом, співвідношенні цих двох понять та виявленні впливу моралі на нормативно-правову діяльність.

Філософія Канта має чимало сучасних послідовників, як зарубіжних так і українських, які продовжують розвивати вчення німецького філософа та удосконалюють його концепції. Ґрунтовні та змістовні дослідження стосовно даної проблематики здійснили такі представники сучасності як Левікова С. І., Кузнецов О. О., Попов І. М., Маскін К. А., Рудакевич О. М., Чоловська Н. В. та ін.

Насамперед Кант виокремлював два підходи для визначення зв'язку між правом та мораллю: у першому випадку вони не мають нічого спільного, так як право може наповнюватися будь-яким змістом; з іншого боку – він вбачає у праві формально-визначену систему етичних норм. Кант вбачав у категоричному імперативі критерій, за яким можна провести межу між правовим та неправовим. Мораль від права філософ відрізняє за мотивами та зобов'язальним характером. Вчинки людини на основі правого обов'язку спираються на законодавство та принцип можливого застосування примусу, що і є причиною дій людини, які в свою чергу можуть мати будь-який мотив. Проте моральність має у своєму складі лише мотив обов'язку (поведінка людини, котра не залежить ні від будь-якої організації світу, вигоди або інших благ, побоювання санкцій тощо), який є «внутрішнім духовним актом». Правові обов'язки можуть бути лише зовнішніми, оскільки не допускають свавілля людини лише через її ідею внутрішнього боргу. На думку Канта, завдання права полягає в тому, щоб надійно гарантувати мораль в суспільстві. Олег Рудакевич, досліджуючи імперативи національної політичної культури, робить висновок, що категоричний імператив має встановлювати правові та політичні цінності, першоосною яких є ідеї гуманізму та організація держави і національної культури на демократичних засадах.

Багато в чому ідеї Канта вплинули на формування та визначення завдань і цілей нових галузей права, що можна простежити на прикладі екологічного права у розрізі глобальних проблем та наслідків науково-технічного розвитку. Категоричний імператив передбачає відношення

однієї людини до іншої як до найвищої соціальної цінності, а також формує етику відповідальності перед людством. Отже, у цьому випадку увага була зосереджена на окремій людині або певній спільноті. У подальшому Ганс Йонас та Карл-Отто Апель «підводять» категоричний імператив під сучасні умови, зосереджуючи увагу не на відповідальності індивіда перед «людством», а на відповідальності перед природою всієї соціальної спільноти за їх колективні дії. У такий спосіб людство повинно мати за обов'язок збереження планети для майбутніх поколінь.

Нормативно-правова діяльність має безпосередній зв'язок з категоричним імперативом, оскільки останній виступає критерієм у визначенні правомірності тих чи інших вчинків, надаючи їм моральної оцінки, встановлює «придатність» такої поведінки у набутті нею статусу універсального закону.

Дзєбчук Аліна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 2 група*

ІСТИНА В ПРАВІ

Істина – позначення ідеалу знання і способів його досягнення й обґрунтування. До 20 ст. істина постулювалася універсальною цінністю з єдиним, стійким і незмінним змістом. Істина в праві ніколи не розглядалася як незалежна від її філософського розуміння інтелектуальна конструкція, будучи загально-філософською істиною, застосовною щодо права. Правознавство виявляє тенденцію до збереження класичного розуміння істини. З огляду на це, одним із основних питань сучасної філософії права є обґрунтування адекватності класичного розуміння істини в природі права або конституювання механізмів інкорпорації трансформаційних процесів філософського розуміння істини у предметність правознавства.

Класичне розуміння істини сягає витоків традиції європейської метафізики, започаткованої Платоном і Аристотелем. За словами першого, «той, хто говорить про речі у відповідності до того, якими вони є – говорить істину, а той, хто говорить про них інакше, – каже неправду». Аристотель конкретизував це розуміння твердженням, що речі об'єктивно

існують поза свідомістю, а пізнання є істинним, коли воно відповідає речам і їх зв'язкам. Загальноприйняте формулювання класичного розуміння істини запропонував Тома Аквінський: «істиною є відповідність дійсності і знань про неї».

Класичне розуміння істини розглядає її як стан гармонії мислення і дійсності, при цьому остання існує сама по собі, незалежно від наших уявлень про неї («статус rerum»). Таке розуміння іменується «кореспондентною теорією істини».

Істина у праві – відповідність закріплених у юридичних актах тверджень, висновків приписів реальним процесам і фактам. Як результат пізнавальної діяльності певних суб'єктів істини – за змістом – повинна мати об'єктивний характер. Специфічною ознакою істини у праві є те, що вона містить знання про справжнє значення для певних суб'єктів, для їхнього існування і розвитку тих або тих природних і соціальних явищ. Іншими словами істина у праві завжди включає оцінні знання і вони так само мають бути за змістом об'єктивно істинними. Оскільки йдеться про право як явище юридичне, тобто державно-вольове, істина у праві виявляється і в правотворчості, і в праворозумінні.

Неможливість обґрунтування істини в праві як відповідності наших уявлень правовій дійсності, оскільки наші уявлення вже є складовою самої правової дійсності, обумовлює розуміння істини як відповідності одних правових уявлень іншим, а отже, і ствердження її як логічного значення судження. Істина стає можливою лише у просторі формальної логіки, в якому характеристика судження як істинного чи хибного щодо його відповідності дійсності не існує, натомість істина – це відповідність операцій, що здійснюються, існуючим правилам міркування, логічна відповідність знання знанню. Істина в праві стає питанням недопущення юридичних парадоксів – забезпечення такої однозначності правового мислення, за якої правова інформація, створена однією логічною процедурою, не знищувалася і не змінювалася іншою, що наслідують попередню.

Правотворча істина полягає у тому, що закони та інші норми права відповідають переважно реальним умовам життєдіяльності, потребам і можливостям усіх суб'єктів суспільства, їх спільнот та об'єднань, адекватно відображають їх. Досягнення правотворчої істини забезпечується дотриманням у правотворчій діяльності закономірностей соціального пізнання, закріпленням його результатів у законах та інших джерелах об'єктивного юридичного права.

Правозастосувальна істина полягає у відповідності життєвим реаліям тих висновків правозастосувального рішення, які торкаються фактичних обставин юридичної справи – тобто юридичних фактів. Оскільки у правозастосовному пізнанні йдеться звичайно про встановлення істини факту, то цей різновид істини у праві повинен мати абсолютний характер. Особливості правозастосувальної істини зумовлюються тим, що: предмет її здебільшого формально обмежений, оскільки його досить чітко окреслено у правових нормах; засоби її встановлення, тобто докази, – заздалегідь визначено так чи інакше обмежено процесуальним законодавством; в процедуру правозастосовного пізнання, у процесі і в результаті якого має бути встановлені істина, так само більш-менш регламентовано законодавством; регламентовано способи й засоби оскарження контролю і спростування правозастосувальних висновків з огляду на їх фактичну достовірність, правильність.

Отже, специфіка сучасного розуміння істини полягає, в тому, що дійсність відображена в істині, трактується як об'єктивна реальність, яка існує незалежно від свідомості і сутність якої виявляється через явище, пізнання та його результат – істина нерозривно пов'язані з предметно-чуттєвою діяльністю людини, з практикою, достовірне знання сутності та її проявів відтворення в практиці. Таким чином можна стверджувати, що істина у праві – це онтологічна вимога гносеологічного критерію оцінки правосвідомості суб'єкта з адекватним відображенням фактів.

Онтологічна перспектива розгляду права стає його осмисленням у світлі здатності не перетворитися лише на суще, тобто на те, що вже існує. Це передбачає необхідність робити особливий акцент на процедурі, що дозволяє праву виходити за межі свого існування, уможлиблює розгляд правового сущого лише як передумови проблематизації, а не як постачальник готових смислів. Такою процедурою, яку можна запустити лише з точки доповнення, з того, що перевищує ситуацію, з події, і є істина в праві. Істина в праві є питанням дослідження правового дискурсу, які висвічують негативну здатність права перевершувати будь-яку цілісність, його надлишковість відносно будь-якого опису. Будучи процедурою правової порожнечі, правового ніщо- істина в праві одночасно є ефектом розрізнення правового сущого, інтелектуальної діяльності творення права.

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК МОДИФІКАЦІЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

В останні десятиліття завдяки бурхливому розвитку інформаційних технологій з'явилася нова форма існування – віртуальна реальність, яка змінює наше уявлення про простір, час, життя, смерть.

Фундаментальною характеристикою віртуальної реальності є її вторинність, похідність від реальності об'єктивної. Віртуалізація реальності значно змінює характер взаємодій у суспільстві, переводить їх в інтерактивний мережевий режим, розширюючи кількісний склад учасників взаємодії та звільняючи їх від географічного розташування.

З виникненням та бурхливим розвитком інформаційного суспільства соціальна реальність породжує віртуальну реальність, яка, у свою чергу, у свідомості людей створює дедалі більше симуляцій і образів. У результаті виникає цілком реальна перспектива того, що відносини між людьми набудуть форм відносин між образами, а це і є перспектива віртуалізації суспільства. Можна стверджувати, що віртуалізація буття базується на заміщенні соціальної реальності інформаційними образами.

Технології, які створюють інформаційно-віртуальну реальність, а це, насамперед, комп'ютерні, а також мультимедійні та комунікаційні, виявляються найбільш ефективними інструментами її симуляції. Відбувається перетворення комп'ютерних технологій в інфраструктуру будь-якої людської дії і, тим самим, перетворення інформаційно-віртуальної реальності у спосіб життя.

З розвитком технологій та появою нових ідей віртуальна реальність поступово перетворюється в усе більше й більше різноманітний і, до певної міри, штучний світ, який копіює деякі властивості реальності, додаючи до них нові можливості та особливості, дозволяючи людині створити свій власний «кращий із світів». Саме цей чинник і є надзвичайно привабливим для більшості людей. Соціальні мережі, блоги, форуми, ігри не мають рівноцінних за функціональністю аналогів за межами віртуальної реальності, багато речей взагалі можливі тільки у віртуальності. Іншими словами, у сучасному суспільстві змінилася роль

віртуальної реальності: вона стала домінувати та набуває універсального характеру.

Варто відзначити, що у сучасному житті реальні можливості людей у задоволенні своїх потреб суттєво обмежені. Віртуальність же розширює ці можливості до немислимих меж, надаючи людині повну (майже повну) свободу дій, що для неї часто набагато прийнятніше у порівнянні з реальністю. Для деяких віртуальна реальність – це спосіб спробувати щось нове, зайнятися творчістю, поспілкуватися з фізично недоступними людьми. Інші ж віддають перевагу перед сірою та сумною реальністю яскравому й багатообіцяючому віртуальному світу, де практично немає жодних проблем. Таких людей стає усе більше, що, безсумнівно, не може не позначитися на майбутньому людства.

Таким чином, віртуальна реальність створена людиною як штучна модифікація об'єктивної реальності, матеріальний посередник, що дозволив ускладнити та удосконалити вплив свідомості на матерію. Віртуалізація буття накладає істотний відбиток на процеси самовизначення сучасної людини, викликаючи як позитивні, так і негативні зрушення. З одного боку, віртуальна реальність суттєво розширює цілий спектр людських можливостей у спілкуванні, отриманні й передачі інформації тощо. З іншого боку, віртуальна реальність обмежує (а іноді й зовсім знищує) рефлексивну діяльність людини, позбавляючи її здатності критично мислити, уніфікуючи уявлення про світ і про себе. При цьому, людина через віртуалізацію свідомості, через віртуалізацію буття може втратити основи не лише для критичного оцінювання інформації, а надалі й для власного світогляду взагалі.

Діброва Карина
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 2 курс, 11 група*

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРИЧИН КОРУПЦІЇ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

На сьогоднішній день світова спільнота все більше цікавиться проблемою корупції. Боротьба з корупцією знаходиться на першому місці в політиці таких країн, як США, Китай, Німеччина, Мексика, Нігерія та

інші. Намагається не відставати в цьому питанні й Україна. Корупція сьогодні залишається однією з головних, якщо не головною проблемою на сучасному етапі розвитку українського суспільства, адже боротьба з цим негативним явищем стає першочерговим завданням не тільки для правоохоронних органів, але і для суспільства в цілому.

До аналізу різних аспектів корупції зверталися ряд дослідників. Враховуючи це, можна виділити роботи таких авторів, як Є. В. Невмержицький, В. Д. Гвоздецький, П. О. Добродумов, М. І. Мельник, А. Ф. Зелінський.

Розпочати аналіз даної проблеми варто зі звернення до етимології самого поняття «корупція». Дослідники виділяють кілька варіантів походження даного терміну. Так в перекладі з латинської «*corruptio*» тлумачиться як «підкуп, продажність громадських і політичних діячів, посадових осіб».

На думку багатьох міжнародних та українських експертів, на сьогодні корупція в Україні є головною загрозою нормального розвитку суспільства. В умовах тотальної корумпованості всіх галузей влади на всіх рівнях принципово неможливо вирішити жодної соціальної, економічної, політичної проблеми. Негативні наслідки, породжувані цим явищем, не тільки перешкоджають прогресивному розвитку суспільства, а й становлять серйозну загрозу інтересам національної безпеки країни. Найбільш проблемною характеристикою цього явища стало те, що воно почало вербальних висловлювань більшість населення декларативно підтримує думку про небезпечність корупції.

Причини, які провокують корупцію, можуть бути розкриті через встановлення її факторів: процесів, чинників, які детермінують зазначене антисоціальне явище. Розрізняють такі фактори корупції:

1) політичні: прорахунки в політиці реформ; політична нестабільність, нестабільність політичних інститутів; дисбаланс повноважень функцій гілок влади; відсутність ефективного контролю за діяльністю влади; невизначеність і необґрунтованість антикорупційної політики;

2) економічні: кризові явища в економіці; криміналізація й тінізація економіки; надмірне втручання держави в економіку;

3) організаційно-управлінські: недосконала система організації влади; неефективна система державного управління; гіпертрофовані повноваження бюрократичного апарату; недосконалість формування владних структур;

4) правові: незабезпечення в органах державної влади верховенства права та закону; безсистемна, необґрунтована зміна законодавства;

5) ідеологічні: відсутність чітко визначеної ідеології державної служби та системи цінностей держави;

6) морально-психологічні: деморалізація суспільства, девальвація моральних цінностей; дух невизначеності й непевності в завтрашньому дні; невизнання населенням корупції як соціального зла.

Отже, як бачимо, причин багато, але чи реально перемогти корупцію, якщо це явище вразило всю країну, її економіку й політику? Тож, я вважаю, що серед реальних шляхів та методів подолання корупції слід виділити такі:

- громадська оцінка діяльності державного апарату;
- скорочення державних функцій, що призведе до скорочення держапарату, але при підвищенні зарплатні чиновникам; зміна податкової системи;
- зміна морального клімату в суспільстві, його ціннісних орієнтирів.

Діхтяр Ольга

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Міжнародно-правовий факультет,
I курс, I група*

ФІЛОСОФСЬКІ РОЗДУМИ ПРО СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасне суспільство, в якому ми живемо отримало назву інформаційне, адже саме інформація і знання відіграють значну роль у бутті кожного з нас. У сучасному суспільному розвитку проблема вироблення і забезпечення належного використання інформації є найважливішою і стоїть на першому місці.

Актуальність моєї теми визначається тим, що зараз у світі відбувається значне зростання обсягів інформації, знання диференціюються та спеціалізуються, неминуче зростає сфера інформаційних послуг, тому процес становлення інформаційної цивілізації є об'єктивним і закономірним. Разом з тим постає філософське питання: «Чи залишиться в цьому світі місце для духовного розвитку людини?»

Розкриваючи сутність моєї теми дуже важливим є саме визначення поняття «інформаційне суспільство». Інформаційне суспільство – це цивілізація, яка базується на нематеріальній субстанції, яка називається «інформацією». Така цивілізація має властивість взаємодіяти як з духовним, так і з матеріальним світом людини.

Варто зазначити, що інформаційне суспільство має як позитивні так і негативні риси. Зокрема, інформаційний простір надає людині вільний доступ до всієї інформації, що не містить державної чи іншої таємниці без будь-яких просторових чи часових кордонів. Також особистість отримала можливість вільного спілкування та обміну знаннями з іншими людьми, незважаючи на відстань. Кожний член соціуму тепер має можливість самореалізуватися у сучасному суспільстві.

Проте, інформаційне суспільство несе в собі й руйнівні тенденції для всього людства, воно сприяє прискоренню розмивання локальних культур. Можна відзначити, що сучасний стан культури перебуває на етапі переходу від локального до інтернаціонального рівня.

«Занепад культури» пов'язаний також з руйнуванням старих цінностей, що сприяє появі негативних тенденцій в сучасному інформаційно-комунікаційному і культурному просторах, сповільнює духовний розвиток людини. Більше того, значну проблему інформаційного суспільства становить перенасичення інформацією. Існує забагато непотрібної, пустої та беззмістовної інформації, що зберігається у свідомості та підсвідомості індивіда. Зокрема, з'явилися психічні хвороби, що перетворюють нереалізованих у реальному житті людей на «віртуальних осіб» та соціопатів.

Філософське осмислення розвитку інформаційного суспільства передбачає вирішення низки проблем, пов'язаних з необхідністю дослідження людини як соціокультурної одиниці цього соціуму. До таких проблем, на мою думку, насамперед можна віднести структурно-функціональні зміни комунікативного простору сучасності як системи та їх вплив на ціннісні орієнтири людини, її духовний та культурний розвиток в контексті сучасних соціокультурних процесів, а також пошук нових комунікативних та духовних форм адаптації людини до сучасних інформаційних умов життєдіяльності.

У підсумку маю зазначити, що утвердження інформаційного суспільства є неминучим процесом. Держави, в яких уповільнений розвиток інформаційного суспільства, поступово втрачатимуть передові світові позиції й будуть відставати як в економічному, так і в духовному плані.

ТЕОРІЯ СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ ЖАН-ЖАКА РУССО

Актуальність теорії суспільного договору Ж.-Ж. Руссо полягає в тому, що цей французький філософ – просвітитель у своїй теорії намагався пояснити всі проблеми суспільства, а також дати поради про те, як потрібно краще керувати державою, щоб люди жили в ній щасливо. Також він вказує які функції повинна виконувати держава та органи державної влади. На жаль, ті питання які ставив перед собою Ж.-Ж. Руссо й досі залишаються не вирішеними та піддаються активному обговоренню.

Руссо вважав, що люди в природному («додержавному») стані володіють природженими правами і свободами. Але слід зазначити, що в той час була жорстка диференціація населення за матеріальною складовою, але, на думку Руссо, завдяки суспільному договору всі виявляються «рівними в результаті угоди по праву». Проте держава виникає саме внаслідок соціальної нерівності. Посилаючись на потребу встановити мир і благополуччя, багаті запропонували бідним утворити державну владу, а бідним не було сенсу відмовлятися. Отже, держава виникла завдяки суспільній угоді, найголовнішою метою якої було забезпечення кожному спокійне використання власності, яка йому належить. У суспільному стані, вважає Руссо, «жоден громадянин не повинен володіти настільки значним достатком, щоб мати можливість купити іншого, і ні один – не може бути настільки бідним, щоб бути вимушеним себе продавати».

За суспільним договором люди передають частку своїх прав державній владі і беруть зобов'язання підкорятися їй, а держава зобов'язується охороняти невідчужувані права людини (право власності, свободу, безпеку). Угода людей, на думку Руссо, – основа законної влади. Суверенітет належить народові в цілому, а правителі – це уповноважені народу, зобов'язані звітувати перед ним і змінюватись по його волі. На чолі держави стоїть правитель (суверен), який представляє загальну волю народу, проте тільки народ повинен володіти фактичною владою. Уряд, яким би він не був (монархічним, аристократичним, демократичним), повинен бути лише виконавцем волі народу, контролюватися народом

і виконувати функції уряду лише до тих пір, поки вони необхідні для народу.

Руссо вважав, що діяльність правителів не може суперечити справжнім інтересам суспільства. Якщо держава перестає слідувати спільній волі і виконувати свої моральні зобов'язання, вона втрачає етичну основу свого існування. Забезпечення цієї етичної опори Руссо покладав на так звану «цивільну релігію», покликану об'єднати громадян на основі віри в Бога, в безсмертя душі, в невідворотність покарання пороку і торжества чесноти. Дані ідеї Руссо виклав в найвідомішій своїй роботі – «Про суспільний договір, або Принципи політичного права»(1762).

Згідно з теорією Руссо, держава – це суб'єкт, утворений волею людей, тобто воля людей – первинна, держава, – похідне від цієї волі, вторинна. Таким чином, держава це створення людей і вона повинна б була бути такою, якою її б хотіли бачити громадяни. Проте цей висновок не пояснює, чому всі без винятку держави, що виникали в давнину, або найсучасніші, не відповідають тим вимогам, які висувалися до держави як до суспільства «загальної благодаті». Напрошується єдиний логічний висновок: люди ніколи не зможуть домовитися, а вірніше, поділити владу і матеріальні блага так, щоб всі залишилися задоволеними.

Дуброва Ганна
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Міжнародно-правовий факультет,
1 курс, 3 група*

НАСИЛЬСТВО ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ПРОГРАМ МАРКСИЗМУ

Насильство є невіддільним елементом усієї історії людства, а в марксистській концепції революційної перебудови воно виступало чи не найважливішим фактором ліквідації усієї буржуазної соціально-політичної системи. Проте чи можна вважати насильство головним інструментом досягнення політичних цілей?

Причина насильства, за Марксом, – антагонізм між соціальними класами, які завжди вели між собою боротьбу. Ця ідея ґрунтувалась на діалектичному законі єдності і боротьби протилежностей. Маркс і Ен-

гельс пояснювали, що буржуазія і пролетаріат існують у відносній єдності, але їх цілі та інтереси протилежні, а значить між ними існує вічний антагонізм. У межах цього антагонізму приватний власник є консервативною стороною, пролетарій – руйнівною. Від першого йде дія, спрямована на збереження антагонізму, а від другого – дія, скерована на його знищення. Отже, у надрах капіталістичного соціально-політичного устрою об'єктивно закладені соціальні суперечності, які виступають у формі боротьби старого (панівний клас, що забезпечує «за допомогою збройної сили економічне гноблення трудящої більшості») і нового (пролетаріат). Змінити світ можна тільки насильницькими діями з боку пролетаріату, тільки матеріальною силою у формі соціалістичної революції. У свою чергу революція – це акт, в якому частина населення нав'язує свою волю іншій частині... рушницями, штиками і гарматами. І якщо партія-переможниця не хоче загубити плоди своїх зусиль, вона повинна втримувати своє панування цим страхом. Маркс і Енгельс зазначали, що якщо буржуазія під час революції застосовуватиме проти пролетаріату терор, останній має законне право застосовувати проти неї аналогічні методи.

Під час Жовтневої революції і встановлення диктатури пролетаріату Ленін широко застосовував у своїй політиці це явище. Після закінчення громадянської війни насильство набрало нових обертів – тепер воно було спрямоване проти вигаданих «ворогів народу». «Капіталістичні відносини не бажають добровільно залишити сцену: вони чинять опір і будуть надалі чинити опір соціалізму» – писав Сталін. Ця заява прозвучала тоді, коли фактично «капіталістичних елементів» в СРСР не існувало. Ця політика, спрямована на правове виправдання насильства, була необмежена законом. Тоталітаризм жорстоко карав тих, хто «відходив від накресленої зверху» Генеральної лінії. Люди знищувалися руками людей, які самі невдовзі потрапляли в смертельні жорна. Коли Сталін вирішив знищити Скрипника, у цьому брали участь його колишні товариші по партії, і всі вони незабаром були знищені. Насильство і репресії проводились у всіх союзних республіках, але найбільше цей страшний молох обрушився на Україну.

Приклад СРСР якнайкраще показує, що насильство призводить до деформації усіх частин соціального організму, і як результат, має величезний негативний вплив на світогляд, свідомість і діяльність соціальних класів, соціальних груп і окремого індивіда. І хоча інколи насильство виявляється необхідним засобом досягнення політичних цілей, а тому

теорія насильства не втратить своєї актуальності ніколи, аналіз цього феномену вимагає передусім критичного осмислення минулого та його трагічних наслідків заради розвитку і збереження цінностей демократії, прогресу і гуманізму.

Особлива роль у гуманізації суспільства належить праву, яке, всупереч марксистській інтерпретації, є перш за все не інструментом насильства, а альтернативою останньому.

Евтушенко Виктория
*Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого
ИПКЮ, 1 курс, 6 группа*

СООТНОШЕНИЕ ЗНАНИЯ И ИНФОРМАЦИИ

«Кто владеет информацией, тот владеет миром», – известная фраза Натана Ротшильда еще при жизни успешного банкира стала крылатой.

Как известно, для достижения своих целей Натан Майер не брезговал использованием слухов и плетением интриг. Многим знакома история о том, как ему удалось заработать на псевдо победе Наполеона при Ватерлоо. Ротшильду сообщили достоверную информацию, но, немножко исправив, он использовал ее в своих целях и не прогадал, заработав при этом 40 млн фунтов стерлингов. Также в биографии Ротшильда можно найти множество примеров для подтверждения его знаменитой фразы о всемогуществе информации.

Давайте же разберемся, действительно ли наличие информации может гарантировать жизненный успех, и какое отношение к информации имеет знание. Могут ли они обозначать одно и то же?

Во-первых, информация может иметь различные формы. К примеру, мы можем извлечь информацию из печатного текста, цифрового кода, формул, схем, картин, звуков и т.д. Упомянутый господин Ротшильд получил информацию о битве с Наполеоном от своего поверенного лично (за некоторыми данными – голубиной почтой). То есть, он стал осведомлен о некоторых фактах, которые сами по себе не имеют никакой ценности без их правильного использования. По моему мнению, это и есть информация.

Для того, чтобы получить выгоду, Натану Ротшильду нужно было синтезировать информацию и применить знание. То есть знание – это, в некой степени, инструмент для работы с информацией, а иногда и по-

лучения выгоды. Но оно, в отличие от информации, не выражается внешне. Таким образом, информация является сырьем для выработки знаний, но в свою очередь и знание может быть оформлено неким образом для передачи данных, тем самым создавая информацию.

Знание формируется из приобретенного опыта, жизненных ценностей, иногда религии. Оно является как отображением результатов нашего духовного познания мира, так и призмой, сквозь которую мы продолжаем познавать действительность. Знание носит более субъективный характер, но, как не странно, стоит ближе к истине, нежели информация.

Во-вторых, мы можем хранить информацию или иметь свободный доступ к ней, но не использовать, а иногда даже не понимать ее смысла. Это еще раз доказывает нам, что знание имеет большую ценность. Увеличил бы Натан Ротшильд свой доход без правильного применения информации и знания?

Нынешнее общество часто называют информационным – каждый имеет неограниченный доступ к информации. Но почему же тогда не все стали миллионерами? Нам попросту не хватает знаний для правильного использования данных в свою пользу. При работе со знаниями важна прагматическая сторона – знания всегда используются для чего-то, в частности, для решения задач.

Как мы видим, информация могущественна: с её помощью одерживались тяжёлые победы в войнах, рушились целые государства, свергались правители и наживались богатства предприимчивыми людьми. Сейчас она окружает нас повсюду, и если научиться ею правильно пользоваться, то, действительно, можно завладеть своим кусочком мира. А это умение и есть знание.

Єременко Єлизавета

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

ШКЮ, 1 курс, 7 група

БОЖЕВІЛЛЯ НІЦШЕ: ПЕЧАЛЬНИЙ ФІНАЛ ЧИ МЕТА ВСЬОГО ЖИТТЯ?

Мій парус – думка моя, керманіч – дух свободи,

І гордо човен мій по лону вод пливе,

І голос совісті, стихії благородної,

Спасе, спасе мене: я з силою природи

Один іду на бій, і океан реве...

Ці рядки належать відомому німецькому філософу Фрідріху Ніцше, який є одним із найсуперечливіших мислителів у світовій філософії.

У даному вірші ми можемо побачити сутність ідей філософа, що став реальним втіленням доктора Фауста, який силою виривав у природи її таємниці. В океані філософії, Ніцше можна вважати шляхетним піратом, який порушує спокій обивателів, знищує гарматним залпом моральні постулати, а його іменем лякають дітей.

Філософські ідеї Ніцше неможливо розглядати поза його життям. Причому йдеться не про безпосередні біографічні перипетії, а про екзистенційні події і процеси існування філософа. Усі точки зору на ніцшеанську спадщину можна умовно поділити на два підходи. Для одних значимими є головні відкриття його філософії. Для інших значення Ніцше в тому, що він пробуджує, струшує і готує ґрунт для майбутніх посівів.

...Ніцше – божевільний, безумець, вождь, психічно хворий, вільнодумець, блазень, герой, геній, жертва тощо... Перелік залежить від кута, “лобного місця”, із якого дивитися на цю людину й оцінювати її життя.

З самого дитинства Фрідріх Ніцше мав слабке здоров'я. Проблеми з психічним здоров'ям у філософа вважають спадковими і це могло б слугувати підставою вважати, що все написане мислителем було лиш наслідком його хвороби або її лікування. На думку деяких критиків, автором поеми «Так говорив Заратустра» є не Ніцше, а хлорал-гідрат, який збуджував нервову систему поета і деформував його бачення життя. Проте, сам Ніцше пише: «Художника народжують виключні обставини, вони глибоко споріднені хворобливим явищам і пов'язані з ними; так що, мабуть, неможливо бути художником і не бути хворим».

Ніцше називали «останнім учнем Діоніса», давньогрецького бога родючості, вина, натхненником ритуального екстазу і божевілля. Та й сам мислитель неодноразово називав Діоніса своїм наставником і вчителем: «Я учень філософа Діоніса: я краще був би сатиром, ніж святим» В автобіографічному творі «Ессе Нотто» Ніцше виставляє двома протидіючими силами Діоніса і «Розп'ятого» як лідерів старої і нової моралі (антиморалі).

В той же час, в його творах і поза ними розгоралось протистояння між самим Ніцше і вченням Дарвіна. Філософ хоч і був еволюціоністом, проте теорію Дарвіна він намагався спростувати при кожній зручній нагоді. Поміж всіх суперечностей постає його переконання в тому, що вирішальним фактором в житті людини розумної є не інстинкт виживання, а прагнення до влади. Саме про абсолютну владу над своїм життям і долею мріяв Ніцше, відкидаючи всі теорії про єдиний план Творця.

Після дослідження теорії, переконань Ніцше і висловлювань інших людей стосовно нього, я зробила для себе висновки, що філософ, розуміючи свій недуг, намагався звільнитись від моральних устоїв. Він був переконаний, що це допоможе йому побороти самого себе, своє ество, яке було отруєне. В той же час він вважав найбільшим прагненням людини, яке визначає її місце в цьому світі, жагу до влади. Можливо, сам Ніцше намагався отримати владу за допомогою знань, розкривши всі таємниці всесвіту, як доктор Фауст, так само продавши свою душу, правда не Мефістофелю, а Діонісу. А, можливо, саме прагнення до абсолютної влади привело філософа до стану повної замкнутості, можливо, він вирішив повністю віддатись своєму внутрішньому світу, в якому він був і царем, і Богом, і міг створити свою «надлюдину».

Жижда Микита
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Факультет адвокатури, 1 курс, 5 група*

АГНОСТИЦИЗМ: ВТЕЧА ВІД КОНКРЕТНОЇ ТОЧКИ ЗОРУ АБО КРИТИЧНИЙ ПОГЛЯД?

Агностицизм як принцип релігійної філософії – це визнання неможливості обґрунтованому вирішенню проблеми існування Бога. В результаті такого світогляду, формується теза про те, що дана позиція в такому дискусійному питанні є лише спробою зайняти третю сторону в релігійних баталіях, і, фактично, це є втеча від конкретної точки зору. Ця теза лунає як від прихильників теїзму, так і від атеїстів.

Головна думка агностицизму виявляється в тому, що стверджується про те, що існують певні межі за які пізнання людини не може вийти незалежно від технічного прогресу через обмеженість людських можливостей і тому на деякі питання нажаль людство не може дати точної відповіді, тому суперечки на данні теми є необґрунтованими.

Агностицизм є лише світоглядом, наміром якого є донесення думки про те, що дана проблема не може бути вирішена через неможливість доведення раціональними засобами тієї чи іншої думки, неможливо чітко довести, що Він існує або його немає і міркування на цю тему ведуть до зростання доказів за та проти. Тобто, з точки зору агностика,

правильним є той факт, що прийняття того чи іншого боку є ірраціональним, бо вірогідність правдивості обох тверджень рівна. Ця дилема яскраво виражена у “Парі Паскаля”. з цього виходить, що теза про те, що агностицизм це всього лише спроба піти від проблеми і втекти від конкретної точки зору і, відповідно, є проявом боягузтва, демагогією і фактичним перекручуванням фактів.

Сутність агностицизму намагається пояснити видатний філософ з Абдери – Протагор: «Про богів я не можу нічого знати, ні того, що вони існують, ні того, що вони не існують, бо багато заважає пізнання цього; заважає цьому як темрява предмета, так і короткочасність життя людини». Також, для більш детального розкриття теми не зайвим було б привести цитату сучасного французького письменника та філософа Бернарда Вербера: «... я дозволю собі сказати, що винахід людьми концепції Бога є лише заспокійливою завісою перед обличчям запаморочення, що охоплює їх через нескінченної складності того, що може перебувати над ними», тобто він наполягає на тому, що концепція Бога лише примара яку людство створило задля заспокоєння, і з цього боку для прихильників агностицизму, він виявляється раціональною точкою опори у пізнанні світу.

Тож, провівши ґрунтовний аналіз даного питання та виокремивши основні опори на яких стоїть даний принцип, хотілося зазначити наступне, що фактично точка зору агностиків є скоріш обґрунтованим критичним поглядом на проблему людського пізнання і головним є не втеча від самого питання існування бога, а міркування на тему доведення, оскільки головною тезою яка пронизує все підґрунтя даного вчення є те, що людина не може знати всього, і сумуючи усе вище наведене, не зайвим було б навести цитату Сократа: «Я знаю тільки те, що нічого не знаю, але інші не знають і цього».

Жихарєва Оксана

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКОЮ, 1 курс, 3 група*

ФІЛОСОФІЯ АНАРХІЗМУ

З того моменту, коли суспільство почало формуватися, його завжди цікавили, в більшій чи меншій мірі, загальні філософські питання, що стосуються його власної організації. Пошук ідеального державного

устрою, правильних принципів взаємовідносин між державою та суспільством, а також питання щодо механізмів функціонування держави залишаються й сьогодні важливими та відкритими питаннями. У цьому контексті особливий інтерес становить анархізм як філософська, ідеологічна та соціально-політична течія.

У різні часи поняття «анархізм» трактувалося філософами по-різному. Одна з перших анархічних концепцій виникла в епоху Просвітництва в Англії і належить політичному філософу та журналісту В. Годвіну, який вважав, що соціальний поділ населення відбувається через два об'єктивні чинники: приватна власність та держава, яка тільки заохочує багатих. Сам термін «анархія» ввів французький соціаліст П.–Ж. Прудон. Він вважав ідеальним державним устроєм федерацію вільних робітників, створену на добровільних засадах. Пізніше німецьким філософом і журналістом Максом Штірнером (справжнє ім'я – К. Шмідт) було запропоновано іншу теорію безвладдя – індивідуалістичний анархізм. Він був переконаний, що індивід має чинити так, як хоче, без жодного примусу.

Важливу роль в еволюції ідеї анархізму відіграли російські науковці та філософи. Неможливо не згадати російського політичного діяча, одного з головних ідеологів і практиків російського анархізму Михайла Олександровича Бакуніна. Характерною рисою анархізму Бакуніна є те, що він вважав слов'ян анархістами «за інстинктом», тобто їх світогляд налаштований так, що він інстинктивно прагне до встановлення такого ладу, де найголовнішим є свобода та рівність. Певним чином анархізм як риса менталітету простежується й в українського народу. Послідовником Бакуніна є видатний російський теоретик Петро Олексійович Кропоткін, який вважав, що держава є інструментом руйнації громадської взаємодопомоги, яка існує ще з первісних часів.

У цілому анархізм можна визначити як орієнтацію свідомості, головною рисою якої є така загальнолюдська цінність, як свобода. Таким чином, теорія анархізму виявляється дуже тісно пов'язаною з філософською категорією свободи. Розуміння цього поняття змінювалося в суспільній свідомості протягом тривалого часу. Щодо сучасного світобачення, то найважливішими цінностями проголошуються життя, здоров'я, честь і гідність людини, закріплюються основоположні права, перш за все право на особисту недоторканність. Але які місце у сучасній системі цінностей посідає свобода? Свобода в наш час, безперечно, визнається як можливість діяти, але, що важливо: діяти в межах, дозволених управлінням. Так званий принцип «пастуха» залишається і зараз, але сьогодні

він закріплюється на законодавчому рівні в більшості розвинутих країн світу. Натомість анархізм обґрутовує створення такого суспільства, де межами свободи виступають лише морально-етичні загальноприйняті цінності, які є важливими для всього суспільства без виключень.

Відтак, думка про те, що розуміння анархістами свободи зводиться до безладу, і тому в своїй основі анархізм є руйнівним, не розкриває змісту цієї концепції. Хоча ідеї повної свободи особистості великою мірою наївні та в сучасності утопічні, тим не менш багато положень анархізму зберігають свою привабливість для нас. Невипадково анархізм завжди мав та має в сучасності чимало прихильників. Адже передусім він звертається до ідеї свободи, глибоко вкоріненої в природі людини.

Журба Ілона

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 4 група*

НАЦІОНАЛІЗМ, ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МИРУ

Об'єктом даного дослідження послужила робота професора права та філософії Джорджтаунського університету, у Вашингтоні, США, Девіда Любана. У ній детально розглядаються проблеми сучасного світу та Генеральна Асамблея ООН як структура, яка намагається їх вирішити.

У роботі використовуються приклади преамбул, декларацій, хартій та законів, прийнятих не тільки Генеральною Асамблеєю ООН, але й багатьма іншими країнами та структурами світу. Також розглядаються програми, прийняті задля поваги до людської гідності та прав людини, які є основою миру. Загальна Декларація Прав Людини (ЗДПЛ) – декларація, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року в Паризькому палаці Шайо. Декларація стала результатом безпосереднього досвіду Другої Світової Війни і представляє першоглобальне вираження невід'ємних прав, які мають усі люди. Декларація складається з 30 статей, які лягли в основу наступних міжнародних договорів, у регіональних документах по правах людини, національні конституції та інші закони.

З'ясовується, чи дійсно це допомагає назавжди покінчити з війнами та врешті-решт дійти до бажаного Асамблеї миру та спокою у всьому світі, у світі в якому основою є повага прав та свобод людини.

Автор використовує та досліджує такі поняття, як глобалізм та націоналізм. Глобалізм – сукупність переконань і поглядів на глобалізацію, які полягають в позитивній її оцінці і розглядають глобалізацію як найважливіший процес, що відбувається в сучасному світі. У свою чергу глобалізація (англ. *globalization*) – процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. У ширшому розумінні – перетворення певного явища на планетарне, таке, що стосується всієї Землі. Глобалізм може також означати певний напрям політики у глобальному масштабі або глобальний масштаб соціальних явищ. Націоналізм (фр. *nationalisme*) – ідеологія та напрямок політики, базовим принципом яких є теза про цінність нації як найвищої форми суспільної єдності та її первинності в державотворчому процесі.

Це відрізняє націоналізм від інших ідеологій – лібералізму, консерватизму, соціал-демократизму, анархізму та комунізму. У кожній з них поняття нації відіграє певну роль, але не є найважливішим. Автор розглядає, як ідеї глобалізму та націоналізму впливають на світову політику, формування державної влади та вирішення серйозних загроз миру та правам людини.

Певне застосування дослідженого можна використовувати при підготовці університетських занять з філософії. Цей матеріал стане у нагоді при вивченні таких тем, як «Права та обов'язки людини», «Створення, формування та вплив Генеральної Асамблеї ООН» та «Сучасні загрози миру».

Зал Дмитро
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Міжнародно-правовий факультет,
1 курс, 3 група

НАШІ ОBOB'ЯЗКИ ЩОДО БІЖЕНЦІВ

Теза про те, що ми повинні допомагати біженцям, є ключовою для людства. Будучи об'єктом бурхливих суспільних дискусій, що стосуються ролі, становища та місця біженців, питання щодо них, безсумнівно, зводяться до одного найголовнішого: що стоїть за нашою допомогою шукачам притулку? В тій чи іншій формі мова йде про допомогу негро-

мадянам, що несе в собі щось більше, що не можна пояснити виходячи тільки з концепції космополітизму. Необхідно знайти пояснення, чому ми повинні надавати допомогу тим, з ким напруга не пов'язана.

Криза біженців із різних сторін впливає на свідомість населення. з одного боку у людей з'являється почуття свого обов'язку щодо тих, хто потребує допомоги, гору беруть почуття, а з іншого – назовні впливає не тільки так званий інстинктивний егоїзм, а й страх перед мігрантами. Стосовно проблемного питання біженців людство поділяється на два типи. Перші – націоналісти, або ті, що відстоюють легітимність державних кордонів, інші – представники космополітизму прихильники відкритих кордонів. Виходячи з цього, найраціональнішим рішенням вважається вибір проміжної позиції, що передбачає розумний баланс між двома явищами.

Шукачі притулку – іграшки у руках політиків. Політичні та етнічні причини є найголовнішими у питанні міграції осіб. Мова йде про переслідування осіб з боку держав у вигляді незаконного обмеження свободи, дискримінації, насильства та загрози фізичного знищення. Наявність негативних наслідків міграції дає підстави вважати, що якщо цей процес стимулюється якоюсь політичною або геополітичною силою, то може йтися про прагнення завдати спрямованого і контрольованого удару по опоненту. Відповідно до цього доречно і необхідно ввести термін «міграційна зброя».

У світі існує безліч міжнародних конвенцій і договорів, які наголошують на тому, як саме людина повинна скористатися своїм правом знайти притулок в іншій країні, але у питанні рятування життя шукачів притулку норми міжнародного права не здатні повністю задовольнити потреби біженців, адже певним чином поступаються національному праву. Тому біженці постають перед ситуацією, коли не можуть сповна скористатися тими правами, що закріплені на міжнародному рівні. Джорджо Агамбен наголошує на тому, що біженець є представником голого життя, тобто таким, що не належить до жодної спільноти, а через це стикається з проблемою, що не дозволяє йому повною мірою набувати для себе прав і мати обов'язки. Основоположні права людини, якими за законом наділені біженці – це одна з найбільших ілюзій. Продовженням своїх життів вони зобов'язані не закону, а людській моральності; свобода слова – це хибна свобода, бо те, що думають безправні нічого не означає і нікого не бентежить. Жодну людину не можна змусити допомагати безправному – це її особистий вибір.

Розмірковуюючи над причинами наших зобов'язань щодо біженців, Константинос Пападжорджу обертає відносини між громадянином і шукачем притулку. Він зауважує: «Ми є не тільки для біженців, але й для самих себе». У цій тезі акцент ставиться на тому, що ми як члени демократичних суспільств маємо особливі обов'язки щодо співгромадян демократичної держави, ми повинні об'єднувати свої сили для просування спільної мети, і така мета охоплює піклуванням про біженців. Сучасний світ не дає жодних гарантій, що ми не опинимося на місці людини, яка сьогодні постукає нам у двері за допомогою. Враховуючи це, можна дійти висновку, що біженці – невід'ємні учасники нашої загальної спільної системи взаємних турбот і підтримки, що здійснюють процес інтеграції у неї, тим самим доповнюючи і розвиваючи концепцію світового добробуту.

Засядівко Юлія
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
ШКЮ, 1 курс, 9 група*

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ «ІДЕАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ» ПЛАТОНА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У світовій історії Платон вважається одним із найвидатніших діячів. Він мав давньогрецьке походження, але як філософ, вчений і мислитель належить усьому людству. Він розробив власну унікальну теорію наявності у нашому житті «світу ідей», яку застосував не лише в поясненні людської свідомості, а й в концепції розбудови цілої «ідеальної держави». Але чи можливо відтворити таку в дійсності? Чи «ідеальна держава» може існувати лише теоретично?

Ідеальна держава трактується Платоном як реалізація ідей і максимально можливе втілення світу ідей в земному суспільно-політичному житті – в полісі. Мріючи про досконалу, ідеальну державу, Платон надав перелік наявним формам державного урядування і піддав їх критиці з точки зору ідеї держави (на його думку, ідея держави передує реальним державам, є первинною щодо цих держав), держави як такої, адекватне втілення якої неможливе. Платон дав перелік типів держав. Це царство Кроноса (в якому володарює безпосередньо божественна воля) і шість

земних: 1) правильні – монархія й аристократія; 2) неправильні – крітолакедемонський (тимократія або влада честолюбців), олігархія, демократія, тиранія.

Платон виділяє такі риси ідеальної держави як наявність трьох шарів громадян (ремісників, охоронців, військових), усунення нерівності між бідними та багатими, справедливість, як гарантія ідеального державного устрою.

Основу сучасного розуміння ідеальної держави складають концепції правової держави та громадянського суспільства. Правова держава – це така держава, в якій функціонує режим конституційного правління, існує розвинута і несуперечлива правова система й ефективна судова влада, забезпечено реальний розподіл влад з їхньою ефективною взаємодією та взаємоконтролем, з розвинутим контролем з боку суспільства державної влади. Загальний демократичний устрій системи влади і політики правової держави органічно пов'язаний з його правовими засадами. В основу правової держави покладено рівність державної влади, громадянина і суспільства, їхня правова рівність перед законом.

У свою чергу громадянське суспільство – це суспільство з розвинутими економічними, культурними, правовими і політичними відносинами між його членами, незалежне від держави, але взаємодіюче з нею. Це суспільство громадян високого соціального, економічного, політичного, культурного і морального статусу, яке творить разом з державою розвинуті правові відносини. Реальність громадянського суспільства визначається співвідношенням ідеалу, ідеального проекту та реально досягнутого стану суспільства, яке здійснює цей проект. Цей процес зближення реального суспільства і накресленого ідеального проекту є, по суті, нескінченним процесом вдосконалення суспільства, влади, політики, людини, максимальним втіленням у життя ідеалів свободи і справедливості.

Тільки при гармонійному співіснуванні цих складових можливе удосконалення поглядів на ідеальний державний устрій. Основні принципи людського співжиття у платонівській утопії – спільності, рівності і колективізму, скоріше, утворюють таку схему, за якою утверджувались усі тоталітарні режими ХХ століття.

Роблячи висновок, можна сказати, що проект ідеальної держави мислителя є утопією, яка представляє собою симбіоз рис вигаданих, надуманих ніби на противагу існуючим формам держави, з рисами реальними, такими, що відображають реальні історичні відносини всередині суспільства.

індивідів прагнуть поділити своє життя на дві сфери: світську та релігійну, що не перетинаються одна з одною.

Через активні секуляризаційні процеси чимало людей отримали можливість самостійно обирати релігію, яку вони хочуть сповідувати. В таких випадках дух релігії можна вважати не носієм зразків поведінки, а предметом моди, який постійно змінюється. Поряд з цим, своєрідним результатом даних процесів є поширення «нових релігій» та підпільних церков. Найзагальнішою причиною подібного способу формування релігійності є нездатність традиційних церков повноцінно виконувати функції соціального інституту, оскільки в сучасному суспільстві центральне місце займає світське життя.

Словом, у своїй праці «Майбутнє однієї ілюзії» Фрейд розглянув проблематику, яка є актуальною і виявилася складнішою, ніж це йому уявлялося. Ідея відмови від релігії, яку запропонував філософ ще у XX столітті, постала у сучасному світі й стрімко поширилася у суспільстві. Тому віра змушена тією чи іншою мірою реагувати на постійні виклики з боку соціуму. Модернізація та трансформація різних форм релігії, зумовлена процесом секуляризації, призводить до того, що віра стає приватною справою кожного індивіда. Навіть деякі країни, в яких релігія закріплювалася на законодавчому рівні, скасували такі положення. Тому з одного боку, відбувається руйнація традиційних форм сакральності, що породжує десакралізацію. А з іншого – процес секуляризації стає соціальним і духовним підґрунтям для виникнення й існування нових форм сакральності, які відповідають сучасним соціально-історичним умовам. Саме тому завдяки сакралізації можливим стає право на існування в суспільстві різних релігій.

Іванова Анастасія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Міжнародно-правовий факультет,
1 курс, 2 група*

ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ У СВИТОГЛЯДІ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Сьогодні чимало наукових досліджень мають на меті з'ясувати ціннісні пріоритети сучасних українців. Такий інтерес не безпідставний,

оскільки давно відомо, що проблема цінностей громадян є однією з ключових у формуванні державності.

Варто зазначити, що різні науковці дають неоднакові визначення поняття «цінності». На думку А. Г. Здравомислова, це поняття позначає «особливі продукти духовної діяльності людини». В. І. Касьян поділяє цінності на матеріальні і духовні, а О. Б. Петінова стверджує, що вони виступають в якості інструмента соціального регулювання і є проміжною ланкою між поведінкою людини та її інтересами і вимогами.

Аналізуючи ціннісні пріоритети сучасних українців із соціально-філософських позицій, будемо спиратися на дані соціологічних опитувань, проведених за декількома напрямками. Так, у 2017 році Інститут Горшеніна досліджував уявлення українців про європейські цінності. Була підтверджена гіпотеза, що ці уявлення є фрагментарними і суперечливими, але опитувані переважно поділяють основні ціннісні орієнтири європейської спільноти: верховенство права, демократія, особиста свобода, мир, права людини, рівність, толерантність. Молоді та людям з активною громадською позицією більше притаманний оптимізм щодо майбутнього країни, з-поміж усіх респондентів вони також є найприхильнішими до європейських цінностей, що дає підстави стверджувати – саме такі особистості мають потенціал для того, щоб виступити ініціаторами суспільних змін в Україні.

У 2015 році Центр соціологічних та маркетингових досліджень «СО-ЦИС» зафіксував зміни у світогляді громадян України у напрямку від цінностей виживання (фізична та економічна безпека), хоча зміни відбуваються досить повільно, до цінностей самореалізації. Чим більшим є розмір міста, чим вищий рівень освіти, чим респонденти молодші та чим краще їх матеріальне становище, тим більше вони тяжіють до цінностей самовираження – гідність, довіра, толерантність, віра в людину, інтерес до духовного. Потенційними агентами змін знову виступає молодь, а також середній клас, мешканці великих міст, що доводить необхідність підвищення матеріального добробуту українців і рівня розвитку невеликих міст та сіл. Разом з тим, цінності виживання залишаються досить стійкими і характерні для більшості українських громадян.

Виходячи з вищенаведеного, українську молодь потрібно орієнтувати на активну життєву позицію, “вчити” розставляти пріоритети, сприяти у її прагненні до самовираження і професійного зростання. У 2017 році в ході соціологічного дослідження, проведеного на замовлення Міністерства освіти і науки України, було виявлено, що молодь старших

вікових груп є переважно орієнтованою на спокій та життєву позицією «не втручання у суспільні справи». Можливо, реалії сучасного життя вбили їхню надію на те, що їхня діяльність щось змінить?

Отже, ціннісні пріоритети у світогляді сучасних українців відображають прагнення до миру, безпеки, стабільності, саморозвитку, європейських стандартів життя. Світоглядні цінності становлять духовне підґрунтя для подальшого розвитку демократичної, соціальної, правової Української держави. Для позитивних трансформацій у системі цінностей наших співгромадян варто змінювати соціально-економічні, духовні, політико-правові умови їх становлення та розвитку.

Івах Діана

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Слідчо-криміналістичний інститут,
1 курс, 1 група*

ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА ТОЛЕРАНТНОСТІ

Актуальність цієї теми зумовлена тим, що формування суспільства неможливе без відповідного усвідомлення та визначення фундаментальних цінностей. Однією з основних таких цінностей є прояв толерантності. Проблема толерантності сьогодні – одна з центральних проблем як особистісного, міжособистісного, національного, так і глобального порядку. Толерантність (від лат. tolerance) – терпіння, прийняття іншої людини такою, якою вона є, зі всіма її достоїнствами і недоліками. Толерантність – це поступливість, це активна позиція, викликана визнанням прав і свобод людства. Толерантність людей є найважливішою умовою миру і злагоди в сім'ї, колективі та суспільстві.

Аналіз літератури засвідчив, що поняття «толерантність», різні його інтерпретації («терпіння», «терпимість» тощо) і аспекти розглядалися представниками багатьох шкіл і течій в історії філософської думки. Причому розробка їх простежується в античності (Аристотель, Геракліт, Перікл, Платон, Сократ і т. д.) і до сучасних дослідників як в західноєвропейській (П. Ніколсон, С. Мендус, Д. Хейт), так і у вітчизняній соціально-філософській, антропологічній, психолого-педагогічній літературі.

В умовах релігійного плюралізму і релігійної толерантності в Англії було досягнуто миру і всезагальної атмосфери милосердя. Представником толерантності в ті часи був Вольтер – саме йому приписують вислів: «Не поділяючи ваших переконань, я життя віддам, захищаючи ваше право їх висловлювати». У цьому афоризмі – класичне кредо толерантності.

Толерантність – це мистецтво жити в світі несхожих людей та ідей, це терпимість до чужих поглядів. І вберегти всіх людей від воєн, суперечок і непорозумінь здатна толерантність. Ми живемо в вік інформаційних воєн, де кожне нове повідомлення може нести в собі брехню і наклеп. Треба вчитися свідомо аналізувати інформацію. Ми всі хочемо, щоб поважали нас і нашу думку. Отож ми повинні ставитися до людей так само. Ця проста істина, відома ще з Біблії, несе в собі глибоку мудрість. Приймавши її, кожен з нас може відчуті себе в цьому житті більш впевненим та захищеним.

Але для чого вона потрібна? На мою думку, толерантність сприяє зменшенню конфліктів між людьми. Адже часто люди сперечаються, не звертаючи увагу на думку свого співрозмовника. Людина, яка бачить тільки свою думку і визнає вірною тільки її – егоїст. Це не зовсім правильно, оскільки це тільки ускладнює життя, в першу чергу для самої людини. Така людини скрізь бачить негатив і незгоди, намагається знайти однодумців, закриває очі на інші погляди. В той час, як інші люди зі своїми поглядами і інтересами мають велику користь для решти людей

Толерантним людям, я вважаю, легше сприймати інших людей. Адже сприймати чужу думку набагато цікавіше, ніж сперечатися з іншими, переконуючи їх власною думкою. Звісно, є люди, які не можуть і дня прожити без суперечки, але ж і суперечки бувають різні. Можна просто нав'язати свої переконання, намагатися «перевчити» людину, звинуватити її в помилковості поглядів. А можна спокійно і аргументовано відповісти на питання про те, в чому його помилка і чому ваші погляди потрібно на віру як правильні.

Отже, я вважаю, що люди повинні більше дізнаватися про толерантність і навчатися цій майстерності. Толерантність як одна з характеристик сучасності значною мірою впливає не тільки на розвиток соціального клімату, політику, міжособистісні відносини, вона є найбільш актуальним завданням для розвитку сучасної людини та її виховання. Адже як зазначав Ю. А. Шрейдер: «Найстрашніша з катастроф, що нам загрожують,

це не так атомна, тепла і тому подібні варіанти фізичного знищення людства (а можливо і всього живого) на Землі, як антропологічна – знищення людського в людині».

Іваха Тарас

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

Військово-юридичний факультет,

1 курс, 1 група

ДЕГРАДАЦІЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У наші дні проблема соціальної деградації особистості, суспільства і людства в цілому – одна з головних проблем життя на планеті. Моральні норми створені для того, щоб регулювати поведінку такої величезної кількості людей, яке населяє нашу планету. Однак все частіше і частіше люди не хочуть брати до уваги підвалини суспільства, норми поведінки. Такий рух призводить до заворушень, анархії, свавілля.

Прискорення темпів громадського життя підвищують роль і значення молоді в суспільно-політичному і культурному житті. Справа не стільки в абсолютному зростанні чисельності молодих людей, скільки в мінливих соціальних умовах. Чим вищий темп техніко-економічного розвитку, тим швидше оновляються знання, умови праці та побуту, і тим помітніше стають соціально-культурні розбіжності між поколіннями. Нові проблеми та події підштовхують до пошуку принципово нових рішень і критичної переоцінки минулого досвіду.

Фахівці вбачають серед причин моральної деградації молоді таке:

– Фінансові проблеми. Батьки у гонитві за грошима та кращим майбутнім втрачають набагато цінніше – час та любов, які мали б належати їхнім дітям. Переймаючись збільшенням добробуту (через ненормований графік роботи, працевлаштування на кількох роботах, виїзд за кордон), втрачають той момент, коли треба виховувати дитину. Нині за кордоном працює від 3 до 5 млн. українців;

– Інтернет, соціальні мережі. Інтернет заміняє друзів, родину, реальність. Головним недоліком мережі є її відкритість: діти можуть завдати собі шкоди, просто натиснувши не на ту кнопку;

– Нестача нової інформації. Без неї неможливий розвиток особистості. Все частіше молодь надає перевагу фільмам, відсовуючи літературу на задній план;

– «Стадний інстинкт». Люди залежні від думки соціуму, намагаються відповідати стандартам часу. Ті ж, хто вирізняються, зазнають цькування, засудження та образ від соціуму;

– Бажання стати дорослим. Замість відповідальності, цілеспрямованості та зважених вчинків молоде покоління пірнає у заборонене життя: алкоголь, цигарки, наркотики, нехтування власним тілом для фальшивої насолоди.

Не менш активно впливають на духовний світ людини орієнтовані на егоїзм і пристрасну залежність людини сучасні засоби масової інформації, література, кіно, музика. Артист, письменник, композитор переживають психічні стани закоханих, вбивць, непримиренних ворогів, друзів та ін. А від глядача, читача, слухача вимагається вміння співпереживати, підвищена сугестивність, швидка збуджуваність і пластичність емоцій. Тобто його душа для сприйняття мистецького твору повинна стати подібною до води, яку переливають у різні сосуди, де вона набуває різної форми. Переживання психічних станів героїв, різних образів стають змістом психічного життя читача чи глядача.

Найнебезпечніше, що несе з собою сучасне мистецтво, телебачення, індустрія розваг – це орієнтація на розпусту, насильство і абсурдність. Вони виливаються у загальний неспокій як найбільшу глобальну проблему людства. Найбільш послідовно використовували цей неспокій націонал-соціалістичні, комуністичні й анархістські режими й рухи. Але цей неспокій не було подолано з їх поразкою. Він лише підсилюється і проявляється в усіх сферах життя людини: найбільш гротескно – у зростанні й деформації злочинності.

Отже, судячи з того, що ми бачимо щодня, постає не зовсім втішна картина. Більшість молодих людей «беруть активну участь у гонитві за технічним прогресом і модою». Майже всі вже забули, яке то задоволення провести час на свіжому повітрі, почитати цікаву книжку, провести тихий вечір у колі рідних, згадуючи смішні історії зі свого дитинства... Куди цікавіше «позависати» з друзями в клубі, пограти в комп'ютерні ігри і витратити купу грошей на спілкування з друзями по телефону або в соціальній мережі.

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ І РЕФЛЕКСІЯ

За кілька десятиліть світ змінився кардинально. Якщо раніше людське життя протікало в тривимірній системі координат, що визначає чотири-вимірний простір, то зараз простір як мінімум п'ятимірний. В останні роки розвиток інформаційних технологій дозволив створити технічні і психологічні феномени, які в популярній та науковій літературі отримали назву «віртуальної реальності».

У сучасному науковому знанні в цілому та у філософській думці конкретно існує тенденція, коли «віртуальність», «віртуальна реальність» сприймаються як супер-категорії, стаючи в один ряд з такими феноменами як «екологія», «постмодернізм» тощо. Тому проблема з'ясування природи віртуальної реальності, визначення її онтологічного статусу й зіставлення з першою субстанціональною реальністю є актуальною на сучасному етапі розвитку науки. Хоча терміни «віртуальна реальність» і «віртуальний світ» належать до широко вживаних у словнику епохи і звично пов'язуються з інформаційними, теле- й комп'ютерними технологіями, усе ж сфера віртуальності простягається набагато ширше і стосується саме фундаментальних основ людського існування.

Існує безліч визначень щодо віртуальної реальності, але хоча зазначити таке: Віртуальна реальність (англ. Virtual reality) – різновид реальності в формі тотожності матеріального й ідеального, що створюється та існує завдяки іншій реальності. У вужчому розумінні – ілюзія дійсності, створювана за допомогою комп'ютерних систем, які забезпечують зорові, звукові та інші відчуття.

Основна проблема, що виникає в рамках рефлексії щодо зазначеного виду буття, являє собою питання про онтологічний статус віртуальної реальності. Цей вид буття синтезує в собі властивості багатьох інших. Так, наприклад, віртуальна реальність має ряд властивостей об'єктивно-ідеального буття, так як її актуальне існування можливе тільки завдяки комп'ютерним системам, у яких закони логіки грають першорядну роль. Разом з тим вона має властивості суб'єктивно-ідеального буття, тому що її параметри можуть змінюватися з волі і бажанню суб'єкта, не кажучи

вже про те, що її актуалізація, тобто наявне існування для даного суб'єкта визначається ним же.

Поряд з властивостями ідеального буття у віртуальній реальності відтворюються і властивості матеріального буття: вплив віртуального буття на органи почуттів людини практично повністю ідентично впливу реальних матеріальних об'єктів.

Нове розуміння антропоцентризму в поєднанні з сучасними поглядами на розвиток знайшло своє втілення в теорії сталого розвитку, ядром якої є ідея коеволюції природи і суспільства. Сутність останньої полягає в тому, щоб визначити узгоджені з фундаментальними законами природи параметри і механізми розвитку людської цивілізації. Так, наприклад, сьогодні констатується, що період становлення і розвитку постіндустріального суспільства характеризується інтенсивним обміном між людьми не речовиною та енергією, а інформацією, яка стає основним об'єктом людської діяльності. Речовина ж і енергія стають засобами оперування інформацією. Якщо врахувати тенденцію розвитку інформаційних технологій – зниження речових та енергетичних витрат на виробництво, то можна прогнозувати збільшення тієї сфери реальності, яка називається «віртуальною реальністю».

Отже, віртуальна реальність являє собою наслідок коеволюції природи і суспільства, природного і штучного, матеріального та ідеального, і нарешті, об'єктивного і суб'єктивного.

Говіца Анна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 11 група*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ПРАВОСУДДЯ

У наш час суспільство перебуває під значним впливом цифрової революції. Проникнення цифрових рішень вже давно виходить далеко за рамки простої підтримки та надання допомоги та вже досягає навіть найгуманніших сфер, таких як справедливість та правосуддя. Зараз людство намагається визначити потенційні переваги та загрози, пов'язані з автоматизацією правосуддя. Думки науковців та філософів щодо цієї теми значно розділилися. Багато хто доводить, що без автоматизації

системи правосуддя не може бути налагоджена повноцінна робота судів на здійснення правосуддя та прийняття законних рішень. А дехто точно переконаний, що сучасні комп'ютерні технологічні новації, такі як штучний інтелект, не можуть замінити справедливе рішення людини.

Штучний інтелект – один з найновіших напрямів інформаційних технологій. Це розділ комп'ютерної лінгвістики та інформатики, що опікується формалізацією проблем та завдань, які нагадують справи, виконувані людиною. Доктор філософських наук Ю. Ю. Петрунін у своїй статті «Штучний інтелект як феномен сучасної культури» наголошує, що раніше штучний інтелект розумівся як відродження людини, а тепер – як той, що замінює вид *homo sapiens* в процесі розвитку інформаційних систем. Яка тенденція перемаже, покаже лише майбутнє.

Ніхто не заперечує, що свідомо чи несвідомо людські рішення у будь-якій сфері можуть бути необ'єктивними. Іноді важливу роль відіграє частка симпатії, наприклад під час судового засідання чи розмови з працівником правоохоронних органів. Але й автоматизовані системи та штучний інтелект – не панацея. Нема гарантії, що саме з їх допомогою вдасться покласти край несправедливим рішенням. Очікується, що рішення, які буде приймати штучний інтелект, у результаті будуть більш об'єктивними, ніж людські. Утім, багато чого залежить від того, як саме використовувати технології.

Проблема штучного інтелекту виявилась однією із таких, в центрі якої стоїть людина. Адже людському інтелекту належить досягнути зміст інтелекту взагалі, а значить і себе як його окремий випадок. Саме тут міститься основний філософський аспект цієї проблеми. Застосування штучного інтелекту саме у правоохоронній сфері може виявитись дуже корисним для зменшення ризику помилок та втягнення в корупцію представників закону. Можна одразу відзначити й очевидні недоліки такі як: можливість збою, непристосованість до виконання незапрограмованих фізичних дій, а також прогнозована вченими можливість виходу з-під контролю, адже мисляча машина, штучно створений інтелект є бездушною, глибоко антигуманною сутністю.

Видатний філософ М. О. Бердяєв, наприклад, не бачив принципових труднощів у можливості впровадження техніки в органічне життя, але вважав це впровадження згубним для цивілізації. У такому разі людина може перестати існувати як особистість, індивідуальність. Тобто творці штучного інтелекту часто не задумуються про необхідність цього створення і про його можливі наслідки, у тому числі і соціальні, які детально простежуються.

Звісно, штучний інтелект, цифрова революція, роботи – все це може полегшити процес правосуддя та й взагалі повсякденне життя людини. Але такі зміни можуть призвести до незворотних наслідків. Той факт, що штучний інтелект може знищити людину як індивідуальність, особистість, та все суспільство в цілому, вже давно підтверджується доводами науковців.

Слід зазначити, що ІТ-технології дуже допомагають правникам у здійсненні своїх професійних обов'язків, прийнятті точних, якісних рішень. Але, все-таки, справедливе, неупереджене, таке, що повністю відповідає моральним вимогам суспільства рішення машина не може прийняти, принаймні не у всіх випадках. Тільки людина може прийняти єдине правильне рішення в процесі правосуддя, яке буде відповідати вимогам моралі, совісті, а також буде базуватися на основних правах та свободах особистості!

Йонда Аліна

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

Військово-юридичний факультет,

1 курс, 1 група

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Питання відповідальності у сучасних умовах тісно пов'язано зі суспільним життям. Питання про особисту відповідальність за свої вчинки перед суспільством, перед минулим і майбутнім поколінням, перед самим собою – це питання про те, наскільки людина повинна відповідати за ті наслідки своїх дій, на які впливають зовнішні обставини, чи може вона передбачати ці наслідки. Деякі філософи, наприклад, екзистенціалісти, при вирішенні проблеми відповідальності визнають людину цілком винною в наслідках її вчинків, не повністю виправдовують людину в тому, що вона не досягає поставлених цілей. Діалектико-матеріалістична філософія заявляє, що кожна людина несе особисту відповідальність за зміст своєї діяльності, в межах можливостей, які визначаються досягнутим рівнем суспільного розвитку. Чим ширше реальні можливості, тим вище міра особистої відповідальності. В сучасних умовах, поглиблення кризи пов'язано з соціально-політичною нестійкістю, неможливістю вирішення глобальних проблем людської життєдіяльності, її втручання

в природу і саму себе, повинні визначатися усвідомленим самообмеженням, вибудованим на високій особистій відповідальності кожного. Уже в XXI столітті відповідальність постає як основа моральних цінностей. Вона в свою чергу розповсюджується абсолютно на всі сфери діяльності людини, а також на приватне, політичне і суспільне життя особистості в цілому. Розвиток й існування всього суспільства в цілому залежить від розвитку та вдосконалення почуття відповідальності. Вона виходить на перше місце вивчення в таких наукових галузях як педагогіка, психологія, філософія, аксіологія та багато інших. У сучасних наукових дослідженнях визначних педагогів розкрито психологічні та педагогічні методи формування в дітей різного віку відповідальності, що розглядається скоріше як своєрідна мотивація людських вчинків чи як принцип регуляції поведінки людини.

Усвідомлення людиною внутрішньої відповідальності дуже важливе у правовій державі, у якій правові норми й закони не лише вимагають від людини їх безсуперечного виконання, а й трансформуються у внутрішнє спонукання. Відповідальність, як внутрішнє почуття і принцип мислення, не виникає спонтанно, вона формується в процесі виховання і є результатом всієї практичної діяльності особистості. Відповідальність, як і свобода, цілісна. Однак, як і свобода, вона може специфічно виявлятися в різних її видах: правовому, моральному, політичному, економічному, естетичному. Чим ширше рамки свободи особистості, тим більш значуща її відповідальність не тільки за свої вчинки, а й за дії інших людей, й навпаки, разом з обмеженням особистої та суспільної свободи звужується і відповідальність.

Відповідальність – це регулятор вчинків людини, який виражає її внутрішню дисципліну. Саме відповідальність є тією мірою, яка відмежовує свободу від всездозволеності, встановлюючи умови нормального існування людини у суспільстві.

Залежно від критерію, що покладений в основу, можна виділити різні форми відповідальності. За суб'єктом відповідальності виділяють: персональну, групову, класову. За формою суспільної свідомості: моральну, правову, політичну, економічну, екологічну, релігійну. Окрім перелічених видів існує й багато інших. Наприклад, правова (юридична) відповідальність, залежно від галузевої структури права, поділяється на конституційну, матеріальну, дисциплінарну, адміністративну, цивільну, кримінальну. У свою чергу, політична відповідальність на державну, партійну, організаційну.

Моральна відповідальність не несе за собою покарання. Людина сама відчуває свою відповідальність перед сім'єю, суспільством і державою, а рівень її відповідальності залежить від її доброчесності, порядності й людяності. Можна сказати, що моральна відповідальність – це внутрішня якість особистості, що виступає складним, в структурному відношенні, явищем. Воно містить усвідомлення необхідності діяти відповідно до суспільних вимог і норм як соціальних цінностей. Рівень відповідальності людини зумовлюється рівнем прийняття і засвоєння цінностей, і даний рівень розглядається як реальним місцем особистості в системі суспільних відносин, так і її активністю, а також емоційно-вольовим механізмом психіки.

Отже, відповідальність є елементом суспільного буття, який має безпосередньо суспільний характер та виникає разом з зародженням людського суспільства. Поява цього феномену є моментом покладання на нього важливої суспільної функції – регулювання поведінки людей. На розвиток цієї функції та її важливість, визначний вплив справляє поглиблення поділу праці та зростання усупільнення виробництва. Зв'язки та відносини між членами суспільства, що розвиваються з поглибленням суспільного поділу праці, є об'єктивною основою взаємозалежності людей, вимагають соціальної відповідальної поведінки, оскільки зростає взаємозв'язок людини й суспільства.

Таким чином, відповідальність особистості у сучасних умовах – це не лише невичерпне філософське питання, це та дилема, яка породжує нові питання та обговорення, це та проблема, яка немов ниточка простягається скрізь час і тягнеться в думках усіх представників людства, змушуючи їх знову і знову замислюватись над своїми обов'язками й правами у сучасному суспільстві.

Калашнікова Єлізавета
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 1 курс, 3 група*

ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЖИТТЯ В ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМІ ТА СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Питання власного призначення та сенсу існування в усі часи були найсуттєвішими й найголовнішими для людини. Причому вічна актуаль-

ність цих питань зумовлена суто індивідуальним характером відповідей на них. Трансгресивний, деструктивний, індивідуалізований стан, у якому опинилось сьогодні вітчизняне суспільство, якнайбільше спонукає людей до активного самовипробування й самовизначення, самоідентифікації та самореалізації, що вимагає від них акумуляції максимальних своїх можливостей.

Тільки про людину достеменно відомо, що вона здатна, по-перше, задавати собі питання про власне місце у світі і, по-друге, в залежності від відповіді на це питання обирати з-поміж можливих варіантів спосіб власної реалізації, власний життєвий шлях. На першому плані фундаментальне і водночас інтимне питання: чи варто жити і навіщо? Сенс життя людини полягає в шуканні цього сенсу, проте сам пошук як раз і є життям.

Сенс життя людини став, зокрема, предметом філософських пошуків екзистенціалістів. Лихоліття світових воєн, їх трагічні наслідки похитнули ілюзії інтелігенції Заходу щодо сенсу життя. На зміну цьому прийшло розчарування, невпевненість у майбутньому, зневіра, відчуття приреченості людини, безглуздя самого її існування. Необхідно було знайти відповіді на запитання: в чому сенс життя? Що робити? Чи варто взагалі жити, коли втрачено усе, заради чого жив? Життя людини постає як «буття для смерті», а тому є абсурдним. Згідно Гайдеггеру: «Абсурдно те, що ми народилися, абсурдно і те, що ми живемо»; «рух людини до смерті – основний сенс людського буття». Сутність людини – результат її існування, а існування – це відвертість. Екзистенціалізм акцентує увагу на волі людини, що дозволяє їй обирати саму себе. Життя пізнається інтуїтивно. Існування, на думку Ж.-П. Сартра, це не що інше як переживання суб'єктом власного буття в значенні крайніх своїх можливостей. Філософія існування має альтруїстичну концепцію сенсу життя: людина живе для того, щоб інших зробити щасливими; сенс життя в тому, щоб зробити людям добро; сенс життя в продовженні свого роду, власного буття, у примноженні як такого добра в світі. Однак, водночас, екзистенціальна філософія протиставляє людині суспільство як щось вороже їй, що руйнує її свободу, індивідуальність. Звідси вимога бунту проти нього. Бунтувати – означає існувати. Кредо Камю: «Я бунтую – отже я існую». Один із принципів екзистенціалізму – суб'єктивність.

В сучасну епоху проблема сенсу життя набуває особливої гостроти. В умовах, коли відбувається глобальна переоцінка усіх цінностей та ломка традицій, дедалі виразніше виявляється хиткість, нестійкість

людського буття, відсутність сенсу народжує у людини стан екзистенційного вакууму і призводить до важких наслідків, аж до психічного розладу та самогубства. Людина відчуває емоційну порожнечу і відсутність інтересу до життя, дедалі її все більш поглинає потік масової культури, масового споживання, масових стандартів. І щоб не захлинутися у ньому, не втратити ідентичності, людина потребує вироблення певної стійкої життєвої позиції, яка б ґрунтувалася на особистих переконаннях про сенс життя.

Центральна ідея, яка спрямовує всі пошуки сенсу життя в історії філософії – це розуміння того, що задоволення лише матеріальних потреб не може надати осмислення людського буття. Один з найпоширеніших варіантів, який слід розглянути: сенс життя у осягненні істини. Істина є недосяжною, але шлях її пізнання є розвиток людської особистості, підняття по нескінченним сходинкам вгору. Навіщо йти, якщо це не матиме завершення? Сенс не в результаті, не в кінцевій меті, а в самому процесі пізнання глибокого і неосяжного. Особливо гостро потребу у розв’язанні проблеми сенсу життя суспільство відчуває в перехідні епохи. Поряд з елементарними потребами, задоволення яких забезпечує саме фізичне існування людини (їжа, одяг, житло і т. п.), важливе місце в її житті займають духовні потреби, притаманні людині як родовій істоті, потреби, що сформувалися в процесі соціогенезу. Сюди слід віднести передусім потреби людини в любові та спілкуванні, які, в свою чергу, пов’язані з потребами співчуття, порозуміння, захисту честі, поваги. Звісно, не лише складності соціального буття викликають у людини інтерес до проблеми сенсу себе. Цей інтерес неминуче формується в процесі «олюднення» людини, прилучення її до культури суспільства, навчання, засвоєння нею накопиченого попередниками досвіду, спілкування.

Аналізуючи погляди на цінність життя, наявні на сьогоднішній день, можна систематизувати їх наступним чином. По-перше, цінність власного життя полягає в житті для інших, а не в житті для себе, тобто ступінь цінності життя визначається мірою відповідності життєвих потягів індивіда інтересам суспільства, культури. По-друге, індивідуальне життя виступає як цінність інстинктивно, несвідомо, без думки про це, але більшою мірою у самосвідомості, у рефлексії про життя. Іншими словами, життя є цінністю і само по собі. Цінність життя обумовлена визначеністю його сенсу, тобто життя має цінність за умов розуміння його сенсу. По-третє, сенс життя полягає, зокрема, у самореалізації особис-

тості, у потребі людини творити, віддавати, ділитися з іншими, а отже у тому, що б, удосконалюючи себе, удосконалювати світ навколо себе. Ці загальні уявлення про сенс життя, що обумовлені як об'єктивними обставинами, так і індивідуальними якостями людини, мають бути трансформовані у свідомості кожного окремого суб'єкта заради досягнення ним гармонії із світом та щастя.

Калімбет Катерина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮ, 1 курс, 1 група*

ПРОБЛЕМА ПРАВ ЛЮДИНИ ТА МЕХАНІЗМІВ ЇХ ЗАХИСТУ

Права людини, які трансформувалися з відносно маргінального явища у важливу частину права, за останній час перетворилися в одну з найбільш актуальних проблем. Наприкінці ХХ століття права людини стали предметом загального інтересу. Однак, незважаючи на сплеск наукових досліджень в цій сфері, проблеми прав людини та їх захисту залишаються дуже актуальними.

Існує низька підходів до розуміння поняття «права людини». Найбільш вдалим є визначення Джоела Фейнберга, який визначав права людини як різновид особливо важливих моральних прав, якими в рівній мірі володіють всі людські істоти, безумовно і незмінно. Головною в концепції прав людини є ідея, що права людини є універсальними і необхідними.

Дискутуючи про права людини не можна не звернути увагу на проблему їх реалізації та захисту. Важко уявити права людини у розвинутих країнах без сформованої та ефективної системи їх захисту. Система захисту – це саме механізми реалізації прав людини. Ці механізми повинні складатися з правових норм, що встановлюють права людини; юридичних фактів, які надають підстави для виникнення, зміни та скасування правовідносин; самих правових відносин та діяльності суб'єктів правозахисної діяльності тощо. Центральним елементом механізму є суб'єкт правового захисту, який, знаходячись в певних юридичних умовах, застосовує будь-який метод захисту.

Реальний захист прав людини належить до найгостріших проблем української дійсності. В останні роки це питання стало предметом серйозного наукового аналізу. Результати опитувань визначили, що рівень активності населення щодо захисту своїх прав є середнім та залежить від віку, рівня освіти та рівня матеріального забезпечення. Однією ж із основних причин відмови від захисту своїх порушених прав є невіра в успішність такого захисту. Співставлення цих результатів з питанням щодо успішності реальних спроб захисту дозволяє дійти висновку, що зазначена вище невіра має цілком реальне підґрунтя, адже за оцінками учасників опитування, які намагалися захистити свої права, в більшій частині випадків такі спроби виявлялися марними. Якщо звернути увагу на уявлення українців про ефективні способи відстоювання своїх прав, то за критерієм ефективності їх захисту першість отримують засоби масової інформації, на другому місці опиняється Європейський суд з прав людини, на третьому – допомога від родичів та знайомих.

Отже, права людини та їх захист є дуже складним питанням. Однією з головних проблем прав людини є те, що, незважаючи на існування певних механізмів реалізації та захисту прав та свобод людини, вони майже не використовуються, що є парадоксальним. Така поведінка населення України зумовлена недовірою, в першу чергу, до держави, визнання механізмів захисту (охорони) прав не ефективними, що в свою чергу призводить до розчарування у важливості прав людини. Для усунення цих проблем держава повинна переглянути своє ставлення до цього питання, сформувані ефективні механізми реалізації цих прав. Важливим також є повернення віри суспільства у механізми реалізації прав людини, що є вирішальним компонентом їх існування.

Капліна Владислава

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮ, 2 курс, 1 група*

АЛЬТЕРНАТИВА ПАНДЕМІЇ ЗЛА, ЯКА ВИНИКЛА В ХХ СТ.

У сучасному світі поняття «криза» стає все більш вживаним в наукових колах і це відноситься не тільки до економічних, фінансових або політичних відносин. Системні кризові явища – це, скоріше, діагноз

нашого суспільства, який виражається в кризі мистецтва і науки, філософії і релігії, права і моралі, способу життя і звичаїв; кризі форм соціальної, політичної та економічної організації. XX сторіччя є найдраматичнішим і найвідповідальнішим з усіх попередніх епох, саме в цю епоху постало питання про виживання людства. Жодна інша епоха не заглядала так глибоко в безодні зла – з'явилося навіть поняття абсолютного зла, цілком позбавленого позитивного змісту, зла, пов'язаного з перспективою знищення людства. Усе це змушує під новим кутом зору поглянути на цілий ряд канонічних богословських питань.

Вся європейська історія, як і історія багатьох інших народів, проходила під знаком страху не стільки перед катом, скільки перед пеклом. Але коли після Французької революції в європейській свідомості стався розрив «юридичного договору» з Богом і згадане релігійне обмеження було знято, розпочалося нестримне виверження зла з глибин людської психіки. На тлі цивілізаційного піднесення другої половини XX століття відбувся справжній вибух сатанинських сил екстремізму, тероризму, фундаменталізму, расизму, наркоманії, еротизму, масштабного зростання злочинів проти особистості. Це явище набуло нині такого небаченого розмаху, що його визначають, як пандемію зла – хворобу, що охопила всю планету.

Таким чином, ми вступили в нове тисячоліття з дуже серйозними проблемами і колізіями, як казав Вацлав Гавел (президент Чехії): «Раніше ми сиділи в зоопарку; нас випустили – і ми опинилися в джунглях».

Зараз проблема полягає у тому, щоб протистояти цим «джунглям», які є не тільки навколо нас, а й всередині самих нас. І для того, щоб подолати їх, потрібні значні духовні зусилля. Духовність завжди виступає як альтернатива хаосу, небуттю, спрощенню, коли нівелюється всяка відмінність суб'єктів та панує тотальна посередність.

Тому, відомий французький інтелектуал Анрі Мальро і проголосив напередодні нового тисячоліття, що XXI століття або буде століттям духовності, або його зовсім не буде.

Духовність виступає як принцип самопобудови людини, як вихід до вищих ціннісних інстанцій конституювання особистості та її менталітету, як заклик до здійснення того, що не здійснюється природним шляхом. Духовність – це здатність переводити універсум зовнішнього буття до внутрішнього всесвіту особистості на етичній основі, здатність створювати той внутрішній світ, завдяки якому реалізується самототожність

людини, її свобода від жорсткої залежності перед ситуаціями, які постійно змінюються

Проблема духовності – це проблема «сходження» особистості до своїх ідеалів, цінностей та реалізації їх на своєму життєвому шляху.

В українській філософській традиції виділяється потужний напрям феноменологічного осмислення духовності в рамках «філософії серця» з її ідеєю внутрішньої людини. Саме філософська спадщина Г. Сковороди заклала фундамент для формування в Україні та західноєвропейської філософської думки гуманістичного екзистенціалізму. Пізнати себе, своє серце – Добро, Істину, Красу і Любов – значить пізнати Бога. Це духовна сутність людини, а також її дух і душа розкриває основи християнської моралі, закладені в Святому Письмі. Він тлумачив біблійні тексти як сукупність певних символів, в яких захована таємнича сутність книги мудрості.

Таким чином, духовність людини, яка формується крізь призму основних архетипів української культури: архетип софійності та архетип серця, і є шляхом подолання пандемії зла.

Підсумувати вищесказане можна словами Г. Сковороди: «Філософія, або любов до мудрості, скеровує усе коло діл своїх до тієї мети, щоб дати життя духу нашому, благородство серцю, світлість думкам, як голові всього. Коли дух веселий, думки спокійні, серце мирне, – то й усе світле, щасливе, блаженне. Оце є філософія».

Касянчук Юрій
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Військово-юридичний факультет,
1 курс, 1 група*

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РЕЛІГІЙНОГО ФАНАТИЗМУ

В останні десятиліття спостерігається висвітлення релігійного фанатизму. Саме він є причиною незмінних релігійних військових дій у Близькому Сході, в Індії, Північній Ірландії ... Що таке релігійний фанатизм і як його можна відрізнити від справжньої віри і прагнення здійснити цю віру в життя. Фанатизм – це хворобливий стан, порожня віра в якусь ідею

та нав'язування її іншим. Головними видами фанатизму є расовий, націоналістичний (шовінізм), політичний (фашизм, тоталітаризм) та релігійний. Релігійний фанатизм зустрічається у віруючих багатьох релігій і провокує їх на конфлікти як з представниками своєї, так і з послідовниками інших віросповідань.

Основні його види є:

обрядовість – приверженність, доведена до суєрії, зовнішня форма богослужіння і звичай;

пуританство – строгість нравів і правил у повсякденній житті, перетворених у самоціль;

прозелітизм – притягнення до релігії нав'язливими, вкрадливими і лукавими способами;

Сучасна епоха – епоха становлення глобального інформаційного суспільства, що характеризується зіткненням з засадами індустріального і традиційного суспільства. Це зіткнення відбувається у всіх сферах суспільного життя, в тому числі і в духовному житті. Е. Тоффлер оцінює духовну ситуацію нашого часу як «духовний вир».

Сучасна технічна цивілізація створює і нові умови і можливості поширення деструктивної фанатичною ідеології, нові форми діяльності фанатичних організацій, а також нові умови і соціальний ґрунт фанатизму, нового змісту фанатичною ідеології.

Особливості сучасного релігійного фанатизму ми повинні розглядати в контексті загально-цивілізаційного зсуву або переходу людства до постіндустріальної цивілізації. Сам по собі сучасний релігійний фанатизм – неминучий елемент такого переходу. При цьому ми повинні врахувати, що цей цивілізаційний перехід характеризується наступними групами глобальних соціально-цивілізаційних конфліктів, що знаходять своє специфічне відображення і в ідеологічній і релігійній сферах: 1) зіткнення всередині високорозвинених країн між традиційними ідеологіями і психологічними установками і нетрадиційними ідеологічними альтернативами в свідомості не тільки пересічних громадян, а й політиків і ідеологів; 2) зіткнення ідеологій традиційних суспільств третього світу з ідеологічними новаціями «передових» або розвинених західних країн; 3) зіткнення ідеологій традиціоналізму з ідеологічними нетрадиційними новаціями всередині країн третього світу; 4) ідеологічні зіткнення на ґрунті всередині-соціальних, класових відмінностей. Всі ці протиріччя створюють поживний ґрунт для

бурхливого сплеску сучасного релігійного фанатизму, що приймає, як і раніше в історії людства, форму нетрадиційних релігійних рухів і сект.

Типовість появи нетрадиційних релігійних рухів в умовах соціальних криз цілком справедливо зазначає О. Г. Балагушкін: «Нетрадиційні релігії, що набули широкого поширення в останній третині ХХ століття в західному світі (а з кінця 80-х років і в Росії), являють собою типологічну соціальне явище, багаторазово спостерігалось в історії. Їх особлива активність проявляється в епохи кризи і суспільних потрясінь, в переломні періоди історії, пов'язані з глибокими змінами економіки і побуту, політичних настроїв, загального світовідчуття людини. Супутне цим явищам посилення недовіри до офіційної ідеології і панівної релігії сприяє поширенню нових релігійних рухів, які викривають лицемірну апологетику влади і корумпованість церковних інституцій».

Слід зазначити, що нетрадиційні релігійні рухи є основною і найбільш яскравою формою прояву релігійного фанатизму в сучасному світі. Сучасні глобальні засоби масової інформації сприяють швидкому поширенню нетрадиційних релігійних рухів і їх масовому зростанню. Так, наприклад, Е. Тоффлер говорить про майже одній тисячі культів і нетрадиційних релігійних рухів, що діють в США, і про 3 млн їх членів. Згідно з даними довідника Російської православної церкви, в Росії сьогодні налічується від 3 до 5 млн членів релігійних сект, з яких у віці до 25 років близько 1,5 млн осіб. Згідно з даними, наведеними в тому ж довіднику з посиланнями на різні джерела, в Італії діє близько 400 нетрадиційних релігійних рухів, які налічують 600 тис. Членів, в Англії до середини 80-х років було 400 тис. Членів нетрадиційних релігійних рухів. У США фахівці нараховують від 2500 до 3000 деструктивних культів, які налічують в своєму складі до 15 млн осіб. У Бразилії діє 4100 нетрадиційних релігійних рухів .

Отже, існує необґрунтована тенденція отождоження понять віри і фанатизму. Буденне розуміння віри як релігії або релігійного феномену не розкриває всієї сутності віри, як це відбувається при її онтологічному розгляді. Крім того, онтологія віри і фанатизму, призвою якої є особистість, повністю розводить ці поняття: наскільки віра сприяє становленню особистості, настільки фанатизм перешкоджає цьому становленню.

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ КОМПОНЕНТ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Філософія права – це наука, що пройшла значний етап становлення. Ще за часів Античності мислителі усвідомлювали проблеми співвідношення справедливості і влади, справедливості і закону, закону і рівності тощо. Вони, власне, і становили предмет майбутньої філософії права.

Перші самостійні філософсько-правові системи виникли в Європі в епоху Просвітництва і були пов'язані з іменами І. Канта та Ф. Гегеля. Філософсько-правовій тематиці присвятили свої твори багато російських та українських науковців у ХІХ – на початку ХХ століття, серед яких можна назвати М. Алексеєва, І. Львіна, Б. Кістяківського, К. Неволіна, П. Новгородцева, Л. Петражицького, П. Сорокіна та багатьох інших.

Актуальність роботи полягає в різній детермінації філософії права, а саме, філософія права – як поширення загальної філософії на правову проблематику, та філософія права – як частина теорії права, яка спеціалізується на проблемах методології сучасної філософії в правовому полі.

Розглядом та дослідженням цих питань займалися такі науковці: Л. Петрова, В. Шкода, Б. Чміль, В. Лешенко та В. Нерсисянц, Ю. С. Шемчушенко, О. Скорина, М. В. Козюбра та інші.

Також слід зазначити, що саме філософія права робить представників юридичної галузі правниками, юристами, а не законодавцями, які здатні лише трактувати закон, а не вникати в його зміст.

По-перше, для філософії права, як це вже підкреслювалося, вирішальне значення має її «світоглядний стрижень», тобто світоглядне розуміння права, осягнення смислу, основ і логіки права, виражених у ньому цінностей. Звідси, на якому б науковому рівні не проводилися філософсько-правові дослідження, з правом у таких дослідженнях кореспондують однопорядкові філософські категорії: буття людини, його сутність, культура, демократія, прогрес тощо. Та й кінцева мета філософії права полягає в тому, щоб висвітлювати корінні проблеми життя суспільства: місце права в долі і розвитку суспільства, шляхи його еволюції, вплив його на майбутнє і перспективи розвитку людства, місце і роль права в цих процесах.

По-друге, філософія права є вченням про сенс і роль права, вченням про те, в результаті яких універсальних причин і заради яких універсальних цілей людина створює право. Основне завдання філософії права – дослідження глибинних, метафізичних, соціальних і духовних, релігійних і етичних передумов правопорядку, правосвідомості і правотворчості.

Сьогодні філософії права потрібно приділяти значну увагу в системі юридичної освіти, адже філософсько-правове осмислення державно-правової дійсності дають змогу по-новому підійти до осмислення феномену права, його ціннісних характеристик, значення як цивілізованого та дієвого регулятора суспільних відносин. Тому, на мою думку, саме філософія права виступає вищою духовною формою пізнання, усвідомлення і утвердження правового змісту, цінностей та значення у житті людини.

Я переконаний, що головне призначення освіти – не надати конкретне знання, а створити загальну структуру та навчити самостійно її наповнювати новою інформацією, тому в цьому сенсі важко переоцінити науковий статус філософії права. Філософія права є апіорі магнітарною, межовою сферою спільною для філософів і правників. Саме філософсько-правовий компонент юридичної освіти та практики перетворює законодавство на правознавство, сприяє подоланню інструментально-цинічно-дискурсивного підходу до права.

Отже, підсумовуючи вище вказане, можна дійти до висновку, що філософія права в Україні відродилася, переживає інтенсивний розвиток. Як наука, філософія права потребує залучення широких кіл дослідників, особливо молодих; роботи на цій ниві непочатий край. Філософію права необхідно викладати у вузах третього і четвертого рівня акредитації, і не лише студентам юридичних спеціальностей, але й філософам і політологам.

Кахнова Марина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 2 курс, 8 група*

ПОКАРАННЯ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКА РЕТРОСПЕКТИВА

З огляду на прагнення нашої держави впроваджувати ефективні засоби боротьби із злочинністю та, приймаючи до уваги розвиток кримінально-правової політики України в напрямку гуманізації, постає необхідність філософсько-правового осмислення мети покарання.

Філософи доби Античності наголошували, що основною метою покарання є превенція (при чому як загальна, так і спеціальна). Наприклад, концепція Сократа та Платона виходить з того, що покарання стосується передусім майбутнього: будучи засобом для очищення душі, воно запобігає злочинній поведінці винного в подальшому, а також вчиненню злочинів іншими нестійкими елементами соціуму. У період Середньовіччя, зважаючи на теоцентричність світогляду, на особливу увагу заслуговує осмислення покарання у Старому та Новому Завіті. Так, якщо в першому випадку акцент здійснюється на покаранні як карі, то в другому—на виправленні злочинця як основній меті покарання.

Деяко іншого змісту набуло покарання крізь призму гуманістичних ідей доби Відродження. Зокрема, спостерігається розуміння кари як такої, що має відповідати злочину, що стає можливим тільки за умов рівності громадян перед законом (погляди М. Пальмієрі, А. Ринуччіні та ін.).

Доба Просвітництва розширила систему функцій покарання, оскільки до каральної та превентивної функції, які були традиційними для мислителів попередніх епох, приєдналась функція охорони суспільства та виправлення злочинців (виховна функція). Наприклад, Вольтер стверджував, що покарання не має бути помстою або засобом знищення людини (як фізичним, так і моральним). Як бачимо, протягом тисячоліть людство сформувало надзвичайно різноманітні підходи до розуміння покарання і, на наш погляд, найбільш наближеним до сучасного розуміння мети покарання, є визначення Н. Віннера, який розглядає мету покарання як погрозу для інших потенційних злочинців та акт спокути винної особи з одного боку, так і як засіб для захисту суспільства від небезпечної особи та засіб для перевиховання окремої людини з іншого боку. Так, в ст.50 Кримінального Кодексу України закріплено поняття та мету покарання наступним чином: «покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.» Проте, на практиці, українська кримінально-правова система вкрай неохоче прощається з методами, притаманними ра-

дянській системі, яка сприймала покарання виключно як примус (кару) з боку держави.

Таким чином, історико-філософська ретроспектива дає підстави стверджувати, що покарання—поняття багатоаспектне, наповнення його змісту залежить від рівня правового мислення в суспільстві. На жаль, в українському кримінальному законодавстві закріпилось розуміння покарання передусім як кари (більшість санкцій Особливої частини Кримінального кодексу України передбачають безальтернативну санкцію у вигляді позбавлення волі) . Проте, на нашу думку, інститут покарання має бути розширений за рахунок нових ідеологічних засад, зокрема основною метою покарання має стати передусім перевиховання злочинця, запобігання повторному вчиненню злочинів як самою винною особою, так і іншими членами суспільства.

Кашка Діана

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 6 група*

ЧИ ПОВИННА ЕВТАНАЗІЯ МАТИ ПРАВО НА ІСНУВАННЯ?

На сьогодні під терміном «евтаназія» розуміють умисне припинення життя невиліковно хворого з метою позбавлення його від нестерпних страждань, що не піддаються лікуванню наявними медичними методами та засобами. Розрізняють активний і пасивний методи евтаназії, а пацієнту пропонується обрати, як саме він би хотів піти з життя.

В Україні діє громадська організація з підтримки права людини на гідну смерть, головою якої є адвокат Яна Триньова, яка 15 років свого життя присвятила вивченню евтаназії та виступає за її впровадження. Вона пояснює свою позицію тим, що ніхто не вічний, і питання лише в тому, якою буде смерть. «Ніхто не збирається вбивати слабких, хворих, соціально незахищених, ми говоримо тільки про медичне припинення страждань і значного дискомфорту», бо евтаназія забезпечує реалізацію одного з основоположних принципів права – принципу гуманізму. Евтаназія є гуманною, адже припиняє страждання і муки невиліковно хворо-

го. Покладаючись на ідею «прав людини», принцип автономії пацієнта, що слугують підґрунтям у визнанні права людини на власну смерть, людство прагне досягти «повного фізичного, психічного та соціального благополуччя», у тому числі безболісної смерті. Крім цього, на комітет охорони здоров'я тиснуть лобісти, які, прикриваючись ідеєю милості, вбачають для себе вигоду. Для чого допомагати боротися за життя, якщо можна дати пігулку і обійтися задешево!? Але до зали Верховної Ради законопроекти про легалізацію милосердного убивства не були подані. «Ми не можемо допускати цього, тому що це вважається самогубством». Легкий і безтрепетний – переконані лікарі – але суїцид. Та й мало хто з них наважився б навмисно припинити чуже життя, що, до речі, суперечить клятві Гіппократа. з релігійної та моральної точки зору Бог дав людині життя, а тому і приймати рішення про його позбавлення може лише Він. Душа ніби вже приречена на вічні страждання в місті як мінімум позбавленому божої присутності, а богозалишенність – це найбільші страждання для християнської душі. Легалізація евтаназії може призвести до тиску на фізично обмежених людей, на інвалідів, престарілих і невиліковно хворих осіб, які могли б ще жити й жити, але оточуючі та й вони самі вважають себе «тягарем». Ані духовники, ані лікарі не виключають чудесного одужання, а евтаназія практично гасить його. Окрім цього дуже важко встановити добровільність згоди пацієнта. І навіть тоді, коли пацієнт словесно або іншим очевидним способом погодився, то він завжди може передумати але права змінити рішення у нього вже нема. Позбавлення життя через евтаназію може бути засобом умертвіння старих осіб, інвалідів, невиліковних хворих, на лікування яких не вистачає грошей, приводом для підкupu медперсоналу, зловживання посадовими повноваженнями, шахрайства тощо, тобто перетворитися у злочин. Узаконення евтаназії з великою вірогідністю може стати гальмом в пошуку нових ефективних способів і засобів лікування пацієнтів, оскільки часто саме боротьба зі смертю спонукає медицину рухатися вперед.

Отже, евтаназія не має право на існування і на легалізацію в законодавстві, адже на кону стоять навіть не сотні людських життів. Які б труднощі або обставини не були, я вірю у випадки, коли світло у кінці тунелю обертається на свідому реальність. Людина повинна боротися за життя.

ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ У ФІЛОСОФІЇ

Всі діти, незалежно від національного чи соціального походження, кольору шкіри, статусу у суспільстві, мови, релігії потребують захисту. Кожній дитині необхідні права для повноцінного і всебічного розвитку, як особистості. Раніше люди навіть і гадки не мали про права дітей. Дитина вважалась другорядним матеріалом, з якого згодом повинна вирости повноцінна людина. Дорослі мали повну владу над дітьми, а діти сприймали це все як належне, бо не знали про свої права і обов'язки.

Проблема дитинства здавна привертала увагу науковців. Платон, Аристотель, Луцій Анней Сенека, Тома Аквінський, Томас Мор, Е. Кей виділяли в своїх роботах питання становища дитини у суспільстві, пізніше – її захисту, вихованню, закріпленню основних прав. з плином часу проблема захисту прав і свобод дитини не втратила актуальності. Багато філософів і дослідників працювали над цим, а саме: І. Кант, Н. М. Оніщенко, Н. М. Крестовська, А. С. Чуваєва та ін.

Права дитини порушувались і потребували захисту ще з Давніх часів. В первісному суспільстві засуджувалась турбота про хворих дітей, не визнавались цінності життя дитини, в добу Середньовіччя визнавалась нерівність дітей за статевою ознакою. Але вже у період Відродження і Просвітництва зароджуються гуманістичні ідеї, з'являються погляди на життя людини як на найвищу цінність. Представник німецької класичної філософії І. Кант висловив принципово новий підхід до виховання дитини, її прав. Філософ закликав розвивати у дітей почуття поваги до прав людини та виступив проти патріархальних суспільних відносин. Як раніше, так і зараз діти продовжують залишатись найуразливішою частиною населення. Діти мають найменші можливості захисту своїх прав, недоторканності. Н. О. Оніщенко вважає, що проблеми забезпечення, охорони та захисту прав дитини потребують комплексного підходу до їх вирішення, що базується на тісній взаємодії відповідних суб'єктів: держави в особі відповідних владних органів, сім'ї, в якій враховуються права дитини та, власне, сама дитина як самостійна особистість. На

думку дослідниці, корисний результат від реалізації дитиною своїх прав буде досягнуто лише за умов їх включення до системи традиційних для суспільства соціальних цінностей. Н. М. Крестовська розглядаючи ювенальне право України, зазначає, що специфічною ознакою ювенального права України, тобто системи правових норм, спрямованих на забезпечення виживання, розвиток та захист прав, свобод та інтересів дитини, є його ціннісний, моральний та релігійний вимір. Етичною основою ювенального права є низка моральних аксіом, які нерозривно поєднуються з правовими приписами аж до взаємопроникнення, утворюючи систему основоположних принципів ювенального права. А. С. Чуваєва вказує на те, що дитина є найслабшою стороною у суспільних відносинах і вона є не достатньо захищеною. Та, на її думку, проблема полягає не у недостатньому, чи не повному законодавчому закріпленні, а в тому, що для широкого загалу проблема прав дитини є все ще новою, незвичною і, на жаль, надзвичайно відірваною від реального життя конкретної дитини.

Отже, на основі досліджень можна зазначити, що для кожного етапу розвитку суспільства характерне своє відношення до людини та її особистості. Зокрема у період Відродження людина поставала центром Всесвіту. Але у період науково – технічного прогресу людина відійшла на другий план. Та не зважаючи на це, сьогодні людина, зокрема дитина, повинна бути основною цінністю суспільства і на мою думку ця проблема потребує осмислення на рівні філософської рефлексії.

Клепач Аліна
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 16 група*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТОТАЛІТАРИЗМУ І ДЕМОКРАТІЇ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ПІДХІД

Україна знаходиться на шляху соціальної трансформації від тоталітарної держави до демократичної. Складні завдання реформування економічної, політичної та соціальної системи потребують осмислення на рівні соціально-філософської рефлексії.

Як зазначає Данильян О. Г. процес державотворення на демократичних засадах відбувається, але він проходить досить складно, що зумовлено перехідним етапом розвитку української держави і суспільства, відсутністю чіткої стратегії державотворення, жорсткою конфронтацією владних структур на загальнодержавному рівні, поширенням корупції і організованої злочинності.

Для того, аби зрозуміти причину цих складностей, необхідно виділити специфічні риси політичного режиму, що панував в країні більше сімдесяти років. Так, за словами Рудича Ф. М. для тоталітарного режиму характерні контроль однієї політичної організації – партії-держави над політикою, економікою, соціальною, духовною сферами суспільства. За тоталітарного режиму здійснюється пряме політичне реформування економіки. Головним інститутом партії-держави є політична поліція з її практикою масових репресій.

Калиніна А. О. також наголошує, що для тоталітаризму є притаманним харизматичний тип лідерства з обов'язковою опорою на репресивний апарат. Отже, можемо говорити про те, що при тоталітарному режимі фактично відсутнє громадянське суспільство.

На противагу тоталітарній існує демократична система. Так, Ковтуненко Е. С. вважає, що в демократичному режимі доступ до влади є вільним, владна структура є плюралістичною, владні вимоги є обмеженими, вид влади є правовим, узаконення влади відбувається на основі суверенітету народу. Американський дослідник Роберт Даль говорить в цьому зв'язку про дві основні ознаки демократії: повинна бути відкрите змагання за політичну владу та достатні можливості всіх громадян політичної партиципації.

Однією з найважливіших, визначальних відмінностей між демократією і тоталітаризмом є характер соціальної взаємодії між державою і суспільством, правлячою елітою і громадянами, тими, хто керує, і керованими.

Отже, проблеми державотворення в Україні стоять дуже гостро і обумовлені вони перебуванням протягом довгого часу у складі тоталітарної держави. Погодимось із Данильяном О. Г., що проведений аналіз дозволяє визначити орієнтири, на які необхідно акцентувати увагу у процесі реформування політичної, економічної і духовної систем суспільства, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, входження України до європейського і світового співтовариства. Аби досягти цілі побудови

демократичної держави, необхідно відходити від старих бюрократичних моделей управління до нових та прогресивних, запозичувати вдалий досвід європейських держав. Крім того, наша держава потребує сильної та професійної влади, яка буде орієнтуватись на думку людей та на їх потреби, розвивати правосвідоме громадянське суспільство, зважати на демократичні цінності та відходити від закладених нашою історією тоталітарних стандартів управління державою.

Клімчук Богдан
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 1 курс, 15 група*

ДО ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО ФЕДЕРАЛІЗМУ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС

Сьогодні розбудова незалежної України ввійшла в таку стадію, коли одних розмов про здійснення споконвічної мрії українського народу жити у власній державі вже замало. Питання щодо того, якою повинна бути в тій чи іншій країні форма державного устрою, залежить від історичного розвитку держави, від тих передумов, що склалися впродовж тривалого періоду часу, від перспективи розвитку держави в майбутньому.

За цих умов перед нами постає питання прийняття найбільш оптимальної форми державного устрою для України: унітарна республіка або федерація. Розгляд цього питання і зумовлює актуальність поставленої проблеми.

Протягом усієї незалежності української держави, існує дискусія між вченими щодо доцільності використання елементів федеративного устрою в нашій країні. Ще в 1891 році Братство тарасівців першими виступили за ідею вільної соборної федеративної України. Дослідженням цього питання займалися такі вчені як: М. Драгоманов, який вбачав у ньому найкращу форму демократії; М. Міхновський, розвинувши ідею українського федералізму в запропонованому проекті Конституції. Прихильником федеративної України був і В'ячеслав Чорновіл, у своєму

начерку «Моя виборча програма» 1990 року, він виклав свої уявлення про переваги федералізму над унітаризмом. Попри це, вітчизняна наука ще не повністю вирішила проблематику цього питання.

Україна є унітарною державою, принцип унітарності Української держави передбачає, що територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою. Проте багато вчених і дослідників вважають, що наша країна є централізованою і замкненою винятково на Києві, і саме це, на їх думку, призводить до поважних похибок у функціонуванні політико-економічного організму. Тому нам потрібно співвіднести всі позитивні та негативні прояви федералізму, аби зробити логічний, раціональний висновок, щодо доцільності використання федеративного державного устрою в нашій країні.

По-перше, коли ми кажемо про позитивні аспекти федералізму перше, що спадає на думку це формування регіональних еліт, збільшення повноважень територіальних громад у відносинах із центром і взаємному контролю двох рівнів влади (суб'єктів федерації і загальнофедеральної), вибору шляхів і механізмів розвитку конкретних регіонів, перерозподілу фінансових потоків, зниження рівня протиріч в суспільстві.

По-друге, є і негативні сторони, зокрема через ситуацію в країні. Поділ країни почнеться за мовним критерієм на російськомовні та українськомовні регіони, що ще більше призведе до конфліктних ситуацій. Живим прикладом є Бельгія зі своїм фламандсько- і франкомовним населенням та економічними відмінностями, яка вже стоїть за крок від розпаду.

По-третє, федералізація небезпечна через різний економічний потенціал регіонів України. Унітарна форма держави більш-менш дозволяє зрівнювати темпи розвитку; у федеративній державі відмінності в економічному розвитку регіонів будуть загострюватися.

По-четверте, що стосується унітарної держави, то вона характеризується більшою єдністю, від єдності органів державної влади, збройних сил, податкової системи тощо, до єдності інтересів громадян та території.

Зіставивши всі за і проти ми бачимо, що це питання досить дискусійне і потребує подальшого вивчення. Але ясно одне, який би державний устрій не був у нашій країні, він повинен в першу чергу задовольняти інтереси народу, рівень його добробуту і буде давати об'єктивну оцінку використання того чи іншого державного устрою.

ІДЕЯ ПРАВА ЯК ІДЕЯ СВОБОДИ

Серед найбільш гострих проблем сьогодення слід звернути увагу на проблему взаємодії свободи та права. Розуміння права пов'язується зі свободою, напевно, вже не одне сторіччя, адже завжди постають питання в тому, в якій мірі людина може діяти не перешкоджаючи іншим, які форми суспільного устрою, які соціальні сили сприяють здійсненню свободи, а які їй протидіють.

Проблема взаємодії свободи і права не є новою, вона була предметом розгляду і осмислення багатьма філософами та правниками протягом століть. У своїх працях її досліджували такі видатні мислителі, як І. Кант, Г. Гегель, Дж. Локк. Заслужують на увагу також філософсько-правові погляди на поставлену проблему російських науковців Б. М. Чичеріна та П. І. Новгородцева.

Якщо право досліджується переважно юридичними науками, то свобода є об'єктом вивчення саме філософії. Філософське трактування свободи є неоднозначним, адже поняття «свобода» вживається дуже широко стосовно багатьох явищ і процесів дійсності. Проте, поняття свободи є суто людським поняттям у тому сенсі, що воно застосовується для характеристики певних дій лише людини. Свобода, як здатність і можливість людини діяти відповідно до своїх потреб, інтересів і цілей є субстанцією людини. Усе це свідчить на користь того, що вона відіграє ключову роль у розумінні людини як мислячого і самостійного суб'єкта, що здатен діяти відповідно до своєї волі. Ось чому визначення права через свободу є оптимальним шляхом до його пізнання. Як свобода для людини є субстанцією, так і для права вона може бути його загальним началом.

Свобода є одним з найважливіших факторів визначення права. Право закріплює визнання свободи як однієї з найвищих соціальних цінностей, кожен суспільно-політичний тип права був кроком вперед на шляху звільнення особистості та розширення її свободи. Свобода – є основоположним принципом та головною цінністю права. Не перетворивши право в реальний і діючий інструмент свободи, не зробивши його фак-

тором захисту свободи індивіда, неможливо збудувати сучасне демократичне громадянське суспільство, тому що право – це перш за все юридична свобода особистості.

У сучасному суспільстві право виступає основним засобом для забезпечення та захисту свободи. Так, видатний філософ Дж. Локк підкреслює необхідний зв'язок між свободою і правом, свободою і законом: «Не дивлячись на всілякі лжетлумачення, метою закону є не знищення і не обмеження, а збереження і розширення свободи». Ідея та сенс права полягає у тому, щоб визначити та зберегти кордони свободи. Тому, необхідно, щоб сваволя кожного індивіда була поставлена у суспільстві в певні рамки, щоб ніхто не зміг порушувати свободи інших. Право стосується лише дій і встановлює лише зовнішні межі доступної поведінки. В цьому напрямку відомий німецький філософ І. Кант дає наступне визначення права: «Право – це сукупність умов, при яких дії одного індивіда сумісні з діями іншого індивіда з точки зору загального закону свободи». Таким чином, там, де немає права, не може бути і свободи.

Отже, ідея права є безумовно ідеєю свободи, адже вона виступає у праві у вигляді певного імперативу, є основним принципом його філософського розуміння. Можна вважати, що право – це загальна та необхідна форма свободи людей. Будь-якої іншої форми буття та вираження свободи в суспільному житті людство поки що не винайшло.

Коваленко Євгенія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКОЮ, 1 курс, 5 група*

КОМОДИФІКОВАНЕ «Я» ЯК НОВИЙ ТИП ПЕРСОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

В останні десятиріччя відбулася рішуча експансія споживацьких патернів у колись далекі від ринку сегменти соціального життя – політику, вищу освіту, науку, спорт, естетичне сприйняття, стосунки між людьми. Споживацькі патерни перетворили саму людську ідентичність на товар для споживання, а тому «Я» (self-concept, self-conception – образи і визначення самого себе, Я-концепція) нині комодифікується, тобто перетворюється на товар, який потрібно рекламувати та активно

просувати на ринок. Комодифіковане «Я» неодмінно конкурує з іншими людськими «Я», що також функціують як товари на ринку і споживаються іншими людьми.

Про комодифікацію «Я» можна говорити у двох різних значеннях. По-перше, це створення визначення себе на підставі тих товарів, які індивід купує та споживає: формування «Я» екстеріоризується, оскільки здійснюється на підставі зовнішнього світу об'єктів і зображень споживацької культури. По-друге, під комодифікацією «Я» мається на увазі селфбрендинг, що неодмінно передбачає реорганізацію власного життя і стосунків з іншими на підставі моделі ринку, а також цілком дотримується логіки брендингу товарів.

Самопрезентація – важливий компонент комунікації між людьми, який полягає в тому, що індивід керує враженнями інших людей про себе. Презентація себе часто має примусовий характер і здійснюється навіть тоді, коли індивід не хоче керувати враженнями інших про себе. Відповідно, проникнення моделі споживання в самопрезентацію призводить до того, що у соціальних акторів їхнє приватне «Я» (внутрішнє, автентичне «Я», Я-для-себе) спустошується, стає невловимим, невизначеним, розмитим, адже вони зосереджені лише на своєму публічному «Я» (соціальних образах себе, Я-для-інших).

Привертання симпатії – ще одна поширена стратегія самопрезентації, що передбачає або презентацію фізичної привабливості, або демонстрацію своїх привабливих особистісних рис. Привертання симпатії є успішним, доки самому індивідові вдається тримати в таємниці свої мотиви.

Самореклама – це стратегічна поведінка, спрямована на те, аби продемонструвати іншим свою компетентність у чомусь або свої здібності. Самореклама є ненадійною стратегією самопрезентації, оскільки жодним чином не гарантує того, що публіка неодмінно підтвердить ідеалізовані визначення себе, які їй засобом самореклами пропонує соціальний актор.

Перетворюючи в такий спосіб себе і своє приватне життя на медійний товар, індивіди стикаються з проблемою вартості такого товару, яка залежить не від виробництва (як це потлумачено в першому томі Марксового «Капіталу»), а від кількості «лайків» і схвальних коментів.

Презентація комодифікованого «Я» в повсякденному житті та онлайн передбачає, що індивід, не маючи стабільного, цілісного і зцентрованого внутрішнього «Я», залежно від контексту та обставин рекламує іншим різні образи та визначення себе. Ці децентровані образи й визначення зазвичай є або ідеалізованими, або штучно скомбінованими ad hoc, або частково чи цілком брехливими. Навіть самопрезентація, що маркує себе

як «щира», «чесна» і «відверта» (стратегія привертання симпатії), за своєю суттю є вибірковою і так чи так підробленою: це типова рекламна стратегія, покликана штучно продемонструвати «автентичність» товару на підставі його привабливої упаковки. Показ ситуативної і комодифікованої Я-концепції за допомоги свого фасаду (вербальної і невербальної поведінки) – це неодмінно також і прагнення нав'язати ці визначення себе іншим учасникам інтеракції, монологічне сподівання на те, що інша сторона прийме і підтвердить ці комодифіковані визначення в тому вигляді (чи майже в тому), як вони були сконструйовані їхнім творцем. Тобто фактично це прихована відмова від постійного спільного створення свого «Я» разом з іншими людьми.

У філософських концепціях людського «Я», ще починаючи від Фіхте, визнанню, взаємному визнанню та «боротьбі за визнання» приписують фундаментальне значення. Очевидно, що коли індивід зациклений на соціальних образах себе (Я-для-інших), на тому, наскільки гарним товаром він виглядає в очах інших, то лише публічне визнання комодифікованого Я-для-інших (а не примарного внутрішнього «Я»), тобто попит на таке «Я», а також його підтвердження іншими людьми дають змогу індивідові розуміти своє «Я» і відчувати себе тимчасово щасливим.

Сучасні комунікаційні технології беруть активну участь у комодифікації людського «Я». Роблячи фото й відео про своє приватне життя і завантажуючи їх в Інтернет, індивіди в такий спосіб і комодифікують себе, стаючи медійним товаром, і здобувають статус суб'єкта. Візуальна культура селфі є наочним втіленням комодифікованого «Я», на що вже звернули увагу перші дослідники цього явища. Селфі як незавершена серія цифрових автопортретів є наочною маніфестацією множинного і фрагментованого «Я», постійно незавершеного, ситуативного й відкритого до нових змін.

Постмодерна «смерть суб'єкта» досі є актуальною, хоча потребує певних коректив, зважаючи на одержимість сучасних соціальних акторів стратегіями самореклами та привертання симпатії. Як і постмодерне «Я», комодифіковане «Я» не має інтер'єру, а тому здійснює рефлексію над собою спрощено й блискавично, вивчаючи себе як екстер'єр, як зовнішній процес свого створення у вербальній і невербальній поведінці індивіда, що комунікує з іншими і рекламує їм комодифіковані визначення себе. Сучасне комодифіковане «Я» в певних аспектах відрізняється від постмодерного «Я», через що постмодерна «смерть суб'єкта» потребує реінтерпретації, а комодифіковане «Я» варто характеризувати як пост-постмодерне «Я».

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ РЕЛІГІЇ І ФІЛОСОФІЇ У СТАРОДАВНІЙ ГРЕЦІЇ ТА КИТАЇ

У всі часи найважливішим елементом багатьох цивілізацій була духовна культура. У свою чергу, у структурі духовної культури з найдавніших часів тісно існують такі дві складові як філософія і релігія. Саме тому є дуже важливим і актуальним дослідити їхній взаємозв'язок і взаємовплив у часи Давньої Греції та Стародавнього Сходу.

На той час, коли філософія виникла, релігія вже існувала і була невід'ємною частиною світогляду стародавньої людини. Це зумовило те, що філософія хоча часом і скептично ставилася до інтерпретації божественного, але все-таки розвивалася в невід'ємному зв'язку з Богом і активно використовувала релігійні ідеї. Ці ідеї, «одягнені» у міфічну форму, були перенесені у Грецію зі Сходу. Вони увійшли в грецьку релігію, і вже звідти ними скористалася філософія. У період античності наука завжди мислилася в рамках і межах релігійного світогляду, але давньогрецька релігія не перешкождала вільному розвитку наукового знання.

Ще представники мілетської школи вперше ставлять питання про виникнення і устрій світу в такій формі, на яку необхідно дати чітку і зрозумілу відповідь. Це проявлялося у відмові від традиційної релігії. Мілетська школа скасувала міфологічну картину світу, засновану на протиставленні небесного (божественного) земному (людському), і ввела загальність фізичних законів.

Ця традиція викликає реакцію, що проявилася у піфагорійців. Вони вважалися першими філософами, і водночас вони представляли собою релігійний союз. За їхніми уявленнями мета, до якої повинена прагнути людина, – це уподібнення богу, проте розвиток божественного елемента в собі відбувається за рахунок розуміння структури космосу, що можливо лише через філософію.

Якщо згадати софістів, то хоча деякі з них, такі як Протагор і Критий, вважали, що Бог і релігія є вигадкою, та наступні філософи гармонійно поєднували філософію і релігійну картину світу, не протиставляючи їх один одному. Яскравим прикладом такого з'єднання була метафізика

Аристотеля, яку згодом перейняли середньовічні філософи – богослови.

У Стародавньому Сході філософія розвивалася у тісній взаємодії із релігією: зазвичай одна філософська течія постає і як релігія, і як філософія. У Китаї головною ідеологією було конфуціанство, що зберегло офіційний статус аж до початку XX ст. з часів Конфуція на всі чисто релігійні питання китайці дивилися через призму моралі, а у самій релігії вони бачили не стільки містику, метафізику чи теологічні знання, скільки прагматичну мораль. Таким чином, у Китаї релігія підкорювалась традиціям, які були започатковані конфуціанством.

Розум, раціоналізм і мислення людини було поставлено на вершину конфуціанства, а відчуття і емоції були віднесені на другий план. Проте конфуціанство, хоча і було основною формою релігії, холодно, а порою і зовсім заперечувало проблеми релігії. В основному це стосувалося лише прикмет, а до тих обрядів, ритуалів, які відносилися до верхнього щаблю давньокитайських релігійних вірувань, Конфуцій завжди ставився з великою повагою.

Отже, проаналізувавши дане питання, можна зробити висновок , що в цей час релігія безумовно впливала на розвиток філософії, проте стародавні релігійні ідеї не були самоціллю філософії. Вже з найдавніших часів люди намагалися раціонально пояснити богів, виникнення людей і природи. А вже раціональне обґрунтування людського життя зажадало залучення і перших відомостей про космос, і емпіричних знань, і дедуктивних наук.

Коваль Артур

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет адвокатури, 1 курс, 4 група*

ФУНКЦІЇ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА І ЇЇ РОЛЬ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТЬОГО ЮРИСТА

Сьогодні, в епоху найрадикальніших перетворень, у той час коли устрій життя суспільства докорінно змінюється, коли старе стрімким темпом замінюється новим, правосвідомість кожної людини та суспільна правосвідомість намагаються стрімко звільнитися від гальмуючих стереотипів минувшини.

Філософія права має за мету сприяти такому процесові. Ця наука разом з її чітким ставленням щодо загальнолюдських цінностей сприяє висвітленню найгостріших соціально-правових проблем з точки зору цивілізованої особи, чий розум не затьмарений класовою боротьбою та жагою збагачення.

Як і кожна самостійна наука чи дисципліна філософія права має власну функціональну цінність (призначення), що і виокремлює її рівноправне місце серед когорти інших наук. Практичне призначення розглядається через виокремлення та аналіз конкретних функцій дисципліни. Це категорія, яка має власне функціональне призначення та ряд окремих ознак, визначається змістом, що залежить від конкретних завдань та мети.

В сучасній літературі прослідковується думка, що основною функцією філософії права виступає саме онтологічна. Вона характеризується тим, що філософія права за допомогою власних методів вивчає природу та суть правової дійсності, її властивості та форми існування.

Ще однією важливою функцією виступає гносеологічна, значення якої трактується вченими як можливість цієї науки допомогати у пізнанні правової реальності та гарантувати наукоємність цієї процедури.

Не менш корисною є аксіологічна функція філософії права. Вона пов'язана з оціночним дослідженням бажаного та наявного, правомірного і неправомірного. Тут філософія права постає і як метод, і як світобачення, і як техніка.

Також філософія права виконує ще й ціннісно-орієнтаційну функцію. За весь час існування права, у ньому зосередилось чимало цінностей, які вироблялися суспільством. Отже, одним із завдань такої філософії є допомога у вибудуванні чіткої ієрархії таких цінностей, та обґрунтувати таку побудову, спрямовуючи при цьому усіх суб'єктів правової реальності на існування у рамках такої дійсності, та діяльності з дотриманням найвищих соціальних цінностей, як то: рівність, справедливість, свобода.

Для майбутніх юристів, які не мали до цього часу справи з правом, правознавство асоціюється із законодавством. Тут і проявляється призначення цієї дисципліни. Для перспективних юристів курс філософії права допомагає перейти від вивчення нескінченної купи нормативно-правових актів до розуміння того, що право це ціле духовне явище. Саме через цю дисципліну, студент усвідомлює та втілює ті одвічні цінності, основоположні категорії та методи пізнання правової реальності.

Філософія права виступає як наука природи правових явищ, а якісного фахівця без таких знань не існує. Основною метою цієї науки виступає прагнення перетворити створених за старих часів юристів-позитивістів на відповідаючих вимогам часу юристів-гуманістів. Яскравою відмінністю останніх є орієнтація на базові права та свободи громадянина, та й людини в цілому. Це буде сучасним «коперніканським переворотом у правозастосуванні». Ця проблема наразі стоїть дуже гостро в нашому, пострадянському суспільстві.

Також, проникнення у правову філософію допомагає особистості дійти до рівня поваги до закону, сприяє кращому усвідомленню того, що все незаконне, антисоціальне є гнітючим для особистості, перекреслює її благородне призначення. Класична філософія доводить тезу, згідно з якою прояв поваги до людини, честі та гідності, основних прав і свобод більшою мірою відповідає великому призначенню людини, аніж абсолютно протилежне ставлення.

Ковтун Ольга

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКОЮ, 1 курс, 7 група*

ДІАЛЕКТИКА ПАМ'ЯТІ ТА ЗАБУТТЯ: СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Уміння забувати комплементарне здатності пам'ятати. Щось забуте – це конститутивний момент пам'яті. Однак на соціальному рівні забуття травматичного досвіду часто-густо призводить до тоталітарних й авторитарних практик. Стратегія самолегітимації майже всіх тоталітарних і авторитарних режимів полягає в керованому забуванні їхніх злочинів заради збереження інтегрованості суспільства та його здатності протистояти зовнішнім загрозам, які часто-густо вигадують або провокують самі злочинні режими. Втім, тоталітарне чи авторитарне правління лише певною мірою може бути формою адаптації окремого суспільства. Здорове суспільство сміливо приймає свободу, на яку, за висловом Сартра, ми приречені. Скоритися свободі – це й означає здійснити власну долю. Тоталітарне або авторитарне правління – це, натомість, форми принци-

пової несвободи, а отже, втрати власної долі. Тому ті, хто скорився злочинній владі, є у властивому сенсі знедоленими.

Забуття, як і пам'ять, не є тотальним. Амнезія може бути мати суспільний характер, коли цілі спільноти втрачають історичну пам'ять, а разом глибинні засади власного існування. Соціальний запас знання – це не хаотичне нагромадження всього того, що знали дотепер, а впорядкований набір релевантних для сьогодення думок, навичок, умінь, рецептів, ритуалів і практик. Причому це впорядкування пам'яті здійснюється фахівцями у відповідних інститутах. Існують офіційні місця пам'яті (музеї, меморіали, пам'ятники) й професійні пригадувачі (історики, бібліотекарі, музеєзнавці тощо). Скориставшись думкою Альфреда Шюца, можна сказати, що «добре обізнаний громадянин» має знати не про минуле, а про експертів з минулого, до яких завжди можна звернутися у відповідних інституціях.

На перший погляд, пам'ять і забуття як способи даності минулого мають, доповнюючи одне одного, репрезентувати континуальний плин часу здавна аж дотепер. Натомість вони висвітлюють або затемнюють окремі місця минулого. Забуваючи якісь аспекти минулого, люди здатні уважніше роздивитися його інші риси. Забуваючи про злочини, згадують досягнення, забуваючи про перемоги, вшановують їхні жертви. Навіть сама пам'ять має форму забування, адже оповідка про минуле ніколи не тотожна самому минулому.

У нашому розумінні значення історичної пам'яті для сучасності та майбутнього слід позбутися наївного прогресизму, вельми поширеного у європейській гуманітаристиці XIX століття. Так, наприклад, описуючи сучасну для нього ситуацію в Україні, Михайло Драгоманов перебуває в інтелектуальному резонансі з панівним тоді розумінням історії, яке підважує Фридрих Ніцше зі своєю ідеєю «вічного повернення». Драгоманов натомість убачає в історії сталий поступ, що він можливий через критичне осмислення минулого. Такий прогресизм зумовлений позитивістським ставленням до історії як до низки колишніх об'єктивних подій. Однак і самий огляд минулого має супроводжуватися критичним усвідомленням того, що сам цей огляд почасти й утворює минуле, яке оглядає.

Сучасні історичні дослідження минулого здійснюються заради майбутнього. Отже, темпоральний вектор обертається. Лише здається, що історія – це наука про минуле, насправду вона – наука для і заради май-

бутнього. Ми пишемо історії із зухвалим переконанням, що їх буде хтось читати, і з надією, що хтось напише історії про нас.

Культура народжується з вшанування минулого. Це вшанування, своєю чергою, зумовлене страхом перед майбутнім. Ми вшановуємо те, в чому нас ще не було, аби зберегти себе в тому, в чому нас уже не буде. Але цей проект приречений на невдачу. Адже наші нащадки поставлять-ся до нас так само, як ми ставимося до наших попередників – вони шануватимуть нас не заради нас самих, а заради їхнього власного виживання у недосяжному ані для нас, ані навіть для них майбутньому. Тому Жан Бодріяр почасти правий, коли говорить, що культура – це простір інтимності та безсилля.

Зрештою, історія – це низка символів, що позначають щось інше, до чого ми прагнули, але чого так і не сягнули. Воля, рівність, справедливість, братерство, довіра, право – все це надто людське аби бути насправду людським. Справжнє звільнення – це звільнення від символів та їхнього значення. Так, не існує ідей рівності чи справедливості самих по собі, натомість люди відновлюють їх щоразу у своїх вчинках. Коли символ вже нічого не означає – це просто річ, яка втрачає свою магічну владу над людиною.

То чи слід заради звільнення відмовитися від символічного характеру місць пам'яті, адже така символічність є одним із головних аспектів мистецтва, що саме через цю символізацію прагне до тоталітарного поневолення нашого існування? Але на що тоді перетворяться такі десимволізовані місця пам'яті й на що перетворяться самі люди?

Отже, слід бути дуже обережними в ставленні до минулого, адже з нього виростає майбутнє. з одного боку, пам'ятати певне значення місць пам'яті, яке зрештою й робить місце пам'яті тим, чим воно є, адже важливий конститутивний аспект місця пам'яті полягає саме у сталому нагадуванні його історичного значення. з іншого боку, через забуття звільнитися від тиску символічної навантаги, аби бути у змозі пережити живу присутність цього місця у теперішньому. Через тотальне запам'ятовування минуле поневолює теперішнє, а повне забуття знищує сам сенс місця пам'яті.

ПОДВІЙНІ СТАНДАРТИ СУСПІЛЬСТВА ЯК ОЗНАКА ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ

Для сучасної філософії ідея рівності чоловіка й жінки є досить актуальною. Очікування щодо «правильної» маскуліної та феміної поведінки дуже змінюються залежно від умов та обмежень різних суспільств або всередині одного суспільства в різні історичні періоди.

Система збалансованості чоловіка й жінки як рівних у своїх правах та обов'язках, що закріплені законодавчо й забезпечені у політико-правових принципах, які вимагають діяти з урахуванням гендерних інтересів, має стати основою функціонування суспільства.

На шляху до встановлення гендерної рівності в нашому суспільстві стоять наступні чинники: стереотипи масової свідомості та менталітет, за якими жінка розглядається слабкою у порівнянні з чоловіками, пасивність жіночих організацій та окремих жінок у відстоюванні своїх законних прав та свобод, відсутність національного механізму щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в усіх сферах суспільного життя.

Ще в працях таких філософів, як Сократ і Платон, обґрунтовувався принцип рівності. Вони вважали, що причиною нерівного становища жінки в суспільстві є консервативні погляди на жінок та стійкі забобони, що шлях емансипації жінок – це насамперед правильне виховання й забезпечення рівноправності з чоловіками. Представники сучасного фемінізму – Джудіт Батлер, Люс Ірігарей та ін. – продовжують розвивати ідеї Сімони де Бовуар, яка сформулювала корінне питання феміністської теорії: «Чому жінка – друга стать?»

Проблема нерівності існувала та існує в усі часи, тому що в суспільній свідомості діє подвійний стандарт стосовно жінок та чоловіків. Наприклад, до чоловічих зрад і нехтувань сімейними цінностями суспільство ставиться набагато терпиміше, ніж до жіночих. Так прийнято вже, що перед жінками стоять вимоги: виховуй дітей, чекай, терпи, не звертай уваги на зради, бережи сімейне вогнище, навіть якщо воно давно перетворилося на згарище.

Для того, щоб зрозуміти становище жінки в сучасному світі, потрібно розглянути цю проблему на прикладі, яким може слугувати соціальне анкетне опитування «Гендерні стереотипи сучасної студентської молоді». Було виявлено, що більшість опитаних чоловіків (46%) та 19% жінок погодились із твердженням, що основна роль жінки в суспільстві пов'язана з її «природним» призначенням – родина та діти. Разом із цим, до суто жіночих обов'язків студенти віднесли: підтримання чистоти та затишку в оселі – 42% чоловіків та 45% жінок, піклування про здоров'я всіх членів сім'ї – 35% жінок та 17% чоловіків, приготування їжі – 28% чоловіків та 15% жінок, виховання дітей – 19% чоловіків та 8% жінок. І тільки 19% чоловіків та 23% жінок відмітили, що жоден із представлених обов'язків не є суто жіночим.

Результати опитування показують, що отриманий ідеальний образ жінки не відповідає викликам сучасної дійсності, а відображає гендерні стереотипи традиційної української родини, які в умовах абсолютної гендерної некомпетентності сприймаються молодим поколінням як певний стандарт.

Така невідповідність життєвих реалій і гендерних стереотипів, як ідеальних зразків наслідування, може призводити як до внутрішньоособистісних, так і міжособистісних гендерних конфліктів.

Постає питання: чи потрібна нам та рівність між чоловіками та жінками? Думаю, що так. Світ рухається вперед, і нам потрібно відходити від усталених принципів «патріархату», для того щоб демократизувати наше життя, бо всі ми рівні у своїй гідності: незалежно від статі, раси чи національності.

Кондратюк Вікторія

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

ІПКЮ, 1 курс, 2 група

ФІЛОСОФСЬКЕ ТА ЮРИДИЧНЕ ПРАВО НА ОПІР

Питання про право на опір є дуже гострим та актуальним у наш час. Спробуємо проаналізувати, як інтерпретував це право відомий британській філософ права грецького походження Костас Дезінас у своїй емоційній та багатій метафорами пленарній доповіді «The philosophical and legal right to resistance» на XXVIII Всесвітньому конгресі Міжнародної

асоціації філософії права і соціальної філософії, який відбувся у м. Лісабоні, Португалія.

Людство зародилося в непокорі. Згідно давньогрецькій міфології, Прометей вкрав вогонь у Олімпійських Богів і дав його людині, так само як і математику, сільське господарство, медицину, зародивши цивілізацію. Обурений Зевс прив'язав Прометея на Кавказі і відправив орла клювати його печінку кожен день, в той час як орган відновлювався за ніч. Звертаючись до сучасності, стійкість і непокора, засуджене як щось кримінальне, божевільне, крадійське.

Чи існує право на революцію та опір? Можна навести філософські та юридичні аргументи щодо за і проти цього права.

Право на революцію є причиною філософського збентеження. Німецький ідеалізм привітав французьку революцію. Для Канта, Фіхте, Шеллінга та Гегеля революція втілила свободу в історію і перемістила людство на більш високий рівень. У той же час, їхня концепція права змусила їх категорично відмовитись від права на повстання. Кант вважав, що революція не може бути законною. Більш того, вона має бути забороненою. Завданням закону є знешкодження, заборона та запобігання революції. Закон не може прийняти власне повалення і повинен виключити можливість революції з історичного становлення. Гегель теж відкинув законне право на революцію. Непокора і повстання є ризикованими; тому вони не можуть бути правильними. Але Гегель прийняв кожную революцію: англійську, американську, голландську, французьку та навіть гайтянську.

З точки зору права, революція створила права; права людини подаються як альтернатива революції. Революції XVIII століття були ретроспективно легітимізовані маніфестами сучасності, французькими та американськими деклараціями. Формально міжнародне право визнає переможну революцію. Право на самовизначення в обох Угодах ООН означає, що народ має право повалити правлячий порядок. Усередині країни, громадянська непокора стала спадкоємцем права на опір і основою, де випробовується толерантність закону.

Найчастіше непокора розглядається як загроза соціальному порядку. Дисиденти демонізуються судами та засобами масової інформації та отримують суворий вирок для стримування. Судове переслідування заморожує конкретну подію в постійній послідовності, зосереджуючись на особах, що беруть участь в інциденті з обмеженим посиленням на

масовий характер дії. Вони ігнорують мотиви дисидентів, зосереджуючись виключно на їхніх намірах. Таким чином, ідеологічна та політична боротьба перетворюється на технічно-правові спори та втрачає колективний характер.

Право на опір можна видалити з конституцій та законопроектів, але воно не може бути відкинутим геть. Як насильство, заховане у конституційному тексті, це право, як привид, який підтримує всі інші права і час від часу повертається. Без цього закон стає оболонковим, склеротичним та мертвим.

Конопльова Олена

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
аспірант*

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ СТАБІЛЬНОСТІ ПРИ СПРАВЛЯННІ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ

Питання реалізації принципу стабільності при справлянні місцевих податків та зборів відіграє важливу роль у визначенні правил, за якими мають діяти певне коло суб'єктів податкових відносин. Характер принципу стабільності розкривається не тільки у визначенні необхідності фіксації певного стану, а і можливості та порядку внесення змін до встановлених правил оподаткування.

Порядок регулювання відносин, що виникають в у сфері справляння місцевих податків і зборів визначений в Податковому Кодексі України. В якому міститься вичерпний перелік місцевих податків і зборів, визначення їх розмірів і ставок, відповідних об'єктів, що підлягають оподаткуванню та кола юридичних і фізичних осіб, їх права і обов'язки, порядок сплати, компетенцію контролюючих органів та порядок внесення змін до будь-яких елементів правового механізму податків і зборів.

Сутність принципу стабільності є незмінність на протязі конкретно визначеного періоду, яка забезпечується обмеженням на внесення змін у визначений проміжок часу. В Податковому Кодексі України, цей принцип віднесено до основних засад податкового законодавства. Разом з тим,

непоодинокі випадки внесення змін щодо збільшення ставок місцевих податків та зборів поза законодавчо встановленою процедурою. У зв'язку з чим, відбувається порушення приписів закріплених податковим законодавством України.

Так, Вищий адміністративний суд України в ухвалі від 07.06.2017 року по справі № 712/2617/16-а висловив позицію обов'язковості дотримання Податкового Кодексу України при прийнятті рішень органами місцевого самоврядування в сфері оподаткування. В межах зазначеної справи було встановлено, що органом місцевого самоврядування прийнято рішення про встановлення податків і зборів на підставі Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» від 24 грудня 2015 року № 909-VIII, яким збільшено ставку податку на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, з порушенням підпункту 12.3.4 пункту 12.3 статті 12 Податкового Кодексу України. Зазначена норма кореспондується з принципом стабільності, на якому ґрунтується податкове законодавство, що проголошений в підпункті 4.1.9 пункту 4.1 статті 4 Податкового кодексу України. Відповідно до цього принципу зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року. Суд підтримав позицію платника та визнав, що рішення органу місцевого самоврядування прийняте з порушенням процедури набуття чинності.

Підсумовуючи, слід зазначити, що однією із проблем реалізації принципу стабільності є не відсутність необхідних норм у сфері справляння місцевих податків та зборів, а ігнорування інтересів платника стосовно можливості спланувати і адаптувати свою діяльність до нових умов оподаткування. Порушення процедури і заборони на внесення змін поза законодавчо встановленими строками ставить під сумнів можливість реалізації принципу стабільності, який відіграє важливу роль в сфері справляння місцевих податків і зборів. Таким чином, принцип стабільності є не тільки гарантією передбачуваності для платника податків, але і обов'язком законодавчого органу та органів місцевого самоврядування діяти у порядку визначеному Податковим кодексом України.

БАНАЛЬНІСТЬ ЗЛА (ЗА РОМАНОМ ХАННИ АРЕНДТ «БАНАЛЬНІСТЬ ЗЛА. ЕЙХМАН В ЄРУСАЛІМІ»)

Боротьба добра і зла є проблемою, яка завжди турбувала людство. Ханна Арендт у своєму романі «Банальність зла. Ейхман у Єрусалимі» намагалася розкрити один з аспектів зла, а саме його «банальність». Арендт показала, що банальне зло є одним із засобів тоталітарних режимів, який робить з людей маріонеток. Введене Арендт поняття «банальність зла» міцно увійшло в дискурс про Голокост, ставши його невід’ємною частиною.

Арендт виклала на сторінках свого роману неординарний погляд на судовий процес проти Адольфа Ейхмана – одного з головних виконавців Голокосту. Головна її думка стосується самого підсудного і полягає в тому, що Ейхман – не монстр і не садист, а «жахливо і страхітливо нормальна» людина, кар’єрист. Це спостереження екстраполюється і на багатьох інших «нацистських злочинців», бюрократів Третього рейху, чия вина полягала не в патологічній жорстокості і не у фанатичній вірі в порочні ідеали, а в тому, що вони не думали, не хотіли знати, не бажали бачити факти, аналізувати їх і вчиняти за своєю совістю. Ейхман ніс відповідальність перед ізраїльським судом «тільки» за свою роль в масових вбивствах євреїв. Арендт не знімає відповідальності, ні з тих, хто є активним джерелом радикального зла, ні з тих, хто цьому злу сприяє своєю мовчазною згодою і небажанням бути самостійними у своїх рішеннях. Вона порівнює поширення банального зла з розповсюдженням «грибка по поверхні землі». Зло, вчинене як буденна робота сотень людей, у свідомості більшості навіть не сприймається як порушення чогось забороненого. Для Ейхмана зло у вигляді щоденного методичного вбивства тисяч невинних людей перетворилося на рутинну роботу, це і є «банальність», він перестав бути чутливим до цього. Ідеологія нацизму була побудована на радикальному злі, яке на індивідуальному рівні реалізовувалося через «банальність зла» її виконавців, серед яких був зокрема Ейхман.

Прочитавши «Банальність зла», можна виділити для себе тип людини, яка не відповідає ні образу лиходія, ні злочинця-ідеаліста. Саме таку

людину побачила Ханна Арендт, будучи присутньою на процесі проти Адольфа Ейхмана в 1961 році. Вона пише, що її вразила очевидна незначність злочинця, неможливість знайти в ньому глибину, в якій криються корені або мотиви безумовного зла його вчинків. Злочини жахливі, однак сам злочинець був абсолютно звичайним, таким, як усі, – ні диявол, ні чудовисько. Не було навіть натяку на непохитні ідеологічні принципи або які-небудь специфічні зловмисні мотиви; єдиною, гідною уваги цілком негативною рисою, яку можна було відзначити в його поведінці до процесу, на процесі і під час дачі свідчень була бездумність. Арендт довела, що нездатність Ейхмана зрозуміло говорити на суді пов'язана саме з його нездатністю мислити. Ця людина зовсім не втілювала у собі божевілля, ненависті чи невгамовної кровожерливості, – він втілював щось гірше: безлику природу зла, останню сутність нацизму, націлену на те, щоб позбавити жертву людської індивідуальності. Ейхман був честолюбний, він хотів просуватися по службі, але він ніколи б не вбив свого начальника, щоб зайняти його місце. Він не виробив і не виявив жодної виразної, власної думки. Саме його «банальність», тривіальність і незначність, стверджує Арендт, і допомогли йому стати одним з найбільших злочинців свого часу.

Всі ці твердження нашоухують на думку про те, що банальність зла – це дурість, яка заважає людині розрізнити добро і зло. Дурість – ще більш небезпечна, ніж злість, бо проти зла можна протестувати, його можна викрити, присікти за допомогою сили. Проти дурості ми беззахисні, бо тут нічого не домогтися ні протестами, ні силою.

Коняева Катерина
*Национальный юридический
университет
имени Ярослава Мудрого
ИПКОЮ, 1 курс, 8 группа*

О ВИРТУАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ В ФИЛОСОФИИ ПОСТМОДЕРНИЗМА

Понятие «виртуальная реальность» всегда следует рассматривать в социокультурном контексте, в рамках которого оно получило широкое распространение – особенно в информационном обществе и в связи

с информационными технологиями. Свой анализ виртуальной реальности предлагает постмодернистская философия, а именно теория «симулякров», разработанная главным образом Ж. Делезом и Ж. Бодрийяром в рамках постструктурализма.

Виртуальная реальность – это философский вопрос сложного взаимоотношения по меньшей мере трех миров: мыслимого, видимого и объективного мира вне человека. Виртуальная реальность означает образ искусственного, сконструированного реально-иллюзорного мира – мира существующего или несуществующего. Она образуется в сознании человека различными способами: программой компьютера или священника, шамана, жреца, идеологического работника – одним словом, какого-либо манипулятора; возможно, и руководителя, преподавателя, родителя – здесь зависит еще от цели и морали «программиста». Сущность такой виртуальной программы состоит в том, что в сконструированный каким-либо способом образ встраивается обратная связь, которая обеспечивает активное «участие» (субъективное ощущение участия) в развитии «событий» (ощущения событий) этого «мира» (виртуального мира). Причем образ этой вызываемой, а по сути провоцируемой виртуальной реальности (виртуального мира), воспринимается нашими органами чувств как естественно-реальный. При этом воспринимается как аудиовизуально-стереоскопически, так и при подвижной психике кинестетически и осмически, а также синестетически (в случае кинематографичного трехмерного динамического образа).

В сконструированной виртуальной реальности создается ощущение чувственно достоверной реальности: реальности для органов чувств, которой подлинно не существует, инспирируемой реальности. И только сознание человека, если оно при этом ясное, бодрствующее, не поддается всерьез иллюзии насчет подлинной реальности, происходящей в этом (не виртуальном) мире, не поддается и своей сопричастности к искусственному происходящему.

Оттенки смыслового значения понятия «симулякр» (от лат. *simulare* притворяться) меняются в зависимости от модели применения, а именно, репрезентативной или нерепрезентативной. В контексте первой модели (Платон) симулякр следует понимать как копию копии, искажающую свой прототип, а так как истинность в данной парадигме определяется исходя из сходства или несходства вещи с идеей, то симулякры осуждаются как подделки и вымыслы. Нерепрезентативная модель, напротив, опровергает подход, утверждающий эквивалентность знака своему ре-

ференту и ставящий в зависимость от этого соответствия его онтологический статус. Так, по мнению Делеза, симулякр – это не просто копия копии, так как он ставит под вопрос само понятие модели и копии. Последние различны по самой своей природе, ибо симулякр в отличие от копии, которая живет подобием, создает лишь внешний эффект сходства, а на самом деле обнаруживает свою подлинную сущность в расхождении, становлении, вечном изменении и различии.

В отличие от Делеза, который разрабатывал преимущественно онтологические аспекты симуляции, Бодрийяр сосредоточивает свое внимание на социальных сторонах этого явления и выдвигает тезис об утрате реальности в постмодернистскую эру, на смену которой приходит гиперреальность, в которой знаки больше не обмениваются на означаемое, а замыкаются сами на себя, тем самым обращаясь в симулякры. Таким образом, симуляция не только деконструирует глубинную реальность модерна, но и начинает выступать в качестве тотальной практики постмодерного мира.

Основываясь на теориях Делеза и Бодрийяра, симулякр можно определить как знак, обретающий свое собственное бытие, творящий свою реальность и, собственно говоря, перестающий быть знаком по сути. Пример – тамагочи, виртуальная игрушка. Высшая степень близости между людьми это – любовь. Дружеские отношения – это некое подобие любви. Привязанность человека к домашнему животному – замещение дружбы с человеком. Животное заменяет виртуальный зверек – пластмассовая коробочка с маленьким экранчиком и несколькими кнопками, легко умещающаяся в кармане. Мы можем сказать, что друг подобен любимому(мой), можем сказать, что собака подобна другу, но говорить о том, что примитивная электронная игрушка подобна собаке – живому существу, объекту дружбы и любви, уже не представляется возможным. Но, тем не менее, виртуальный зверек реален, он инициирует заботу по отношению к себе, вызывает привязанность, отодвигает чувство одиночества. Итак, там, где обрывается цепочка подобия, знак становится симулякром, той самой копией копии, лишенной подобия и живущей различием, о которой писал Делез. И симулякр обретает свое виртуальное бытие, по отношению к которому наша реальность будет конституирующей, порождающей.

В итоге виртуальная реальность может быть охарактеризована как организованное пространство симулякров – особых объектов, «отчужденных знаков», которые в отличие от знаков-копий фиксируют не сход-

ство, а различие с референтной реальностью. В противоположность актуальной действительности, выражающей целостность, стабильность и завершенность, виртуальная реальность является источником различия и многообразия.

Копейчикова Тетяна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКОЮ, 1 курс, 5 група*

ПРО ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Чимало сучасних дослідників збігаються в думці, що в перебігу глобалізації, яка відбувається, культура поступово виходить за рамки національних кордонів, перестає функціонувати суто в національній формі. У такому суспільстві доводиться ставити питання про те, як можуть сприймати себе у ньому люди та культури.

Глобалізація ставить під сумнів найважливіше уявлення доби модерну, згідно з яким суспільства після розпаду імперій можуть існувати суто у межах національних держав. Глобалізація заперечує не вже наявні й давно посталі національні культури, а можливість подальшого розвитку культури у суто національній формі. У світі глобальних трансформацій індивід, залучений до транснаціональних мереж, уже не може замикатися у межах тільки своєї національної культури. У результаті виникають нові локальні спільноти, розділені між собою кордонами, що не збігаються з національними. Вони об'єднують людей не за їхньою національною належністю, а за спільністю їхніх культурних уподобань. Глобалізація, іншими словами, створює не національну, а глобальну локальність, яка одночасно і пов'язує людей у планетарному масштабі, і розрізняє їх залежно від зробленого культурного вибору.

Для позначення цього нового типу культурної спільноти було винайдено особливий термін – «глокалізація», утворений зі слів «глобалізація» та «локалізація». До наукового обігу його ввів англійський соціолог Роланд Робертсон з метою фіксації двох взаємопов'язаних процесів, що відбуваються у світі, – гомогенізації та гетерогенізації. За своїм смислом цей термін спрямований проти тих концепцій глобалізації, які виходять

із логіки становлення уніфікованої світової системи транснаціональних зв'язків, що виключає всі відмінності та несхожості.

Проти уніфікувальної спрямованості цих концепцій і виступив шерег знаних західних соціологів, протиставивши їм концепцію культурної глобалізації, яка заперечує можливість повного подолання у світі, що глобалізується, культурної різноманітності. Стосовно культури, на їхню думку, глобалізація не придушує, а зберігає й навіть актуалізує її локалізацію, хоча не за національними, а за якимись іншими ознаками. Глобалізація, на відміну від економічної та соціологічної теорії глобалізації, намагається осмислити цей процес у поняттях теорії культури. Для теоретиків цього підходу головним наслідком культурної глобалізації є народження нових вокальностей, які вже не збігаються з традиційними – місцевими, регіональними, національними, етнічними тощо – формами культурної самоідентифікації людей. Те, чому люди віддають перевагу, часом означає для них більше, ніж їхні національні звичаї та узвичаєння. Фірми, реклама, торговельні організації, що працюють на масового споживача в усьому світі, менш за все стурбовані національним складом своїх клієнтів. І ті, кому вдається вийти за рамки національної клієнтури, виграють у конкуренції з іншими. У перебігу культурної глобалізації національні символи стають елементом вільного спілкування людей у транснаціональному масштабі. Глобалізація із усього складу національної культури вибирає тільки те, що стало цінністю для людей, які репрезентують найрізноманітніші культури, що набуло в якомусь розумінні значення загальнолюдської цінності. Культурний вибір, не обмежений місцевими та регіональними бар'єрами, стає головною умовою включення індивіда у глобальний культурний зв'язок. Право кожного на такий вибір є базовою умовою існування культури в глобальному масштабі. Тільки воно здатне забезпечити культурну рівність людей у планетарному масштабі. Жодна з національних культур не є зразком для інших національних культур, рівно як не може вважатися сучасною, будучи наглухо відгородженою від них. Глобалізацією у царині культури слід вважати, мабуть, не виникнення якоїсь однакової та обов'язкової для всіх культури, а такий спосіб її функціонування, який дає змогу кожному мешканцю планети користуватися благами та досягненнями будь-якої національної культури. У глобальному світі попит на культуру не може бути обмежений ніякими національними бар'єрами і цілком продиктований особистими побажаннями, потребами та запитам індивіда. Але як у та-

кому випадку має будуватися культурна політика сучасної держави стосовно власної культури? Своєрідною формою розв'язання національної проблеми в культурі стала пропагована сьогодні на Заході (особливо в США) політика мультикультуралізму, метою якої є збереження за допомоги держави культурних особливостей і традицій малих етнічних груп. Така політика викликає критику у відповідь з боку тих, хто ідеї штучного збереження малих груп протиставляє ідею рівної участі у публічному житті всіх членів суспільства, незалежно від їхньої етнічної належності. Це дає будь-якій культурі змогу на рівних правах конкурувати з іншими. Культурна ідентичність у сучасному суспільстві, згідно з таким підходом, має будуватися не на обов'язкових приписах, що регламентують життя індивіда в групі, а на його вільному культурному виборі. Така свобода дає можливість постійно реконструювати соціальну реальність, змінювати смисли, значення та цілі, що її утворюють.

Слід погодитися з тим, що демократія у царині культури – це передусім право людини на вільний вибір своєї культурної ідентичності, який не порушує при цьому свободи вибору інших. На противагу мультикультуралізму з його штучною консервацією способу життя культурних меншин, культурна демократія дає кожному індивідові, а не тільки народові загалом, право на вільне культурне самовизначення. Головне, щоб реалізація цього права диктувалася не міркуваннями хибно зрозумілої етнічної солідарності, ідеологічним примусом з боку держави або певної групи, а особистим вибором самого індивіда.

**Корнієнко Ангеліна,
Погуляник Іванна**

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 4 група*

ПРАГМАТИЗМ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ

Існує ряд аргументів, щодо обґрунтування основ прав людини; вони сформульовані в такий спосіб: права людини – це, в першу чергу, права, які випливають з того, що ми є людьми. Американський філософ Ален Б'юкенен називає їх «моральними правами людини». Важливою складо-

вою основи прав людини є твердження про те, що юридичні права повинні відповідати моральним (так зване «віддзеркалення»).

А. Б'юкенен відкидає «дзеркальний погляд» і не погоджується з ще одним важливим елементом у фундаменталістському аргументі: начебто очевидний перехід від *універсальних* прав людини до *міжнародних*. Забезпечення міжнародних прав людини – це не просто визнання їх універсальності, це політичне рішення віднести їх до справ міжнародного співтовариства.

Другий ключовий елемент в аргументації: центральне значення перетворення міжнародних прав людини в юридичні права. Фраза «міжнародні юридичні права людини» означає власне підмножину міжнародних кодифікацій щодо прав людини. Не всі міжнародні права людини, включаючи права, зазначені в міжнародних документах, є юридичними. Відомо, що Загальна декларація прав людини спеціально розроблена як юридично необов'язкова декларація. Проте, легалізація міжнародних прав людини є перспективною стратегією.

Але міжнародно-юридичні права людини все ще потребують поєднання з моральними. Причина полягає в тому, що без зв'язку з моральними правами, міжнародно-юридичні не зможуть стати законними. Три проблеми – дефіциту правопорядку, прав без засобів правового захисту та необхідність генерувати міжнародне обурення – вимагають певного зв'язку між міжнародно-юридичними правами людини та моральними. В іншому випадку міжнародно-юридичні права людини навряд чи будуть вважатись юридичними правами.

Для ствердження правильності будь-якої з тез стосовно фундаменталізму прав людини, необхідна демонстрація способу, як з поняття людської гідності виводяться права людини, як вказано в теорії. Прагматизм прав людини, з іншого боку, наполягає на тому, що значення терміну «людська гідність» є невизначеним філософією, проте певною мірою визначається через використання в практиці прав людини. Мається на увазі, що прагматизм змінює порядок пояснення, визначаючи «людську гідність» через її сутнісні зобов'язання, а не навпаки.

Проте, це не означає, що щось не вважається людською гідністю, якщо судді з прав людини скажуть так. Це підтверджує те, що найкращий шлях до розуміння ЗДПЛ і прав людини взагалі – це поняття людської гідності, яке виглядає досить просто у контексті правових документів. По суті, права людини самі зібрали і систематизували висновки і несумісності, тим самим визначивши, що ж таке людська гідність.

Звичайно, це впливає з того, що людська гідність не може бути визначена, як така, що впливає з прав людини, які у свою чергу є складовими її концепції. Враховуючи, що зміст людської гідності розкривається значною частиною через зібрання прав, будь-яке таке визначення є замкнутим і утворює логічну помилку «порочного кола».

Так, навіть якщо зміст людської гідності є інтелектуально паразитичним, бо дане поняття визначається через його ознаки (предикат передуює суб'єкту), а не навпаки, є сенс стверджувати, що людська гідність – основа прав людини. Тому що поняття людської гідності виражає два фундаментальні зобов'язання правозахисної практики. Перше – кожен індивід враховується, і всі індивіди враховуються аналогічно, друге – визнання прав людини, як акту самоповаги, а не благодійності з боку великого і могутнього, якому бідні і безсилі повинні вклонятися.

Котько Катерина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 2 курс, 20 група*

ПРАВО І МОРАЛЬ

Проблема взаємодії права та моралі – одвічний спір як серед філософів, так і серед юристів. Ця дискусія викликана суперечливістю згаданих феноменів, які у відносинах між собою часто взаємозумовлюють один одного, а часом діаметрально протилежні. Так, низка вчених-позитивістів, насамперед Р. фон Ієринг, Г. Кельзен, Н. Макіавеллі та ін. намагаються концептуально роз'єднати право та мораль і наполягають на тому, що ці поняття за своїм обсягом є несумісними, а лише знаходяться у відношенні співвідпорядкування стосовно родового поняття «система регулятивних норм». Натомість, І. Кант у своєму моральному вченні про право стверджує, що принципи права досягаються ціною «юридизації» моралі. За Л. Фуллером, природне право – це внутрішнє моральне ядро закону. В. Соловійов запевняє, що право є вимогою реалізації мінімуму моральності, тобто здійснення визначеного мінімального добра або ж дійсного усунення відомої частки зла.

Право і мораль є найважливішими елементами культури, які завжди виступають у найтіснішій взаємодії. Право та мораль покликані слугу-

вати загальній меті, відповідати чітко окресленим потребам сучасного соціуму – узгоджувати інтереси особистості й суспільства, забезпечувати права і свободи кожної людини, а також слугувати підтримці громадського порядку. Але забезпечуючи одну мету, мораль і право часто вступають у гостре протистояння. Так, якщо людина є законослухняною, ідеально дотримується всіх нормативних приписів та виконує їх, то це ще не означає, що вона є високоморальною особистістю. Адже право встановлює міру можливої поведінки особи, тобто людина має право зробити свій вибір на користь тієї чи іншої форми поведінки, найголовніше, щоб ці дії не порушували права і свободи інших. Заздрість, егоїстичність, жаждоба до влади і грошей можуть не порушувати правові приписи, але вони жодним чином не сприяють підняттю морального рівня.

Стосовно впливу моралі на право, прийнято вважати, що моральні концепції можуть керувати законодавством, забезпечувати критерії для критики існуючого права та належно враховуватися при тлумаченні законів. Насправді, моральне напуття «не бери того, що належить іншому» обов'язково має ґрунтуватися на критеріях, запозичених у права; без цієї підтримки воно не могло б реально керувати людськими справами. Взаємодія моралі і права проявляється у тому, що правові закони втілюють у собі принципи гуманізму, справедливості, рівності людей. Право – це система нормативних настанов, що спираються на ідеї людської свободи та справедливості, виражені більшою частиною в законодавстві та регулюють суспільні відносини. Інакше кажучи, закони правової держави втілюють вищі моральні вимоги сучасного суспільства. Досить часто можна почути, що закони не справедливі, це зумовлено тим, що закони не завжди встигають за змінами у суспільстві, а саме змінами у моралі суспільства. Із розвитком суспільства змінюються ідеали і настанови. Так з плином історії закріплювались права жінок, темношкірих, сексуальних меншин, у перспективі це закріплення прав роботів. Це викликано саме моральною потребою людства. Тобто, можна простежити, що мораль є рушієм правового закріплення відповідної поведінки.

Аналізуючи співвідношення права й моралі, можна зробити висновок, що виконання правових норм значною мірою зумовлюється тим, якою мірою вони відповідають вимогам моралі. Норми права не повинні суперечити моральним основам суспільства. Водночас вимоги суспільної моралі неодмінно враховуються державними органами при розробці нормативних актів. Важливим аспектом є міра їх співвідношення і те, наскільки тісною виявляється ця взаємодія. Гармонійне поєднання цих двох феноменів є вирішенням проблеми несправедливих законів.

ПРАВОСВІДОМІСТЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА

Суспільне буття завжди потребувало врегулювання певною нормативною системою. Однією з таких систем є право, яке здійснюється завдяки правосвідомості. з точки зору позитивного права, правосвідомість являє собою сукупність емоцій, почуттів, настанов, ідей, теорій, концепцій, за посередництвом яких відображається правова дійсність, формуються ставлення до права та юридичної практики, ціннісна орієнтація щодо правової поведінки, бачення перспектив і напрямів розвитку правової системи. А право розглядається як система загальнообов'язкових норм і принципів, спрямованих на забезпечення індивідуальної свободи та суспільного порядку, ефективна дія яких забезпечується державою. Тобто, дивлячись на право, у людини формується певне усвідомлення, своєрідна правова свідомість.

На мою думку, право відображається у правосвідомості. Правосвідомості і праву характерні такі спільні риси: вони входять до єдиної правової системи; обумовлюються одними соціально-економічними, політичними, та іншими чинниками. Але у системі правового регулювання правосвідомість і право мають дещо окремий автономний характер. Правосвідомість включає не тільки раціональне знання про правову дійсність, а й емоційне, ціннісне ставлення до права, що складається в тому чи іншому суспільстві, і яке лише частково раціоналізується свідомістю індивіда. Таке інтелектуально-емоційне сприйняття права і становить зміст правової психології. Становлення і розвиток права потребують знань і розуміння як правосвідомості, так й інших правових явищ, що зумовлює залежність права від правосвідомості. Ця своєрідна підпорядкованість відчувається у процесі як нормотворчості, так і право-реалізації. Це пояснюється природою поведінки суб'єктів права. Хоч яка б була їх поведінка, вона завжди є обміркованою, включає в себе психологічні елементи. При цьому значення того чи іншого виду правової свідомості визначається формою реалізації норм права. При звичайних формах (виконанні, додержанні, використанні) правосвідомість орієнтує суб'єктів права на добровільне виконання і додержання норм права, на

недопущення зловживання правом при його використанні. Тут на перше місце висувається розвинуте почуття права і законності, які виконують функцію гаранта найбільш масового добровільного додержання та виконання норм права. На мою думку, правосвідомість виступає джерелом права тоді, коли люди не лише безпосередньо сприймають правові приписи через систему законодавства, а досягають їх й завдяки самоосмисленню, тобто переважно через свої внутрішні переконання і свідомість. Правосвідомість можна розглядати взагалі як першоджерело права, адже перш за все у соціумі зароджувалась і розвивалась свідомість, згодом вона перетворилась на правосвідомість, бо людям потрібно було створити певні загальні правила поведінки для всього суспільства з метою унормування всього процесу взаємовідносин між людьми. Ми формуємо позитивне право, ґрунтуючись не тільки на законодавчу основу, але й, в першу чергу, орієнтуючись на правову свідомість суспільства. Таким чином, і була відшукана правова свідомість у психіці особистості. А вже сама правосвідомість сприяла створенню права як такого, тобто вона також є джерелом правотворчої ініціативи. Особливого значення правосвідомість набуває на етапі обговорення та прийняття нормативно-правових актів. При визначенні шляхів формування законодавства враховується емоційне ставлення населення до необхідності врегулювання певної сфери суспільних відносин. При розробленні законопроекту законодавець спирається на правову ідеологію, створює правові приписи, які б втілювали очікувані суб'єктами суспільних відносин еталони та зразки поведінки.

Кракова Владислава

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ПШЮ, 1 курс, 6 група*

ФЕМІНІЗМ ЯК ІДЕОЛОГІЯ ЖІНОЧИХ РУХІВ

У останні десятиріччя ХХ ст. європейське суспільство зіткнулося з феноменом посиленої уваги до такого явища, як фемінізм. Вітчизняні та західні вчені і науковці дійшли висновку, що починаючи з 80-х рр.. ХХ ст. фемінізм з кожним роком „набирає ваги”, посилює свою роль у суспільстві та намагається цілеспрямовано вплинути на хід історичних подій. з кожним роком підвищується кількість жінок, які замислюються

над своїм соціальним і політичним становищем та позиціями, які вони займають у суспільстві.

В сучасному інтернет-просторі фемінізм – одна з «найгарячіших» тем. Навколо неї розгортаються найбільш пристрасні дискусії на інтернет-форумах. Фемінізмом лякають і його бояться, його критикують.

Фемінізм – суперечливе явище. Тому багато хто, хто намагається дати раду сутності цього явища по-різному розглядають фемінізм. Насправді ж фемінізм – це рух жінок за людські права. Його основна ідея полягає у тому, щоб створити можливість для жінок прожити життя у згоді зі своїми бажаннями, домогтися, щоб їх трактували як рівноправних членів суспільства на роботі, удома й у політиці.

У деяких країнах наслідки впливу феміністичних ідей і рухів досить значні, навіть у сфері політики. Феміністичний рух багато зробив для інтеграції жінок у сферу науки: чисельне збільшення науковців, просування «жіночих» досліджень.

На таку позитивну динаміку приходу жінок до науки знадобилося близько півтора століття. Історія та еволюція фемінізму дали суспільству зрозуміти, що рівність – це не однакова кількість жінок і чоловіків у парламенті. Це – свобода вільно від стереотипів обирати свій шлях, зокрема науковий.

Фемінізм мав колосальний вплив на суспільство у ХХ ст., адже змінив не тільки систему цінностей, а й звільнив громадськість від стереотипного бачення місця жінки.

Засновником фемінізму вважається Фрідріх Енгельс, який у роботі «Походження сім'ї, приватної власності та держави» визначив пригнічення жінки як найбільш давню та жорстоку форму пригнічення, якої не було в історії людства.

До 60-х рр. ХХ ст. в західному суспільстві сформувалися такі напрями фемінізму: соціал-демократичний (традиційний), ліберальний, радикальний та терористичний. Ці види феміністичного руху досить різноманітні в своїх мислительних та соціально-практичних цілеспрямованнях.

Найбільш давню історію має соціал-демократичний фемінізм. Основною метою традиційний фемінізм вважає розвиток індивідуальних можливостей жінок у всіх сферах – інтелектуальній, творчій, громадянській, утвердження в суспільному житті жіночих цінностей поруч з чоловічими, досягнення реформістськими методами рівної участі жінок у суспільно-політичному житті поруч з чоловіками.

Радикальний фемінізм у порівнянні з традиційним соціал-демократичним суттєво змінив цілеспрямованість. Замість реальної планомірної роботи в суспільстві з покращення життя і соціального положення жінок на перший план для феміністок постмодерної епохи вийшла розробка стратегій пізнання і зміни – в самому загальному значенні – системи цінностей в західній цивілізації.

Різновидом радикального фемінізму є терористичний фемінізм. Він зародився в Америці в 70-х роках ХХ століття, коли тисячі жінок вийшли на демонстрації, приводом до яких був протест проти незаконної експлуатації жіночої праці. Так розпочався масовий феміністичний рух. Свою діяльність пояснювали просто: законним шляхом права жінок захищати не можна, бо закони створені тільки, аби захищати права чоловіків. Насильством треба відповідати на насильство.

Ще одним різновидом феміністичного руху є ліберальний. Ліберали вірили в законодавчі зміни, які торкаються жінок. Вони впевнено підіймаються кар'єрними сходами, патріархат для них – пережиток минулого. Їхній лібералізм у тому, що, сприймаючи світову систему влади та економіки, вони виборюють собі місце під сонцем і вважають, що настає час матріархату.

Мені приємно, що в Україні фемінізм не досяг таких масштабів і крайнощів, як у деяких інших країнах. Приємно, що більшість українських феміністок скерували свою енергію у галузь філософії, психології, літературознавчих студій, вивчення цього «жіночого питання» в культурі та історії.

Залишається лише сподіватись на те, що фемінізм в Україні не перетне межу здорового глузду, а прислужиться вирішенню соціальних проблем, допоможе жінкам вирішувати реальні сімейні проблеми. Природно, що і в цьому питанні діє правило «золотої середини». Зараз існують жінки, які вважають, що елементарні прояви піклування – певним чином роблять їх слабшими і є утиском їхньої волі. А як же жіночність? Жіночність не є слабкістю? Утім, «жіночність – це якість, яку я ціную в жінках понад усе», – казав Оскар Уайльд, що приніс в літературу прекрасні жіночі образи й сам був неординарною особистістю. Цей вислів варто взяти на озброєння сучасним дівчатам, які бояться здатися слабкими, забуваючи, що сила жінки в її вишуканості, стриманості, жіночності і, звісно ж, у розумі!

Я вважаю, що мати-природа сама розпоряджається кого якими здібностями наділити. І вкладає їх в представників обох статей. І, напевно,

вона має рацію: будь-яка справа гармонійно тільки при всебічному до нього підході. Отже, треба довіряти природі і дозволяти розкрити здібності в повній мірі людині будь-якої статі.

Крікорова Елєн
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 7 група*

САМОСВІДОМІСТЬ ТА «Я – КОНЦЕПЦІЯ» ОСОБИСТОСТІ: ОБГРУНТУВАННЯ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ З. ФРЕЙДА

Насамперед, потрібно визначити, що таке свідомість та як само вона впливає на людину. Свідомість виступає у двох формах: суспільній та індивідуальній. Через складність феномену свідомості, кожна з наук дає різне тлумачення цього терміну. У філософії свідомість розглядається як усвідомлене буття, як відношення «Я» до «не-Я». У більш вузькому сенсі свідомість розуміють як вищу форму психологічного відображення, яка властива суспільно розвиненій людині. У історії філософії дослідження проблеми свідомості йшли двома шляхами. Перший полягав в описі способів, якими речі дані у свідомості (опис феномену, явища свідомості). Другий – пояснював, як можлива самосвідомість, тобто пояснював сам феномен свідомості. Також, філософи вважали, що головна умова для появи індивідуальної свідомості – це здатність людини сформулювати судження «Я є». Свідомість плавно переходить до самосвідомості, шляхом визначення «Я» у зовнішньому світі, тобто усі визначення не належать тільки йому, але сприймає його свідомістю (за Гегелем). Свідомість як самосвідомість = це такий стан, коли людині доступні і зовнішній світ, і він сам. Прикладом самосвідомості може бути така формула «Я знаю, що я знаю». Щоб досягти самосвідомості недостатньо просто мислити, переживати, відчувати та інше, потрібно, насамперед, розібратися в собі, звернути увагу на те, що відбувається в середині, у внутрішньому стані людини, намагатися розібратися та зрозуміти це.

Самосвідомість – досить важкий стан, досягнення якого притаманне далеко не всім людям. Багато хто просто живе, незважаючи на самого себе, на свій стан внутрішній світ, а для декого, це просто звичка: жити

тільки зовнішнім середовищем. У ХХ ст. багато видатних філософів почали досліджувати цю тему. Найяскравішим прикладом можна вважати основоположника психоаналізу Зигмунда Фрейда, вчення якого згодом назвали «фрейдизм». Фрейд виділяв 3 рівні психіки та їх основні категорії: 1 – несвідоме («Воно»), 2 – свідоме («Я»), 3 – над-свідоме («над-Я»). Несвідоме, він вважав центральним компонентом, який має значний вплив на людську психіку. «Воно» – глибинний шар несвідомого потягу, психічне самозвеличення, основа діяльності індивіда. «Я» – сфера свідомого, посередник між «Воно» і «зовнішнім світом», у тому числі, природними і соціальними інститутами. «Над-Я» (супер-его) особистісна совість, яка виникає як посередник між «Воно» і «Я». «Над – Я» є ніби вищою істотою в людині. Це внутрішньо засвоєні індивідом соціально значущі норми і заповіді, соціальні заборони влади батьків і авторитетів. Основною категорією «воно» є сексуальний потяг – лібідо, який вважається найсильнішим потягом. Тільки людина, яка нездатна до самосвідомості та усвідомлення своїх вчинків, має слабкість до цього потягу. Тому найчастіше і виникають конфлікти між «воно» та «Я». Глибинний шар людської психіки, на думку Фрейда, функціонує на основі природних інстинктів, «первинних потягів» з метою отримання найбільшого задоволення. В якості основи первинних потягів Фрейд спочатку розглядав чисто сексуальні потяги. Пізніше він замінює їх загальнішим поняттям «лібідо», яке охоплює вже усю сферу людської любові, включаючи батьківську любов, дружбу і навіть любов до Батьківщини. В кінці своїх дослідів Фрейд висунув гіпотезу, що діяльність людини обумовлена наявністю як біологічних, так і соціальних потягів, де домінуючу роль мають «інстинкти життя».

Кузнецова Виктория

*Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого
ИПКЮ, 1 курс, 8 группа*

ТЕОРИЯ АРХЕТИПОВ КАРЛА ГУСТАВА ЮНГА

Теория архетипов Юнга – это значимый вклад в психологию. Карл Густав Юнг – швейцарский психолог и философ, основатель «аналитической психологии», последователь доктора Фрейда считал, что личность имеет в себе три составляющих – эго, личное бессознательное и коллек-

тивное бессознательное. Понятие архетипа входит в третью категорию, и именно ее не принял Фрейд.

Коллективное бессознательное – наиболее глубокий слой личности, который являет собой особое хранилище скрытых следов памяти предков, инстинктов от момента возникновения человечества. Здесь хранится информация, имеющая отношение к нашему эволюционному прошлому, и благодаря наследственности эта часть является общей для всего человеческого. Именно к этой части теории и относится понятие архетипов личности. Юнг признавал, что на материале анализа сновидений Фрейд первым обратил внимание на факт наличия в сновидениях элементов, которые не являются индивидуальными и не выводятся из личного опыта сновидцев. Основатель психоанализа назвал их «прафантазиями», «архаическими остатками», тем самым подчеркнув их коллективную, а не индивидуальную природу. Наиболее адекватная форма проявления архетипов – сон. Юнг считал, что к снам нельзя относиться легкомысленно, чаще всего это не наши сны, это порождение коллективной души. Сны нередко предупреждают нас об опасности, только мы не понимаем их языка. Перед первой мировой войной К. Юнг в течение нескольких недель видел один и тот же сон. Будто бы из земли проступает кровь и поднимается все выше и выше, заливая все вокруг. Юнг бежит от этого потопа в горы, но море крови подходит и туда, и в нем плавают обрубки человеческих тел. Он уже решил, что сходит с ума и собрался обратиться к врачу, как вдруг разразилась мировая война, и сны прекратились. Потом Юнг выяснил, что подобные сны снились многим людям. Коллективное бессознательное жило в предчувствии войны и предстоящих ужасов массового уничтожения людей.

Архетипы – врожденные идеи или воспоминания предков, свойственные всем людям, предрасполагающие к определенному восприятию и реакции на конкретные явления и события. В этом заключается врожденная эмоциональная реакция на что бы то ни было. Всеобщие априорные схемы поведения, которые в реальной жизни человека наполняются конкретным содержанием. Количество архетипов человека, по теории Юнга, может быть неограниченным. В своей теории автор уделяет особое внимание персоне, «аниме» и «анимусу», тени и самости. Юнг приводил архетип и символ, например Маска – для персоны, Сатана – для тени. Юнг никогда не был уверен относительно точного наследования архетипов, того, как они передаются, но он проводил параллели с такими

явлениями, как цыплята, которые вылупливаются из яиц, птицы, которые строят гнезда, и другими типами специфического поведения, свойственными определенным видам. Юнг по этому поводу писал: «Критики довольствовались утверждением, что не существует никаких архетипов. Конечно, они не существуют, так же как ботаническая система не существует в природе! Но станет ли кто-нибудь отрицать существование в природе семейств растений на этом основании?». Основная идея Юнга относительно архетипических моделей состояла в том, что это «биологические нормы психической деятельности».

Именно концепция Юнга стала причиной того, что во многих областях стали по-другому смотреть на важные моменты в работе психоаналитика. Его вклад велик во многих областях, не только в психоанализе. Карл Юнг привел два понятия: архетип и символ. Это был новый подход, где до сих пор есть много подводных камней и не до конца изученных моментов. Архетип, представленный Юнгом как первообраз и символ, то есть способ, по которым эти первообразы могут выражаться в жизни каждого, еще нуждаются в исследовании.

Кухлевський Костянтин
*Український державний університет
залізничного транспорту
механіко-енергетичний факультет,
4 курс, група 9-ТЕ*

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ЗНАЧЕННЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Динаміку сучасного світу визначає транспортна система. Саме тому в умовах глобальних трансформацій сучасних суспільств зростає значення залізниці, яка забезпечує потреби у внутрішніх та міжнародних перевезеннях. Завдяки залізниці проявляється мобільність соціальних груп, ущільнюються соціальні зв'язки, змінюється культура взаємин, складається територіальна цілісність. Вона стискає соціокультурний простір і час, сприяє обміну ідеями та інноваціями, прискорює процес дифузії культур, стимулює науково-технічний прогрес, прискорює процеси міграції та створення діаспор.

Однак розвиток залізниці справляє неоднозначний вплив на функціонування суспільних моральних цінностей. Взяти хоча б таку основоположну моральну цінність, як любов до Батьківщини. Сучасна залізниця сприяє збагаченню цього почуття, розширенню його емоційно-просторових рамок. Але підвищена транспортна мобільність населення може збіднювати це почуття, культивуєчи поверхневе сприйняття життя, послаблюючи прихильність людей до своєї малої батьківщини, місця, де людина народилася та виросла, що з часом негативно позначається на розвитку почуття патріотизму, духовної єдності народу.

Транспортний бум, послаблюючи дію таких орієнтованих на сталий спосіб життя регуляторів як традиції, звичаї, нагляд родичів, сусідів, висуває підвищені вимоги до внутрішнього самоконтролю особистості, до виховання та самовиховання її моральних якостей – обов'язку, совісті, відповідальності.

Як бачимо, високошвидкісний наземний транспорт справляє помітний вплив на формування та функціонування моральних цінностей в досить широкому діапазоні. Зупинимося на такій проблемі, як «транспорт і справедливість». Об'єднання цих понять сполучником «і» здається неорганічним лише на перший погляд, проте така постановка питання не тільки правомірна, але й необхідна. Вона впливає з керівних положень про подальше вдосконалення транспортного обслуговування населення та відображає важливу особливість сучасного суспільства – посилення уваги до проблеми соціальної справедливості. Почуття справедливості є важливим моральним орієнтиром і критерієм, яким керуються люди в оцінці багатьох соціальних явищ, в тому числі і транспортних комунікацій.

Наприклад, подолання ще актуальної транспортної роз'єднаності між містом і селом, своїм наслідком має не тільки створення для всіх громадян незалежно від місця їх проживання сприятливих умов життя, але й зміцнення в їхній свідомості соціальної впевненості, почуття задоволеності громадським життям. Слід також відмітити, що транспортні послуги – це послуги повсякденного попиту. Стикаючись навіть епізодично з поганою роботою залізничного транспорту, людина за цим показником схильна давати узагальнену негативну оцінку діяльності державних органів в цілому, що буде сприяти зростанню радикальних настроїв в суспільстві.

Серед ситуативних моральних явищ, які пов'язані з розвитком залізничного транспорту, звертає на себе увагу формування своєрідної

транспортної моралі або транспортного етикету. Поява подібних норм транспортного етикету, їхнє закріплення в звичках здатні покращувати культурно-моральну атмосферу поїздок та подорожей. Спостереження показують, що, наприклад, збільшення транспортних поїздок, посилення транспортної втоми часто служать виправданням порушення транспортного етикету. Дотримання подібних правил –це своєрідний лакмусовий папірець, який дозволяє судити про стан суспільної моралі в цілому.

Отже, враховуючи вище зазначене, слід відмітити, що розвиток залізниці впливає не тільки на матеріальний добробут суспільства, але й на трансформацію суспільної моралі та формування транспортного етикету.

Куций Вілор

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 1 курс, 16 група*

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ГЛОБАЛІЗМУ

Починаючи з другої половини минулого століття, увагу людства привернули терміни глобалізація та глобалізм. В наш час багато вчених, політологів, соціологів, філософів досліджують ці поняття. Майже кожного дня ми з вами чуємо про наслідки глобалізації, які, на превеликий жаль, не завжди є позитивними. Тому, на мою думку, дуже актуальним є питання глобалізму та глобалізації, а саме погляди сучасних зарубіжних та вітчизняних вчених, філософів, предметом дослідження яких є вищезазначені поняття.

На перший погляд терміни глобалізація та глобалізм є тотожними, однак на практиці це не так. Глобалізація у філософії торкається наступних питань: становлення суспільних структур наднаціонального рівня; вплив глобалізації на суспільство і на спосіб життя індивідів, моделі життєтворчості; людство як глобальна спільнота і можливості конститування світового суспільства; можливості та наслідки глобалізаційних процесів і обумовлені ними способи самореалізації особистості. У своїй статті, О. О. Фурса виділяє багато підходів до розуміння поняття глобалізм. На мою думку, найточнішим є наступне визначення «глобалізм –

система, що дозволяє завдяки застосуванню новітніх технологій контролювати свідомість і суспільну поведінку людини, і яка домагається усього світу і є світовою революцією в точному сенсі слова, прагне перетворювати весь світ «по своєму образу і подібності». Г. Я. Пашуля пропонує визначати глобалізм як неоліберальну модель глобалізації. Головним у неолібералізмі можна вважати те, що вимагається розширення свобод індивідуума, обмеження державного втручання в господарське життя і орієнтація на ринок. Вільний ринок і вільна конкуренція, на думку неолібералів, мають автоматично забезпечити найбільш раціональний і ефективний розподіл ресурсів і капіталовкладень. Однак, існує і протилежна точка зору, яка полягає у тому, що глобалізм не може бути ідеологією, оскільки він є паралельним процесам націоналізації ідеологій, таким чином, синергетичні процеси глобалізму, внаслідок якого потужні впливи сучасної західної філософії демократії проникли в пострадянські держави та асимілювались у відповідності до аборигенних державницьких традицій, проявили сутність політичних процесів, які остаточно будуть завершені у далекому майбутньому. Виходячи із вищезазначеного, можна дійти висновку, що сьогоднішня Україна є «полігоном» для випробовування суспільної моделі майбутнього.

Розглядаючи проблеми глобалізації, неможливо обійти стороною сучасні концепції глобалізму. Серед основних ідеологів виділяють Ж. Аттالی, З. Бжезінські, І. Валлерстейна, К. Поппера, Ф. Фукуяму. Неомарксист І. Валлерстейн розбив суспільство на три типи: «мінісистеми», «світові імперії» та «світові економіки». Перші є маленькими суспільствами, для яких характерна єдність культури, тоді як другі – світові імперії, в межах яких виявлялися різні культури. Останній же тип суспільства – не що інше, як капіталізм.

Дуже поширеною є думка, що глобалізм – це ідеологія глобалізації, а антиглобалізм – ідеологія антиглобалістської боротьби. Антиглобалісти вважають, що глобалізація несе негативний вплив на суспільство. Основною причиною цього негативного впливу є те, що до нової системи «відкритого» світу, різні народи і держави підійшли з різним рівнем розвитку та значно відрізняються по своєму економічному, воєнно-стратегічному та інформаційному потенціалу. Головним мінусом глобалізаційних процесів на їх думку є те, що цей розрив не скорочується, а навпаки, зростає.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, мною були зроблені наступні висновки. Глобалізація з кожним днем набирає все більшу швидкість,

разом із тим, переконання та погляди на глобалізацію, тобто глобалізм також змінюються та розширюються. Можна виділити погляди вчених, які вбачають в глобалізації більше позитивних явищ, ніж негативних, а також вчених, які керуються антиглобалістськими поглядами, тобто такими, які вбачають більше негативного, ніж позитивного в процесі глобалізації. Не дивлячись на діаметрально протилежні погляди на це питання, можна сказати, глобалізм є недостатньо вивченим з боку вчених, політологів, соціологів, мислителів та філософів та потребує подальшого дослідження у зв'язку із розростанням процесу глобалізації.

Кушнір Вікторія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
ШКЮ, 1 курс, 9 група*

ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА І ЗАКОНУ

Однією з методологічних проблем філософії є проблема співвідношення права і закону. На перший погляд ситуація видається чіткою та зрозумілою: право – категорія загальносвітоглядна, тобто філософська, а закон – юридична, тобто правова. Проте, з плином часу філософська наука стала все частіше розглядати не лише правові ідеали, цінності, правову свідомість, а й цілком прикладні речі, наприклад покарання, суть якого неможливо розкрити поза чітко визначеною категорією закону. Відтак, провести цілковите розмежування, відносячи право виключно до філософії, а закон – до юриспруденції неможливо. І філософська, і юридична наука з різною частотою, проте освоюють категорії права та закону. Філософія розглядає право і закон як єдність внутрішнього та зовнішнього. з юридичної точки зору, право розглядається як явище вічне і статичне, а закон – як перманентне та динамічне, де право – це організатор суспільних відносин, а закон – упорядник.

Зміст зв'язку права і закону полягає в тому, що закон як відображення державної волі має бути справедливим формулюванням права, яке об'єктивно виникає в суспільстві та спирається на моральні норми. Співвідношення закону та моралі викликало суперечності ще в епоху Античності і з плином часу ця проблема ставала все гострішою. Над її

вирішенням розмірковували й софісти, у вченнях яких можна виділити таку основну думку: «Позитивне право – умовне, мінливе та залежне від волі людини, а тому варто відокремлювати писаний закон від неписаної справедливості». Проте, Сократ вважав, що і неписані божественні закони, і писані людські мають одну і ту ж саму справедливість, яка не просто постає критерієм законності, а по суті ототожнюється з ним: «Що законно, – стверджував Сократ, – те й справедливо». На жаль, людство може тільки мріяти, щоб у всіх законах враховувалися норми моралі. Адже як в історичному минулому, так і сьогодні відповідність певних законів моральним принципам права викликає значні сумніви. Фактично, встановити ефективний і справедливий зв'язок між правом та законом можливо лише в умовах, коли право, як регулятор суспільних відносин, характеризується відносною незалежністю від держави та, зазвичай, виникає раніше ніж закон. А закон, у свою чергу, обов'язково відповідає об'єктивній природі окремої людини та суспільства в цілому. Наприклад, як природне або суспільне право, що народилося відповідно до усталених суспільних відносин. На жаль, доволі часто і право, і закон не відповідають вище зазначеним вимогам, а тому все більшої актуальності набуває проблема визначення критеріїв правового закону.

Правовий закон втілює в себе принцип формальної правової рівності, має легальний характер, не порушує змісту природного права, враховує, охороняє та захищає інтереси тих, хто знаходиться за межами правової рівності; він є закріпленням об'єктивно сформованих у ході суспільного розвитку правил поведінки. Однак, закон як “продукт” діяльності держави не завжди є справедливим і таким, що відповідає природному праву, саме в цьому і полягає відмінність права та закону.

Отже, філософське осмислення співвідношення права та закону пройшло довгий шлях у своєму розвитку: від змішування моралі і права у вченнях античних натурфілософів до появи поглядів про спільність права та закону. Проте, право й закон – поняття не тотожні, право – це не просто сукупність законів. Гегель зазначав, що право і за часом, і за змістом передує закону, який виступає в якості вторинного, а лише шляхом законодавчої ініціативи «право в собі» формується як закон. Першо-основа права знаходиться в правах та свободах людини, а конституційні положення, що закріплюють їх є найважливішими критеріями правового характеру чинного законодавства та діяльності різних гілок державної влади.

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ БУТТЯ ЛЮДИНИ

Як часто ми замислюємось над тим, що ми робимо на цьому світі? Хто ми взагалі є і яке наше призначення? Навіщо ми живемо? Без сумніву, в житті кожної людини поставала проблема сенсу буття.

Про сенс буття почали замислюватися ще в давні часи. Проблема людини, її життя та смерті протягом багатьох століть притягувала до себе увагу мислителів. Не один видатний філософ шукав відповідь на це питання. І Аристотель, і Платон, і Конфуцій, і Сковорода, і навіть Йоганн Гете розмірковували над цією філософською проблемою та давали людству можливість самому розібратися у ній.

Сенс буття – це важлива філософська проблема, яка постає перед людиною, коли її свідомість відволікається від щоденних та буденних практичних справ і тимчасових інтересів і усвідомлює, що час спливає, а смерть рано чи пізно наступить. Проблема сенсу буття була, є і завжди буде існувати як загально-філософська проблема і минулого, і сучасності, і майбутнього. Скільки існує людство, стільки існує і питання про сенс його існування. Сенс буття – це поняття, яке відбиває постійне прагнення людини співвідносити свої вчинки із системою суспільних цінностей, з вищим благом, щоб у такий спосіб діставати можливість виправдовувати себе у своїх власних очах, в очах інших людей чи перед Богом. Іншими словами, це пояснення собі та оточуючим, навіщо ти живеш.

Людина повинна йти за своїм покликанням, у якому життя набуває сенсу і відповідає за правильно знайдений і реалізований життєвий шлях. Відчуті і знайти своє покликання нам допомагає самопізнання та реалізація свого призначення на Землі.

Один з підходів до вирішення питання про сенс буття – це ідея реалізації сенсу буття шляхом служіння загальному благу, внесення особистого здобутку в історію, культуру, прогрес суспільства. Прикладом цього є подружжя Кюрі, яке задля ознайомлення людства з атомом, займалося дослідженням небезпечних радіоактивних речовин, ризикуючи своїм життям.

На думку німецького філософа М. Хайдеггера, особливістю людини є те, що вона – це єдине буття, яке здатне «запитувати» про самого себе і буття взагалі, як – то «встановлювати» себе по відношенню до буття. Світ, як такий, для людини існує настільки, наскільки вона, ідучи від свого буття, надає йому значення і сенс, взаємодіє зі світом.

Крім того, проблеми людського існування стали предметом дослідження філософії існування – екзистенціалізму. На думку французького філософа Жан-Поля Сартра, сутність людини – це результат її існування, а існування – це відвертість. Акцентується увага на волі людини, яка сама в практичній дії вибирає себе. У центрі уваги філософії існування – сенс буття.

Звичайна американська письменниця Лорен Олівер зазначала, що: «Якщо сенс твого життя в тому, щоб просто плисти за течією, то це не життя. Я знаю, що весь сенс – причому єдиний – у тому, щоб знайти те, що для тебе найважливіше, і не відпускати це від себе, і боротись за це, і нікому не дозволити у тебе це відібрати».

Отже, пошук сенсу буття має бути спрямований на самореалізацію особи, на максимальний розвиток її індивідуальності. Оформлений сенс усього життя допомагає становленню зрілої та стабільної особистості, яка має соціальну сталість та визначеність. Сенс буття – це усвідомлення індивідом власної самоцінності, індивідуальності, неповторності. У той самий час це означає реалізацію сенсу буття, що сприймається і проживається людиною як повне, цікаве та насичене життя.

Лазебна Анна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 1 курс, 1 група*

СИМВОЛІЗМ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ОСНОВА КОМУНІКАЦІЇ

Факт невідвортної інформатизації суспільства має, серед іншого, своїм наслідком своєрідну культурну глобалізацію, яка не завжди є явищем культурного взаємозбагачення, проте призводить до поступової втрати специфіки локальних культур і формування нового типу культури, в якому панують символи культурного продукту, рекламовані ЗМІ. Цілі,

потреби, дії, ситуації та інтереси людей все частіше постають як спрощені стандартні образи і символи дійсності, моделі поведінки та алгоритми управління нею.

Актуальність даної теми обумовлена суперечливим явищем надмірного домінування масової культури, яка формує примітивізовану масову свідомість, що часто виявляє себе у обмежених естетичних смаках споживачів, їх низькому культурному рівні, заплутаних символах, споживацькому ставленні до мистецтва, руйнації духовних цінностей і традицій, однак, водночас сприяє утворенню глобального ліберального простору комунікації.

Постають питання про джерела масової культури, обумовленість і ефективність її форм, способів буття в ній людини, а також впливу її на успіх ідентифікації та інтеграції індивіда у горизонт світової культури. Відповіді на них слід шукати у символічному характері сучасної масової культури та стереотипів масової свідомості, що і становить мету даного дослідження. Теоретичні основи вивчення масової комунікації та її ролі у культурному та соціальному житті були закладені, зокрема, західними теоретиками М. Вебером, Г. Тардом, Г. Лебоном, П. Лазарсфельдом, Г. Лассвеллом, Д. Дьюї, М. Маклюеном, О. Тоффлером, Г. Шиллером тощо.

Символізм як явище зародився у мистецтві й визначився як напрям в європейській художній культурі кінця XIX ст., будучи реакцією на панування в гуманітарній сфері норм буржуазної «розсудливості» (у філософії, естетиці – в формі позитивізму, в мистецтві – натуралізму). Символісти, в більшості агностики, стверджують, що справжня реальність недоступна розуму і осягається лише інтуїтивно-екстатичним засобом. Так, Й. Гейзінга вважає, що символічне мислення полягає не в причинно-наслідковій залежності речей, а в смисловій і цільовій, тобто символізм відкидає будь-які прояви детермінізму. Символ, на думку символістів, розширює зміст звичайного слова і сприяє художній вразливості. З. Фрейд, в свою чергу, співвідносив масову свідомість і символ з архаїчними структурами людської психіки, що переконує у їх універсальному характері. Згідно неофрейдистам, «вроджена» символіка дісталася людям від епохи розвитку мови і однакова за змістом у всіх народів, незважаючи на відмінність мов.

Узагалі-то, символ має низку властивостей, які роблять його невід’ємною умовою комунікації, а саме: 1) властивість символу в лако-

нічній формі передавати значні масиви інформації; 2) унаслідок тиражування в медіапросторі, ставати загальнозживаними; 3) встановлювати зв'язок між планом означуваного та планом означуючого в результаті консенсусу, на зразок домовленості між рекламодавцем та його цільовою аудиторією про спосіб прочитання знаків; 4) здатність до спрощення і адаптації інформації; 5) здатність символу включати реципієнта у вертикальний контекст культури й виступати його навігатором у сприйнятті текстів; 5) зв'язок з інтертекстуальністю комунікаційних повідомлень, що полягає у співвідношенні літературних творів за допомогою таких засобів, як цитата, центон, ремінісценція, алюзія, пародія, плагіат, стилізація, переспів тощо.

В «масовій культурі» не існує необхідності у послідовності та взаємозалежності потоку образів. Так, зокрема, при прослуховуванні популярної музики не потрібно уявної обробки інформації, оскільки вплив музики на почуття людини створюють асоціації. Тобто, спостерігається відокремлення емоційних елементів від морального, соціального та інформаційного контекстів. Тому можна беззаперечно стверджувати, що символи дедалі активніше стають умовою комунікації, а саме впливають на засоби, фрази, якими буде користуватися особа, моделі її поведінки та способи встановлення контакту, обмін думками та фактами.

Існує досить розгалужена система індустрії символічної масової культури, що включає в себе наступні підрозділи: засоби масової інформації (ЗМІ); систему організації та стимулювання масового попиту на продукцію (реклама на вулицях, у транспорті); індустрію здоров'я (формування іміджу здорового способу життя); індустрію дозвілля (туризм, популярна музика); міжнародну комп'ютерну мережу Internet; масову соціальну міфологію тощо.

Виявлення структурних закономірностей окремих об'єктів досягається шляхом виведення відмінностей між цими об'єктами як перетворень одне в одного конкретних варіантів єдиного абстрактного інваріанта. Новітні форми філософського структуралізму зберігли як «спадкову рису» – увагу до словесних, вербальних текстів, хоча його методи вже застосовані до всіх знакових систем в принципі. Структуралізм базується на переконанні в існуванні єдності усього суцього, універсальності його принципів, що сприяє розробці механізмів комунікації. Комунікація (з лат. – єдність, з'єднання), є консолідуючим елементом передачі життєвого досвіду від покоління до покоління та ін-

формації – від суспільства до суспільства. Засоби масової комунікації створюють символічну постмодерністську культуру – «симулятор» (у постмодернізмі – «симулякр»), який заміщує собою справжню дійсність. Запозичення ж західних символів для багатьох культур (серед них українська), що не мають можливості для інноваційного створення власних модерних витворів, виявляється найбільш простим способом задоволення потреби масових споживачів, зокрема, такої, що викликає сучасною індивідуалізацією, прагненням до більшої автономії, поведінкової мобільності особистості.

Лебедева Аліна
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ПСКЮ, 2 курс, 8 група*

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА КОНЦЕПЦІЯ ПЛАТОНА ПРО ПОКАРАННЯ ЯК ЗАСІБ ПЕРЕВИХОВАННЯ

У вирі сучасних подій для будь-якого суспільства є характерним використання певних норм та правил з метою врегулювання тих чи інших аспектів його життєдіяльності. Безумовно, метою такої регламентації є створення умов виживання, підтримання правопорядку, вирішення різного роду конфліктів тощо. Тобто людство на кожному етапі свого розвитку звертається до засобів соціального регулювання саме з метою досягнення певних суспільно-корисних і бажаних у певний історичний момент результатів. Ідентичні ідеї близько двох з половиною тисяч років тому були покладені в основу філософсько-правової концепції Платона про покарання в якості перевиховання.

Згідно з ч. 1 ст. 50 Кримінального кодексу України (ККУ) покаранням є захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. ККУ також вказує на спрямованість покарання. Так відповідно до ч. 2 коментованої статті покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так й іншими особами.

Центральне місце в концепції філософа посідає теза, яка наголошує, що жодне покарання за законом не має на меті завдати шкоду, а навпаки, застосовується для того, аби зробити стражденного (стражденим і хворим Платон вважав злочинця) кращим, ніж він був до покарання. Досліджуючи праці Платона щодо покарань за вчинений злочин, варто приділити особливу увагу принципу невідворотності покарання. Мислитель з цього приводу наполягає на тому, що «ніхто ніколи не повинен залишатися безкарним за будь-який вчинок». Покарання, за Платоном, має відповідати тяжкості скоєного. Це може бути наприклад грошова пеня, принизливі місця для стояння чи сидіння, палаючі удари, тюремне ув'язнення і навіть смертна кара. Однак, санкції в будь-якому разі мають бути справедливими та співрозмірними зі шкодою, що заподіюється об'єктам кримінально-правової охорони.

У своєму вченні Платон передбачає також можливість звільнення від кримінальної відповідальності (невинна помилка, вчинок по невіданню, незнанню), пом'якшуючі та обтяжуючі обставини (стан афекту, чуттєвого жадання). Невід'ємною частиною концепції Платона є розмежування судових установ. Перш за все, філософ вважає, що суди займаються діяльністю «владною і повчальною, роз'яснювальною і каральною». По-друге, мислитель вважає за доцільне існування двох видів судів: перший – для розгляду справ між приватними особами, куди може звертатися кожна людина, яка вважає себе ображеною іншою особою; якщо ж, на думку будь-якого громадянина порушенні інтереси суспільства, і він висловлює бажання прийти їм на допомогу, то призначається для цих випадків окремий суд. Ще одна гіпотеза Платона передбачає водночас надання суду виховного значення. Не тільки кримінальний закон, але і вся соціальна структура, саме призначення держави повинні як ніхто інший протистояти руйнівній стихії масового насильства, не допускати крайніх суперечностей між бідністю і багатством, розшарування суспільства на ворогуючі класи, партії-антагоністи тощо. І вже в такій обстановці вищу «божественну мудрість» законів, як зазначав філософ, має доповнювати мудра соціальна політика держави, яку піднято на вершину «царського мистецтва».

Отже, резюмуючи усе вищевикладене, варто визнати, що хоча суспільство і потребує оновленої концепції покарання, яка б відповідала реальним викликам сьогодення, доцільно робити екскурс у минуле і використовувати норми, запропоновані «великими» мислителями, які зробили значний внесок у вирішення поставленої проблеми.

Левкович Олег
Політехніка Краковська
імені Тодеуша Костюшки
Ф-т «Інженерія навколишнього
середовища»
5 курс, 1 група

СУЧАСНА ЕКОЛОГІЧНА КРИЗА ТА ПОШУК ШЛЯХІВ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Людська діяльність є тим каналом, за допомогою якого здійснюється постійний «обмін речовин» між людиною та природою. Будь-які зміни в характері, напрямках і масштабах людської діяльності закладені до основи змін стосунків суспільства і природи. Впровадження у виробництво найновіших досягнень науки і техніки, поява нових технологій, енергоджерел і матеріалів призвели до революційних змін у житті суспільства. Людина досягла висот сучасної цивілізації завдяки тому, що постійно змінювала природу відповідно до своїх цілей. Люди досягали мети, на яку розраховували, але одержували наслідки, яких не чекали. Якщо на ранніх стадіях розвитку світової цивілізації втручання людини в природу мало обмежені і, як правило, оборотні наслідки, то науково-технічна революція радикально трансформувала характер і масштаби суспільства і навколишнього середовища. Зростаючий обсяг суспільних потреб значно перевищує здатність природного середовища їх задовольнити. Людство має переглянути своє ставлення до природи, зрозуміти, що теза про невичерпність корисних копалин та про людину як царя природи є хибною. Це зумовлює *актуальність* дослідження співвідношення суспільства та природи.

В минулому використання людиною сил природи і її ресурсів мало переважно стихійний характер: людина брала у природи стільки, скільки дозволяли її власні виробничі сили. Але НТР поставила перед людиною нову проблему – проблему обмеженості природних ресурсів, можливого порушення динамічної рівноваги складаної системи, а отже необхідність дбайливого ставлення до неї. Новим умовам має відповідати й новий тип ставлення до природи – ставлення науково обґрунтованого регулювання, що охоплює як природні, так і соціальні процеси, що враховує характер і межі можливого впливу суспільства на природу з метою не тільки її

збереження, а й відновлення. Тепер стало зрозумілим, що вплив людини на природу повинне відбуватися не наперекір її законам, а на підставі їх пізнання.

Технократична цивілізація, звільняючи людину від влади природи, одночасно знову прив'язує її до неї, адже техніка створює нові потреби, потреби в певному технічно опосередкованому засобі задоволення самих потреб. Залежність людини від цивілізації виявляється також у вигляді проблем продовольства, сировини, енергії і інших так званих глобальних проблем. З'ясувалося, що ресурси можуть бути вичерпані, що цивілізація не маючи міцної опори, руйнуючи структуру біосфери, несе в собі моральну деградацію людини. Вчені вважають, що зростання числа душевних захворювань і самогубств у всьому світі пов'язане з насильством над навколишнім середовищем. Спілкування з природою у змозі зняти стреси, напруження, надихнути людину на творчість. Спілкування ж зі знівеченим середовищем пригноблює людину, збуджує руйнівні імпульси, шкодить фізичному і психічному здоров'ю.

Зараз вже ясно, що спосіб життя, який вимагає все більшої кількості ресурсів планети, які не відновлюються, безперспективний; що руйнування середовища тягне за собою деградацію людини, як фізичну, так і духовну, викликає безповоротні зміни в його генотипі. У зв'язку з цим, показовим є те, що антропоцентрична стратегія перетворення природного середовища, зміни окремих елементів природного оточення без урахування системної організації природи, призвели до змін ряду чинників, які в своїй сукупності знижують якість природного середовища, викликають необхідність все більшої витрати сил, коштів, ресурсів для їх нейтралізації.

Якщо в минулому природа сама справлялася зі негативними змінами навколишнього середовища, оскільки їх загальний обсяг не перевищував її здатності до самовідновлення, то зараз, вона вже не в змозі впоратися з наростаючими антропогенними перевантаженнями. У зв'язку з цим людство вимушено взяти на себе відповідальність за збереження природного середовища мешкання життєпридатним. Люди не можуть припинити змінювати природу, але можуть і повинні припинити змінювати її необдумано і безвідповідально, не враховуючи вимог екологічних законів. Тільки у випадку, якщо діяльність людей буде відповідати об'єктивним вимогам цих законів, а не йти всупереч їм, зміна природи людиною стане способом її збереження, а не руйнування.

ПРАВА ЛЮДИНИ VS. ПРАВА РОБОТІВ

Актуальність даної теми зумовлена тим, що штучний інтелект швидко розвивається поза нашою увагою і має потенціал перевищити людський уже впродовж наступних 40 років. Роботи почали ставати дедалі більш людиноподібними, і скоро їх буде дуже складно відрізнити від людей. На перший погляд, зазвичай не зовсім зрозуміло, навіщо роботам взагалі надавати якісь права і чому ця тема варта уваги. Але, судячи зі стрімкого розвитку штучного інтелекту, з'являється дедалі більше припущень, що роботи братимуть набагато більше участі в людському повсякденні, і це викликає чимало дискусій етичного та юридичного характеру: наприклад, чи дійсно необхідно бути людиною, щоб мати права.

Людина володіє набором прав і обов'язків у силу свого народження. Вищою цінністю вважається її життя, яке охороняється локальними та міжнародними правовими актами і захищене від зазіхань з боку інших. В той час як при створенні робота немає жодного наміру надати йому певних прав, він створений задля покращення та полегшення людського життя. Міжнародна правова спільнота на даний момент не приймає жодних законодавчих актів, які б охороняли роботів. Однак чому?

Можна припустити, що роботи не заслуговують на права доти, доки вони дійсно не стануть не відрізненими від людини. Керстін Даутенган зауважує з цього приводу: «Це складне й хитре питання, тому що коли ми думаємо про нашу власну особистість, ми думаємо про риси, які роблять нас за своєю суттю «людиною»: такі, як інстинкт, емоція і знання різниці між правильним і неправильним. Тут роботи за своєю механічною природою здаються виразно нелюдськими».

По-перше, людина є моральною істотою. Ми надаємо цінність будь-якому людському життю, незалежно від якостей конкретної людини. Наша моральність не передбачає можливості моральних покидьків або нижчих каст. Вона передбачає покарання, але воно здійснюється в рамках морального співтовариства і за його правилами. з цієї причини, наприклад, немає права бути жорстоким з жорстокою людиною. Її злочин проти морального закону не поставив її поза цим законом. Вона, як

і раніше, захищена заборонаю жорстокості – так само як і добра людина. Що ж до роботів, то Френсіс Фукуяма у своїй праці «Кінець історії та остання людина» говорить про те, що у них немає почуттів, розуміння моральності, в цьому їхня відмінність від людей. Люди розуміють поняття добра та зла, в той час як роботи керуються вбудованими механізмами.

Людина наділена свідомістю, волею, а також цілим набором характерних рис, які виділяють її на тлі собі подібних, вона розуміє свої дії та керує ними. Роботи ж діють відповідно до певного алгоритму, який встановлено ще на початку його створення і який може вийти з-під контролю у будь-який момент і спричинити шкоду людині. Однак чи здатен він нести відповідальність за це? Адже права завжди нерозривно пов'язані з обов'язками. Людина має певний перелік обов'язків, яких повинна дотримуватися. І головним є те, що вона несе відповідальність за свої вчинки. У свою чергу для роботів це є неможливим, адже вони не здатні до вільного вибору, а отже, вони не зможуть і понести відповідальність, адже по суті ними керує певний алгоритм.

Отже, розмова про надання особистих прав і обов'язків роботам в корені суперечить історії і духу європейського права, логіка якого зовсім не позбавлена сенсу. Відтак, роботи не можуть претендувати на жодні права передусім тому, що вони не наділені більшістю людських якостей. Насамкінець, роботам варто відмовити у правах хоча б для того, щоб не обмежити у такий спосіб права людини.

Лисенко Діана
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
ШКЮ, 1 курс, 13 група*

ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Політика і влада – системоутворюючі філософської концепції. На їх основі філософами були створені такі політичні інститути сучасного світу, як: демократія, поділ влади, громадянське суспільство та ін. Вироблення даного політичного інструментарію нерозривно пов'язане з філософськими категоріями справедливості, рівності та моралі. На-

буваючи нових вимірів, політика, як об'єктивне суспільне явище, детермінує зміни у дискурсі політичної філософії, які спонукають людську спільноту до переосмислення вищезазначених категорій. Суспільна актуальність такої діяльності зумовлена природним прагненням кожного індивіда жити в якнайкраще організованому суспільстві.

Серед науковців, які вже досліджували проблеми політичної філософії, слід виокремити Дж. Роулза, А. Макінтайра, М. Фрідена, Р. Нозіка та М. Волцера.

У своїй фундаментальній роботі «Теорія справедливості» Джон Роулз відродив значення політичної філософії. Від цієї впливової теорії соціального лібералізму, справедливості як чесності та справедливого розподілу благ бере свій початок безліч нових досліджень справедливого і ліберального суспільства. Джон Роулз бачить суспільство, як організацію вільних громадян, що мають рівні базові права та співпрацюють в рамках егалітарної економічної системи. Теоретизує над законним використанням політичної влади в демократії, та тим, як можна досягнути єдності між різноманітністю світоглядів. Роулз виділяв два найголовніших принципи: кожна особа повинна мати рівне право на найширшу загальну систему рівних базових свобод та характер соціальних та економічних нерівностей має бути таким, щоб вони сприяли якнайбільшій вигоді найменш успішних членів суспільства та були пов'язані з посадами і становищами, доступними кожному за умов чесної рівності можливостей.

Роберт Нозік у своїй книзі «Анархія, держава та утопія» стверджував, що повага прав особистості є ключовим стандартом оцінки дій держави, і тому єдиною законною державою є мінімальна держава, що обмежує свої функції до захисту прав до життя, свободи та власності. Мета такої спільноти – не нашкодити один одному. Також Нозік стверджує, що коли б світ був цілком справедливим, то єдиними людьми, які б мали право чимсь володіти, були б лише ті, які справедливо придбали своє майно на основі якогось справедливого акту.

Комунітарист Аласдер Макінтайр починає освоювати різні форми раціональної аргументації, які не претендують на універсальність, кажучи, що повна відмова від раціональності в свою чергу, також є хибною. В результаті, одною з основних ідей філософії Макінтайра є визнання краху раціональності як поля ведення моральних суперечок.

Майкл Фріден у своєму «Морфологічному аналізі лібералізму» зазначає, що лібералізм має складну серцевину, утворену багатьма концеп-

тами, серед яких: свобода, індивідуалізм, прогрес, раціональність, загальний інтерес, соціальність, і обмежена та відповідальна влада. Варто зауважити, що концепт свободи вважається незаперечним, розуміючи його або як відсутність зовнішнього примусу у формі дій інших людей, або як відсутність зовнішніх обмежень на шляху саморозвитку та самореалізації.

Таким чином, політична філософія порушує питання, які хоча і здаються на перший погляд риторичними, втім, одне з основних завдань демократичного суспільства – за допомогою політико-правового інструментарію спробувати дати на них конкретні відповіді, від яких буде залежати нормальне існування цього суспільства.

Ліщинська Вікторія
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 1 курс, 15 група*

АНТРОПОЛОГІЧНА КРИЗА В УМОВАХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ

Кожна епоха визначає свої пріоритети в філософській рефлексії, що виражають дух часу, проблеми і сумніви, пережиті суспільством і окремими його мислителями. Сьогодні однією з таких пріоритетних проблем, що привертають увагу представників багатьох гуманітарних і природничих наук, є проблема сучасної антропологічної кризи, що торкається самих глибин людського буття.

Під антропологічною кризою розуміють систему негативних тенденцій в житті сучасного суспільства, яка веде до негативних змін в самій людині, помітно знижуючи її особистісний потенціал. Антропологічна криза – це колізії людського світовідношення, що виявляють нездатність людини пристосуватися до нею ж створеного середовища; розбалансованість сутнісних властивостей людини (розуму, почуттів і волі); деградація певних здатностей людського організму, супроводжувана, зокрема, гіпотонією, зростаючим імунодефіцитом, переважанням так званого третього стану (немає хвороби, але немає і повного здоров'я); постійне нервово перенапруження; послаблення чутливості і пов'язане з цим збіднення духовності.

Масштаб і динамізм наростання фундаментальних суперечностей у всіх сферах життя людини сучасної епохи змушують констатувати, що саме сьогодні, вперше в історії декількох століть досить гостро стало питання про можливість виживання людини не тільки як біологічного виду, але й духовної істоти. Нинішня техногенна цивілізація, що характеризується особливим суб'єкт-об'єктним типом світосприймання, яке бере початок з епохи Реформації, перебуває в нестійкому стані, в точці біфуркації, якійсь межовій ситуації. Техногенна діяльність людства впродовж декількох століть якісно змінила як природне середовище, так і культурний простір сучасної людини. Міра, глибина, масштаб і спрямованість впливу технологій сучасного інформаційного суспільства на людину дозволяє говорити про результати їх динамічного розвитку. Та слід зазначити, що у сучасному суспільстві науково-технологічний розвиток значною мірою випереджає розвиток соціокультурних регуляторів, які перестали бути адекватними новим технічним можливостям людини.

Соціум і культура перебувають на різних еволюційних рівнях. Ця суперечність настільки загострилася, що перетворює проблему антропологічної кризи з філософсько-антропологічної на загальнокультурну, пов'язану не лише з осмисленням ознак і причин критичного стану сучасної техногенної цивілізації, але й пошуком універсальних стратегій цивілізаційного розвитку, при дотриманні яких, з'явиться вірогідна можливість запобігання назріваючої антропологічної кризи.

Криза суб'єктивності, проблема маніпулювання свідомістю і віртуалізація людини в умовах динамічного поширення та вдосконалення високих технологій необхідно розглядати як негативні наслідки науково-технічного розвитку. Не випадково в ході науково-технічного процесу на зміну ідеям сцієнтизму і техніцизму прийшли ідеї антисцієнтизму і антитехніцизму. Науково-технічний прогрес істотно змінив наше життя: змінив характер праці, спілкування, виховання, освіти, організації побуту, відпочинку і т.д. Він створив атмосферу комфорту, але одночасно саме він зробив людину заручником свого творіння – техніки. Ця проблема широко обговорюється в рамках філософії техніки.

Людина, перетворюючись «на заручника своєї техногенної діяльності», стає нездатною жити і розвиватися далі без техногенного середовища. Тепер вже сама людина повинна пристосовуватися до цього

середовища, до його власної логіки функціонування і законів подальшої еволюції. Ще Л. Мемфорд, який є одним з яскравих представників критики техніцизму, вбачав в техніці не просто механічні пристрої, а ще й владні організаційні детермінанти, які він називав «мега-машиною». По суті, вона являє собою тоталітарний тип управління, де техніка одночасно є і необхідним засобом, і кінцевим результатом, а людині відводиться роль обслуговуючого персоналу її технологічного апарату. Тобто «техногенна людина» стає так званим гвинтиком в «мега-машині» сучасного постіндустріального суспільства, що, по суті, призводить до нівелювання свободи людини, її творчої сутності.

Крім того, техніка впливає і на духовний світ людини, адже стає потужним джерелом раціоналізації мислення і всього духовного світу людини. Технологічний процес постіндустріального суспільства підпорядковує життя людини новій раціональності – тоталітарній раціональності техніки. Техніка змінює технологію мислення людини, алгоритмізує і стандартизує його, позбавляючи від непотрібних емоцій і поступово перетворюючи в об'єкт для маніпулювання. Уніфікується все життя людини, що орієнтується за допомогою масової культури (ще одного продукту технічного прогресу – засобу маніпулювання свідомістю мас в економічних і політичних цілях) на споживчий гедонізм, «інформаційну надреальність», байдужість до глибоких почуттів, традиційних духовних цінностей і моральних засад життя, на нові стандарти життя, нові техногенні цінності.

Отже, вражаючи досягнення науково-технічної революції, особливо в розвинутих країнах, є тільки засобом зробити пекло більш комфортним для проживання. Адже техніка вирішує проблеми, які ж сама створює. І серед цих проблем, на передній план висувається проблема антропологічної кризи людини, яка має планетарний масштаб. Для вирішення цієї проблеми антропологічної кризи людині необхідно передусім усвідомити негативні наслідки впливу людини на природу, соціум і культуру. Потужність і динамізм сучасного інформаційного простору, техніка технологій повинна контролюватися таким духовним явищем, як мораль. Про зміст і цілісність її повинна дбати сама людина, що опинилася в умовах світу, що змінюється. В цьому сенсі основною задачею сучасного людства є культурна еволюція, що передбачає вдосконалення людських якостей.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ ПРАВА ЗА СТАРОДАВНЬОЮ ФІЛОСОФСЬКО- ПРАВОВОЮ ДУМКОЮ

Справедливість є однією з цінностей, що відповідає суті права, яка захищає основні права та свободи людини і громадянина. Категорія справедливості з давніх часів і до сьогодні розглядається як найпоширеніший змістовний критерій дійсності позитивного права, його відповідності основним правам і свободам людини та є головним об'єктом дослідження правової аксіології. В історії розвитку людської цивілізації поняття справедливості мало різне змістове навантаження – етичне, соціальне, політичне, юридичне, зокрема використовувалося для закріплення логічного, морального та юридичного ставлення людини до дійсності та слугувало ідеологічним чинником для визначення соціально-політичних пріоритетів розвитку суспільства та держави.

Первинне розуміння справедливості можна знайти в міфологічних, де зі справедливістю ототожнюють богиню правосуддя, яка, маючи пов'язку на очах, повинна ставитися до всіх однаково, а терези в її руках відображають розуміння її рішення як зваженого і мудрого.

Античні мислителі широко досліджували цю категорію. Давньо китайський філософ Конфуцій також визначав міру справедливості залежно від попереднього діяння, вказуючи, що «Плати за зло по справедливості, а за добро плати добром».

Найвідоміший давньогрецький філософ Аристотель, крім рівномірності, до поняття справедливості додає ще законність: «Поняття «справедливість» означає в один і той же час як законне, так і рівномірне, а «несправедливість» – протизаконне й нерівне». Законність проявляється через дотримання закону, а справедливість через дотримання тільки справедливого закону, і вважає при цьому законним відмову від дотримання несправедливих законів. Тобто ототожнює закон і справедливість в ідеалі.

Продовжує і розширює їх погляди Епікур, вказуючи, що справедливість нікчемна без людських відносин, і отримує значення тільки через

дію, спілкування між людьми. «Справедливість, яка походить від природи, являє собою угоду про корисне – з метою не шкодити один одному й не зазнавати шкоди. Для кожного місця й часу є власна справедливість, власне природне уявлення про неї. Загальним для всіх мінливих «справедливостей» є те, що вони являють собою, по суті, угоди про загальну користь для учасників відносин». Своєю чергою, Епікур у формулу справедливості вносить чинник корисності для суспільства. Вона проявляється у задоволенні їх потреб.

Представник давньоримської філософії також визначав природне, а не людське походження права, яке повинно містити природню справедливість. Справедливість не дає змоги праву творити зло, порушувати принцип рівності та природній розподіл речей, природній світоустрій. Закони є справедливими та істинними якщо встановлюють рівність та відповідають природі.

Юридична наука здатна виробити особливе розуміння категорії справедливості, зважаючи на правову спадщину минулого.

Отже, можливо зробити висновки щодо античної філософської думки, які вплинули на розуміння справедливості у сучасний період: справедливість має природню, не людську природу; становить онтологічну основу закону та праву; вміщує критерій рівності для всіх та корисності для суспільних відносин; проявляється у дії та відносинах між людьми; становить основу людського існування та розвитку.

Лопошук Дар'я
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 16 група*

ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ І ОБҐРУНТУВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини, як і сама людина займають центральне місце і є пріоритетними щодо всіх інших прав. Основний принцип обґрунтування прав людини з антропологічних позицій виражається в такому: «людина як людина повинна мати право». Історичний процес завжди супроводжувався гострими соціальними битвами за права і свободи. Він показує, що кожному поколінню, потрібно знову і знову захищати права людини, що людство ще не досягло того рівня, коли не потрібно зусиль для охорони і захисту такої великої цінності, як свобода і права людини.

Першими, хто почав говорити про обмеження влади і надання свободи громадянам стали Марсилій Падуанський, Б. Спіноза, Ч. Чонсі. Свій внесок в створення теоретичних основ ідеї прав людини внесли Дж. Хемпден, Дж. Лільберн, Р. Вільямс, Дж. Мільтон, Дж. Мейхью, С. Пуффендорф, Дж. Уайз та інші. Одним з перших, хто в кінці XVII століття заговорив про права людини став англійський мислитель Джон Локк, котрий вважав, що всім з народження належить право на життя, на власність і свободу. Гарантами цих прав є тверді закони і поділ влади.

В системі загальнолюдських цінностей права людини домінують над іншими, вони виступають природними і невід'ємними і це робить їх особливими. До трактування прав людини підходить А. Суходольський і проводить аналіз природних прав людини, пояснює їх соціально-історичний характер і підтримує думку, що вони є «загальнолюдськими цінностями». Він вважає їх невід'ємними і називає ці права «універсальний засіб визначення рівня цивілізованості держави». Загальнолюдські цінності не є залежними від політичних, релігійних або національних поглядів, не походять від поглядів окремих людей, а існують в інтересах усіх та кожного. Автор також аналізує проблему зменшення ролі людського фактора через впровадження новітніх технологій. Він вважає, що лише перше місце в системі загальнолюдських цінностей повинно належати людській особистості, потім свободі, рівноправності і справедливості, а вершину ж цієї піраміди логічно віддати теорії прав людини і громадянина. Особливо наголошується на тому, що людська особистість – головна загальнолюдська цінність і повинна займати перше місце в системі цінностей. На думку Е. Кричек права людини, їх генезис – одна з «вічних» проблем соціально-культурного розвитку людства, яка пройшла через тисячоліття. Автор доводить, що історичний процес ніколи не проходив гладко, супроводжувався гострими соціальними битвами за права і свободи. Історія показує, що кожному поколінню, потрібно знову і знову захищати права людини, що людство ще не виявилось в ситуації, коли не потрібно зусиль для охорони і захисту прав людини. Будь-яке покоління відповідним чином відповідає на незмінний виклик історії, пов'язаний з відстоюванням такої великої цінності, як свобода і права людини. Н. Сатохіна у своїй статті доводить, що моральний авторитет прав людини сприяє їх реалізації, запобігає повному ігноруванню прав людини з причини несправедливості політичного режиму, корумпованості влади тощо. Практичне значення морального обґрунтування прав

людини полягає також у тому, що воно не лише підтримує авторитет відповідного юридичного права людини, а й допомагає правникам у тлумаченні такого права. Сатохіна бере за основу філософію Герберт Л. А. Гарта, котрий стверджує, що всі права зводяться до єдиного фундаментального права – «рівного права всіх людей на свободу». Генрі Шу розвиває ідею Гарта, зазначаючи, що крім індивідуальної свободи права людини передбачають також безпеку від насильства і мінімальні матеріальні умови існування.

Можна підбити підсумок словами Т. Джефферсона: «Ніщо не залишається незмінним, крім вроджених і невід’ємних прав людини».

Макарець Максим

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

Слідчо-криміналістичний інститут,

1 курс, 1 група

ДО ПРОБЛЕМИ КАТЕГОРІЙ «ЗЛОЧИН» ТА «ПОКАРАННЯ» КРИЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Головним пріоритетом сьогодення в нашій державі є формування консолідованого українського суспільства, створення єдиного гуманітарного простору та утвердження демократичного порядку в країні, тому нині у сфері наукових міжгалузевих та соціальних комунікативних стосунків однією з найбільш гострих та актуальних проблем стало апелювання такими поняттями як «злочин» та «покарання». Проблемна ситуація полягає у тому, що непоглиблення у суть цих категорій з філософської точки зору перешкоджає повноцінній правовій комунікативній діяльності, гармонізації простору наукових та соціальних взаємодій, а відтак консолідації суспільства й утвердженню демократичного порядку в країні. Окреслена ситуація спонукає до розв’язання проблеми філософського розгляду категорій «злочин» та «покарання» як таких, що систематично еволюціонують у суспільстві.

Ця тема особливо виразно прозвучала ще в античній філософії, зокрема в Арістотеля. Йдеться про міркування щодо вчинків, здійснених

за власною волею особи. Філософ вважав, що всі істоти у світі виконують прості дії, одна лиш людина здійснює вчинки і повинна відповідати за них.

Актуальними є роздуми Цицерона, хід міркувань якого був таким: «Якщо існує доля, то всі події, в тому числі і людські вчинки здійснюються за необхідністю, тобто в силу дії природніх зовнішніх причин, а відтак не є у владі людини». з цього випливає, що людина не вільна у своїх вчинках, а отже, не несе за них жодної відповідальності, себто не повинна підпадати під покарання за скоєні злочини. Але все ж таки він стверджував, що найголовніше залежить від особи, її власної волі.

Доцільно поставити запитання яке є першоосновою і підґрунтям поставленої проблеми: «А що ж наштовхує людину на певний злочин?». Адже, як усім нам відомо, будь-яка особа, яка скоїла злочинні дії, не залишається безкарною. І у цій ситуації не можна опускати той факт, що при ненастанні правової відповідальності, людина не буде покарана, оскільки ще на думку Іммануїла Канта покарання може бути двох видів: правове і природне.

Після розгляду вищезазначених думок, треба наголосити, що особливо актуальним аспектом злочинності в наші дні є її організований характер. Буквальне тлумачення терміну «організована злочинність» дозволяє віднести до цієї категорії будь-який злочин з елементами організації його підготовки та вчинення. Враховуючи сучасну специфіку цієї проблеми О. Литвин наголошував, що організована злочинність є формою соціальної патології.

Підсумовуючи вищезазначене можна стверджувати, що категорії «злочин» та «покарання» є складовими злочинності, яка у свою чергу є соціальним явищем, внутрішньою проблемою нашого суспільства, тому досліджуючи її крізь призму філософської рефлексії, ми отримаємо змогу створити науково обґрунтовану стратегію і тактику боротьби з цим соціальним злом. Боротьба зі злочинністю як явищем становиться особливо актуальною в умовах подальшого вирішення головних задач держави, реформування політичної системи суспільства в цілому і його кримінального законодавства зокрема.

КОНЦЕПТ «ЖИТТЄВОГО СВІТУ» У ТЕОРІЇ ЮРГЕНА ХАБЕРМАСА

Ю. Хабермас в аналізі теорії комунікативної взаємодії головну роль віддає поняттю «життєвий світ».

На думку філософа, життєвий світ виконує не лише функцію формування контексту (комунікативної дії). Одночасно це резервуар, з якого учасники комунікації черпають переконання, щоб в ситуації, коли виникають потреби у взаєморозумінні, запропонувати інтерпретації, придатні для досягнення консенсусу.

Життєвий світ стає ресурсом, що констатує процеси розуміння. «Ми можемо уявити собі життєвий світ, оскільки він залучений до розгляду як ресурс інтерпретації, як мовний організований запас первинних припущень, переваг, що відтворюються у вигляді культурної традиції», – зауважує філософ.

У комунікативній повсякденній практиці, стверджує Хабермас, не існує незнайомих ситуацій. Навіть нові ситуації спливають з життєвого світу. «За спинами» діючих суб'єктів завжди залишаються мова і культура. Тому їх зазвичай «омінають» коли описують ту чи іншу ситуацію.

Узята як функціональний аспект взаєморозуміння, комунікативна дія служить традиції й оновленню культурного знання; в аспекті координування дії вона служить соціальній інтеракції і формуванню солідарності; в аспекті соціалізації комунікативна дія служить створенню особистої ідентичності. Символічні структури життєвого світу відтворюють себе на шляху безперервного існування знання, що зберігає значущість на шляху стабілізації групової солідарності та залучення до дії «акторів» (дійових осіб), здатних до раціонального розрахунку.

Хабермас вважає, що процес відтворення – це процес приєднання нових ситуацій до існуючих станів життєвого світу, а саме «ситуацій в їх семантичному вимірі значень і змісту (культурних традицій), як і у вимірі соціального простору (соціально інтегрованих груп) та історичного часу (наступних один за одним поколінь)». Цим процесом культурного відтворення, соціальної інтеграції і соціалізації відповідають (як структурні компоненти життєвого світу) культура, суспільство і особа.

Хабермас розуміє суспільство на двох рівнях: по-перше, як життєвий світ, тобто символічне самовідтворення; по-друге, як «систему» дій, через яку суспільство виявляється перед стороннім спостерігачем. Суспільство має розглядатися одночасно і як система, і як життєвий світ. Система і життєвий світ – це два різні способи розуміння світу, що розділений на три частини: об'єктивний світ фактів, соціальний світ норм і суб'єктів, світ внутрішніх переживань.

Життєвий світ – це сукупність інтерпретацій, що належать всім трьом світам. Інтерпретація відбувається в якійсь конкретній ситуації – в уривку з життєвого світу, що виділяє з нього певні теми і цілі дій.

Головною проблемою і специфікою сучасності, за Хабермасом, є роз'єднання системи і життєвого світу, що виражається в процесі матеріалізації сучасних життєвих світів і все більшої їх провінціалізації. Життєвий світ стає надбанням приватного життя і випадає з соціальної системи, яка включає гроші і владу, незалежні від мови і комунікації середовища. Це означає ніщо інше, ніж поглинання життєвих світів іншими системами.

Марцофей Вікторія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ППКОЮ, 1 курс, 8 група*

ПРО ВИЩИЙ ПРИРОДНИЙ ІНСТИНКТ У ВЧЕННІ Г. СКОВОРОДИ

Сковорода не поділяє ідеалістичний оптимізм раннього Платона, зокрема, думку, що тіло перешкоджає душі бачити ідеальне, а тому потрібна відчуженість від тілесного. На думку Сковороди, душа, відмовившись від всього тілесного і чуттєвого, лише відкриє для себе свій внутрішній світ. А як центр цього світу душа пізнає свою спрямованість до Бога. Душа як розумна і вольова вільна особистість має центром своєї істоти спрямованість до Бога як Блага.

Максим Сповідник таку спрямованість називав основою природної волі слідом за Климентом Александрийським, Діадохом Фотикійським, Діонісієм Ареопажитом. Наявність цієї волі у Христа була ознакою реальності Його людства. Для Сковороди ця духовно-розумна воля до Блага-

Бога є інстинктом людського ества. Інстинктом, який треба відкрити і якому треба слідувати. Цей вищий інстинкт є вогнем любові тварі до Творця, устремлінням життя до Життя, розуму – до Першого Пізнаючого, волі – до Першого Бажаючого. Пізнати цю спрямованість у собі і є пізнати себе, пізнати справжню природу своєї душі. «Без природы, как без пути: чем далѣ успѣваешь, тѣм беспутнѣ заблуждаеш. Природа есть вѣчный источник охоты. Сия воля (по пословицѣ) есть пуше всякой неволи. Она побуждает к частому опыту. Опыт есть отец искуству, вѣдѣнью и привычкѣ. Отсюда родилися всѣ науки, и книги, и хитрости. Сия главная и единственная учительница вѣрно выучивает птицу лѣтать, а рыбу – плавать».

Можна сказати, що ця спрямованість є вищий духовний інстинкт, що лежить у підґрунті розуму та волі. Слідування цьому вищому інстинктові дає людині справжню свободу. Людина стає незалежною від обставин, пристрастей, від «світу». Сковорода повелів на своєму надгробку написати: «Світ ловив мене, але не спіймав». Ця свобода втечі єдиної душі до Єдиного Бога можлива завдяки простому послуху своїй внутрішній духовній природі реалізація цього інстинкту дає щастя. Людина покликана до цієї діяльності, мов птах до польоту. І саме щастя людини – у цьому польоті, у самій цій діяльності. Свобода не має іншої мети, ніж власне самої свободи.

Для звичайної людини життя є бурхливим морем, перебувати в якому – нещастя. Для людини, що виконує природне призначення, в цьому морі плавати – щастя, позаяк ця діяльність є природною, мов плавання для риби. Риба, коли пливе, не помічає всього цього бурхливого моря і не страшиться його. Вона пливе, поглинена діяльністю плавання. Згідно зі Сковородою, в цьому і є вища свобода – пройти через море життя, не помічаючи його, живучи Вищим Життям.

У цьому своєму вченні Сковорода близький до стоїцизму. Жити у світі, не помічаючи світу, не даючи пристрастям світу впливати себе, – ось свобода, ось ідеал, ось природне покликання людини. Слідування вищому духовному інстинкту дає змогу завжди стояти вище обставин життя, вище випадків у світі. Коли людина знає своє інстинктивне розумно-вольове устремління до Бога, то вона осягає також і духовний сенс Біблії, вільно проникаючи крізь букву до духу. Саме таке пізнання споглядальним розумом виявляється природним. Все вказує на Бога для чистого устремління розуму і волі, для не пов'язаного міркуваннями розуму, для люблячого серця, для вдячної Богові уяви.

Сковорода підкреслює, що покликання до духовного устремління до Бога є всезагальним, природним, так само, як для птахів – покликання літати. Всі люди вмирають, цього ще ніхто не уникнув, і тому сенс життя – не в самому земному існуванні, а в чомусь більшому. Тому єдино розумною і відповідною до природного покликання людини «спорідненою працею» є спрямованість до Бога. Ця спрямованість може бути проявлена за наявності внутрішньої відчуженості від марноти світу.

Маслій Владислава

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 4 курс, 7 група*

ЛІТЕРАТУРНО-ПРАВОВИЙ РУХ: ПРАВО «ЯК» ТА ПРАВО «В»

«Право та література» – напрям, що вивчає міждисциплінарний зв'язок між Правом як об'єктом вивчення юриспруденції та Літературою. Даний рух можна розглядати у двох аспектах: Право в літературі (*Law in literature*) та Право як література (*Law as literature*).

Law in literature розглядає літературу як незалежний, дещо суб'єктивний, погляд на право. Письменники часто зображують вплив певних правових ідей на суспільство. Ще на початку ХХ сторіччя американський юрист Джон Г. Вігмор, основоположник цього руху, склав один з найвідоміших рекомендованих списків літератури, що торкається юридичної тематики. У 1977 році цей список переробив і модернізував Річард Вайсберг у співавторстві з Карен Кретчсман. Вайсберг неодноразово наголошував на важливості художньої літератури для підготовки молодих юристів. Він бачить її приховану цінність у використанні її як способу обговорення правових тем та їх впливу на соціальні інститути.

Література в даному випадку є невичерпним джерелом тем та ситуацій, що в процесі пізнання права студентами-юристами слугує соціальною основою для практичного застосування сухої юридичної теорії. Наприклад, прочитавши певний твір до початку навчання в юридичному університеті та закінчивши його, у студентів формуються дві різні точки зору, що пов'язано з певною професійною деформацією та зміною світогляду. Так би мовити, крізь призму своїх знань юристи бачать світ як

своєрідну «Матрицю» – сукупність норм і регламентацій. Слід зауважити, що до даного напрямку, крім літератури, також можна віднести і кінематограф, який є логічним продовженням культурного розвитку та матеріальним відображенням художніх образів літератури.

Якщо з першим напрямком розібратися легко, то інший – *Law as literature* – більш дискусійний та важкий для розуміння. Він розглядає юридичні тексти – нормативно-правові акти, договори та навіть судові промови – з точки зору літературної критики та застосовує до них правила інтерпретації текстів, зокрема «нову критику» США та деконструкцію Жака Дерріда, тобто має справу з юридичною герменевтикою. Теорія інтерпретації у зв'язку із загальною теорією герменевтики стає одним з найпопулярніших предметів наукових дискусій у 70-х – 80-х роках ХХ століття.

Без сумніву, юридичний текст можна тлумачити по-різному, адже будь-яка інтерпретація є суб'єктивною. Саме тому в теорії права розрізняють «дух» та «букву» закону. «Дух» – це і є та сама інтерпретація юридичного тексту, яка буде відрізнятися залежно від обізнаності інтерпретатора та об'єктивних суспільних умов. Адже під час читання одного й того самого тексту образи, що виникатимуть у різних читачів, будуть відрізнятися. Те саме і з правовими нормами – юристи практики вміють трактувати норму права на свою користь. Але постає питання – чи правильним є така правова невизначеність?

Варто зауважити, що більшість юристів-літературознавців є прихильниками «меж» в інтерпретації. Відомий дослідник Річард Познер зазначає, що процес інтерпретації є природним та інтуїтивним, а перебільшення рефлексивності може спотворити розуміння.

Іншим аспектом напрямку *Law as literature* є використання юристами стилістичних правил побудови текстів, чого, на думку Познера, їм бракує. Мова законодавця часто створює складнощі в розумінні тексту. Закони і нормативно-правові акти прийнято вважати сухим юридичним матеріалом, що є важким для сприйняття людьми, далекими від юриспруденції, але правова природа та суть цих текстів, для нормального функціонування правової держави, мають бути відомі та зрозумілі кожному. При використанні стилістичних правил побудови речення та тексту можна зробити закони більш зрозумілими, а право – ближчим до суспільства.

Серед теоретиків даного напрямку існує також думка щодо позитивного «гуманізуючого» впливу літератури на право, що різко критикує

Познер. Адже недоцільно використовувати літературні прийоми при вирішенні правових питань.

Право – це складне явище, для розуміння якого замало досконало знати законодавство чи юридичну термінологію. Для досягнення професійних висот, юристи – як студенти, так і практики та теоретики – мають розглядати правові явища з різних сторін, використовуючи при цьому усі можливі засоби, зокрема й літературу.

Матвейчук Анастасія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКОЮ, 1 курс, 5 група*

ФІЛОСОФІЯ ДИТЯЧОГО ВИХОВАННЯ В ЯПОНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Зрозуміти характер дорослого представника певної культурної традиції, тим більше східної, значною мірою можливо, лише аналізуючи ту практику виховання дітей, яка притаманна цій культурі. У японській культурі дитинство і старість – це зони «вільної території». Процес соціалізації японців проходить через таку життєву криву лінію, яку можна зобразити у вигляді U-подібної дуги, форма якої є повністю протилежною життєвій кривій лінії європейців чи американців, де U-подібна дуга перевернута.

Сім'я як первинний осередок суспільства рішучим чином впливає на процес її соціалізації. У сім'ї дитина вбирає цінності відповідної культури. Більше того, сім'я відтворює соціальну психологію нації, бо кожна сім'я культивує свою, незмінну в головному, притаманну лише їй атмосферу сімейних відносин. Концепція сім'ї в Японії підкреслює безперервність сімейної лінії, згасання якої сприймається як страшне лихо. Преп'я для японців є невід'ємною частиною сьогодення. На глибоке переконання японців, благополуччя сім'ї залежить від того, наскільки віддано кожне покоління виконує ритуал ушанування своїх предків. Згідно з ученням Конфуція, існує три тисячі проступків, ступінь тяжкості яких підпадає під п'ять категорій, але найтяжчий проступок – це нешанобливість дітей щодо батьків.

У японській мові досі існує ходовий вираз: «поважати чоловіка і зневажати жінку» (яп. дансон джьохі). Ієрархія предків у сім'ї, де народилась

жінка, так само як і в сім'ї, куди її видадуть заміж, – це ієрархія предків-чоловіків. Буддизм учить, що жінка стоїть нижче за чоловіка. Щоб досягти стану нірвани, блаженства та вічного спокою, жінка повинна переродитись у чоловіка, тому виправданими є її страждання. Варто підкреслити, що ще в 1946 р. конституція Японії надала жінкам рівний статус із чоловіками й формально була засуджена патріархальна система сім'ї та було ліквідоване принизливе становище жінки в суспільстві. Звичайно, це зовсім не значило, що патріархальність японської сім'ї зійшла нанівець. Цього не могло трапитись через стійкість японської традиції.

Виховання дітей ведеться в Японії не на основі примусу або заборони, а на основі опіки. Замість заборон, дітей учать розмірковувати над тим, як до цього чи іншого вчинку поставляться інші люди.

Особливого значення японці надають семирічному віку дитини, бо саме в цьому віці вони починають підкреслювати різницю між дівчатками та хлопчиками. Перші три роки і хлопчики і дівчатка вчать разом, а вчитель поводить з ними так, ніби він їм рівня. Проте й у школі, і вдома все більше й більше уваги звертається на небезпеку потрапити дитині в «ганебну» ситуацію. Діти залишаються ще дуже малими, щоб відчутти сором, але їх необхідно вчити, як уникнути цього скрутного становища. Настанови мають частковий і ситуативний характер, і більшість із них стосуються таких, які ми звикли називати етикетом. Ці настанови вимагають від дитини підкорення її волі певним обов'язкам щодо сусідів, сім'ї, держави. Дитина повинна обмежувати себе за рахунок усвідомлення свого обов'язку. Поступово дитина переходить у статус боржника, якому потрібно себе вести вкрай обачно. Якщо вчитель повідомив, що хлопчик був неслухняним і неввічливим, то сім'я відвернеться від дитини. Із часом сім'я перетворюється в згуртованих обвинувачів. У більшості суспільств, яким притаманна розширена сім'я або якась інша відокремлена соціальна група, ця група згуртовується для захисту одного зі своїх членів, який був підданий критиці або агресії з боку представників іншої групи, за умови, що зберігається підтримка боку власної групи, і в цьому випадку людина може з упевненістю протистояти всьому іншому світові. Проте в Японії все виявляється навпаки: людина лише тоді впевнена в підтримці власної групи, коли її підтримують інші групи; якщо ж сторонні не підтримують або засуджують її, власна група відвертається від людини і є джерелом покарання до тих пір, поки інша група не зніме з цієї людини свій осуд. Отже, схвальна оцінка «зовнішнього світу» набуває такого значення, якого не має в жодному іншому суспільстві.

Із десяти років хлопчик знає, що таке гірі перед своїм іменем. Гірі – це загальнонаціональні норми, насамперед це соціально-психологічні утворення, які формуються в процесі спілкування. Отже, гірі – це й зобов'язання, і ритуал виконання зобов'язань, і зобов'язання подяки. У широкому сенсі гірі виявляється у відповідному спілкуванні вищого з нижчим, у взаєминах рівних людей, у ритуалах спілкування між сусідами. Той, хто поважає себе, прокладає шлях не між «добром» і «злом», а між власною «передбачливістю» й «непередбачливістю» й розчиняє особисті потреби в намірах колективу. Добрі люди – це ті, які «знають сором» і які нескінченно обачні.

Дівчата не проходять кодекс гірі перед ім'ям. Їхні життєві умови менш суперечливі, і це водночас не дає їм привілеї відкритого самоствердження. Їх завжди обділяють подарунками та увагою, при цьому життя маленької японської дівчинки є дивовижно вільним. Вона завжди одягнена в яскраво-червоний одяг, грається на вулиці з хлопчиками, б'ється з ними й часто-густо бере над ними гору. Уже з раннього дитинства дівчатка при звичаються до смиренності стосовно того факту, що хлопчики користуються перевагою й посиленою увагою серед дорослих, але при цьому дівчатка ніколи не забувають, що в дитинстві вони розділяли разом із хлопчиками привілейоване життя японських дітей.

Отже, головне завдання виховання – навчити вміння розуміти чужі принципи й нічим не виділятися у певній соціальній групі. Усе це разом із сильно розвинутим почуттям солідарності в сім'ї сприяє прищепленню дисциплінованості в японських дітей і водночас створює такі умови, які стримують розвиток індивідуалістичних і егоцентричних якостей особистості.

Матвейчук Анна
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮ, 1 курс, 5 група*

ФІЛОСОФСЬКІ ТА ЕТИЧНІ ПІДВАЛИНИ ПІВДЕННОКОРЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОСТІ

Корейське суспільство, побудоване за соціокультурною китайською моделлю, змушує індивіда відчувати свою цінність у ролі частинки величезного суспільного організму, у якому прописані ролі відносини,

що слугують керівництвом до моральної поведінки. Права індивіда інтерпретуються як частка його із суспільних прав. Суспільні цінності як складова соціокультурного механізму сучасного південнокорейського суспільства відображають синтез і розвиток різноманітних впливів, як традиційних, так і чужинських.

Буддизм учить корейців гуманності, милосердя, послуху і терпимості. Такі настанови простежуються в корейському менталітеті, який ґрунтується на вічних ідеалах людства: істині, любові й красі. Буддизм приніс до Кореї зацікавлення конкретною індивідуальністю і став важливим чинником соціальних відносин. Буддизм також вніс у корейську культуру духовність. Буддизм є релігією совісті, що передбачає контроль над свідомістю й ідеал святості.

Щоб зрозуміти світогляд і спосіб життя сучасного південнокорейського соціуму, слід звернутися до конфуціанства. Воно прийшло в Корею приблизно в IV ст. нашої ери одночасно з буддизмом. Після багатьох століть упровадження цієї доктрини корейці змінили свій спосіб мислення й відкинули звичаї й звички, пов'язані із цією релігійною системою. Так, з одного боку, корейці шанобливо ставляться до віку, цінують громадську стабільність й відчувають повагу до освіти й удосконалення. з іншого – у них існує певна ідеалізація минулого, жорстка соціальна ієрархія, а також абстрактна відчуженість, через яку вони воліють бачити світ не таким, яким він є, а таким, яким йому слід бути.

Деякою мірою на національний характер корейців вплинув і даосизм. Найбільш яскраво вплив даосизму проявляється в таких рисах національного характеру корейців, як гіпертрофоване прагнення до щастя, довголіття, в міцно затвердженому культі здоров'я.

Неоконфуціанство поєднало в собі соціальну етику класичної китайської філософії Конфуція і Менци з даоською та буддійською метафізикою. Одна з основних ідей доктрини була виражена тим, що інститути й практики ідеалу людської спільноти є вираженням непорушності принципів або законів, які управляють рухами космосу. Соціальна практика, як це визначено в конфуціанських мудреців, – це унікальна можливість для людини досягти духовної єдності з небесами.

Неоконфуціанство визначає формальні соціальні відносини на всіх рівнях суспільства. Соціальні відносини були задумані не з точки зору щастя або задоволення відповідних осіб, але з точки зору гармонійної інтеграції індивідів у колективне ціле, яке відображає гармонію природного порядку.

Складові суспільних цінностей південнокорейської соціальності відкривають важливі принципи, які впливають на відтворення соціальних цінностей: інхва, хьйо, синівська шанобливість.

Інхва – «мирна реакція», яка для Сходу вважається цінною. Відштовхуючись від конфуціанських переконань, термін «інхва» визначає підхід до гармонії. Іншими словами, «інхва» – це «мирна реакція», досить важлива для колективістського суспільства, де суттєвим консенсусом є «мир» для підтримки гармонії. Мир розумівся як принцип ненасильства і як відсутність війни, конфліктів, страждань. Спираючись на філософське вчення конфуціанства, східні люди завжди прагнули до миру, який вони вважали частиною гармонії та світогляду.

«Хьйо» – «повага». Кращою з усіх людських якостей в конфуціанстві вважалося «хе», термін, який українською перекладається: «синівська шанобливість» або «шанобливість до батьків». Саме поняття «батьки» й поняття «шанобливе ставлення» розрізняються в європейській і корейській культурах. Батьки вважаються «шановними персонами», які народили дітей і з любов'ю виховали, тому абсолютно природно відчувати по відношенню до них глибоку подяку. Це вважається корейцями проявом природних відносин, властивих усім нормальним людям.

Конфуцій учив, що немає більшого злочину, ніж нешанобливість до батьків. «Синівська шанобливість» здійснюється у двох системах координат: у сім'ї й у державі. Служіння кожного має починатися зі служіння своїм батькам. Служіння батькам переходить у служіння правителю й завершується встановленням свого місця в житті.

Правитель вважається «батьком і матір'ю», а держава є великою сім'єю, тому служіння правителю – це те саме, що й служіння батькам.

«Синівська шанобливість» як специфічний фактор соціокультурного механізму південнокорейського соціуму є універсальним регулятором відносин у суспільстві й визначає для кожного відповідні соціальні установки: 1) правитель любить підданих так, як він любить батьків, і керує народом на основі цієї любові; 2) простолюдин повинен добре працювати на землі, піклуючись про своє тіло й економно витрачаючи кошти, повинен забезпечувати своїх батьків. Поводитися належним чином по відношенню до батьків – значить проявляти синівську шанобливість.

Слід також зауважити, що в Південній Кореї сильна традиційна корейська мораль, згідно з якою в міжособистісних відносинах необхідно враховувати почуття іншого, ставитися до нього, виходячи з його соціального статусу, поважати його права й бути щирим у своїх намірах.

ІНДИВІДУАЛІЗОВАНЕ СУСПІЛЬСТВО: ПРОГРЕС ЧИ РЕГРЕС

Формування індивідуалізованого суспільства, індивідуалізація та самоідентифікація особистості в його межах є глобальними трендами, що набули сьогодні всеосяжного характеру, оскільки визначають зміни в основних сферах життя людини, формують якісно нову багатовимірну систему суспільних взаємин, пріоритетів та цінностей. Неоднозначний ефект явища індивідуалізації у основних вимірах соціального й індивідуального буття робить його досить актуальним. Метою даної роботи є аналіз індивідуалізованого суспільства, його основних складових, розгляд багатогранної природи, а також оцінка в аспекті негативних і позитивних його якостей в умовах глобалізаційних процесів. Проблема індивідуалізації суспільства і особистості набула докладного дослідження, зокрема, у працях таких зарубіжних теоретиків, як А. Колот, Е. Тоффлер, Л. Дюмон, Ф. Хайєк, З. Бауман.

Індивідуалізація постає як вищий рівень автономії індивіда, його свободи. Теоретичним, ідеологічним підґрунтям індивідуалізації як суспільного явища стають ліберальні теорії про людину, яка творить саму себе (self-made man). Британський соціолог З. Бауман визначає три основні ознаки індивідуалізованого суспільства: 1) втрата людиною контролю над більшістю значущих соціальних процесів; 2) зростаюча у зв'язку з цим невизначеність і прогресуюча незахищеність особистості перед неконтрольованими змінами; 3) прагнення людини відмовитися від досягнення перспективних цілей заради одержання негайних результатів, що в кінцевому рахунку дезінтегрує як соціальне, так і індивідуальне її життя.

При цьому індивідуалізація не є результатом вільного вибору людини, а скоріше її долею. Вона стає способом її самоствердження, але ніяк не самореалізації. Людина має відчуття свободи і значущості, але ця свобода є неповноцінною, оскільки передбачає в основному обов'язки і дуже примарні права. Установки ж суспільства є такими, що будь-яка невдача в житті апіорі є результатом помилок людини і її недостатньо

активної позиції: від хвороби до втрати роботи, а протиріччя, закладені в суспільстві, навіть не беруться у розрахунок. Людина зобов'язана бути самостійною особою, навіть якщо вона до цього не готова. З. Бауман підкреслює, що прямим наслідком індивідуалізації суспільства стає смерть ідеї громадянства. Усе більша кількість людей готова відмовитися від суспільних свобод у обмін на свободи індивідуальні. Інакше кажучи, якщо люди мають можливість одержувати гідну заробітну плату, мати пристойні житлові умови, якісні медичні послуги, подорожувати, насолоджуватися особистим життям, вони мають все менше бажання втручатись у суспільний простір, виявляти політичну активність, обстоювати свободу слова тощо. Отже, ідеться про те, що особистий простір розширюється у збиток суспільному. Подібні метаморфози сприяють розвитку споживацької філософії, жертвуючи розвиненою суспільною свідомістю.

Для індивідуалізованого суспільного життя характерною рисою є зростання нових вимірів прояву людської творчості, активності та персоніфікованих практик. Адже на сучасній стадії розвитку людства публічні інститути втратили гегемонію панування над людьми, так само як і держава. В основі індивідуалізації суб'єктів лежить їх економічна приватизація. Навіщо державі надирватися і вирішувати важкі громадські проблеми? Тому і зростає приватизація життя. Породжується низка найрізноманітніших практик, які доводиться виконувати індивідам, задля відчуття своєї умовної незалежності та «суспільної вагомості». У сучасному світі кожен відповідає сам за себе. Людині пропонується у своїх негараздах звинувачувати тільки себе, вирішувати свої проблеми самостійно, навіть ті, які не є наслідком її вчинків і дій. Ступінь індивідуалізації суспільства підвищився настільки, що інститути і держава в цілому, до головних функцій якої відноситься забезпечення порядку й безпеки громадян, перекладає свою відповідальність на своїх же громадян, кожен з яких намагається самостійно вирішити свої особисті проблеми. У такому суспільстві відбувається природний відбір – виживає найсильніший. Альтернативою зникнення соціальних норм стають економічні механізми і прагнення до прибутку. Прямим наслідком індивідуалізації стає поповнення виявів самотності, яка компенсується все активнішим затягуванням індивідів у віртуальний світ кібертовариства.

З іншого боку, з розвитком індивідуалізації особистості паралельно розвивається такий позитивний феномен, як розширення сфери індиві-

дуального вибору. Складовою розширення сфери вибору стають нові можливості, щодо визначення місця проживання і місця роботи, навчання, кваліфікації, сімейного, статевого, морального, релігійного й ідеологічного самовизначення. Безумовним плюсом індивідуалізації є зростаюча свобода, послаблення соціального контролю, уникнення жорстких групових нормативів, більш висока загальна інноваційність і раціональність поведінки тощо.

В результаті доходимо наступного висновку. Індивідуалізоване суспільство, з однієї сторони, створює середовище для розвитку та посилення становища окремих індивідів, але, водночас, закриває дороги слабкішим його акторам. Проте, не зважаючи на велику кількість негативу щодо окремих моментів індивідуалізованого суспільства, історія вже не раз доводила, що крайні позиції, однобічні парадигми, за яких існує примат одного над іншим, деформують соціальну архітектуру та суспільний устрій. Основне питання: чи реально задіяти такі ментальні схеми, форми соціальної організації та управлінські технології, які б забезпечили поєднання, узгодження індивідуалізму і колективізму, автономізації і солідарності, індивідуальних і суспільних інтересів. Іншими словами, чи реально подолати «негативний», «нездоровий» індивідуалізм? Напевно, за умов застосування наукового підходу, подолання стереотипів економічного мислення та панування крайніх перфекціоністських, комерційних переконань, проблема оптимізації симбіозу індивідуального і колективного може бути успішно вирішена.

Матус Ірина

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

Господарсько-правовий факультет,

1 курс, 1 група

СВОБОДА ЯК НАЙВИЩА ЦІННІСТЬ

Питання щодо людської свободи є досить актуальним для сучасного суспільства, адже вона не завжди була найвищою цінністю суспільства. Питанню свободи особистості має приділятися особлива увага, бо саме вона має виступати найважливішою характеристикою як для всього людства, так і для окремої людини.

Для людини володіння свободою є головною умовою її функціонування і розвитку в суспільстві. Саме завдяки свободі особистості вона набуває здатності не просто пристосовуватися до навколишньої дійсності, але й перетворювати її відповідно до поставлених цілей. Це питання, безперечно, турбувало філософів всіх часів, тому в історії філософії можна спостерігати дві взаємовиключні точки зору на поняття свободи. Одні філософи (наприклад, Спіноза, Гольбах, Гегель) зближують це поняття з поняттям необхідності; вони або заперечують наявність у свободі елемента випадковості, або применшують його значення. Своє крайнє вираження така точка зору отримала у Гольбаха. «Для людини, – писав він, – свобода є не що інше, як укладена в ньому самому необхідність». Більш того, Гольбах вважав, що людина не може бути в повному розумінні вільною, вона підпорядкована дії законів і, отже, знаходиться у владі необхідності. Отже, аналізуючи розуміння свободи Гольбаха, можна зазначити, що він пов'язував свободу з дією законів, що впливають на людину і таким чином змушують її підкорюватись цій дії.

Інші філософи, навпаки, протиставляють поняття свободи поняття необхідності і тим самим зближують його з поняттям випадковості. Американський філософ Герберт Дж. Мюллер пише: «Говорячи просто, людина вільна остільки, оскільки вона може за власним бажанням братися за справу або відмовлятися від неї, приймати власні рішення, відповідати «так» чи «ні» на будь-яке питання або наказ і, керуючись власним розумінням, визначати поняття боргу і гідної мети. Вона не вільна остільки, оскільки вона позбавлена можливості слідувати своїм схильностям, а в силу прямого примусу або через побоювання наслідків зобов'язана діяти всупереч власним бажанням, причому не грає ролі, йдуть ці бажання їй на користь чи на шкоду». Отже, за Мюллером, поняття свободи ототожнюється з можливістю робити вільний вибір без нав'язування думок інших людей.

Жодна філософська проблема, напевно, не мала настільки велике соціальне і політичне звучання в історії суспільства, як проблема свободи. Обійти цю проблему не можуть ні мораль, ні право, бо без визнання свободи особистості не може йти мова про її моральної та юридичної відповідальності за свої вчинки. Якщо люди не володіють свободою, а діють тільки в разі потреби, то питання про їх відповідальність за свою поведінку втрачає сенс.

Підсумовуючи все вищезазначене можна сказати, що розуміння свободи для кожної людини може бути різне, в залежності від того, чи ототожнює вона свободу з поняттям необхідності, чи ні.

ПРО ФЕНОМЕН ТОТАЛІТАРНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ: РАДЯНСЬКИЙ ДОСВІД ТА ВПЛИВ НА СЬОГОДЕННЯ

Історія свідчить, що чим нижче рівень правосвідомості народу, тим простіше ним керувати, оскільки в цьому випадку людина буде не дуже вимогливою щодо надання їй прав та свобод. Феномен підкорення народу владі у тоталітарних країнах можна пояснити економічними, політико-ідеологічними, правовими, пропагандистськими чинниками, а також тою особливою правосвідомістю, що цілеспрямовано формувалася, наприклад, радянською системою правового виховання.

Тоталітарне минуле негативно впливає на правосвідомість українського народу у сьогоденні, спричиняє певні особливості у сприйнятті таких цінностей як право, свобода, справедливість, рівність тощо.

Необхідно зазначити, що саме у сталінський період відбулось активне перекодування вже наявної патерналістської правосвідомості більшості населення з релігійно-самодержавницьких настанов на комуністично-державницькі орієнтири. Скажімо, особисті права-свободи й цивільно-публічні права визнаються соціалістичними лише остільки, оскільки вони надбудовуються над державною гарантією праці. Передбачається, що при необхідності (наявність і гострота якої визначаються державою) вони повинні взагалі поступатися на користь базисної можливості заробляти на життя працюю. При цьому зовсім втрачається розуміння того, що й історично, і логічно право на працю увінчує систему демократичних свобод, що воно є правом (а не просто формулою урядового милосердя) лише в тому випадку, якщо вже законодавчо забезпечено: з одного боку, можливість дійсно вільного розпорядження робочою силою як одним з видів приватної власності, а з другого боку – можливість звільнення тих, хто зневажає вимогами, пропонованими до технологічної кваліфікації. Перетворення права на працю у свого роду соціально-юридичний абсолют скоує сучасне виробництво предпролетарським жахом перед нещастями позаіндустріального животіння (існування за межами державного промислового сектора).

У цілому, можна сказати, що офіційна юриспруденція 30-х років ХХ сторіччя зводить предпролетарський нестаток у соціалістичну й

комуністичну чесноту. Пріоритети й переваги споконвічно неправомочної соціальної верстви, приреченої на петиційне вираження своїх домагань, перетворюються у відмітні критерії «нового», «історично вищого» права, що кидає виклик попередній демократичній традиції. Убогі нормативні подання, обумовлені жахливим становищем у виробництві самої нижчої й залежної категорії робітників, стають постулатом соціалістичної законодавчої практики. Тим самим вони не тільки літературно, не тільки ідеологічно, але й інституційно задаються всьому робітничому класу, всім трудящим. У радянській суспільній правосвідомості утверджується думка про те, що держава завжди права, а претензії на розширення особистих прав є проявом егоїзму та соціальної безвідповідальності. Фактично, у 20–30-х роках ХХ сторіччя у СРСР відбувається масштабна міфологізація суспільної свідомості (правосвідомості зокрема). В цей час активно міфологізується історія, революційні події 1917 року, громадянська війна, створюється культ особистості Сталіна, якого ЗМІ позиціонують як непогрішимого та найсправедливішого керівника.

Пропагандистсько-ідеологічна машина налаштовувала правосвідомість людини не на заможне сьогодення, а на «світле майбутнє», що не сприяло усвідомленню громадянином своїх прав у повному обсязі, а змушувало його праворозуміння лише до соціально-економічних гарантій.

Можна погодитись з думкою відомою дослідниці тоталітаризму Х. Арендт, яка стверджує, що при цьому політичному режимі спочатку відбувається руйнацій правосвідомості особистості – людина засвоює, що покарання має наставати не за те, що вона робить, а за те ким вона вважається іншими; потім руйнується моральна свідомість особистості – людина перестає відчувати межу між добром і злом. І, нарешті, від тортур і голоду руйнується її фізичне тіло. Таким чином, завдяки діяльності тоталітарної влади правосвідомість деформується, набуваючи тих рис, що вигідні діючому політичному режиму.

Правосвідомість «тоталітарного натовпу,» до якого можна віднести найбільш неосвічені, некваліфіковані соціальні верстви 20–30 рр. ХХ сторіччя у Радянському Союзі, стала підґрунтям для формування суспільної тоталітарної правосвідомості в цілому, яка мала наступні характеристики: низький рівень правових знань та правових очікувань; правове «самообмеження»: готовність і спроможність користуватися лише частиною проголошених прав, перш за все трудовими правами, нехтуючи при цьому загальними природними правами і свободами людини; петинцій-

ність та патерналізм: беззастережна підтримка всіх дій держави та не відстоювання, а прохання надати певні права, перш за все, право на працю; спрямованість свідомості у «світле майбутнє» та нехтування сьогоденням; підтримка та морально-правове виправдання репресивних дій держави щодо «ворогів народу»; правовий нігілізм та правовий інфантилізм; підміна правових, моральних норм класовою доцільністю; отождолення закону та права; розуміння права як караючої сили пролетарської держави.

Тоталітарна правосвідомість має патерналістський характер, є не активістською за змістом і сконцентрована на обов'язках громадянина перед державою. На жаль, деякі з перерахованих вище рис правосвідомості у різноманітних модифікаціях існують у сучасному українському суспільстві. Зокрема мова йде про такі риси: низький рівень правових знань та правових очікувань, правове «самообмеження» – готовність і спроможність користуватися лише частиною проголошених прав, правовий нігілізм та правовий інфантилізм.

Мельник Марія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
здобувачка кафедри філософії*

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасне українське суспільство вже впродовж більше, ніж двадцяти років характеризується як перехідне, еkleктичне, таке, що перебуває у стані трансформації. Цей процес, на наш погляд, затягнувся і набув загрозливих тенденцій. Він гальмує поступальний рух в напрямку побудови громадянського суспільства, соціальної, правової держави в Україні. Дане дослідження базується на філософських концепціях двох провідних вітчизняних науковців – Андрія Баумейстера й Назіпа Хамітова та їх авторській інтерпретації.

Н. Хамітов вважає, що Україна – це трагічна (на сьогодні) зустріч Сходу й Заходу. Для вітчизняного суспільства потрібно утвердити нові цінності, оскільки більшість з нас перебуває у стані зневіри через те, що

старі радянські цінності та ідеали втратили свою актуальність і значущість, а нові, європейські, ще не прижилися і набули лише декларативного характеру. Ми солідарні з такою позицією автора і, на наше переконання, такі цінності повинні базуватись як на західноєвропейському раціоналізмі, так і на східноєвропейській душевності, емоційності, сердечності (що співзвучне з ідеями кардіоцентризму Г. Сковороди). Такими цінностями Н. Хамітов вважає любов, свободу, братерство, співтворчість й діалог.

В свою чергу, А. Баумейстер називає сучасне українське суспільство суспільством тотальної недовіри, суспільством, позбавленим співпереживання. Так, кожен українець, на наш погляд, живе у своєму мікросвіті й через зубожілість та постійний пошук засобів для існування, вкрай рідко здатен «чути» і «бачити» іншого. Ми все рідше керуємось кантівським категоричним імперативом: «Дій так, щоби завжди ставитися до людей і до себе також як до мети і ніколи – лише як до засобу».

За словами А. Баумейстера, співпереживання для українців – це наука, ще не пройдена. В середині ми ще не солідарні, не чуємо болю ближніх, не вміємо співпереживати. Українці ворожі не тільки до влади, а й до кожного іншого. Рідкісні винятки – це Майдан, діяльність волонтерів. Однак нині відгомін Революції Гідності, на жаль, все більше заглушається банальним «як вижити?», волонтери все менше отримують підтримки з боку громадськості, вбивства на Сході перетворились у статистичні дані, які ми щодня чуємо з екранів телевізорів. Хоча, на нашу думку, така байдужість споконвіку не властива українцям. Згадати лише славнозвісне побратимство, допомогу нужденним та вдовам часів Київської Русі та Козаччини. Виною цього, мабуть, є століття поневолення нашого народу, насадження чужої ідеології та цінностей, цілеспрямована політика винищення українського й українців. Сьогодні до вищеозначеного додалися маніпулятивні технології, широко розповсюджені мас-медіа, гібридна війна тощо.

А. Баумейстер вважає, що головною цінністю для нашого суспільства повинна стати достойна самореалізація людини, адже століттями особистість у нашій державі кидали під колеса соціальних систем в ім'я «світлого майбутнього». У Європі особистість – головна цінність, ядро соціальної системи. Західному світу властива синергія самореалізованих особистостей, що є серцевиною громадянського суспільства, яке контролює державу. За словами філософа, нам конче необхідне ідеаль-

не підгрунтя, бо без нього ми рухатимемось «в сліпу», однак воно має спиратись на реальні потенції, наявне, на нинішній стан, оскільки інакше може перетворитися на утопію, як було з комунізмом.

Як бачимо, роздуми Н. Хамітова та А. Баумейстера якнайкраще характеризують сучасний стан українського соціуму, а їх ідеї щодо утвердження нових цінностей сприятимуть подальшій трансформації громадянського суспільства.

Меньшиков Ілля
*Український державний університет
залізничного транспорту
факультет «Інформаційно-керуючі
системи та технології»(АТЗ),
4 курс, група І-ШАс*

МОЛОДІЖНИЙ ЕКСТРЕМІЗМ ЯК ОДНА ІЗ ЗАГРОЗ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Нині екстремізм у всіх своїх проявах став однією з основних загроз внутрішньої безпеки багатьох країн світу. Екстремізм має чимало різних форм прояву, однак, одним з найнебезпечніших є молодіжний екстремізм. Саме молодь частіше скоює агресивні злочини. Негативне ставлення до представників тієї чи іншої національної, расової, релігійної групи, яка під впливом пропаганди екстремістських ідей, а також на підставі власного життєвого досвіду сприяє участі молоді в екстремістській діяльності. Найчастіше до молодіжного екстремізму також тією чи іншою мірою причетні дорослі, котрих молодь прагне наслідувати.

Молодь є великою соціальною групою, що має свої специфічні соціальні та психологічні риси, наявність яких визначається віком і тим, що їх соціально-економічне, суспільно-політичне становище, їх духовний світ перебувають у стані становлення.

Серед основних причин зростання екстремізму серед молоді: соціальна нерівність, бажання самоствердитися у світі дорослих, недостатня соціальна зрілість, порівняно невисокий соціальний статус, недостатній професійний і життєвий досвід, несформованість або обмеженість інтересів.

Молодь завжди була підвладна радикальним настроям. Через свій вік навіть у спокійні в політичному й економічному аспектах часи кількість радикально налаштованих людей серед молоді завжди більша, ніж серед решти населення. Молоді властива психологія максималізму і наслідування, що в умовах гострої соціальної кризи є ґрунтом для агресивності й екстремізму.

Розвиток політичного екстремізму молоді становить особливу небезпеку, оскільки це пов'язано з розвитком «анормативних» настанов у свідомості молодого покоління, що впливає на цінності, кращі зразки поведінки, тобто зі становленням відповідної соціальної та політичної культури.

На жаль, формування першого покоління сучасної України відбувалося в умовах негативної соціально-економічної ситуації 90-х років ХХ століття, що створило передумови маргіналізації значної частини молоді, дев'яці її поведінки, включаючи й екстремізм. Усе частіше до екстремістських рухів долучаються молоді люди у віці 15–25 років. Молодь частіше скоює агресивні злочини.

Також слід зазначити, що нині в Україні немає ефективних методів ресоціалізації молодих людей, залучених до екстремістської діяльності. Тому доцільно використовувати профілактичні заходи, спрямовані на недопущення залучення молоді до діяльності екстремістських груп. Необхідно регулярно проводити профілактичні бесіди серед учасників об'єднань (угруповань) з роз'ясненням усіх негативних наслідків проявів екстремізму. Слід також приділити увагу підвищенню соціальної компетентності молоді: правовій грамотності, громадянській активності, освіти.

Дії екстремістських груп та організацій істотно знижують престиж держави й авторитет її компетентних органів серед світової спільноти.

Таким чином, актуальність проблеми екстремізму в молодіжному середовищі України визначається не тільки його небезпекою для громадського порядку, а й тим, що означене явище має властивість переходити в серйозніші злочини: тероризм, убивство, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, масові заворушення. Підхід до вирішення проблеми екстремізму повинен бути комплексним, спрямованим на його припинення не тільки кримінально-правовими, а й запобіжно-профілактичними методами. Одними тільки кримінально-правовими заборонами викоринити екстремізм не можна. Тому попередження екстремізму через використання всіх державних структур і громадських об'єднань має стати одним з основних напрямів роботи в цій сфері.

АНОНІМНІСТЬ СУБ'ЄКТА В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ

Духовна слабкість, моральна нестабільність, страх відповідальності давно обумовлювали різні форми «втечі людини від свободи». Не є виключенням і сучасна особистість, адже практична можливість реалізації анонімності суб'єкта успішно забезпечена сьогодні рівнем розвитку інноваційних технологій. Метою даного дослідження є визначення соціального й морального явища анонімності суб'єкта як проблеми його ідентифікації у глобалізованому світі, а також аналіз особливостей його анонімного буття у віртуальному просторі сучасної культури. Дана проблема набуває подальшої актуальності, зокрема, в результаті зростання не тільки позитивних, але й негативних наслідків усунення особистості, формалізації її присутності у символічному полі культури. Дане питання вивчали багато зарубіжних і вітчизняних теоретиків, зокрема В. Слободян, Дж. Сулер, О. Онищук, П. Сухорольський, Ш. Теркл, К. Янг, А. Войкунський, Є. Горний, К. Манро тощо.

Як зазначає В. Слободян, нині людина живе у двох світах: реальному і віртуальному. У мережі, вона потрапляє в інший світ, в якому «грає» за своїми законами. Головним правилом існування в Інтернеті є індивідуалізм. Це можна пояснити тим, що, будучи одним із багатьох користувачів певної спільноти в Інтернеті, особа є її непотворною часткою. На підтвердження цього можна привести приклади існування безлічі блогів та сторінок у соціальних мережах, які мають свого власника, свій стиль та характерні ознаки. Особа вимушена постійно шукати нові способи самовираження та самоідентифікації. з часом віртуальне життя починає відігравати роль реального. Дослідники пояснюють більш розкуту та вільну поведінку особи в мережі терміном «ефект розторможування», який досить тісно пов'язаний з анонімністю. з одного боку, люди розповідають особисті речі, показують свої емоції, переживання та страхи (з метою самопізнання та особистісного розвитку). з іншого – звертаються до тих аспектів Інтернету, до яких би не звернулися в реальному житті – так виникають насилля, грубість, жорстокість та злість. Дане звертання спрямоване на задоволення своїх потреб та бажань. Існує багато чинни-

ків, що зумовлюють це. Дж. Сулер виділив їх певну кількість і зазначив, що комусь достатньо лише декількох з них, а для когось саме їх сукупність спричиняє даний ефект.

Перший із чинників – дисоціативна анонімність. Слово «anonymus» вказує на те, що можна обійтися без імені (хоча б реального). Людина ідентифікує себе за допомогою аватарок (картинок) та нікнеймів (прізвищ). Таким чином, інші люди навіть не мають уявлення, ким насправді є цей користувач, адже знають лише інформацію, надану особою. Дисоціація – психічний процес, який відноситься до захисних механізмів психіки. У кіберпросторі дисоціація характеризується тим, що людина певним чином не пов’язує дії, що вчинені у мережі, із реальним життям. Зважаючи на це, можна зробити висновок, що користувач не несе відповідальності.

Другим чинником є те, що в Інтернеті всі користувачі є рівними. Пов’язати це можна з тим, що особа сама обирає інформацію, яку необхідно знати іншим користувачам про неї. Якщо у віртуальному житті соціальний статус невідомий, то немає станової, расової, гендерної диференціації, а сторони є рівними за своїми правами. Ця система дієва, тому що відсутні авторитети, перед якими зазвичай нелегко висловити свою справжню думку через страх бути засудженим.

Іншим фактором є розуміння людиною істинного «Я». Особа виражає ті емоції, почуття та переживання, які вона відчуває у реальному житті, але не може їх висловити. У кіберпросторі є більше можливостей висловлювати власну думку та виражати справжнє «Я», яке у повсякденному житті ретельно приховується. В електронному світі існують так звані новоязи. Термін виник як позначення «нової мови» у романі Джорджа Оруела «1984». Адже з розвитком технологій зазнала розвитку й мова. Виникають новоязи – певний інетрнетсленг, який часто-густо починають використовувати в реальному житті. Новоязи – це гібридна форма мови, утворена поєднанням письмового та усного мовлення з домінуванням останнього. Інтернет-мова сприяє розвитку неосвіченості молодого покоління. Вона сприяє маскуванню незнання у сфері граматики, пунктуації, орфографії, лексики. Це також є одним із способів залишатися анонімним у мережі Інтернет.

Анонімне використання мережі сприяє такій течії, як «пірацтво». Проте водночас вона є гарантом недоторканності особистих даних користувачів. Анонімність в Інтернеті є одним із основних формальних прав людини, адже шифрування особистих даних не забороняється, хоча

й існує безліч можливостей встановити особу. Інше питання, як можливість залишитися невідомим впливає на свідомість та поведінку людини.

Як підсумок слід зазначити, переважна частина дослідників схиляється до думки, що феномен анонімності не несе позитивних наслідків для соціалізації людини, її морального та емоційного розвитку. Привабливість анонімного статусу пов'язана з такими чинниками, як формальна рівність учасників інтернет-дискурсу, уникнення загрози бути покараним за свої діяння у комунікативному просторі, відсутність особистого контакту, можливість створити в уяві співрозмовника бажаний власний образ, обмеживши достовірну інформацію про себе, позбавленість особистої відповідальності за віртуальну активність тощо. Окрім того, розвиток технологій призводить до серйозних деформацій у суспільстві та державі в цілому, сприяє занепаду культури спілкування, традицій та мови.

Мітько Михайло

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 4 група*

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ЮРИДИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Філософське осмислення поняття «система міжнародних юридичних прав людини» звертається до їхнього першоджерела: концепції прав людини. Наразі немає одного єдиного варіанта відповіді на питання, як розуміти цю концепцію, але можна сказати, що вона розвивалася історично й набула сучасної форми вже після Другої світової війни.

Система міжнародних юридичних прав людини є цінним засобом позитивного впливу на окремі держави, врегулювання міжнародних відносин. Загалом, наявність такої системи може привести до багатьох позитивних моментів. По-перше, у наш час демократизації суспільства, міжнародні юридичні права людини за допомогою міжнародних організацій можуть давати поштовх розвитку внутрішньодержавного законодавства окремих країн, спрямоване на розширення прав і свобод населення. По-друге, система міжнародних юридичних прав людини може

допомогти державам, де права населення є обмеженими через якісь надзвичайні ситуації, шляхом надання правової допомоги національним судам, які б в подальшому, за їхньою допомогою, нівелювали ці проблеми. По-третє, міжнародні юридичні права людини можуть допомогти підвищити легітимність держави, надаючи ресурси для покращення захисту прав населення, його інформування щодо своїх прав і свобод. По-четверте, така система може стати свого роду поштовхом для подальшого розвитку міжнародного гуманітарного права. Наприклад, за сприянням міжнародних неурядових організацій нещодавно був розширений список воєнних злочинів, тепер включаючи масове згвалтування, яке вже давно вважалося порушенням існуючих на той час міжнародних юридичних прав людини. По-п'яте, система міжнародних юридичних прав людини може вирішити питання з уразливими моментами: проблема осіб без громадянства, дійсно глобальних проблем, коли окремі держави не в змозі самотійно впоратися з ними. Така система є універсальною по відношенню до людей та держав, за її допомогою можливе спільне врегулювання проблем, шляхом створення єдиного механізму, на основі однієї правової бази.

Наступним пунктом щодо переваги наявності системи міжнародних юридичних прав людини є те, що вона може обґрунтувати існуючий міжнародний порядок. Тоді держави мали такі права, які негативно впливали на населення цих країн, а саме: право країни на свій розсуд розпоряджатися ресурсами, її привілеї при кредитуванні, її право частково чи повністю обмежувати процеси міграції. На противагу всім цим недемократичним правам й існує система міжнародних юридичних прав людини, яка покликана звести нанівець негативний вплив цих прав на населення окремих країн, на міжнародний порядок в цілому. Реалізація своєї політики, яка спрямована на подолання усіх наслідків цих прав здійснюється через міжнародні організації, такі як ЄСПЛ, МВФ, ООН та інших. Але в основному, така політика здійснюється на рівні окремих країн через національну судову систему чи національні неурядові організації, граючи при цьому роль «координаційного центру», який спрямовує їхню діяльність у правове та демократичне русло.

Отже, сучасна система міжнародних юридичних прав людини є засобом обґрунтування багатьох галузей міжнародних відносин, яка базується на законодавстві як окремих країн, так і на загальній правовій системі; вона здатна вирішити більшість міжнародних та національних проблем, маючи величезні ресурси. Водночас для цього вона потребує

підтримки з боку міжнародної спільноти країн як учасників міжнародних відносин, які повинні дотримуватися примату такої системи для покращення власних правових систем, у свою чергу скеровуючи спільні зусилля до покращення самої цієї системи.

Морозова Альона

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Міжнародно-правовий факультет,
1 курс, 3 група*

ПРАВОВИЙ СТАТУС РОБОТІВ

У наші дні робототехніка вийшла на передову наукового прогресу. Тому й проблема правового регулювання відповідних відносин стає украй актуальною. Робототехніка – прикладна наука, що займається розробкою автоматизованих технічних систем, а робот – це автоматичний пристрій, призначений для здійснення різного роду операцій для виробництва, який діє за заздалегідь закладеною програмою. Протягом кількох десятиліть штучний інтелект може перевершити інтелектуальні можливості людини. Якщо не продумати все належним чином, це стане викликом для здатності людства контролювати своє власне творіння – отже, і для його здатності розпоряджатися своєю долею та забезпечити виживання виду. Необхідність управління розумними машинами очевидна. Проте перш ніж приймати будь-які закони, які регулювали б дії роботів, потрібно вирішити питання: робот – це фізична чи юридична особа і, взагалі, чи можна робота називати особою? Чи можна до робота застосовувати термін “особистість”?

Я вважаю, що робота не можна називати особистістю, адже особистістю в специфічному сенсі цього слова є тільки людина, у якої є свої позиції, своє яскраво виражене свідоме ставлення до життя, світогляд, до якого вона прийшла у результаті великої свідомої роботи. Така людина не просто виділяється в тому враженні, яке вона справляє на іншого; вона сама свідомо виділяє себе з навколишнього світу. У вищих своїх проявах це передбачає певну самостійність думки, небанальність почуття, силу волі, якусь зібраність і внутрішню пристрасність. Особистість – це не істота, яка просто вросла в середовище; особистістю є лише

людина, здатна виділити себе зі свого оточення для того, щоб по-новому, суто вибірково зв'язатися з ним. Особистістю є лише людина, яка ставиться певним чином до навколишнього, свідомо встановлює це своє ставлення так, що воно виявляється у всій її суті. Тому роботів не можна називати особистостями, бо вони не вміють усвідомлювати своє існування, не можуть розуміти свої можливості та місце в світі, робот навіть не може сам по собі мислити, без допомоги інших.

Та чи можна робота вважати особою? Адже поняття «особа» та «особистість» не збігаються. Поняття «особистість» характеризує особу як члена того чи іншого суспільства або спільноти. Особа – це загальне поняття для фізичної особи та юридичної особи. Обидва суб'єкти права є носіями прав, обов'язків та в цілому правоздатності. То якою ж особою є робот?

Роботів не можна називати фізичними особами, бо фізична особа – це людина як учасник правових відносин, а не машина. Тому доцільно роботам надати статус юридичних осіб – організації, суб'єкта права, здатного від свого імені набувати майнових і особистих немайнових прав і нести відповідальність, але, на мій погляд, якщо робот (або програма) досить складний, йому можна дати статус корпорації – правової форми бізнесу, що відрізняється і відокремлена від конкретних осіб, які нею володіють. Ці визнані урядом юридичні особи можуть купувати ресурси, володіти активами, виробляти і продавати продукцію, платити податки або подавати в суд, незалежно від їх творців. Відповідно, творці робота матимуть статус директорів корпорацій. «Електронна особа», таким чином, може бути поєднанням суб'єкта та об'єкта права.

Мурадлі Наміг Ідріс оглі
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
4 факультет, 1 курс, 1 група*

СВОБОДА ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ЗМІСТ ЛЮДСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ

Homo sapiens завжди був одним із найбільш важливих для філософської науки об'єктів дослідження. Поняття «людина» диференціюється як біологічний вид та як особистість. У процесі свого розвитку людство

стало біосоціальним за характером і тому кожна людська особа отримала ряд персоніфікуючих ознак однією з яких і є свобода. Актуальність обраної теми дослідження зумовлена необхідністю філософського осмислення свободи як основоположної складової змісту людської особистості.

Значення ключового для нас терміну свободи є багатоаспектним. На побутовому рівні її частіше за все розуміють як або наявність великої кількості часу, або як можливість вільно діяти в умовах соціуму. В окремих колах сутність вказаної категорії викривляється внаслідок підміни поняття «особа», розуміння свободи як абсолютну міру вседозволеності.

Вираження «свобода» знаходиться у двох виразах. По-перше, свобода є станом, що має процедурний характер – вільна людина є свobodною не сама по собі, а в ході своїх дій. По-друге, свобода не є і не може бути абсолютною, оскільки вона завжди відносна. Із об'єктивної точки зору, свобода не може бути всеохоплюючою, принаймні через одночасну дію свободи інших. Навпаки, із позиції суб'єктивізму – загальна свобода не може існувати через різне розуміння її сутності окремими людьми.

Осмислюючи свободу як елемент особистості людини, особистість через наявність ряду персоніфікуючих психо-емоційних ознак стала індивідуальністю. Через це не всі люди є особистостями, хоча всі особистості належать до роду людського. Як наслідок – ми не народжуємося індивідуальними, а набуваємо унікальних ознак у процесі свого внутрішнього розвитку та контакту з зовнішнім світом.

Переконуючись у тому, що свобода двояко впливає на людську особу, перетворює її на особистість. Із одного боку, людина з більшою ймовірністю може розкрити свій внутрішній потенціал, коли в її родині панує свобода – батьки дають їй вибір. Із іншого боку свобода як складова вже зрілого життя є першоосновою для необмеженого саморозвитку. Із цього випливає, що особистість виникає під дією свободи і з її допомогою розвивається та досягає своїх усталених характеристик.

Вплив свободи на людину може бути як конструктивним, так і деструктивним. Людина необмежена у своїх діях може як досягти будь-яких вершин, розвинувши природні здібності, так і деградувати або заподіяти шкоду іншим. Тут варто звернути увагу на філософію вибору і філософію відповідальності. Перше означає, що можливість кожного обирати й чим ширший обсяг вибору, тим більша свобода. Друге стосується відповідальності за власний вибір.

Саме відповідальність розмежовує поняття свободи й уседозволеності. Розумна свобода завжди враховує обов'язок відповідати за самостійно прийняте рішення й обов'язок рахуватися зі свободою інших. Таким чином, свобода є однією з найважливіших основ особистості. Людина, завдяки власній свободі, стає індивідуумом, яка є унікальною суспільною одиницею. Але як і будь-яке явище свобода не повинна бути перебільшеною. Тільки правило золотой середини між суспільними та особистими інтересами дозволить виховати зрілу розвинену особистість. Сукупність таких особистостей у свою чергу може потенційно створити стабільне, здатне для розвитку суспільство. На базі такого суспільства може зародитися по-справжньому правова держава.

Мухомедьянов Владислав

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 1 курс 1 група*

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ

Темою Світового конгресу IVR, що проводився у 2017 році у Лісабоні було «Мир заснований на правах людини». На конгресі було відзначено, що права людини були співвіднесені з миром та процвітанням. Як ми знаємо тип та рівень визнання та захисту прав людини значно відрізняється в різних країнах.

Права людини – це комплекс природних і непорушних свобод і юридичних можливостей, обумовлених фактом існування людини в цивілізованому світі. Права людини мають природну сутність і є невід'ємними від індивіда.

Багато країн намагаються визнати права людини через свої конституції, статuti чи міжнародні договори, але питання виникають тоді, коли права, що захищаються на практиці, різняться від тих що повинні бути захищені насправді.

Конституція колишнього Радянського Союзу вимагала широкого спектру захисту прав людини, хоча для більшості громадян цієї країни реальний захист таких прав був відсутнім. з іншого боку, права людини

мають своєрідний характер, якщо їх статус не визначений у тих правових системах, де їх навіть не підтримують звичайні позитивні джерела – відсутність конституційної захищеності, договори та конвенції, які не підписані, а також відсутність захисту в законодавчих або судових рішеннях.

Хотів би розглянути низку питань, що стосуються взаємозв'язку прав людини та моралі, статусу прав людини як закону та взаємозв'язку закону та моралі.

У чому ж полягає взаємозв'язок прав людини та моралі? Це питання є традиційним в юридичній філософії. Права людини були відомими в попередні часи як «природні права» – тобто це моральні права, які мають всі люди за своїм статусом «людина». Взаємовідносини прав людини та юридичних прав складні з огляду на невизначеність протягом аналізу. Дехто вважає їх моральними правами проти держави, які мають об'єктивний статус, незалежно від ступеню їх визнання та поваги в юридичній та політичній практиці. Інші розглядають їх як практику та переконання, що засновані на діях конкретних спільнот у певний час.

Амартія Сен чудово стверджував, що голодування не відбувається в демократичних країнах – країнах, які захищають основні громадянські права щодо представництва, участі у політичному житті та голосуванні. Сен також заявив, що ідея «Вічного миру», що походить від Імануїла Канта полягає у захисті урядом групи громадянських прав і прав людини.

Що ж стосується того чи можна визнавати моральні норми частиною закону. Відповідь на це питання дає Джон Фініс. Він стверджував, що моральні норми що застосовуються сьогодні і в минулому є нормами «вищого права», які повинні застосовуватися усюди і в усі часи як джерело аргументації та судження «відповідно до закону»

Права людини відображають нашу моральну позицію як людини, претензії, які ми маємо проти урядів та інших людей. Суспільства, які поважають права людини, швидше за все, будуть процвітаючими і матимуть мир. Сфера, в якій права людини визнаються на папері – через законодавчі зобов'язання, конституційні положення, договірні зобов'язання чи міжнародні конвенції, значно різняться від місця до місця. І, звичайно, визнання права на папері, як ми добре знаємо, не гарантує, що вони будуть повністю визнані та захищені на практиці.

Все це має вирішальне значення для правового реформування та для людей загалом і вчених-юристів зокрема.

РОЗВИТОК ВЗАЄМОВІДНОСИН ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА В ІСТОРИКО- ФІЛОСОФСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Проблема взаємодії суспільства з державою завжди перебувала в центрі філософської і політичної думки. Адже становлення громадянського суспільства безпосередньо пов'язане з розвитком демократії, ринкової економіки та становленням правової держави.

Ідея «громадянського суспільства» знаходить своє наукове обґрунтування в працях філософів стародавнього світу, середньовіччя та епосі Нового часу і було пов'язане з іменами Платона, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, В. фон Гумбольдта, І. Канта, Г. Гегеля, К. Маркса.

Сама ідея громадянського суспільства бере початок у Стародавній Греції та античному Римі. Платон розподілив кожне суспільство на три класи, а демократію вважав найгіршою формою правління тому, що вона породжує тиранію із свавіллям та насиллям.

Філософ Середньовіччя Аврелій Августин виправдовував існування майнової нерівності в суспільстві, пояснюючи її неминучим явищем соціального життя. Один із найвидатніших мислителів епохи Відродження Ніколо Макіавеллі у своїх роботах дійшов висновку, що держава прагне підірвати будь-яку діяльність суспільства, щоб самій самоствердитися.

з початком XVII століття поняття «громадянське суспільство» включало в себе такі важливі елементи, як договір, облік та реалізація інтересів громадян. Ідеї громадянського суспільства розвивались у концепціях суспільного договору. Видатними представниками теорії суспільного договору були філософи епохи Просвітництва: Томас Гоббс, Джон Локк, і Жан-Жак Руссо. Т. Гоббс визначає суспільство, яке організоване в державу, умовою захисту людини. Дж. Локк розвивав думку, що держава створюється завдяки суспільному договору. Дж. Локк яскраво описує ситуацію, коли люди вдаються до революції і знищують короля або уряди. Причиною цього він називає невиконання суспільного договору між державою та владою. Жан-Жак Руссо вважав гро-

мадянське суспільство антитезою держави. У своїх працях мислитель яскраво описує проблему нерівності, яка, на його думку, породила класи. Що в подальшому призвело до створення урядів, головною метою яких став захист майна тих, хто їх очолював. Тому функції влади він зводить до захисту інтересів заможної меншості, що призводить до закріплення соціальної нерівності.

Найчіткіше провів розподіл між державою і громадським суспільством В. фон Гумбольдт. Він доходить висновку, що діяльність держави повинна переслідувати мету задоволення інтересів і потреб людини. І. Кант визначив громадське суспільство сукупністю відносин між вільними громадянами, а найвищою метою держави визначив забезпечення умов для розвитку усього людського роду. Громадянське суспільство з його законами, за Ш.-Л. Монтеск'є, виступає гарантом захисту від свавілля і диктатури правителів. Для німецького філософа Г. В. Гегеля громадянське суспільство – це передусім система потреб, що заснована на приватній власності і загальній формальній рівності людей, яке може виникнути на досить високому етапі розвитку людства. К. Маркс у своїх працях дійшов висновку, що вивчення держави необхідно здійснювати через аналіз громадянського суспільства. За його словами, родина і громадянське суспільство складають передумови держави.

Отже, громадянське суспільство, яке виникає на певному етапі суспільного розвитку і пов'язане з історично минулими формами являє собою систему забезпечення життєдіяльності політичної, економічної, соціокультурної і духовної сфери; воно є силою, яка постійно складає разом з державою єдність. В межах громадянського суспільства неминуче зростає значення особи в людині, яка перетворюється з підданого в громадянина.

Нестеренко Ірина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮУ, 1 курс, 3 група*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВОВІДНОСИН

Штучний інтелект набуває дедалі більшого значення, поширює свою дію майже на всі сфери діяльності суспільства. Тому в ХХІ ст. постало

питання, чи можуть роботи бути суб'єктами правовідносин поряд з людьми на однакових засадах і до яких наслідків це призведе?

Людина як суб'єкт правовідносин має суб'єктивні права, юридичні обов'язки, а також усвідомлює юридичні наслідки власних дій. Але питання: чим зумовлена можливість людини мати права, яка їх природа, що означає категорія «суб'єкт правовідносин» – до сих пір залишаються центральною проблемою багатьох дискусій.

Теорія представляє суб'єкта правовідносин як абстрактну фікцію і нехтує при цьому поняттям «особистість», однак дана позиція є помилковою, що пов'язано з природою прав людини. Існує декілька версій щодо можливостей людини набути права, які пов'язані з такими категоріями як «автономія особистості», «свобода», «гідність», «біологічна природа», але даний перелік не є вичерпним.

З автономією особистості пов'язують здатність людини до автономних дій, які базуються на раціональному мисленні, можливості самостійно приймати рішення, а тому і встановлювати закони, на відміну від законів природи, створених незалежно від волі людини.

Іноді можливість людини мати права пов'язують зі свободою: дії, вибору, волі. У даному контексті свобода як атрибут існування, який супроводжує людину протягом усього життя, знищує межі поведінки і одночасно встановлює їх, говорячи про те, що свобода одного закінчується там, де починається свобода іншого.

Ще одним фактором, який впливає на наявність прав людини, часто вважають гідність, яка є однією з найголовніших, невідчужуваних цінностей людини і охороняється законом. Окрім того, почуття власної гідності зумовлює поведінку людини, оцінку нею власної цінності, впевненість в тому, що наявність прав є обов'язковим фактором існування.

Що стосується біологічної природи людини, то важко віднайти причинно-наслідковий зв'язок між нею і правами людини, так як навряд чи вийде пояснити необхідність мати права відмінністю набору хромосом від рослини чи тварини.

Але чи можна застосувати дані версії походження прав людини, щоб обґрунтувати необхідність надання цих прав штучному інтелекту? Чи здатний штучний інтелект свідомо реалізовувати права і виконувати обов'язки відповідно до норм права, а також понести відповідальність у разі необхідності?

Слід звернути увагу на те, що важливими ознаками суб'єкта правовідносин є наявність волевиявлення, наміру вчинити певні дії, з яких

впливають відповідні наслідки, і усвідомлення цих наслідків. Тому варто запитати, чи мають роботи наміри, якщо так, то які і в чому вони проявляються, а також чи усвідомлюють вони наслідки вчинених дій. Роботу притаманні декілька важливих ознак людини як суб'єкта правовідносин, але ці ознаки є видозміненими, що пов'язано з різницею між природним і штучним інтелектом, так як програмне забезпечення не може передбачити всі можливі життєві ситуації та алгоритми дій в результаті їх настання. Отже, робот має деякі підстави для реалізації суб'єктивних прав, але звідси постає питання, чи необхідно надавати роботу ці права, а також можливість і здатність їх реалізовувати.

Штучний інтелект має важливе значення для людства, але утвердження його як суб'єкта правовідносин пов'язане з певними ризиками, так як результат цього процесу залишається невідомим. До того ж, можливість використання переваг штучного інтелекту поки що не потребує, щоб штучний інтелект обов'язково виступав як суб'єкт правовідносин. Однак те, що наразі немає гострої потреби в реалізації цієї ідеї, не виключає того, що така потреба виникне найближчим часом. А тому актуальність досліджень у цій сфері буде тільки зростати.

Нетребченко Юлія

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

Слідчо-криміналістичний інститут,

1 курс, 2 група

МЕЖІ ЛЮДСЬКОГО У КАТЕГОРІЇ «ЛЮДИНА» КРИЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Людина не була б людиною, якби обмежувалася наявними умовами буття та життєдіяльності і не прагнула б вийти за їх межі. Усі філософські питання, як стверджував Кант, зводяться до одного: «Що є людина?» Не одне тисячоліття філософи шукають відповіді на це питання, оформлюючи результати своїх старань в гіпотези, концепції, теорії.

Визначення меж людського у сучасній філософії не втрачає своєї актуальності, адже те, як ми усвідомлюємо себе сьогодні, впливає на формування шляхів подальшого розвитку усього людства. Проблема людини знайшла своє відображення у наукових доробках багатьох на-

уковців, таких як М. Шелер, А. Гелен, Д. Чалмерс, Дж. Серль, Д. Деннет, Р. Нозік, Е. Кассіер, Е. Фромм та інші.

Зокрема, М. Шелер, один з засновників філософської антропології, у своїй роботі «Місце людини в космосі» намагався дослідити проблему меж людського. Він наголошує на сутнісній ознаці людини. Цією сутністю, на його думку є Дух. Філософ визначає Дух як єдине буття, яке не може стати предметом, він є чиста актуальність, що здатна чинити опір життєвому пориву.

Дослідження меж людського у категорії «людина» актуалізує створення штучного інтелекту. Така можливість ставить перед нами питання: чим розуміння комп'ютера відрізняється від людського? На це питання намагається відповісти американський філософ Джон Серль у своїй статті «Свідомість, мозок і наука» за допомогою мисленнєвого експерименту «китайська кімната». І робить висновки: програми не є сутністю розуму і їх наявності недостатньо для наявності розуму; той спосіб, за допомогою якого людський мозок насправді породжує ментальні явища, не може зводитися лише до виконання комп'ютерної програми.

Д. Деннет у своїй праці «Де я?» висуває ідею, що необов'язково там, де знаходиться мозок, живе душа. Він порівнює вірогідності місцезнаходження свідомості людини. Він визначає певне абстрактне місцезнаходження свідомості людини – точку зору. Філософ не розкриває поняття «точка зору», проте говорить, що її зміст не є переконаннями чи думками окремої людини.

Е. Кассіер визначав людину як *homo symbolicus* – людина символічна, тобто істота, що створює символи, найголовнішим з яких є слово. Слово дає людині можливість спілкуватися з іншими людьми, що робить набагато ефективнішими процеси розуміння і практичного використання реального світу. Цю концепцію він намагається обґрунтувати в своїй статті «Досвід про людину. Введення у філософію людської культури». Кассіер висуває ідею, що символ – це ключ до природи людини. Символ виступає як маркер реальності мови і культури, в якій можна жити і вмирати, можна замислюватися або засмучуватися.

Німецький філософ Е. Фромм у філософському доробку «Людина для себе» наголошує на тому, що людина – не чистий аркуш паперу, на якому культура може писати свій текст; вона – істота, заряджена енергією і структурована певним чином, істота, яка, адаптуючись, реагує специфічним і встановленим чином на зовнішні умови.

Отже, межі людського виходять за рамки тваринного і комп'ютерного світів. Людина не обмежується лише фізичною оболонкою, ментальними процесами. Вона є єдиним буттям, що здатне розширити межі свого існування.

Нечитайло Юрій

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 1 курс, 15 група*

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ М. ДРАГОМАНОВА. ЛІБЕРАЛЬНА ІДЕЯ В УКРАЇНІ

Ліберальні ідеї в Україні другої половини ХІХ століття не мали такого розвитку як в країнах Західної Європи. Повільне сприйняття ідей лібералізму українською інтелігенцією та українським суспільством обумовлювалося наявністю авторитарного типу політичного режиму в Україні, жорстоким придушенням проявів національного руху.

Сучасна соціальна філософія вирізняє спроби рецепції лібералізму в Україні. Одна з них була пов'язана з намаганням відомого українського публіциста, історика, філософа М. Драгоманова перенести західні ліберальні ідеї в українське середовище.

Аналіз філософських засад світогляду М. Драгоманова є важливим, адже завдяки ньому можна повніше охарактеризувати внесок мислителя у розвиток української філософської та суспільно-політичної думки. Розглядом та дослідженням цього питання займалися: А. Хруцький, Я. Лозинська, С. Єсельчик, В. Горленко, К. Чехович, І. Лисяк-Рудницький. Особливої уваги заслуговують ідеї федералізму та проблеми реформування суспільства.

По-перше, М. Драгоманов вважає федералізм чимось більшим ніж просто раціональним проектом устрою держави. Драгоманівське розуміння федералізму проявляється прагненням до визволення, вільного розвитку людини, людської спільноти й нації як такої. За ці думки М. Драгоманов піддавався критиці як зі сторони прихильників незалежності, так і з боку марксистів-інтернаціоналістів. Перші були переконані, що він не розумів потреби в політичній незалежності України, а його федералізм є замахом на ідею державної незалежності. А другі звинувачува-

ли його в самостійництві та сепаратизмі. Але політичні реалії сучасної Європи дедалі частіше змушують нас визнати правоту М. Драгоманова. Адже, як і передбачав мислитель, Західна Європа першою зробила крок до вільної європейської федерації (за приклад можна взяти ЄС) та досягла значного рівня розвитку.

По-друге, філософ обґрунтовував можливість побудови правового суспільства тільки шляхом поступових перетворень. Тому, він вбачав основним завданням, яке стоїть перед українським народом – програмна перебудова соціуму. М. Драгоманов сформулював ідею формування держави на засадах політичної свободи, як цілісної системи визначальних положень: права людини і громадянина; недоторканність особи, життя, приватного листування, національності (мови); свобода совісті, друку, об'єднань, носіння зброї, вибору житла і занять; право пред'явлення позову до посадових осіб, відомств, чиновників у разі вчинення ними незаконних дій. Усі зазначені положення знайшли своє відображення у конституційному проекті М. Драгоманова «Вольний Союз – Вільна Спілка. Проект заснування Статуту українського суспільства».

Окремої уваги заслуговують питання моральності та співвідношення мети і засобів її досягнення. Необхідно зазначити, що представники західної ліберальної думки не приділяли достатньої уваги методам боротьби за ліберальні цінності. Тому саме М. Драгоманов зробив значний внесок у популяризацію етичних засад політичної діяльності. Його думка про те, що політика вимагає чистих рук, була палко підтримана значною частиною представників ліберального руху.

М. Драгоманов виступає як активний і оригінальний політичний мислитель. Його ідеї становлять інтерес для наступних поколінь не тільки з історичної точки зору, а й з філософсько-правової.

Нікітенко Валерія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКОЮУ, 1 курс, 4 група*

ДИЛЕМА «МИР VS. СПРАВЕДЛИВІСТЬ»

Дилема «мир vs. справедливість» – одна з найгостріших проблем сучасного світу, який умовно поділено на території, що вже досягли

стійкого миру, безпеки та добробуту, і ті, що потрапили в нескінченний циклічний конфлікт та страждають від насилля. Але без миру, справедливості, забезпечення прав людини не можна сподіватися на стабільний розвиток.

У наш час – час постійних міждержавних або внутрішньодержавних конфліктів – особливо гостро постає проблема переходу, так званого «приспосовання», суспільства від війни, політичного диктаторського режиму чи інших факторів потрясіння населення до унормованого, стабільного життя. Ідею відновлення справедливості традиційно пов'язують з правосуддям перехідного періоду. Умовно транзитивний період можна визначити як шлях від «пункту підправлення» (збройний конфлікт, диктатура, громадянська війна та ін.) до «пункту прибуття» (ліберальна забезпечена держава).

Саме справедливість як уособлення правосуддя і мир дають змогу дійти до «пункту прибуття» правосуддя перехідного періоду, але конфлікт між цими поняттями утворює одну з головних дилем транзитивного правосуддя – дилему «мир vs. справедливість». Вирішити її покликана концепція справедливості, орієнтована на взаємне визнання і примирення, яка втілюється в правосудді перехідного періоду як відновлювальне правосуддя.

Ось тут і виникає головна проблема: примирення з десятиліттями порушень потребує набагато більше часу, ніж декілька років, і набагато більше дій, ніж проголошення правди, бо не завжди можна одночасно досягти і миру, і справедливості; часто проголошений «мир» не несе за собою встановлення справедливості, і навпаки. Прикладом спроби вирішення дилеми «мир vs. справедливість» є Комісія правди і примирення (1995-2002 рр.) у Південній Африці, що вирішувала питання перехідного правосуддя та створювалась задля єдності народу й примирення як способу подолання внутрішньодержавних соціальних конфліктів (дискримінація, тортури, гніт, вбивства). Ця Комісія отримала широкі слідчі повноваження, але унікальність її досвіду полягала в тому, що вона отримала повноважень щодо надання індивідуальної амністії у випадках політично-мотивованих злочинів. Тобто Комісія виконувала не тільки слідчі, а й судові функції. Вперше в світі подібний орган отримав можливість надавати індивідуальну амністію, а не широку амністію для більшості. Комісія отримала більше 7 тисяч клопотань про амністію, а у підсумку лише близько тисячі отримало повну амністію. При цьому Комісія правди і примирення надала перевагу меті примирення перед метою відновлен-

ня каральної справедливості. Незважаючи на достатньо неоднозначні оцінки діяльності Комісії, її унікальний досвід залишається вкрай цінним прикладом для країн всього світу. Хоча примирення не входило до основних завдань Комісії, однак саме ця мета спрямовувала її діяльність, що було виражено у формулі «Правда – шлях до примирення».

Отже, дилема «мир vs. справедливість» безпосередньо пов'язана з проблемами постконфліктного суспільства, у якому слід передусім не протиставляти ці поняття, а навпаки лише синтезувати, бо саме в поєднанні миру та справедливості хотілось би бачити сутність соціальних змін, адже в досягненні справедливості закладено ціль та сутність суспільного розвитку, а в досягненні миру – гарант стабільності суспільної структури. Без справедливості не може бути й забезпечення та підтримки миру та безпеки, і як наслідок гармонії, згоди та поваги в суспільстві, гідного рівня життя для всіх, соціального прогресу. Саме в справедливому вирішенні міждержавних конфліктів та незгод лежить «золотий ключ» до успішних позитивних змін в суспільстві та подолання тероризму, національного гніту й корупції.

Ничипоренко Катерина

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

Слідчо-криміналістичний інститут,

1 курс, 1 група

ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА ЕВТАНАЗІЇ

Сучасний світ сповнений страждань і болю. Сучасні захворювання, дуже часто невиліковні, роблять життя людей нестерпними, позбавляючи людину сенсу життя, і даючи сильніше спонукання до смерті. Навіть сучасний стрімкий розвиток медицини не завжди дає можливість зберегти життя людини або полегшити її біль.

У світлі цієї ситуації проблема евтаназії має актуальне значення. Протягом останніх двадцяти років евтаназія була предметом багатьох суперечок. Лікарі, вчені, політики та представники різних конфесій обговорюють можливість легітимізації евтаназії. Різні країни висловлюють різні думки стосовно цього питання і або дозволяють, або забороняють дану процедуру.

Проти евтаназії виступав батько медицини – Гіппократ. У його «Клятві» прямо зазначено – «...я не дам нікому просити у мене смертельного засобу і не покажу шляху до здійснення подібного задуму». Однак, його сучасники: Платон, Сократ і Арістотель, навпаки, вважали, що умертвіння слабких, нежиттєздатних і безнадійних шляхом «легкої смерті» – природно і корисно. До речі і сам Сократ закінчив свій життєвий шлях випивши цикуту.

Вперше термін «евтаназія» був ужитий англійським філософом Френсісом Беконом в роботі «Про гідність та примноження наук». В даній праці Ф. Бекон говорить, що обов'язок лікаря полягає не тільки у відновленні здоров'я, але і в полегшенні страждань, що заподіюються хворобою, коли вже немає ніякої надії на порятунок і вже сама евтаназія є щастям.

На мою думку, евтаназія повинна бути законною, але тільки для тих, хто стикається з жахливими обставинами в своєму житті, такими як: невиліковні хвороби, психічні захворювання. Дуже часто ця процедура є єдиним способом зняття болю у пацієнта. Чи людина дійсно залишається невблаганною до прохань хворих людей позбавити їх від нестерпних страждань? Оскільки кожна людина має право жити гідно, вона також має право померти з гідністю.

Особисто я вважаю, що ніхто не може відчувати біль інших людей, тому не можна судити, чи може людина жити з цим чи ні. Крім того, людина створена для життя, і у всіх нас є інстинкт самозбереження, тільки люди, які доведені до відчаю своєю хворобою можуть вимагати смерті, і це їхнє право. Потрібно зрозуміти, як жахливо жити, усвідомлюючи майбутню смерть. Більшість людей не можуть подолати цей тиск і втрачають сенс свого існування, обтяжуючи своє власне життя, а також життя близьких родичів. Евтаназія допоможе скоротити період передсмертних страждань і усуне страх про те де і як настане її смерть.

Отже, я впевнена, що евтаназія має право на існування в нашому суспільстві. Її слід вважати не як вбивство, а як абсолютну необхідність у надзвичайних ситуаціях. Адже кожна людина є господарем свого тіла, тому має право вирішувати, що робити зі своєю плоттю в разі невиліковної хвороби. А тому продовжувати життя людині, яка страждає від болю – неправильно. Фактично відбувається порушення прав і свобод, коли людину змушують лікуватися і продовжувати жити, незважаючи на пекельний біль і титанічні муки.

Перефразовуючи вислів А. Камю, який всередині ХХ ст. заявив, що «є лише одна по-справжньому серйозна філософська проблема – проблема самогубства», сьогодні, на початку ХХІ ст. можна сказати, що «є лише одна по-справжньому серйозна філософська проблема – проблема евтаназії».

Овсієнко Катерина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 1 курс, 1 група*

«СМЕРТЬ АВТОРА»

Питання ступеню присутності автора у артефактах сучасної культури є одним із головних питань філософії останніх десятиліть, адже автор, нарівні з інтерпретатором, постають єдиними учасниками культурно-історичного дискурсу, що вдвох створюють комунікативний простір розуміння через мову; а мова визнана головним способом буття людини.

Актуальність даного дослідження передусім зумовлена особливістю сучасного анонімного способу буття людини в суспільстві, плюралізмом її ідентифікацій у віртуальному вимірі існування, новою герменевтичною парадигмою в культурі, що уникає індивідуальності як інтерпретатора, так і творця.

Вивченню проблеми присутності автора у її семантичному аспекті, уточненню поняття «образ автора» присвятили свої ґрунтовні праці В. Виноградов, М. Бахтін, Б. Корман; розробці методики аналізу авторської свідомості у різних жанрових формах – В. Виноградов, Б. Корман; питанню онтологічного «зникнення», «смерті» автора – Р. Барт, М. Фуко та інші представники некласичної філософії.

Семюел Беккет гарно формулює тему: «Яке значення має те, хто говорить? І яка різниця, хто говорить?». Французький постструктураліст Р. Барт чітко визначив ідею «зникнення», або «смерті» автора: «Будь-який художній твір твориться тут і зараз, а автор замінюється скриптором, який народжується одночасно з текстом, або самим читачем, що кожен раз конструює текст по-новому». Тобто, імператив індивідуальності – це прагнення відокремити себе від культури і навіть, наскільки це можливо, від рамок, створених можливостями мови. Так, творчість порівнюють

з жертвністю. Твір, який колись мав обов'язок забезпечити безсмертя, сьогодні володіє правом на вбивство, правом «вбивати» свого автора. Суб'єкт письма зтирає свою індивідуальність.

Динаміка розвитку сучасного світу потребує активного діалогу, різних позицій, різноголосся ідей, щоб відтворити складний і нестабільний світ. Весь світ, вся культура представляється як текст, гіпертекст, в якому функціонують поодинокі оповідання попередньої і сучасної культур. Тексти сьогодні мають інтертекстуальний характер та здатність посилятися один на одного у вигляді різних цитат, ремінісценцій, відсилок та натяків. Таким чином, кожен новий текст складається з цитат попередніх текстів, новий текст пишеться поверх старого і вплітається в загальний гіпертекст. Взаємодія автора і читача встановлює міру образності тексту. Кожний текст «шукає» адекватного реципієнта – читача чи глядача, який здатен розуміти і є відкритим для його впливів. Індивідуальність автора полягає не у біографічних подробицях, а у його погляді на світ, стилі побудови свого витвору і, як не дивно, його здатності усунутись від коментаря, створити провокативну пастку для читача, що здатна перетворити останнього на співавтора. Феномен «смерті автора» сприяє розвитку і самовизначенню інтерпретатора.

Звичайно, художній смысл не обмежується будь-якою одиничною літературною інтерпретацією. Одна із ключових рис сучасної культури – плюралізм та багатозначність, адже постмодернізм задає орієнтацію на культурний полілог у багатьох напрямках. У горизонті даних тенденцій останнім часом актуалізується проблема еволюційного тлумачення права, яка дозволяє актуально інтерпретувати зміст правових приписів у світлі умов сьогодення та забезпечує ефективність правового регулювання. На думку А. Мірошниченка, писане право є «живим інструментом», який слід застосовувати у конкретних історичних умовах, обираючи таке його розуміння, що відповідає загальній волі ідеального законодавця (правотворця), проте водночас має інтимну значимість у даний момент. Широта змістовного горизонту й багатозначність тлумачення норм права є головним принципом юридичної герменевтики.

Так, Україна підписала Європейську конвенцію із захисту прав людини і основоположних свобод, необхідність якої викликана звірствами Другої Світової війни (геноцидом, апартеїдом, колоніалізмом і диктаторством). Проте сьогоденнє розуміння прав людини сягає набагато далі, ніж те, що мали на увазі під цим визначенням 65 років тому. Безумовно, еволюційна інтерпретація, змістовна відкритість і поняття ситуативної

ефективності норм зіграли центральну роль і в практиці Страсбурзького суду із найперших днів його існування. Ж.-Л. Бержель стверджує, що еволюційний метод ґрунтується на тій ідеї, що право є процес, безперервний акт творення суспільства, і закони виступають всього лише його тимчасовим відображенням, яке повинно еволюціонувати разом зі зміною соціального середовища. Закони, таким чином, можуть бути відокремлені від початкової волі автора-законодавця і отримувати свій новий сенс, для того щоб адаптуватись до нових вимог, що пред'являються дійсністю.

Враховуючи зазначене і проаналізувавши найсучасніші підходи до семантичного, аксіологічного й онтологічного статусу автора, видається коректною наступна дефініція: автор тексту – це образ, який не формується в тексті остаточно, а інтерпретується у свідомості читача під час кожного нового прочитання ним твору.

Олефіренко Катерина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 16 група*

КРИЗА ІДЕНТИЧНОСТІ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ

За час свого розвитку кожна людина неодноразово стикається з переломними періодами, які супроводжуються апатією, намаганням відійти від реального світу, безпорадністю, віртуальною залежністю тощо. Основною причиною таких станів є криза ідентичності. Саме вона відіграє важливу роль у формуванні індивідуума. Важливість її обґрунтовується тим, що, подолавши цю кризу, особа зможе якнайкраще усвідомити свою приналежність в соціально-особистісній позиції.

Поняття «ідентичності» як самобутності людини, унікальної природи і становлення особистості ми знаходимо вже у творах Сократа, Платона, І. Канта, І. Фіхте, Г. Гегеля, Л. Фейєрбаха, Ф. Достоєвського, М. Шелера, А. Шопенгауера, Г. Сковороди, М. Фуко, А. Лосева. Проблему кризи ідентичності досліджували Е. Еріксон, Е. Гідденс, ДЖ. Марсія, Н. І. Козлов, В. Г. Воропаєва та інші.

Ідентичність обумовлює здатність індивіда до асиміляції особистісного, соціального досвіду і підтримки власної цілісності в умовах, що

відбуваються в загальносвітових, політичних, економічних, соціальних процесах. Концепція кризи ідентичності бере свій початок в роботах американсько-німецького психолога Е. Еріксона. Він вважає, що вона являє собою час інтенсивного аналізу, дослідження себе з різних точок зору. Дослідник зазначає, що ця криза може забезпечити утворення цілісної особистості і створити основи для вибору перспективної кар'єри в майбутньому. Якщо ж для проходження цього періоду не створені відповідні умови, то може виникнути ефект відкидання. Він проявляється в прояві ворожості навіть до близького соціального оточення. При цьому криза ідентичності викличе у молодих людей тривогу, спустошення та ізоляцію від реального світу. За Еріксоном, рішення цієї проблеми залежить як від вже досягнутого рівня розвитку індивіда, так – і від загальної духовної атмосфери суспільства, в якому він живе. На думку Н. І. Козлова, криза ідентичності починається в період дитинства, але може також з'явитися і в будь-якому віці. Перехід до дорослого життя також залежить від суспільства, в якому проживає індивід: сильно структуроване або демократичне. Намагаючись уникнути цієї кризи, багато хто використовує невірні методи, а саме: хтось занадто поспішає з самовизначенням, хтось мириться зі свідомістю зумовленості, хтось розтягує цей процес на довгий час в конфлікті розвитку і сумнівах з приводу самовизначення, а хтось, не обдумавши, приймає соціально небажану або, того гірше, небезпечну роль. Автор пропонує способи для подолання важкої кризи ідентичності: батьки повинні в міру можливостей дітей вимагати від них здійснення поставлених цілей; заохочувати дітей за певні досягнення; підтримувати їх; допомагати розкрити свій потенціал; привчати до відповідальності за свої дії; поважати їх як особистостей. Саме ці методи сприятимуть розвитку ідентичності, що дозволяє людині легко пристосуватися до суспільства. В. Г. Воропаєва, яка розглядала кризу ідентичності у формуванні особистості в умовах глобалізації, стверджує, що у світі порушена рівновага між традиціями і новаціями, спостерігається потяг до швидких змін у всіх сферах людської життєдіяльності і це дуже впливає на формування особистості. Сучасна людина формується як особистість в умовах медіа насиченого простору, тому інформаційний простір слід розглядати як невід'ємну форму існування віртуальної реальності. Увагу дослідниці привертає специфіка впливу інформаційного суспільства на цілісність особистості. У сучасному інформаційному суспільстві відбуваються трансформації, що сприяють зміні змісту цілісності людини. з однієї сторони, інформаційні технології розвивають

творчі начала особистості, підвищують інтелектуальний потенціал людини. з іншої сторони, це приводить до технократичного мислення, до відчуження від суспільства, що доводить до збіднення змісту цілісності особистості. Ці фактори призводять до кризи особистості і формуванню нової супер-ідентичності.

Отже, на основі досліджень можна зазначити, що криза ідентичності є важливим аспектом у формуванні особистості. Подолавши її, людина стає людиною, усвідомлює свою ідентичність у світі людей, професій, націй. Досліджуючи себе з різних точок зору і пробуючи щось нове в різних сферах життя – на роботі, в сім'ї і в стосунках, можна зміцнити власну ідентичність і тим самим досягти гармонії, якої часом так не вистачає.

Орешкін Василь

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 1 курс, 2 група*

УЯВЛЕННЯ ПРО СУСПІЛЬНУ ЕЛІТУ: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СУЧАСНОСТІ

Дослідження передбачає докладний розгляд поняття і явища соціальної еліти, її еволюції, філософський аналіз її історичних особливостей, авторських тлумачень, множинності критеріїв елітарності, зокрема здійснення порівняльної характеристики еліт різних культур і епох в цілях усвідомлення функції, ролі та значимості соціальної еліти у різного типу суспільствах. Актуальність проблеми елітарності й соціальної виключеності значно зростає в умовах сучасного нестабільного, трансгресивного суспільства. Зміст поняття еліта мінливий і нестабільний, на різних етапах формування людства воно включало в себе різні критерії. Тому досить важливим уявляється дослідження механізму формування еліти, її генезису з часів античності до сьогодення.

Вперше поняття «влада кращих» вжили софісти у другій половині V ст. до н. е., маючи на увазі аристократію. Елітарну концепцію часів античності найчіткіше сформулював Платон у діалозі «Держава». Ідеальна держава постає у нього як суспільна організація трьох соціальних груп, не влада, а авторитет – основне знаряддя управління суспільством.

За часів Олександра Македонського політичну еліту становила військова знать. Взагалі критерієм елітарності за тих часів були сила, мужність та гроші. Елітаристські ідеї середньовіччя обмежувались теософським уявленням про небесну ієрархію. Фома Аквінський говорив про служителів церкви як про найвищу страту суспільства. Проте поступово воїни починають отримувати винагороду за військову службу, і згодом у XIII–XIV ст. у Західній Європі формується нова еліта – дворянство. В епоху Відродження Н. Макіавеллі бачить державу як результат взаємодії різних соціальних сил. На його думку, всі основні конфлікти розгортаються між елітами: сильною ініціативною меншістю, яка втримує владу, і меншістю, яка йде до влади. У буржуазному суспільстві головним джерелом формування політичної еліти стають гроші, про що свідчать і документи тих часів: «Щоденно бачиш, як чиновники і судді отримують спадкові володіння і сеньйорії баронів та дворян і як ці дворяни доходять до такої бідності і нужди, що не можуть підтримати свого дворянського звання». Тому представники Просвітництва виступали, зокрема, за збалансування відносин між аристократією та буржуазією.

Кінець XIX – початок XX ст. характеризується розвитком та значним зростанням ролі та впливу на суспільний процес політичних еліт як своєрідного середовища, що відбирає, виховує і пропонує суспільству своїх представників для політичного керівництва та управління. Великий вплив на розвиток політичної думки мали погляди К. Маркса, який виступив з ідеєю безкласової держави, диктатури пролетаріату, нейтралізуючи таким чином еліту. На відміну від нього, Ф. Ніцше піддав різкій критиці революційні сили, які виступають проти еліти. Він сформулював ідею існування еліти не з функціональних, а з сутнісних причин: людина краща за інших, і це спонукає до управління.

Одним із перших теоретиків елітизму був Г. Моска. На його думку, правлячий клас виконує всі політичні функції, монополізує владу та «насолоджується тими перевагами, які надає влада». Згодом еліта костеніє, вироджується і втрачає свої позиції, тоді активізується контреліта, яка затверджує свій статус. з цього він вивів закон циркуляції еліт. Більш чітку та цілісну теорію еліт сформулював В. Парето, який запропонував виділити клас людей, які мають найвищі показники у своїй сфері діяльності і цій спільноті дати назву «еліта». До еліти суспільства В. Парето зараховував насамперед, політичну, комерційну, військову та церковну верхівки. На основі теорії Г. Моски інший політолог, Р. Міхельс, вказував на те, що правляча еліта (організована активна меншість) поступово ви-

ходить з-під контролю своїх рядових членів, відривається від них і підпорядковує політику власним інтересам, піклуючись про збереження свого привілейованого становища. У результаті будь-яким, навіть демократичним, суспільством реально керує олігархічна група, члени якої не поступаються своєю владою масам, передаючи її іншим лідерам. У всіх соціальних організаціях, незалежно від їх типу, «демократія веде до олігархізації».

У наші часи критерії елітарності суттєво відрізняються від античних чи середньовічних, відповідаючи цінностям сучасного суспільства. Сьогодні елітний статус, на відміну від середньовічного титулу, не є притаманним із народження, а має бути придбаним в результаті інтелектуальних суспільно-корисних заслуг, визнаних суспільством. Проте у вітчизняній соціальній практиці часто діють традиції патрімоніалізму, коли елітарність може бути забезпечена заступництвом і рекомендацією близьких приватних осіб, родичів, що мають доступ до вертикалі влади. Подібне «кумівство» сприяє розповсюдженню корупції, хабарництва, зокрема в адміністративних і бізнесових колах, які власно і формують сучасну еліту. Поєднання традицій патрімоніалізму і сучасних практик не дає можливості формування цивілізованої еліти як такої. Це приводить до роз'єднаної еліти, що має дві особливості: серед її членів відсутнє взаєморозуміння щодо норм політичної поведінки; їх міжфракційна, секторальна дія є обмеженою. Представники такого типу еліти у своїх діях великою мірою керуються страхом, вкоріненим у досвіді. Прикладом може слугувати програш на виборах, який автоматично означає втрату всіх прерогатив того, хто програв.

Отже, еліта виконує низку найважливіших для держави й суспільства функцій, тому має велику значимість дослідження питання еліти та її критеріїв протягом існування державності, зокрема на етапі ідеологічного перелому суспільства. У кожному епоху критерії елітарності були різні. Україні доречно взяти досвід кожної епохи, та перебороти неопатрімоніальність влади, задля того, щоб змінити як внутрішнє, так і зовнішнє положення держави. Із античної практики суспільство може запозичити ідею про відсутність приватної власності у правлячій верхівки. Згідно досвіду середньовіччя, відхилити ідею про допуск до влади лише титулованих осіб. з ідей Відродження запозичити поєднання морального і раціонального, а з Просвітництва та Нового часу – принцип змінності представників еліти та запобігання зловживання владою.

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ДОКТРИНА ДЖОНА ЛОККА

У центрі політико-правової доктрини Джона Локка – принцип абсолютної цінності індивідуальних суб'єктивних прав. За логікою доктрини, об'єктивне право слідує за суб'єктивним. Саме об'єктивне (чинне, позитивне) право покликане стати гарантом суб'єктивних прав – на життя, свободу, майно. Але мається на увазі не безмежна свобода людини. Як вважають сучасні дослідники, «Свобода людей, які перебувають під впливом уряду, полягає в тому, щоб мати постійне правило для життя, загальне для кожного і встановлене законодавчою владою...».

До того ж, він не визнавав за вільною людиною права завдавати шкоди собі чи живій істоті, що їй належить, за винятком випадків, коли знищення неминуче і потрібно у більш благородних цілях. Вважаючи свободу найвищою соціальною цінністю, він вважав, що свобода деспотичної влади настільки значуща, що людина може розлучатися з нею, лише поплатившись за це своєю безпекою і життям.

Поняття свободи служить Локку також і для розмежування понять права і закону: «Право полягає в тому, що ми маємо можливість вільно розпоряджатися якою-небудь річчю, тоді як закон є те, що велить або забороняє нам робити щось».

Розвиваючи ідеї раннього лібералізму, Джону Локку вдалося розширити концепт свободи як політико-правову категорію і створити власну теорію держави, яка, згідно з його теорією, є сукупністю людей, які об'єдналися в єдине ціле під егідою самостійно затвердженого загального закону. Ця сукупність людей створила і судову інстанцію, наділивши її правом вирішувати конфлікти між ними і піддавати злочинців покаранню.

Від інших форм колективності (сімей, панських володінь, господарських одиниць) держава відрізняється тим, що тільки вона являє собою політичну владу, тобто право в ім'я суспільного добробуту створювати закони для регулювання та охорони власності, а також право застосову-

вати силу суспільства для виконання цих законів і захисту держави від зовнішнього нападу.

Звідси і думка про те, що держава, політична влада виникають лише на певному етапі розвитку громадянського суспільства, коли у людей з'являється потреба в державотворенні. До речі, твердження Дж. Локка, що ні для однієї людини, яка живе в громадянському суспільстві, не може бути винятків щодо виконання законів цього суспільства, актуальне і сьогодні.

Держава, як соціальний інститут, має втілювати і здійснювати функцію публічної, а в формулюванні Дж. Локка-політичної, влади. Чи не буде вірним, однак, вважати нібито вроджені, дані самою природою кожній окремішій особі властивості-дозволу піклуватися про себе і карати провини інших такою ж функцією. Саме в зазначених «природних» властивостях індивіда Дж. Локк розрізняв первинне право і джерело як різних гілок влади, так і самих урядів і суспільств. Тут яскраво проявляється той індивідуалізм, яким наповнені практично всі наступні ліберальні політико-юридичні доктрини.

Створюючи державу на добровільних засадах, прислухаючись тільки до голосу розуму, люди максимально точно відміряють той обсяг повноважень, який вони передають державі. У ліберальній доктрині Дж. Локка ані слова про повне, тотальне верховенство держави над належними індивідам природними правами і свободами, при що писав, наприклад, Т. Гоббс. Право на життя, власність, свободу і рівність людина нікому і ніколи не відчужує. Ці цінності є остаточними межами влади і дій держави, виходити за які вона не може. Державу наділяють рівно таким обсягом влади, скільки необхідно і достатньо для досягнення головної мети політичного суспільства. Вона полягає в тому, щоб кожен міг забезпечувати, зберігати і втілювати в життя свої громадянські інтереси: життя, здоров'я, свободу і володіння приватною власністю.

Ідею, що вільні особистості можуть стати основою стабільного суспільства, висунув саме Джон Локк. Його «Два трактати про державне правління» (1690 р.) сформулювали два фундаментальних ліберальних принципи: економічної волі як права на особисте володіння та користування власністю і інтелектуальної волі, яка включає волю совісті.

Основою його теорії є уявлення про природні права: на життя, на особисту волю і на приватну власність, яка є основою сучасних прав людини. Вступаючи в суспільство, громадяни укладають суспільний договір, відповідно до якого вони відмовляються від своїх власних повно-

важень на користь уряду, щоб він захищав їх природні права. У своїх поглядах Дж.Локк відстоював інтереси англійської буржуазії, зокрема, він не поширював волю совісті на католиків, а права людини на селян і слуг. Дж. Локк також не схвалював демократію. Однак ряд положень його вчення лягли в основу ідеології американської та французької революцій. За Дж. Локком, до виникнення держави люди перебували у природному стані, де не було «війни всіх проти всіх». Люди вільно розпоряджалися собою і своєю власністю. Однак у природному стані не було органів, які б могли безпристрасно вирішувати спори між людьми та здійснювати належне покарання винних у порушенні природних законів.

У встановленні людьми загального закону, позначеному мірою добра і зла для вирішення усіх зіткнень, Дж.Локк вбачав першу формуючу державну ознаку. Захищаючи режим законності, він наполягав на наступному положенні: той, хто володіє верховною владою в державі, зобов'язаний «управляти відповідно до встановлених постійних законів, проголошених народом і відомим йому, а не шляхом імпровізованих указів».

Таким чином, політичне вчення Дж. Локка про природне право, суспільний договір, народний суверенітет, невід'ємних свобод особистості, було найповнішим проявом ідеології буржуазних революцій, яка стала основою класичного лібералізму, як одного з основних течій суспільно-політичної думки.

Пазенко Анна

*Национальный юридический
университет
имени Ярослава Мудрого
ИПКООУ, 1 курс, 9 группа*

ОНТОЛОГИЧЕСКАЯ СПЕЦИФИКА СВОБОДЫ В ТВОРЧЕСТВЕ Н. БЕРДЯЕВА

Согласно Николаю Бердяеву, личность буквально «не от мира сего»; она составляет основу «царства духа», создаваемого творческими усилиями человека, и оказывается единственным подлинно свободным началом в мире и в истории. Личность действительна постольку, поскольку действительна свобода, а действительным выражением и реальным гарантом свободы является личность.

Изначально своеобразие метафизической позиции Бердяева связано с последовательным антиплатонизмом и отталкиванием от чуждой и враждебной реальности. Свобода рассматривается как самостоятельное онтологическое начало, реальный онтологический центр, который признается фундаментальной «точкой опоры» для личности и позволяет противостоять безличному миру. Свообразие бердяевского дуализма в том, что это не дуализм духа и материи, Бога и мира: философ признавал два онтологических начала, два онтологических центра – Бога и свободу.

Однако такая метафизическая ставка на свободу не является вызовом Богу. По утверждению Бердяева, «свобода угодна Богу, но в то же время она не от Бога». Таким образом, существует «первичная», «несотворенная» свобода. Она не творится Богом, «коренится в Ничто извечно», является первичной по отношению к добру и злу и даже порождает зло, нарушая божественную иерархию бытия. «Происхождение зла – тайна», иррациональная свобода преобразуется Божественной любовью, жертвой Христа «изнутри», «без насилия над ней», «не отвергая мира свободы» – к такого рода характеристикам, по сути, сводится бердяевская версия смысла онтологической роли «первичной» свободы.

Придав свободе абсолютно самостоятельное онтологическое значение, философ фактически снимает вопрос о субъекте этой «безосновной» свободы. Если происхождение свободы объявляется «тайной», то ее отношения с Божественной Свободой, с Логосом тоже должны быть исключительно таинственными. «Логос от Бога, свобода же из бездны, предшествующей бытию». Особенно важным также является факт, что столь же «темной» в основаниях метафизики Бердяева оказывается и связь «бессубъектной» свободы с человеческой свободой.

Таким образом, Бердяев «онтологизировал» свободу для того, чтобы обосновать и оправдать свободу человеческой личности. В истории метафизики такой опыт оправдания свободы был весьма последовательным и радикальным, что, в свою очередь, привело к достаточно парадоксальному итогу: личность, обретшая наконец точку опоры вне полностью детерминированного природного бытия и теперь уже получившая возможность свободного творческого самоопределения даже перед лицом Высшего Абсолютного Начала, оказалась связана поистине неразрывными узами с абсолютно независимой, иррациональной, «безосновной» свободой, являющейся к тому же онтологическим источником зла и спосо-

бной в своем «дионисийском» проявлении в истории человечества породить все новые и новые формы рабства.

Признавая онтологический дуализм мироздания, Бердяев сохраняет для человека метафизическую надежду на трансцендентную помощь. Надеяться следует прежде всего на личностного христианского Бога, а не на «бездословную свободу». Именно в богочеловеческих отношениях Бердяев усматривал положительный смысл исторического опыта человечества. Судьба же бердяевского свободного человека, человека-личности безнадежно и непоправимо трагична во времени и в истории.

Так, личность всегда одинока на своем жизненном пути, одинока в каждом своем «экзистенциальном» выборе. Человек – «дитя Божие» – обращается к Богу с надеждой и верой. Природный и исторический человек, согласно Бердяеву, постоянно и легко отрекается от свободы во имя единства: с Богом, с другими людьми, с обществом. Человек-личность не может отказаться от свободы, не перестав при этом быть личностью. Его существование фундаментальнейшим образом парадоксально. Никакие религиозные и нравственные принципы не в состоянии отменить или хотя бы смягчить эту парадоксальность.

Бердяевская «парадоксальная этика» предполагает, по его собственному определению, «благодатную и творческую любовь к живым существам». В этом отношении русский мыслитель бесконечно далек, например, от Сартра, уподоблявшего «другого» (другую личность) мифической Горгоне: «направленный на меня взгляд, пронзающий и вездесущий». Тем не менее, в персонализме Бердяева «неизбывность трагического конфликта» носит столь же универсальный характер и сопутствует личности во всех ее творческих начинаниях. Философское творчество Бердяева в полной мере соответствует экзистенциальному типу. Философия Бердяева – это рефлексия абсолютной, онтологической свободы человека, которая является источником всех его побед и неудач, взлетов и глубочайших падений. Осознавая свою безграничную свободу и, соответственно, бесконечную метафизическую ответственность, человек творчески обретает себя как личность. Избирая путь «рабства» (в любых его социокультурных формах), человек отрекается от собственной личности и подчиняется законам «объективации». Конечная точка этого пути – существование в мире вещей в качестве его элемента или функции. Раскрытию и интерпретации такой драматической диалектики личности и свободы посвящена практически вся историософия мыслителя. Именно эта проблема имела центральное значение для Бердяева-метафизика.

ОБ'ЄКТИВНИЙ ДУХ: АНАЛІЗ КАТЕГОРІЙ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЗА ГЕОРГОМ- ВІЛЬГЕЛЬМОМ ФРІДРІХОМ ГЕГЕЛЕМ

У XVIII-XIX століттях в Німеччині відбувався бурхливий розвиток філософії, що пізніше отримала назву класичної німецької філософії. Специфіка та суперечливість соціально-економічного та історичного розвитку Німеччини знайшли своє відображення у суспільній думці, довершеній філософською, що розвивалась в умовах країни, де буржуазні революції не встигали за загальносвітовими тенденціями, тому німецька буржуазія, з одного боку, шукала компромісу із феодалним дворянством, з іншого – була зацікавлена в розвитку нової об'єднаної держави у системі капіталізму. Таким чином, саме питання інститутів держави і права, яке регулювало б суспільний устрій, обґрунтування категорії громадянського суспільства та його положень були головними завданнями німецької філософії того часу.

Найбільш завершеними і систематизованими судженнями про право, державу і громадянське суспільство стали теорії Георга-Вільгельма Фрідріха Гегеля. Головною концепцією його ідеалістичної системи став розвиток цілого, прийнятого ним як «дух». За твердженням філософа, «кожне природне та суспільне явище можна зрозуміти лише у зв'язку з історією усіх форм життя, а не з історії конкретного явища». У вченні про об'єктивний дух – продукт суб'єктивного духу в матеріальному світі, німецький філософ дав аналіз таким його проявам.

Громадянське суспільство розглядалось Гегелем як сфера реалізації та взаємодії приватних інтересів людини. У ньому представлені також й інтереси різних станів у дусі корпоративності. Кожен стан входив до системи поділу суспільної праці та повинен був виконувати визначені соціальні функції. Громадянське суспільство, за твердженням Гегеля, виникає після появи інституту держави, що складається з таких систем: потреб людини та їх задоволення за допомогою праці, а вже через працю

людини – задоволення потреб всіх інших членів суспільства; дієвості правосуддя, що має своїм завданням охорону свободи та власності приватних осіб тощо. Таким чином, якщо громадянське суспільство є «царством егоїзму», то держава – це сфера єдності, де загальнонаціональний дух панує над роз'єднаністю людей та станів. Держава є «ходом бога в світі», втіленням його волі та розумності.

Право було визначено Гегелем як «царство реалізованої свободи», зовнішня форма розумності, де антична думка про верховенство держави синтезується з доктриною правовладдя. Результатом цього синтезу і є концепція правової держави Гегеля. Оскільки держава є правовим утворенням – конкретним правом, тому різні права та свободи дійсні лише на базі й у рамках держави. Концепція права і держави являє собою специфічний варіант буржуазної доктрини правовладдя.

У такий спосіб Гегель вихваляє державу як ідею права, як таку організацію волі, у якій механізм насильства й апарат публічної влади опосередковані та приборкані правом та функціонують лише в державно-правових формах.

Відповідно до філософії Гегеля, поняття права, руху від абстрактних форм права до конкретного права, що знаходить своє ідеальне вираження в суверенітеті, визначає насильство й сваволлю як рецидив історичної несвободи та безправ'я, нерозумний прояв.

Таким чином, можна дійти висновку, що філософсько-правове вчення Георга-Вільгельма Фрідріха Гегеля дало досить широкий простір для обґрунтування як консервативних, так і критичних опозиційних поглядів на інститути права, держави та громадянського суспільства.

Парасюк Єлизавета

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 16 група*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНЦІВ

Проблема правового виховання на сьогодні досить гостро постає перед громадянами нашої країни. Україна як демократична держава задля реалізації власних цілей, установлених законодавством, а власне розбу-

дова демократичного суспільства, що визначена статтею 1 чинної Конституцією України, потребує якісного правового рівня культури громадян. Це пов'язано з тим, що саме належне формування правосвідомості та правової культури сприяє зміцненню демократичних засад, усвідомленню громадянами необхідності дотримуватись основних правових принципів рівності, справедливості, свободи, гуманізму, верховенства права, законності, територіальності тощо.

Проблеми правового виховання знайшли своє відображення у працях таких вчених: Ю. П. Битяк, В. А. Гетьман, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, Д. О. Єрмоленко, З. Н. Каландарішвілі, І. Ю. Калиновський, С. І. Максимов, В. Я. Тацій, В. А. Трофименко, І. В. Яковюк та ін. Але, не зважаючи на досить велику кількість праць, присвячених питанню правового виховання, саме українські тенденції виховання власних громадян залишаються недостатньо дослідженими, а тому доцільно вважати їх ще актуальними та перспективними для подальшого вивчення.

Кожний науковець, що досліджує це питання, має власний погляд щодо доцільної детермінації правового виховання, але ми вважаємо, що найбільш ґрунтовним та найбільш точним є визначення, що міститься у працях вченого О. В. Котюка: «Правове виховання – це цілеспрямована, послідовна, систематична діяльність держави та її органів, а також громадських об'єднань і організацій з формування певної системи правових знань, умінь і навичок, правового мислення, правових почуттів – почуття законності, почуття поваги до права і закону, почуття поваги до тих соціальних цінностей, які регулюються та охороняються правом і законодавством» .

Данильян О. Г. у своїй праці зазначав про те, що Україна сьогодні знаходиться у транзитивних умовах, тобто нашій державі потрібно пройти за декілька десятиліть шлях, на який країни Західної Європи витратили не одне століття. Усе це має на меті створення не лише нових економічних перспектив, а й якісно нового суспільства, що має високу правову культуру. Такий рівень правової освіти потребує належного та ефективного правового виховання громадян.

В Україні ж на сьогодні можна виділити декілька напрямів, які здійснює держава у сфері правового виховання.

Головною тенденцією правового виховання в Україні є наявність певних інститутів, які прямо виконують функцію формування правової

культури. Насамперед це держава, політичні партії, суспільні рухи, інститути правопорядку, прав людини тощо. Саме ці інститути займаються безпосереднім правовихованням: вони координують і проводять контроль у сфері правовиховної роботи. Основним державним органом, який виконує координаційну функцію в Україні сьогодні, є Всеукраїнська міжвідомча координаційно-методична рада, яку очолює Міністр юстиції України.

Наступною тенденцією є вдосконалення усієї правової системи через оновлення чинного законодавства згідно з сучасними вимогами та реформування існуючих державних інститутів.

Окремим напрямком є зміна ставлення громадян до існуючої правової системи шляхом відродження моральності нації, створення атмосфери поваги до Конституції, пропаганда правомірної поведінки, поваги до правоохоронних та судових органів та ін.

Одним із напрямків правовиховання в Україні можна визначити аналіз та використання позитивного правового досвіду іноземних держав, що мають високі показники як рівня життя, так і рівня правової культури та освіти громадян. Використовувати цей досвід потрібно на якісно новій основі, виходячи з умов та завдань сучасного становища в державі.

Проте, усі ці напрямки є недостатньо дієвими, а тому питання правового виховання в українцях високої правової культури та правосвідомості досі є актуальним і потребує подальшого дослідження. Як зазначають у своїй праці Д. Д. Загорський та Е. А. Кальницький, рівень суспільної довіри населення до судово-правової системи дуже низький, а тому, на нашу думку, для піднесення правової культури громадян повинні бути залучені більш дієві та ефективні методи.

Отже, проаналізувавши сучасні тенденції правового виховання на рівні філософсько-правової рефлексії, доцільно запропонувати трансформування певних державних та недержавних інститутів, які безпосередньо здійснюють правовиховання; реформування та вдосконалення усієї правової системи в цілому, формування позитивного ставлення громадян до правової системи; використання позитивного правового досвіду іноземних держав та його доцільне використання.

Пелих Зоряна
*ВСП Золочівський коледж
Національного університету
«Львівська політехніка»,
студентка групи «Право-2»*

ЛІБЕРАЛЬНІ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Гарантії прав і свобод людини та громадянина, як складне і багатогранне явище, було і є предметом наукових пошуків у різних аспектах і проявах. Тому актуальним є вивчення і осмислення наукової спадщини класиків філософії права, які розробляли загальнотеоретичні ідеї прав і свобод людини, намагались дати відповіді на питання їх реального забезпечення і захисту. Має значення й те, що десятиліттями вітчизняна правова наука концентрувала свою увагу на дослідженнях ідей матеріалістично орієнтованих правознавців, при цьому, поза увагою залишався значний пласт наукової спадщини, яка сформувалась на цивілізаційних ідеалах свободи, рівності, справедливості.

На сьогоднішній день багато сучасних науковців виділяють два основних підходи до гарантування прав і свобод людини та громадянина – ліберальний та колективістський. Колективістський підхід склався у процесі пошуку шляхів практичної реорганізації суспільства з наданням першочергово прав і свобод широкому загалу трудящих, тобто раніше пригнобленим верствам населення. Ліберальний має дещо інше підґрунтя. Так, ліберальна філософсько-правова доктрина базується на ідеях таких класиків, як Г. Гроцій – стосовно поділу права на природне і волевстановлене, людське та божественне, обґрунтування прав «підданих» і «суверена», справедливості як необхідної ознаки права тощо. У науковому доробку Г. Гроція можна виділити такі гарантії прав і свобод людини як право «підданих» на самозахист, невід'ємність природних прав людини і неможливість їх скасування або обмеження; необхідність державної влади, яка здатна створити умови для реалізації людиною своїх прав і їх захисту; пріоритет і первинність природного права; обов'язковість внутрішньодержавного права як регулятора суспільних відносин.

У свою чергу Т. Гоббс з його розумінням громадянського і природного станів, договірної доктрини виникнення держави, ідей прав

і обов'язків суверена та невідчужуваності природних прав людини, визначив такі умови захисту прав і свобод людини: визнання природних прав людини пріоритетними до внутрішньодержавного права; існування обов'язку держави перед людиною; рівність всіх членів суспільства перед законом.

Концептуально новий підхід до визначення проблем свободи людини, гарантій її прав сформульовано у філософсько-правовій доктрині просвітителя і фундатора емпіричної теорії пізнання та ідейно-політичної доктрини лібералізму Дж. Локка. Його ідеї договірної походження держави, суверенних повноважень народу, природних прав людини можуть бути визнані підґрунтям теоретичних концептів про невідчужуваність і некасаваність основних природних прав і свобод людини у громадянському стані.

У спадщині ідеолога лібералізму Ж.-Ж. Руссо в межах його вчення про «суспільний договір», соціально-політичну і майнову нерівність, природний стан людини, можна побачити підвалини гарантій прав і свобод людини сьогодення. Ключовими серед них є: визнання свободи особистості як особливої сфери самовизначення людини; ідея пріоритету політичної влади над людиною, народом; думки про інститут народо-владдя як основний гарант прав і свобод людини та громадянина; визначення обов'язків як фактора недопущення порушення прав людини; вимога вивчати і знати свої права. Базисні ідеї ліберальної концепції містить також творчість таких мислителів, як Ш.-Л. Монтеск'є, Д. Дідро, І. Кант, Г. Гегель та ін. Отже, як бачимо, ліберальний підхід до гарантування прав і свобод людини та громадянина базується на ідеях класиків філософсько-правової думки, ідеї яких не втрачають своєї актуальності й сьогодні.

Петренко Юлія
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
аспірант кафедри міжнародного права*

ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Питання про зміст свого існування турбує кожну мислячу істоту, що бажає зрозуміти й пізнати себе, своє призначення й місце в світі. Масова культура, масові стандарти поглинають людину дедалі більше. Для того,

щоб не втратити власної ідентичності, людина потребує вироблення певної життєвої позиції, яка б ґрунтувалася на особистих уявленнях про сенс життя.

Сенс життя – це проблема, яка постає перед людиною, коли вона відволікається від щоденних практичних справ, тимчасових інтересів та усвідомлює, що життя не вічне. Людина не може жити без мети, певного завдання або ж мрії, прагне знайти своє призначення, зробити своє життя максимально плідним, корисним та потрібним.

Існують різні точки зору на проблему сенсу життя. Умовно їх можна поділити на дві групи. Перша група – це оптимістичне ставлення до життя і його сенсу. Оптимізм виражається у тому, що людина є господарем долі, щастя, від неї багато в чому залежить, як прожити своє життя. Цей погляд представлений у філософії Аристотеля, Фоми Аквінського, Ф. Бекона, Т. де Шардена та ін. Друга група – це песимістичне ставлення до життя і його сенсу. Песимізм виражається у тому, що людина є іграшкою незалежних від неї сил (природи, долі, суспільства) і не здатна змінити щось у своєму житті. Це точка зору Б. Паскаля, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, А. Камю, Ж.-П. Сартра та ін.

Необхідно відзначити, що вирішення питання про сенс життя залежить від світогляду, який визначає вибір ідеалу, мети, засобів її втілення. Проблема сенсу життя виникає як потреба певного виправдання власної присутності в світі, своєї долі та призначення. Саме завдяки такому виправданню стає можливим подолання кінцевості індивідуального буття. Варто підкреслити, що обов'язковою складовою сенсу життя виступає обрання такої сфери діяльності, яка може забезпечити реалізацію потенціалу людини. Крім того, параметри сенсу життя задає історична епоха та конкретне суспільство, адже вони виступають як єдність можливості та дійсності.

Значимо, що залежно від того, які цілі ставить перед собою людина, виділяються дві різні установки в знаходженні індивідом сенсу життя – «бути» або «мати». Установка «мати» сягає своїм коріннями у давнину, де ця вимога була необхідною умовою виживання людського роду. Присутність даної установки є нормальним станом сучасної людини, оскільки життя вимагає володіння деякими речами. Але в той же час, установка «мати» не повинна стати самоціллю, а повинна служити лише засобом досягнення певних завдань.

Установка «бути» означає реалізацію більш високої програми, яка відповідає духовним потребам людини, її сутності. При реалізації установки «бути» людина розкривається й розвиває свої здібності.

Беззаперечно, розуміння сенсу життя у різних людей відрізняється, тому проблема сенсу життя – це, перш за все, проблема вибору. Людина буде власне життя та здійснює постійний вибір з існуючих можливостей, одні можливості обираючи, інші відкидаючи. При цьому надзвичайно важливо обрати істинний зміст і визначити справжні цілі, не переплутавши їх з такими, що ведуть до руйнування й деградації особистості.

Безумовно, сучасне життя містить у собі потенції різного вибору. Для багатьох головною метою може стати забезпечення матеріального достатку, прагнення до особистої вигоди й користі. Але життя в погоні за задоволеннями не може бути по-справжньому осмисленим. Щоб зробити правильний вибір, життєві орієнтири повинні бути особливо ретельно осмислені ще на початку життєвого шляху.

Таким чином, чітка уява про зміст і призначення свого життя є рушійною силою життєдіяльності людини, що дозволяє перебороти всі труднощі й випробування на життєвому шляху. Безсумнівно, саме від вибору істинного змісту і визначення справжніх цілей залежать і суспільна цінність життя людини, і її особисте щастя.

Підоненко Вікторія
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
аспірантка кафедри державного
будівництва*

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Для того, щоб дати юридичне визначення якомусь явищу чи процесу, для більш повного розкриття його сутності ми зазвичай звертаємося до знань, набутих іншими суспільними науками і, мабуть, найчастіше до філософії. Така необхідність обумовлена об'єктивною властивістю взаємозв'язку предмета дослідження та характеру процесу наукового пізнання. Для сутнісного визначення поняття форм діяльності Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) звернімося до філософського інструментарію. Дане поняття і його зв'язок з профільною діяльністю в онтологіч-

ному розумінні знаходяться в рамках взаємодії двох філософських категорій діалектики – «змісту» і «форми».

Зміст і форма відображають різні, але нерозривно пов'язані між собою аспекти одного і того ж предмета: зміст є оформленим, а форма є змістовною (Г. Гегель). Якщо говорити про їх співвідношення в філософському сенсі, то зміст – це сукупність елементів, процесів, властивостей, зв'язків і тенденцій, що складають даний предмет, процес, явище, а форма – спосіб вираження та існування змісту. Зміст і форма є відносно самостійними, але водночас взаємозумовленими категоріями. Один і той же зміст може втілюватися у різні форми, а одна й та ж сама форма – містити різний зміст. Форма змінюється внаслідок зміни змісту. В ході діалектичного розвитку, у тому числі й соціальних явищ та процесів, виникаючий між застарілою формою та оновленим змістом конфлікт призводить до появи нової форми, котра в свою чергу спричиняє активний вплив на зміст, сприяючи його трансформації. Суперечлива взаємодія змісту і форми призводить до якісної зміни об'єкту – і в цьому полягає методологічне значення вказаних категорій.

Для розуміння співвідношення змісту і форми діяльності КМУ спочатку слід звернутися до поняття «діяльність». Згідно з філософським енциклопедичним словником діяльність – це форма активності, що характеризує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін у бутті; у якості її складових виділяють потреби, інтереси, мотиви, цілі, засоби, сам процес діяльності та результат.

Діяльність КМУ можна визначити як цілеспрямований, регламентований законодавством державно-владний вплив вищого органу виконавчої влади на певну сферу суспільних відносин, що пов'язані з виконанням покладених на цей орган функцій і повноважень. Урядова діяльність має чітку мету та завдання соціально значущого характеру, правові засади, предметну визначеність, територіальну сферу, ресурсне забезпечення, засоби здійснення, зовнішнє вираження, конкретний правовий результат. Згідно ст.19 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» діяльність КМУ спрямовується на забезпечення інтересів Українського народу шляхом виконання Конституції та законів України, актів Президента України, а також Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України, вирішення питань державного управління.

Змістовне наповнення діяльності КМУ надають цілі, задачі, функції, компетенція даного органу. Реалізація ж їх у конкретних діях та про-

цедурах забезпечує зовнішнє вираження урядової діяльності, об'єктивний прояв волі державно-владного суб'єкту. Одночасно однорідність таких дій та процедур забезпечує упорядкованість, усталеність, прогнозованість діяльності вищого органу виконавчої влади, а в підсумку сприяє законності та результативності його діяльності.

Таким чином, формами діяльності КМУ є об'єктивоване вираження змісту урядової діяльності в конкретних діях та процедурах, спрямованих на виконання цілей та задач цього органу в межах його компетенції.

Позняк Ярослава
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Міжнародно-правовий факультет,
1 курс, 2 група*

РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ У СУЧАСНОМУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

В наш час світ переповнений величезною кількістю знань, життєвих орієнтирів, гуманістичних поглядів. Наразі українське суспільство стикнулось з величезною кількістю проблем, однією з найактуальніших з яких є дегуманізація освіти. Ця проблема потребує вирішення, адже в іншому випадку суспільство потоне у технократизмі, сцієнтизмі, що може призвести до духовної деградації. Важливу роль у подоланні проявів дегуманізації освіти відіграє філософія. У сучасній інтелектуальній спільноті нашої країни до філософії ставляться неоднозначно – від усвідомлення необхідності її викладання до пропозицій зробити дану дисципліну вибірковою.

З нашої точки зору, варто чітко усвідомлювати, що філософія є стрижнем духовного розвитку людини. Зокрема з'являється безліч наукових праць філософського спрямування, пов'язаних з культурним, естетичним, моральним змістом. Говорячи про Україну, слід зауважити, що сьогодні у філософії використовуються нові методологічні підходи до трактування співвідношення морального і духовного, теорії і практики. Наявність багатьох пізнавальних підходів підштовхує науковців не тільки до переосмислення хибних та застарілих трактувань, але й до створення нових

концепцій розуміння духовного та матеріального життя. Водночас, існує реальна проблема необхідності перегляду й уточнення предмету сучасної філософії як науки та навчальної дисципліни. Зокрема, що викладати студентам, аспірантам, яку світоглядну позицію повинен мати викладач тощо. Ці питання не можна назвати простими, адже від їх вирішення залежить подальша доля людей, бо саме це впливає на формування світогляду людини у майбутньому.

Предметом сучасної філософії є світогляд людини, суспільство й особистість, а основними її питаннями – людина, її мислення, дії, розвиток. У цьому основному питанні людина саме як особистість і суспільство як форма організації особистостей – два складники єдиної проблеми. Центральним пунктом перетворень у логіці сучасної філософії є переосмислення класичних уявлень про сутність речей і знань. Вивчаючи філософію, постає уявлення про багатовимірність світу, людини та суспільства.

Характеризуючи українські реалії, доцільно говорити про тенденцію зростання попиту на філософські лекції, дискусії, книжки. Це відповідає загальній концепції популяризації науки. З'являються перші дослідження окремих форм існування філософії в публічному просторі. Зокрема низка досліджень присвячена феномену філософських кав'ярень Марини Препотенської. Ретроспективно розглядається еволюція арт-кафе – від пересічних місць дозвілля до місць розгортання філософського діалогу в поєднанні з душевним комфортом учасників, їхньої інтелектуальної рефлексії та неформальної атмосфери кава-брейку. Варто наголосити, що практична філософія у неформальних міських кластерах здатна реально впливати на мислення людей, ставати каталізатором творчості й пізнання, а як відомо творчість допомагає людині пізнати глибше світ та самого себе. Історії відомо багато прикладів творчих людей, що знаходили свою музу в кафетеріях (наприклад, Е. Хемінгуей). На території пострадянського простору концепція філософських кафе тільки розвивається. Адже раніше міські кав'ярні були або закладами громадського харчування, або місцями зібрання «богеми», де всіляко уникали прояви вільнодумства у філософських бесідах. На сьогоднішній день кафе-філо відкрилися в Одесі, Львові, зокрема відоме кафе ««Дзига»».

Таким чином, можна стверджувати, що філософія потребує розвитку не тільки як наука й навчальна дисципліна, а й як важлива складова духовно-інтелектуального розвитку сучасного суспільства.

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ КОНЦЕПЦІЇ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Уявлення про державу як організацію, яка здійснює діяльність на основі закону, почали формуватися ще з ранніх етапів розвитку цивілізації суспільства. Відомі філософи античності (Сократ, Демокрит, Арістотель, Платон, Цицерон та ін.) намагалися виявити такі зв'язки і взаємодії між правом і державною владою, які могли б забезпечити гармонійне функціонування суспільства тогочасної епохи. Вони вважали, що найбільш справедлива лише та політична форма, при якій закони є загальнообов'язковими як для громадян, так і для самої держави. Ще давньогрецький філософ-ідеаліст Платон у своїх відомих діалогах «Держава», «Політик», «Закони» писав: «Я бачу близьку загибель тієї держави, де закон не має сили й знаходиться під чиєюсь владою». Аналогічні ідеї, які заклали основу теорії правової держави, розвивалися також у працях Арістотеля.

З ідеями найвідоміших мислителів Давньої Греції про право, свободу, гуманізм перегукуються гуманістичні переконання давньоримських політичних і суспільних діячів, письменників, поетів. Особливо це можна знайти у працях римського діяча Цицерона, таких як «Про державу», «Про закони», «Про обов'язки». Цицерон казав: «Надбанням народу, є не будь-яке об'єднання людей, зібраних разом будь-яким чином, а як об'єднання багатьох людей, які пов'язані між собою згодою в питаннях права».

Ідеї Середньовіччя стали базою, на якій сформувалось систематичне вчення про правову державу. До основних віх у розвитку політичної науки треба віднести обґрунтування світського характеру держави, державного суверенітету та верховної влади. Так, в період боротьби проти феодального свавілля й абсолютистського деспотизму, під час буржуазних революцій й встановленням нового строю були розроблені вчення про правову державу мислителями того часу, як Н. Макіавеллі, Ж. Боден. Н. Макіавеллі вважав, що держава повинна створити безпечні умови для життєдіяльності та надати можливість вільного розпорядження майном. Щодо розгляду форм держави, філософ надавав перевагу республіці.

Важливу роль у розвитку вчення про правову державу відіграють Г. Гроцій, Г. Гоббс, Л. Монтеस्क'є, Дж. Локк та ін. Гоббс захищав абсолютну монархію в Англії, але він розробив сукупність прогресивних положень про панування права в суспільному житті, які згодом були розвинені революційними буржуазними мислителями. Ідея Дж. Локка характеризується поділом влади, щоб обмежити свавілля державної влади. Нові уявлення про поділ влади були присутні в творчій діяльності Монтеस्क'є. Мислитель поділив владу держави на законодавчу, виконавчу та судову і зауважив, що для уникнення зловживань владою потрібно, щоб різні влади могли взаємно стримувати одна одну.

Великий внесок для покращення теорії правової держави мають праці вітчизняних авторів. Особлива увага у них приділена не лише головним рисам і ознакам правової держави, а й найбільш важливим умовам їх формування. Слід зауважити, що вітчизняними авторами концепція правової держави існує в тій формі, в якій вона сформувалася і прокламувалася на сучасному Заході.

Розвиток парламентаризму, наявність ознак цивілізованого формування влади, зміцнення незалежності правосуддя і водночас складні й суперечливі тенденції у становленні української держави зміцнили віру у необхідності цього дослідження, аби сприяти реалізації в Україні однієї з найпривабливіших ідей правової науки. Нова Конституція України започатковує, без сумніву, новий і важливий етап розвитку вчень про правову державу в Україні.

Полтавець Федір
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 1 курсу, 6 група*

ЗАБОБОНИ І ПРИКМЕТИ ЯК РУДИМЕНТИ МІФОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Тема забобонів відома для кожного з нас. Як нам підказує тлумачний словник, забобони – це упередження, яке полягає у тому, що індивід приймає за реальність невідомі сили, здатні провіщати події і навіть впливати на них. Здавалося б, за вікном крокує ХХІ ст., люди навчилися

запускати собі подібних в космос, опанували пластичну хірургію та перемогли віспу. Проте, варто чорному коту перебігти дорогу, і ти спостерігаєш як людина панічно шукає інший шлях, аби встигнути на роботу. В чому ж секрет такої довголітньої історії забобонів і прикмет?

Коріння прикмет та забобонів сягає сивої давнини. Ще за прадавніх часів, коли людина тільки опанувала вогонь та придумала собі Богів, почали з'являтися перші неписані причинно-наслідкові зв'язки. Враховуючи, дуже обмежені знання наших пращурів про навколишній світ та його закони, поява забобонів легко пояснюється. Надалі ми розглянемо основні етапи історії розвитку та впливу на свідомість людства забобонів та прикмет.

Ще в античні часи мислителі задумувалися над структурую навколишнього світу. Найперші прикмети з'являються як практичні настанови для життєдіяльності. Частіш за все, вони стосувалися сільського господарства та погодних умов. На той час землеробство було найважливішою сферою господарства.

Наступною нашою зупинкою буде середньовіччя, а предметом розмови – так звані «знамення». Звичайно, знамення були відомі задовго до середніх віків і християнства. Наприклад, легендарна Іліада наскрізь просякнута небесними знаками на будь-який смак. Тут і польоти птахів, і грім та блискавка. Та саме в середні віки небесні знамення були «офіційно оформлені» церквою. По кількості прикмет Священне Письмо може втерти носа будь-якій ересі. Тут і Бог в подібі палаючого куща, тут і 10 кар єгипетських, і вода з каменя. Якщо ж відкрити Євангеліє від Іоанна, то можна з легкістю знайти, так звані, умови другого пришествя Месії, та сценарій, за яким воно буде відбуватися.

Наступним в нашому екскурсі буде Новий Час. Людина Нового Часу часто представляється як міфічний атлант. Тільки античний атлант тримав на своїх могутніх, плечах Землю, а людина-знання. Найвідоміші люди того часу, так звані просвітителі: Руссо, Д'Аламбер, Вольтер та ін., нещадно критикували людські стереотипи. Вольтер навіть казав: «Упередження-розум дурнів».

Ситуація яка в подальшому склалася на теренах Російської Імперії, а в майбутньому і СРСР була симетричною. Незважаючи спроби переломити традиційні устої тогочасного суспільства, та викоринити з уявлення людей такі антинаукові, на думку марксизму, речі як релігія. Забобони, які утворилися спочатку як складова релігійних таїнств, продовжували жити і отруювати свідомість людей.

Так навіть у наш час – час величезних звершень і подвигів людства – велика кількість людей стукає по дереву, щоб не наврочити; не викидає сміття після заходу сонця; або навіть подарувати годинник чи набір сувенірних ножів. В чому ж феноменальна живучість цих стереотипів? Я вважаю, що відповідь лежить на поверхні. Життя людини це – хаос. І ось уявіть, що ви подорожуєте бурхливим океаном на човнику без мапи та компаса, щогла з вітрилом зламалася і вам потрібно якось кермувати. Як ви вдієте? Складете зброю, чи дістанете з трюму гнилі дошки, яким на вигляд 100 років і спробуєте знайти хоч якусь опору під час шторму? Так і в більшості своїй людям до вподоби мати хоча б якусь опору, та можливість впливу на життя, аніж не мати жодної.

Полтавець Юлія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 2 курс, 20 група*

ЕТИЧНІ ОРІЄНТИРИ В СТВОРЕННІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

В недалекому майбутньому життя людини буде нерозривно пов'язано із взаємодією з роботами. Вже зараз навколо нас безліч розумних пристроїв. Ми не помічаємо їх, але використовуємо кожен день. І наше життя продовжує змінюватися все швидше і швидше з розвитком технологій. Особливо це питання важливе для юристів. Тому що у них є можливість вже зараз почати розробляти закони для тих відносин, які будуть складатися з участю роботів. з огляду на зміни, які можуть принести розумні машини в наше життя, нам необхідно створити ефективні правила взаємодії людей і роботів.

Можна поставити питання, як конструктори можуть обладнати робота засобами, які допомогли б йому реагувати на швидке «прийняття рішення» і виключити вибір поганого рішення. Фахівці в області робототехніки все більше впевнені в тому, що прийняття суспільством таких машин буде залежати від того, чи можуть вони бути запрограмовані діяти таким чином, щоб максимально збільшити безпеку людей,

тим самим підвищуючи довіру людини до робототехнічної системи. Сучасні наукові проекти повинні бути спрямовані на вирішення таких питань: Який вид інтелекту і що необхідно використовувати для правильного етичного прийняття рішень? Як це може бути переведено в інструкції для конкретної машини? Та хто буде нести відповідальність за його помилки?

Комп'ютерні фахівці в галузі робототехніки, що працюють зі створенням строго запрограмованих машин, вкладаючи в них певні правила етики, сьогодні використовують при цьому логічні операції, такі як «якщо твердження вірне, рухатися вперед; якщо воно помилкове, не рухатися». Застосування логіки є ідеальним вибором для розробки машинної етики, стверджує Луїс Моніж Перейра, вчений з лабораторії обчислювальної техніки і інформатики Nova в Лісабоні. «Логіка наших міркувань і допомагає нам придумати правила машинної етики», – говорить він. Також він зазначає, що логічні мови, які використовуються комп'ютерними програмами, є висновком гіпотетичного сценарію, в основі якого лежать гіпотези, які відіграють вирішальну роль у вирішенні певних етичних проблем.

У Женеві в 2017 році проходила перша сесія Групи урядових експертів ООН відкритого складу Конвенції про негуманну зброю на тему смертоносних автономних систем озброєнь. Стало відомо, що все більше відомих людей виступають за повну заборону «роботів-вбивць». Під відповідною ініціативою підписалися понад 20 лауреатів Нобелівської премії миру, 150 релігійних лідерів і 3 тис. фахівців з штучного інтелекту. Широка суспільна і медійна кампанія проти «роботів-вбивць» вже приносить певні плоди: США і Великобританія першими подали приклад відповідальної поведінки, включивши положення про обов'язковий контроль оператора над застосуванням зброї під внутрішнє законодавство, а представники інших провідних у військовому відношенні держав зробили заяви про своє обов'язкове дотримання принципів міжнародного гуманітарного права при розробці нових видів зброї.

Таким чином, тісний контакт людини з роботами неминуче в найближчому майбутньому. Головне завдання полягає в тому, щоб забезпечити безпеку такої співпраці і домогтися довіри людей до роботів. Необхідно продовжувати дослідження в цьому напрямленні, застосовуючи різні підходи, для того, щоб гарантувати комфортне співіснування людини разом з чужим і поки ще незрозумілим йому розумом.

ПРОБЛЕМА ВИБОРУ ЦІННОСТЕЙ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Цінності відіграють одну з найважливіших ролей у житті як кожної людини, так і суспільства в цілому, адже завдяки їхньому істотному впливу на всі сфери діяльності людини, вони виступають в ролі моральних ідеалів та еталонів належного, є осередком духовного життя суспільства.

Можна зазначити, що саме культурні цінності відрізняють людину від тварини (інстинктоподібної). Це зумовлено існуванням суспільних потреб, які охоплювали сфери побуту вже первісної людини та ознаками людського способу життя. При формуванні системи цінностей перед особистістю гостро ставляться питання, від відповіді на які, залежать її моральні та життєві принципи і переконання. Наприклад, вічна любов чи тимчасова насолода, честь і гідність чи обман і зрада, сім'я чи кар'єра, дружба чи самотність тощо. Людина, відповідаючи на вищевказані питання, сама визначає для себе первинні і вторинні цінності, руйнуючи при цьому протиріччя між вже раніше сформованим світом цінностей та анти-цінностей. Відповідно до обраних моральних ідеалів, вона не тільки оцінює навколишній світ, а й обирає власні вчинки та дії. з часом пріоритети змінюються, наприклад, під впливом оточуючих, складних життєвих обставин або з віком. Проте завжди залишаються спільні цінності окремих індивідів, які поступово стають суспільними цінностями. Вони, в свою чергу, набувають ідеалізованих рис, хоча з'являлися з реальних соціальних потреб.

Цінність є соціальним явищем, тому вона не може бути однозначно істинною чи хибною. Людина усвідомлює ідеальний (бажаний) світ, порівнюючи його з реальним. Завдяки цьому цінності формують особливий, соціально-привабливий світ духовного буття, підносячи людину над реальністю та буденністю, прикрашаючи її життя під сонцем. Тому можна стверджувати, що особлива важливість і значення цінностей в житті людини виникає лише в порівнянні з протилежністю (так люди прагнуть до добра, тому що на землі існує зло).

Які ж цінності можна визнати загальнолюдськими? На мою думку, це так звані вищі цінності, що є емоційно-образними узагальненнями провідних соціокультурних орієнтацій: цінність людського життя, блага, добра, правди, свободи, здоров'я, сім'ї, любові, істини, честі, свідомості, пізнання, творчості тощо. До них також можна віднести цінності суспільного ладу, спілкування, діяльності, самозбереження, цінності особистих якостей. Проте, як вже зазначалося, визначення цінностей здійснюється на рівні індивідуального вибору.

Проблема вибору цінностей цікавила багатьох філософів. Не можна не згадати Аристотеля, якому власне і належить термін «тімія» (цінне). Для нього цінності в житті людини були і джерелом речей і явищ, і причиною їх різноманітності. Філософ виділяв наступні блага: божественні, до яких він відносив душу і розум; хвалені (зухвала похвала); можливості (сюди Аристотель відносив силу, багатство, красу, владу тощо).

Підводячи підсумки, хочеться зазначити, що всі ми різні, світ навколо нас змінюється щохвилини, нічого не стоїть на місці, але кожен з нас прагне знайти себе у цьому світі, реалізуватися, як особистість, відкрити себе і довести, що він кращий. Це спричиняє те, що люди переступають через свої старі принципи і цінності, формуючи нові соціальні відносини. Через недовіру до влади – невіра в майбутнє, песимізм, розгубленість, агресивність, підвищена злочинність. Тому потрібно нарешті вирішити проблему вибору цінностей. По-перше, треба йти в ногу з часом. По-друге, аналізувати, як обрані тобою цінності впливають на твоє власне життя. По-третє, враховувати досвід суспільних цінностей іноземних держав.

Пономарьова Анастасія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКОЮУ, 1 курс, 4 група*

ВПЛИВ РОБОТІВ НА СВІТОСПРИЙНЯТТЯ ЛЮДИНИ

Сучасна філософська антропологія акцентує увагу на тому, що нині слід з усією філософською серйозністю поставитись до обговорення питань не тільки адаптації людини до техносередовища існування, але й коеволюції людини, яка все більше технологізується, тоді як техносе-

редовище все більше антропологізується. У зв'язку з цим постає проблема впливу стрімкого розвитку технологій взагалі і робототехніки зокрема на сучасну людину.

Техніка розвивалася протягом усієї історії людства. Це знаходило відображення у працях філософів, які ще з давніх часів робили припущення щодо впливу певного «механізму» на людину. У цьому сенсі можна сказати, що робототехніка розвивалася віддавна, а проблемою штучного інтелекту цікавилися вже такі філософи, як Аристотель, Р. Декарт і Т. Гоббс. Однак тільки зараз технічний прогрес набув таких темпів, що ми можемо безпосередньо спостерігати його вплив на світосприйняття людини.

Якщо зараз ми порівняємо людину 20 років тому та людину сучасності, то побачимо дуже велику різницю в тому, як вона дивиться на світ та розуміє його. з чим це пов'язано? Одним із факторів цього процесу є поява найсучаснішої техніки. В наше повсякденне життя стрімко увірвалися роботи. Якщо раніше ними майже ніхто не цікавився, то зараз новина про те, що штучний інтелект замінив людину в тій чи іншій професії майже не викликає у нас подиву. Та якщо припустити, що незабаром роботи повністю замінять людей в їх професіях, то що тоді буде? Людина перестане бути людиною, адже втратить сенс свого життя, оскільки стане нецікавою навіть сама для себе. Таким чином, людство повільно почне деградувати.

Вже сьогодні технології змінюють відношення людини до свого власного буття. Людина починає вдосконалювати свою природу, ризикуючи втратити розуміння того, чим взагалі вона є. Через стрімкий та бурхливий розвиток новітніх технологій суспільство не здатне усвідомити й адекватно оцінити наслідки всього, що відбувається.

Зараз ми намагаємося зробити помічників, на яких можна покласти низку завдань, що з певних причин ми не хочемо або не можемо виконувати самі. При цьому, багато в чому, роботи копіюють нас та наше суспільство. На сучасному етапі нашого розвитку апогеєм технічної думки повинен стати автономний робот, що володіє інтелектом. Вірогідно, і філософія, і психологія роботів буде найближчим часом обертатись саме навколо цього. Якщо пофантазувати далі, то, можливо, саме роботи і втіляться в нову «расу», яка вирішить покинути Землю і жити на іншій планеті.

Роботи лишають наш світ певних емоцій та людяності. Якщо нове покоління людей буде зростати з роботами, то між дитиною і роботом

волею-неволею утворюються тісні зв'язки. Адже з роботом у неї буде пов'язана маса переживань дитинства. Доросла дитина цілком може залишитися з роботом-вихователем і в дорослому житті. І все це позначиться світосприйнятті окремої людини та на нашому суспільстві в цілому.

Таким чином, технічний прогрес, який привів до накопичення благ, починає погрожувати людині. Зростання технічних можливостей людини супроводжується дегуманізацією. Людський цілеспрямований розум, який колись втілювався в перших технічних виробках, починає віддавати перевагу засобам, а не цілям. Вся сутність людини стає рабом технічної цивілізації. При цьому ми забуваємо, що найвищою цінністю є сама людина. І вона не може бути засобом за жодних обставин.

Поперєшняк Олександра

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 1 курс, 11 група*

ПРОБЛЕМА «ДРУГОЇ СТАТІ»

Дискримінація існувала завжди. Вона виникала на різному ґрунті, починаючи з кольору шкіри чи майнового стану і закінчуючи релігійними вподобаннями. Але, мабуть, наймасштабнішою і найбільш стійкою є гендерна нерівність, з якою віддавна стикаються жінки і з якою вони намагаються боротись, в тому числі в рамках фемінізму. Фемінізм – низка рухів та ідеологій, які поділяють одну спільну мету: визначення, встановлення і досягнення рівних політичних, економічних, культурних, особистих та соціальних прав для жінок. Це включає в себе прагнення встановити рівні можливості для жінок у сфері освіти та праці. Навіть на підсвідомому рівні багатьох європейців жінка в чоловічому суспільстві зобов'язана бути слабкою, тому що інакше неможливий архетип сильного чоловіка.

Так з чого ж все почалося? Найдавніше літературне джерело, яким керувалася і керується більшість людей – Біблія, де основа вчення про родину – патріархальність, адже Новий Заповіт говорить: «Дружини, коріться своїм чоловікам, як Господу, тому що чоловік є глава родини, як і Христос глава Церкви...». То невже жінка стоїть на рівень нижче від

чоловіка через відсутність великої фізичної сили і наявності можливості народжувати?

Вважається, що специфічні органи жінки – яєчники і матка – роблять її необ'єктивною: часом навіть подекують, що жінка думає своїми залозами внутрішньої секреції. При цьому чоловік геть-чисто забуває, що і в його організмі є статеві гормони і статеві яєчка. Він відчуває своє тіло, як природну й гармонійну частку світу, й через те гадає, що пізнає його об'єктивно. Водночас стверджує, що жіноче тіло обтяжене фізіологічними особливостями, котрі обмежують, притлумлюють її судження.

Сімона де Бовуар стверджує, що чоловіки міркують про жінку, входячи не з неї самої, а порівняно з собою, не визнаючи її як автономну істоту. «Жінка – похідна істота...», – писав Мішле. Саме це стверджує і пан Бенда в «Промові про Уріелу»: «Чоловіче тіло має сенс саме по собі, незалежно від існування жіночого: тіло жінки має сенс лише в тому разі, якщо уявляється існування чоловіка... Чоловік усвідомлює себе без жінки, вона ж не може уявити себе без чоловіка». Будь-яка жінка для нього – здебільшого істота, яка викликає сексуальну зацікавленість. Це ставить самця в залежність від самиці, але це не робить жінку соціально вільною.

У наші дні жінки виявляють дедалі більшу активність у побудові світу. Та цей світ поки що належить чоловікам, котрі не мають у цьому сумніву, а жінки не зовсім рішуче заперечують. Відмовитися бути іншою, облишити потурати чоловікам – це означало б для них позбутися багатьох вигод, які дає їм альянс з чоловіками. Адже чоловік-сюзерен забезпечує жінку-васала матеріально, бере на себе відповідальність за її існування. Якщо ж жінка наважиться на економічний ризик, здобуваючи ілюзію свободи, вона змушена самотужки торувати стежини до самостійного існування. Але все ж таки кожній людині, крім бажання утвердити себе як особистість, притаманна спокуса втекти від свободи, мовби перекинутися в бездушну річ. Це хибний шлях, який призводить до пасивності, загибелі, перетворює людину на знаряддя чужої волі, позбавляє будь-якого поняття вартості. Та водночас це також і легкий шлях, бо надає змогу уникнути тривоги. Жінка відчуває нерозривний зв'язок з чоловіком, хоча й не вбачає в ньому належної обопільності.

Гендерна соціальна нерівність не завжди усвідомлюється людьми, але її наявність у всіх сферах життя суспільства не робить це суспільство кращим. І виявлення глибинних психологічних причин патріархату є важливою складовою боротьби жінок за рівні права.

ФЕНОМЕН АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ІСТОРІЇ

Антична філософія зробила великий внесок у розвиток філософської думки як в Європі так і в усьому світі. Саме за добу античності відбувається формування стилю філософствування, створення фундаментальних принципів для пізнання навколишнього світу та постають такі основні проблеми як: осмислення природи, пошук першоджерел і першопричин усього сущого, усвідомлення місця та ролі людини в системі інших проблем. Завдяки античній філософії та її унікальній сутності, а також діяльності тогочасних філософів, ми отримали велику спадщину філософських вчень, що мали значний вплив для подальшого поширення і розвитку філософських ідей на всьому європейському континенті.

Осередком розквіту античної філософії стала Стародавня Греція. Давньогрецька культура (на її основі розвивалася й римська культура) вплинула на розвиток культури світової. Греки були першовідкривачами у галузі науки, техніки, мистецтва. Це пояснюється наявністю важливих умов, насамперед географічно-кліматичних – розміщення на перетині трьох континентів, сприятливий клімат, наявність різноманітних природних зон; культурно-історичних – Стародавня Греція перебувала в тісному контакті з попередніми цивілізаціями і, таким чином, зверталась до їх здобутків, які змогла проаналізувати, переосмислити і використати для формування особистих ідей; соціальних – досить високий рівень соціальних відносин, існування полісної системи та демократичного устрою у більшості полісів, що в свою чергу призвело до їх комунікації, а також культивування навичок формування думок, їх аргументацію та доведення.

Проаналізувавши античну філософію через три її історичні етапи можна побачити розвиток філософської думки та завдання, які стояли перед філософами кожного періоду. Наприклад, грецькі філософи головним завданням натурфілософії вважали спробу пояснення світу з нього самого, намагалися дослідити чим є космос. В процесі розвитку філософської думки розуміння першооснови стає все менш конкретно-

матеріальним і все трансцендентнішим (таким, що знаходиться за межами свідомості і пізнання) – від конкретної стихії до атомів, недовступних спостереженню, але пізнаваних тільки розумом, що проникає в сутність речей. Характерною рисою періоду «високої класики» є антропоцентризм, представники якого значну увагу приділили осмисленню проблем людини, а також формуванню власних концепцій пізнання, наголошуючи на тому, що істина у кожного своя. Завершальним етапом філософії античності є так звана «пізня класика». Вона є особливим періодом, адже узагальнює, розвиває попередні праці філософів, а також створює нові філософські ідеї. Настає період змін у змісті та основних завданнях філософії. Виникають нові філософські школи, де основна увага зосереджується на проблемах етики, моралі. Серед них особливо поширення набувають такі вчення як стоїцизм, еллінізм, скептицизм, неоплатонізм.

Таким чином, антична філософія, в якій містилися зачатки основних видів філософського світогляду, що розроблялися в усі наступні століття, – це жива картина становлення теоретичної думки, повна сміливих оригінальних ідей. Вона стала справжньою суспільною силою античного світу, а потім і всесвітньо-історичного розвитку філософської культури і кожен повинен зануритися в цей вічно свіжий потік філософської думки. Багато проблем, над якими міркували античні філософи, не втратили своєї актуальності і понині. Вивчення античної філософії не тільки збагачує нас цінною інформацією про результати роздумів видатних мислителів, але й сприяє розвитку більш витонченого філософського мислення.

Пугач Анастасія

Национальный юридический университет

имени Ярослава Мудрого

18 факультет, 1 курс, 3 группа

СЕКСИЗМ КАК МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА НЕРАВЕНСТВА

Среди множества проблем социальной философии нельзя забывать о главной – проблеме неравенства. На данный момент в мире не существует примера общественного устройства, в котором существовало бы абсолютное равенство. Уже с раннего детства люди не равны в своих

способностях, возможностях, и это объясняется множеством факторов – происхождением, генетикой, воспитанием, одаренностью. При этом признаком цивилизованности общества выступает толерантное отношение к представителям противоположной общности, с которой ты не можешь себя идентифицировать.

Однако, нельзя забывать о всё ещё актуальных сегодня феномене и факте дискриминации, которая негативно различает людей по их культурной либо природной принадлежности к определенной расе, национальности, религии, идеологии. Дискриминация людей по признаку пола представляет собой сексизм. Сексизм имеет сложную историю и природу, он является одновременно социальной, культурной, правовой и моральной проблемой. Именно многогранность и злободневность этой проблемы обусловили обращение к ней в данном исследовании.

Идеология сексизма не просто предусматривает разделение людей по типу гендера, создает «сильные» и «слабые» образы, идеализирует «женственность» и противопоставляет ей «мужественность». Сексизм поддерживает патриархальные отношения, в которых преимущество давалось мужчинам как «кормильцам», тем самым ущемляя позиции женщины. Патриархат являлся нормой семейных отношений на протяжении многих веков, и даже в формально равном обществе сохраняются остатки его воспитания вследствие определённой доли консерватизма. Сексизм берёт свои корни в религии, так в Библии сказано: «Жены, повинуйтесь своим мужьям, как Господу, потому что муж есть глава жены, как и Христос глава Церкви, и Он же Спаситель тела. (Послание к Ефесянам 5:23)». Женщинам запрещалось служить священниками, что видно в совете святого Павла в «Послании к Тимофею»(2:12), в котором святой говорит: «А учить жене не позволяю, ни властвовать над мужем, но быть в безмолвии».

Явление сексизма и его идеологии играет роль в феминистической теории, а также в гендерной социологии, которая изучает закономерности дифференциации мужских и женских социальных ролей, их влияние на общественную жизнь. Большой вклад в развитие гендерной социологии внесли М. Мид, Д. Бернанд, Б. Фридан, С. Де Бовуар, К. Миллет и другие зарубежные исследователи. В отечественной же социологии женские проблемы первоначально разрабатывались в рамках социологии семьи, труда, воспитания, однако гендерное звучание они получили только после 1991 года.

При поднятии данной темы, не можно не определить разницу между понятием «гендер» и «пол». Под словом «пол» имеется в виду биологический пол человека, в то время как «гендер» характеризует социальную роль, формирует комплекс стереотипов, которые дают понятие о разных моделях поведения человека, в зависимости от его пола. Если идеология гендерного неравенства появилась еще давно, то термин «сексизм» возник относительно недавно. Его ввели в употребление участницы феминистского движения «второй волны» в США, образовав его по аналогии со словом «расизм». Ключевую роль в поддержании сексистской идеологии играют гендерные стереотипы. Стереотипы служат оправданием действий конкретного человека благодаря ссылке на стереотипную модель поведения. Поэтому, объясняя сексизм, нельзя не учитывать защиту групповых ценностей, сохранение и трансляцию культурно-исторического опыта. Моральные гендерные стереотипы сохраняют образы должного и недолжного поведения мужчины и женщины, добавляют им «ярлыки», приписывают идеальные, общепринятые качества характера.

Проявление сексизма можно встретить не только в религии или же при определении моральных ориентиров. Он может проявляться в самых различных социальных институтах: в семье; в здравоохранении; в образовании; в политике. При этом существуют разные виды сексизма – враждебный и доброжелательный. Враждебный сексизм выражается агрессивно – в высказываниях, поведении в отношении к представителям другого пола. Если рассматривать сексизм по отношению к женщинам, то тогда он будет проявляться в высказываниях, гласящих об их неполноценности, превосходстве мужчин над ними. Доброжелательный сексизм предусматривает идеализацию женщин, вследствие чего возникает образ хрупкой беззащитной женщины, которая нуждается в защите со стороны представителя «сильного» пола. Такая, на первый взгляд не злобная, дискриминация, приводит к тому, что женщина убеждается в своей неспособности продвинуться вверх по карьерной лестнице из-за своей «слабости». Современное общество генерирует всё новые типы проявления сексизма, которые становятся одной из характеристик нашего времени. Речь идет о скрытом сексизме, который подразумевает то, что сексизма не существует.

Рассмотрев сексизм как проблему неравенства, можно прийти к выводу, что она сохраняет свою болезненную значимость, несмотря на деятельность международных организаций, либеральных феминисток и демократическую идеологию. Этот факт объясняется тем, что именно

отношения между полами остаётся решающим организационным принципом общества.

Ревенко Дар'я
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Слідчо-криміналістичний інститут,
1 курс, 2 група*

ЗНАЧЕННЯ СУЧАСНОГО ПРОЦЕСУ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Важливою ідеєю в Україні є побудова правової держави і громадянського суспільства, яка передбачає суттєве підвищення правосвідомості та правової культури усіх суб'єктів суспільних відносин. Успішна реалізація цих завдань залежить від рівня правового виховання і правової освіти майбутніх юристів. У перехідні періоди розвитку суспільства питання, пов'язані з правовим вихованням юристів, потребують особливої уваги. Це пов'язано, по-перше, з тим, що правознавці повинні мати високий рівень професійної правосвідомості та правової культури; по-друге – з необхідністю оволодіння юристами системою знань щодо форм, методів та принципів правового виховання з метою їх практичного застосування у професійній діяльності.

На думку М. Б. Ценко: «Знання теорії ще не означає вміння її застосувати, здатність професійно виконувати службові обов'язки. Тому система вітчизняної освіти завжди включала і систему виховання як сукупність заходів, що повинні впливати на формування певних моральних і ділових якостей та здібностей майбутнього фахівця».

Одним із напрямків виховання майбутніх правників має бути формування моральної відповідальності як однієї з найважливіших рис, що притаманні юристу. Оскільки юрист має справу з життєво значущими цінностями такими як людина, її життя и здоров'я, честь і гідність, він повинен усвідомлювати підвищену відповідальність за вчинення дій, які впливають на долю громадян та навіть держави.

Сучасний юрист повинен мати уявлення про відповідальне ставлення до людей, не зважаючи на його упередження, мати повагу до всіх верств населення, протидіяти дискримінації та іншим порушенням прав

людини. Юристу, як і будь-якій посадовій особі, необхідно вміти приховувати власні переживання, стримувати емоції і керуватись у стосунках з людьми не тимчасовим настроєм, а почуттями доброзичливості, такту, взаєморозуміння, обов'язку. Сучасний юрист, який хоче користуватися авторитетом у суспільстві має поєднати єдність слів зі вчинком, чітко вміти висловлювати свою позицію, мати високу принциповість, пам'ятати, що чинити опір злу може лише той, хто сам надійно захищений від нього, тобто мати імунітет проти зла, розуміти таке поняття як «моральна чистота». Чим вище моральна культура юриста, тим ефективніше він виконує службові обов'язки, тим відповідальніше ставиться до процесу і результатів своєї професійної діяльності.

Доктор філософії Є. М. Мануйлов наголошує: «Україна потребує підготовки фахівців права високої кваліфікації, з високим рівнем правової культури. Правова культура фахівця права – це невід'ємна частина загальної культури в цілому, що виражає певний рівень розвитку правосвідомості і стану законності, які характеризують ступень правоздатності і дієздатності фахівця права. Головними ціннісними орієнтаціями правової культури фахівця права є: вміння захистити громадян від свавілля сильних та наділених владою; забезпечити верховенство права; забезпечити справедливий розподіл благ і обов'язків; забезпечити рівну відповідальність усіх громадян перед законом і суспільством».

Аналізуючи особливості сучасного процесу правового виховання майбутніх фахівців права, важливо відзначити, що зміст процесу формування особистості включає поряд із зовнішнім впливом суб'єктивні особистісні аспекти. Найважливішими серед них є самовиховання, адже без внутрішньої роботи особистості, її активності, вплив об'єктивних чинників буде малоефективним.

Рисухін Данило
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет адвокатури, 1 курс, 4 група*

КАТЕГОРІЯ ДЕРЖАВИ У ФІЛОСОФІЇ НОВОГО ЧАСУ ЗА ТОМАСОМ ГОББСОМ ТА ДЖОНОМ ЛОККОМ

Новий час є періодом у європейській історії, коли у суспільстві відбувалось зародження та утвердження нового устрою. Буржуазія, що

отримала реальну владу, висуває та стверджує нові цінності та основи людського буття на протигагу попередній епосі. Перед філософією постає проблема обгрунтування держави як найвищого прояву суспільства регульованого правом. Таким чином, два найбільш впливових представники емпіризму (філософської течії, прихильники якої вважали, що чуттєвий досвід, а саме дані з органів чуття людини, є єдиним та початково глибоким джерелом пізнання) Томас Гоббс та Джон Локк заслуговують особливої уваги, оскільки вони створили договірну теорію походження держави, яка стала доміантною у XVII-XVIII століттях та має велику кількість прихильників сьогодні.

Формування філософії англійського матеріаліста Томаса Гоббса відбувалось під впливом ідей Френсіса Бекона, що вважається засновником емпіризму у філософській думці. Головними роботами філософа вважаються: «Левіафан», «Про тіло», «Про людину» тощо. Гоббс у своїх працях стояв на засадах саме механістичного матеріалізму, оскільки вбачав природу і світ, в цілому, одушевленим організмом та сукупністю матеріальних речей. Як і усі представники емпіризму англійський науковець вважав, що головною основою духовно-практичної діяльності людини є органи чуття, що роблять світ пізнаваним за допомогою такого сприйняття.

Томас Гоббс умовно поділяє життєвий розвиток суспільства на два періоди: «до» та «після» держави. За його роботами до появи держави існував природний стан у якому усі люди мали право на таку власність, як вона могла захопити та захистити фізично. У цьому періоді він вбачає «війну усіх проти усіх» та говорить, що «людина людині – вовк». Після створення держави на основі договору між людьми, було утворено таке середовище в якому держава сама себе зобов'язала на захист прав та власності своїх громадян.

На протигагу Гоббсу інший учений-матеріаліст Джон Локк вважав, що пізнання світу можливе лише за допомогою ідей відчуттів – основи знань людини, внутрішньої рефлексії. Також Локк лише частково розділяє погляди Томаса Гоббса на концепцію походження держави, оскільки він, визначаючи період до держави, говорить, що до її появи існувало економічно стале та розвинене суспільство, члени якого мали усі права та свободи, але і за таких умов існувала потреба у гарантуванні внутрішньої та зовнішньої безпеки, незалежного судочинства, що, до речі, не виділялось ним в окрему гілку державної влади (існували федеративна, законодавча та виконавча із певною системою стримувань та протигагу).

Таким чином, можна зробити висновок, що державі за Гоббсом та Локком передує «природний стан», який описується по-різному: царство благоденства та свободи або «війни усіх проти усіх». Кожен член суспільства певної держави має невід'ємні права, проте проблема захисту усе одно постає перед людиною, тому було необхідно утворити державу, що відповідає б за дотриманням порядку, утворюючись розумною волею людей. Також буржуазні філософи допомогли укорінити думку, що, оскільки держава є утворенням договірним, то демократичний устрій, який лежить в основі управління сучасними державами та суспільством, базуючись на народовладді, є найбільш правильним з точки зору такої концепції.

Ритова Валерія
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 1 курс, 12 група*

ЦІНА АЛГОРИТМІЧНОЇ ПОМИЛКИ

Алгоритми та засоби штучного інтелекту впливають на багато аспектів життя людини. Через їх ефективність і швидкість, алгоритми приймають рішення і вживають заходів від імені людини в багатьох сферах. Однак чи можуть вони помилитись? І хто буде нести відповідальність за цю помилку?

Штучні агенти, за визначенням, не людські. Моральне судження як правило, вимагає елемента вибору, співпереживання, а у машини не може бути суттєвої моралі, бо їх поведінка є причинно обумовленою специфічною людиною, яка створила машину.

Правильно діючий алгоритм звільняє потенціал розробника для інших важливих обговорень. Але непрозорість алгоритмів ускладнює судження про правильність, оцінку ризику та справедливість. Неправильний алгоритм – це лише перекладання відповідальності на дії, результати яких призводять до неправильних, нерівномірних чи небезпечних наслідків.

Взагалі, більшість алгоритмів мають тільки імовірнісні гарантії точності. Люди, які керуються алгоритмами, повинні покладатися на припущення, які можуть призвести до невдач і до несподіваних результатів.

Технології забезпечили безліч корисних пристосувань для суду, від копіювальних апаратів до вилучення ДНК з відбитків пальців і складних методів спостереження. Але це не означає, що будь-яка технологія – це поліпшення. Хоча використання машин в розслідуваннях і вироках може потенційно заощадити час і гроші, воно породить гострі проблеми, бо алгоритми можуть успадкувати расові та гендерні упередження тих, хто їх створює. Більш того, який сенс перекладати прийняття рішень (принаймні частково) з питань, які є унікальними для людей, на алгоритм? Алгоритмічні рішення не є рівноправним в силу того, що вони є продуктами складних процесів, а процедурна послідовність алгоритмів не є еквівалентною об'єктивності. Жоден інструмент ніколи не буде досконалим або повністю справедливим. Алгоритми також не володіють здатністю індивідуалізувати людину. Комп'ютер не може дивитися підсудному в очі, враховувати тривожне дитинство або інвалідність і рекомендувати реабілітаційну пропозицію. Крім того, штучний інтелект не може постійно шукати нові методи вдосконалення. Замість цього вони виконують завдання, якими вони запрограмовані.

з одного боку, алгоритм забезпечує справедливість процесу: на етапі визначення фактів алгоритм жодним чином не розглядає людей по-різному. Однак кінцевий результат цього – в тому, що він може бути менш справедливим по відношенню до незахищених підгруп. з іншого боку, усвідомлений підхід використовує несправедливий процес (явно використовує гендерну інформацію і вивчає різні правила класифікації для людей з різних верств населення), але може фактично досягти більш справедливого для меншин результату. Природний спосіб знайти визначення для алгоритмічної справедливості – це подивитися, як справедливість визначається поза спільноти комп'ютерних наук і формулювати ці ідеї як математичні визначення, критерії.

Алгоритм викликає занепокоєння, оскільки сьогодні технології оцінки ризику розвиваються від алгоритмів, які можна віднести до непрозорих нейронних мереж. Нейронні мережі та алгоритми глибинного навчання діють приблизно так само, як людський мозок. Тому вони не можуть бути прозорими через саму свою природу. Нейронна мережа не програмується, зв'язки в ній формуються самостійно, на основі отриманих раніше знань – її попереднього досвіду. Цей процес є прихованим і постійно змінюється. А це, у свою чергу, піддає ризику можливість судді винести повністю обґрунтоване рішення і здатність адвоката захищати свого клієнта.

ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА ЩАСТЯ В УКРАЇНІ

Протягом усього розвитку філософської думки проблема щастя посідала в ній вагоме місце та була однією з центральних тем наукових досліджень. Проблема щастя для України постала сьогодні як ніколи гостро у світлі тих суттєвих перетворень, які відбуваються нині. Нові проблеми військової агресії, тероризму, інформаційно-технологічного впливу призводять до зміни картини світу, руйнації цілісності буття особистостей.

У вітчизняній науці вивчення феномену щастя є порівняно недавнім. Філософський аналіз різних його аспектів провели М. Дяченко (проблема щастя у філософії Б. Паскаля та Ж. О. Ламетрі), Н. Гусак (досліджується категорія щастя в етико-філософському доробку В. Винниченка), О. Нежива (поняття щастя у світогляді Л. Українки).

Більшість сучасних вчених вважають, що щастя – це динамічний стан соціального буття, за якого в процесі активної свідомо-творчої діяльності людина реалізує соціально-значущі потреби, інтереси, цілі, цінності, досягає гармонії із внутрішнім та зовнішнім світами. Феномен щастя характеризується зростанням людських потреб і постійним пошуком шляхів їх задоволення, досягненням поставлених цілей людиною. Потреби та інтереси є об'єктивними факторами досягнення щастя, відбиваючись у свідомості, втілюються в певних цілях, які спрямовані, з одного боку, безпосередньо на предмет задоволення потреб, а з іншого – на соціальні умови буття, які визначають можливість, ступінь, спосіб їх задоволення, а цілі стають ідеальним спонукальним імпульсом людини до активної діяльності, висловлюють загальну спрямованість пізнавальної та практичної діяльності людей. Визначення місця щастя в бутті людини засвідчує, що загальною основою існування досліджуваного явища в цій системі, у цілому, є соціальна активність. Щастя залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх умов: соціально-демографічних аспектів, якості життя, соціального середовища, задоволеності особистим життям, матеріального добробуту, задоволеності працею, сімейними стосунками, вплив задоволеності ситуацією в країні тощо.

В Україні проблема щастя, насамперед, пов'язана із кризовою ситуацією в країні, яка зумовлена військовими діями, що тривають на нашій території. Конфлікт на сході України нівелює щастя українських громадян, прирікаючи їх на страждання. І не дивно, що менш щасливими наразі є жителі східних областей: у західних областях щасливими почувалися 59%, у центральних – 50%, у південних областях – 60%, на сході країни – 44%. Влучно зауважив В. Воловик, що всі імперії, які виникали й розширювали свої території внаслідок загарбницьких воєн, руйнувалися, тим самим прирікаючи на страждання народи країн, що колись демонстрували свою воєнну могутність. Свідченням тому, зазначає вчений, є долі імператорського Риму, наполеонівської Франції, гітлерівської Німеччини, які в різні епохи претендували на світове панування: «Руйнуються і зникають навіть ті імперії, вожді яких клонували щастя силовими методами. Прикладом тому є розпад Радянського Союзу, підтверджуючи, що насильного щастя не буває». Таким чином, вкрай необхідним для розвитку щасливого українського суспільства є розв'язання збройного конфлікту на сході.

Отже, підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що філософська проблема щастя є наскрізною як для українського суспільства, так і для всього людства, потребуючи свого з'ясування та обґрунтованого розв'язання. Для того, щоб рівень щастя українців зріс, необхідний сталий розвиток: гармонійне поєднання економічних, соціальних, екологічних, політичних, духовних передумов, що забезпечить захист майбутніх поколінь, надання можливостей для розвитку свободи життєвого вибору, дбайливе ставлення до навколишнього середовища.

Рудика Владислава

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКОЮ, II група, I курс*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ПРАВО» І «ВІЙНА»: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

На думку Г. Гегеля, тваринам не відоме поняття «війни», єдиним природним явищем для них є боротьба, що викликана потребами в їжі та території. Для того, щоб покинути тваринний стан, варто залишити

світ природи та прагнути благ, які природа не може надати, бо вони лежать за її межами. Оскільки, людина – соціальна істота, то окрім задоволення біологічних потреб, вона потребує визнання з боку інших та влади над іншими. Фактично, війна ставить за мету не стільки фізичне виживання, скільки нав'язування своїх ідей іншим, що підтверджує концепцію «волі до влади» Ф. Ніцше.

Якщо в давнину війна сприймалася як «безжалісне взаємознищення», то з розвитком цивілізації та утвердженням поваги до людини вона поступово підкорялася певним узагальненим взаємоприйнятним правилам. Цікаво, що ні в літературі, ні в перших міжнародно-правових актах війна не заборонялася. Більш того, в міжнародному праві XIX ст. вона вважалася допустимим засобом розв'язання міжнародних суперечок, так би мовити, останнім способом захисту прав. Тому право на війну було природнім правовим інститутом.

Давньогрецький філософ Геракліт говорив, що «війна є батько всього, цар всього». На думку мислителя, для суспільства є характерним боротьба за існування впродовж всього існування. Таких поглядів дотримувався і Платон, який стверджував, що війна впливає із самої природи суспільства, численних протиріч, що є властивими для будь-яких суспільних відносин. Війна, на думку філософа, не суперечить природному праву, адже кожен є захисником життя. Проте, це аж ніяк не означає, що всі війни є доцільними та справедливими.

Вагомий внесок Г. Гроція у розробку нової світської доктрини права міжнародних відносин дає підставу вважати його родоначальником міжнародного права. У праці «Про право війни і миру» він уперше спробував викласти те право, що визначає відносини між народами. Щодо нейтральних держав, які безспосередньо не залучені до воєнних дій, Гроцій вважає, що головним їх обов'язком є не сприяти тому, хто розпочав несправедливу війну. А в неоднозначних випадках потрібно зберігати рівність у наданні обом ворожим країнам послуг, які не пов'язані з використанням зброї.

Аналізуючи взаємозв'язок війни і миру, Гегель пише: «Із війни народи виходять не тільки зміцнілими, але й нації, всередині яких існують непримиренні суперечності, знаходять внутрішній спокій завдяки війнам». Гегель дотримувався думки, що завдяки війні, під якою він мав на увазі війну визвольну, справедливу, «зберігається моральне здоров'я народів, подібно до того, як рух вітрів не дає озеру загнивати, що обов'яз-

ково трапилось би з ним за тривалої безвітряної погоди, так і війна охороняє народи від загнивання».

І лише ХХ століття змусило людство радикально переосмислити зв'язок війни зі справедливістю та правом. Війна, безперечно, є одвічним супутником людства протягом усієї його історії. Але, як бачимо, з розвитком людства, науково-технічним прогресом, війна так і залишилась взаємовинищенням, і на практиці теорії справедливої війни не діють, про що свідчить досвід двох світових війн. Чим більшого розвитку набуває технологічний аспект культури, тим жорстокішими і жахливішими за наслідками стають війни. Особливо яскраво цю тезу ілюструють війни епохи науково-технічної революції, які перетворюються на тотальні війни. Йдеться про те, що Перша і Друга світові війни проводились не тільки на основі всезагальної мобілізації та воєнно-технічних ноу-хау, але й із застосуванням усіх можливих засобів і способів масового знищення збройних сил і цивільного населення супротивника, на відміну від війн попередніх епох, коли головний акцент робився на збройній боротьбі саме між арміями ворогуючих держав. Таким чином, ХХ століття, разом з мільйонами загиблих, принесло нарешті усвідомлення того, що війна як така є злочином, а поняття «право» є антитезою поняття «війна».

Рутвян Кристина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 15 група*

СКЛАДНОЩІ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ СУЧАСНОГО УКРАЇНЦЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ

Чому сьогодні, в часи всесвітньої глобалізації, космополітизації, потужних інтеграційних процесів варто говорити про «патріотизм» як частину світогляду та виховний компонент? Адже це є ледь не єдиним дієвим способом, що здатен дійсно об'єднати країну, вивести її на якісно новий рівень. Один із законів діалектики говорить нам про перехід кількості в якість, тобто щодо патріотизму ми можемо сказати, що чим біль-

ше людей сьогодні переймуться національною ідеєю, тим кращим буде завтра в Україні.

До розгляду цієї проблеми вже зверталися Івченко Ю. В., Тургенєва О. Ю., Харченко І. С., Аксьонова В. І., Власенко О. М., Скловський І. З. та інші.

Ми не будемо вдаватись до словникових визначень «патріотизму», а розглянемо його з філософської точки зору, що включає в себе три аспекти: онтологічний (стосується буття, тенденцій формування патріотизму та його розвитку; а також розглядається людина з її соціальними якостями), гносеологічний (розгляд «патріотизму» в аспекті його відображення в реальній дійсності, а також на емоційному та раціональному рівнях) і аксіологічний (відображення зв'язку свідомості з практичною діяльністю людей).

Визначившись, що являє собою поняття «патріотизм», ми можемо сказати, що панування патріотичних настроїв в суспільстві призводить до формування патріотичної свідомості. Саме на цьому рівні виникають труднощі в сучасному українському суспільстві. Це обумовлено неукоріненістю ідентичності громадян пострадянських держав. Після руйнації СРСР постала необхідність у формуванні нової ідентичності або ширше – у пошуку нової Батьківщини. Для людей, які проживали на території колишньої УРСР, цією батьківщиною стала Україна. Загострилось питання пошуку національної ідеї, адже на місці зруйнованої радянської аксіосфери мала заснуватися нова ціннісна система. Але цінності, які принесла з собою нова держава були зовсім чужими для вихідців з СРСР, і тому частиною населення вони були просто не сприйняті.

Вчені, аналізуючи крізь призму метафізичного пізнання, наголошують, що неможливо розглядати поняття «патріотизму» без духовної складової. Патріотизм у свідомості нашого попередника, «гомосовєтікуса», позбавлений гуманності, що є протилежним українському менталітетові. Одним з представників джерела української мудрості є Микола Гоголь, що створив патріотичну форму – модель козацького націотворення. Для козацтва, що заклало основу української ментальності, віра завжди займала пріоритетне місце.

Складна ідентичність нашого сучасника зумовлена не тільки його гендером, віком, національністю, місцем проживання, громадянством, соціальним статусом, рівнем освіти, рівнем добробуту тощо, а й такими додатковими аспектами, як включеність у всесвітнє мережеве інформаційне середовище, володіння іноземними мовами, подорожі за кордон,

досвід проживання в іноземних країнах, соціальний досвід у широкому сенсі. Індивідуальна ціннісно-нормативна система впливає на складові ідентичності; ідентичність, у свою чергу, зумовлює ціннісно-нормативну систему індивіда.

Розглядаючи окреслену ситуацію в контексті патріотизму й на прикладі сучасної України, можемо констатувати, що в Україні проживають люди різних національностей, які є громадянами України та мають європейську ідентичність, що виявляється передусім у ліберально-демократичній системі цінностей: права людини, рівність людей, верховенство закону, змінюваність влади тощо.

Отже, ми можемо зазначити, патріотична свідомість сучасного українця відрізняється від свідомості «гомосовітікуса». Вона розвивається в часи космополітазації, тобто автоматично її сучасна смислова наповненість буде інакшою, але нічим не гіршою від попередньої, оскільки в її основу покладена віра і ліберально-демократичні проєвропейські цінності, що робить українську національну свідомість потужною й унікальною.

Савченко Ірина
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Слідчо-криміналістичний інститут,
I курс, I група*

АКТУАЛЬНІСТЬ КОНЦЕПЦІЇ ПРИРОДНОГО ПРАВА В ПРАВОРОЗУМІННІ. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ДИСКУРС

В сучасних умовах відбувається докорінне переосмислення основних положень юриспруденції, виробляється система методологічних проблем філософсько-правового рівня. Філософія права як наука на сучасному етапі вимагає проведення глибоких і систематичних досліджень основних питань права, серед яких актуальною є проблема праворозуміння. В залежності від акцентів вирізняють чотири основних підходи до осмислення правової реальності. Класична концепція природного права серед цих напрямів правового мислення набуває все більшого значення.

Сама концепція природного права є досить широкою і диференціювалася з часом на кілька напрямів, кожен з яких розроблявся мислителя-

ми світового значення, що ще раз підкреслює вагомість такого варіанту праворозуміння. Джон Локк розумів природне право як певний закон природи, що існував до позитивного права. Імануїл Кант був прихильником деонтологічного трактування концепції природного права, що спирається на думку про природне право як морального ідеалу. Георг Гегель в свою чергу став засновником логоцентричного напрямку трактування концепції, в основі якого лежить розуміння природного права як розумного ядра щодо позитивного права. Ці напрями в розумінні поставленої проблеми складають класичний етап в розвитку концепції в той час як нині відбувається активний процес формування на класичній основі сучасного варіанту осмислення проблеми природного права.

На мою думку, принципи, за якими відбувався розвиток концепції природного права можна пояснити певними історичними причинами. «Розквіт» природно-правової концепції за епохи Просвітництва в Західній Європі, російської правничої думки в період переходу до ХХ століття, поствоєнного періоду в Німеччині середини ХХ ст стало підґрунтям праворозуміння на основі природного права. Особливе соціальне значення природно-правовий спосіб мислення отримує в транзитивні періоди розвитку суспільства, за яких загострюються протиріччя між ідеалами і дійсністю, новими прагненнями і закоренілими традиціями. Найбільш плідним часом для даного типу осмислення правової дійсності є періоди суспільних змін і реформ, що і пояснює актуальність концепції для нашого посттоталітарного періоду розвитку.

Насьогодні не припиняються дискусії щодо розуміння природного права на міжнародному рівні, які намагаються конкретизувати і в деякій мірі розширити зміст концепції, щоб запобігти буквального сприйняття концепту «природного права» як закон природи. Таким чином, поряд з позитивізмом концепція природного права залишаються основними способами наукового мислення в сучасній філософії права, які до того ж і рухаються назустріч один одному, «помякшуючи» зміст.

Можемо зробити висновок, що концепція «природного права» залишається однією з провідних в філософії права сучасного періоду наукової думки. Вона залишається актуальною і потребує глибокого і конкретного дослідження, щоб відповідати вимогам сучасного і зарадити помилкам у праворозумінні попередніх епох. Концепція потребує продовження досліджень і обговорень, тому не втрачає своєї актуальності для сучасної філософії права.

ЕВОЛЮЦІЯ ФЕМІНІЗМУ У ХХ – ХХІ СТОЛІТТЯХ

Проблема «жіночого» питання існувала споконвіку й залишається актуальною до сьогодні. Разом з тим, вимоги феміністок постійно трансформувалися залежно від історичних, політичних, соціальних обставин. Сучасний фемінізм кардинально відрізняється від того, що існував у ХІХ столітті. Проте головна мета фемінізму – досягнення гендерної рівності – залишається незмінною. І, вочевидь, триватиме цей складний соціальний процес доти, доки рівноправність жінок та чоловіків утвердиться не лише в законодавстві, а й у суспільній свідомості.

Біблією фемінізму в ХХ столітті стала праця французької письменниці та філософа Симони де Бовуар, яка представляла такі філософські напрями, як екзистенціалізм та неофемінізм. У своєму творі де Бовуар висуває та аргументує твердження про те, що жінка – це не «друга стать», вона є рівною чоловікові. Головним фактором, який допоміг би жінці звільнитися від стереотипів та упереджень щодо її обмеженості, слабкості фізичної та розумової, на думку Симони де Бовуар, була економічна самостійність. Незважаючи на те, що в жінки є виборче пасивне та активне право, вона не може бути вільною від патріархального устрою, який панує в капіталістичному ладі, без трудової незалежності. Тільки праця може визволити жіноцтво, і можливо це, вважала письменниця, тільки за комуністичного та соціалістичного ладу. У ньому жінка позбудеться пут експлуатації, і посередництво чоловіка між зовнішнім світом та жінкою стане вже непотрібним.

Проте сьогоднішні гасла фемінізму та засоби досягнення його цілей істотно відрізняються від того, що пропонувала Симона де Бовуар у ХХ столітті. Фемінізм ХХІ століття відстоює ідею, сутність якої полягає в тому, що рівність має дати жінці можливість не копіювати поведінку чоловіка, а вільно самовиразитися як рівному, але іншому, особливому суб'єкту, і для цього не обов'язкове соціалістичне поприще. Жінки багатьох країн заперечують монополію чоловіків на владу не декларативно, а конкретною діяльністю. Вони домагаються паритетного представництва в усіх інституціях влади. Принцип рівноправ'я чоловіків та жінок є од-

нією з основних засад функціонування демократичного суспільства. Злободенні завдання та проблеми феміністичної юриспруденції полягають у тому, як забезпечити та допомогти реалізувати жінкам права, які так довго виборював феміністичний рух. Визнані формально, вони все ж не можуть бути повноцінно реалізовані в силу залишків патріархату та чоловічого домінування. Дискримінація за ознакою статі залишається досить поширеною в нашому суспільстві, хоча і засуджується офіційно.

Таким чином, світ визнав, що жінка – це не «друга стать», що вона має такі ж права та обов'язки, як і чоловік. Вона також отримала політичну, культурну, соціальну, і головне – економічну самостійність, яка, за Симоною де Бовуар, звільняє жінку від соціально-побутового рабства. Раніше феміністки боролися за те, щоб їхні права визнали, щоб все людство зрозуміло, що жінка – це теж людина, яка має природні права та свободи, честь та гідність, а її здоров'я та життя є так само безцінні, як і чоловічі, і також повинні оберігатися. Натомість сучасна феміністська філософія ставить за мету докорінну боротьбу за руйнування старих стереотипів та порядків. Вона прагне не тільки досягнення рівності в правах, а й забезпечення реалізації та самовираження жінок у культурі, мистецтві, політиці. Жінка стає повноцінним суб'єктом історії, який може творити її.

Сало Дар'я
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Міжнародно-правовий факультет,
1 курс, 1 група*

ПРОБЛЕМА СВОБОДИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Нагальним питанням сьогодення залишається проблема свободи особистості при взаємодії з суспільством. Як правило свобода у своєму темпоральному становленні розумілась під різними кутами зору, зокрема, через особисту, політичну, соціальну, економічну та правову призми. Свобода досліджувалась як психологічний вимір суспільного буття, як реалізація громадянського досвіду особистості тощо. Аналіз даної проблеми також базується на дослідженнях філософської антро-

пології, в якій активно застосовується комплексний підхід до розуміння сутності людини.

Вибір власної моделі поведінки, реалізація вільного волевиявлення особистості потребує свободи у різних її вимірах. Свобода за своєю суттю реалізується амбівалентно – внутрішня свобода (духовний світ, уявлення про добро і зло, справедливість та істину) кореспондується з свободою зовнішньою, тобто усвідомленням людиною можливих варіантів поведінки у суспільстві.

Слід зазначити, що в історії філософської думки існували різні підходи до визначення свободи, шляхів і засобів її досягнення. Так, наприклад, для більшості представників античної філософії (Сократа, Діогена, Епікура та Сенеки) свобода є змістом і метою людського існування. Для представників середньовічної схоластики (Ансельма Кентерберійського, Альберта Великого та Фоми Аквінського) свобода розуму й вчинків можливі тільки в межах церковних догматів, поза якими свобода набуває форми ересі, тяжкого гріха. У період Нового часу свобода постає як природний стан людини, шлях до соціальної рівності й справедливості (Томас Гоббс, Поль Анрі Гольбах, П'єр Сімон Лаплас). Значну увагу проблемі свободи приділяли також представники німецької класичної філософії. Імануїл Кант, наприклад, свободу трактував як інтелігібельну (тобто недоступну чуттєвому пізнанню) сутність людини, Йоганн Готліб Фіхте – як єдину абсолютну реальність, Г. Гегель – як багатопланову реальність, що в усіх своїх проявах передбачає форму об'єктивації абсолютного духу.

Зміна форм існування людей, зокрема соціокультурні, психологічні, моральні перетворення обумовлюють втрату людиною внутрішньої стабільності, визначеності власного місця і ролі в соціумі, розрив сталих зв'язків і належності до певних соціальних груп. Як наслідок, зростання загальної невизначеності життя, укоріненість переконання у хиткості навколишнього світу. Виникає своєрідний «світ без опори», в якому важко визначити пріоритети і однозначні світоглядні орієнтири.

У інформаційну епоху породжується своєрідна відособленість індивідів, набуває поширеності самотність, на чому особливо наголошували екзистенціалісти. В зазначених умовах питання особистої свободи людини актуалізується, з огляду на те, що індивід, перебуваючи під впливом величезного масиву інформації, який вона отримує через міжособистісні комунікації, ЗМІ та інші канали зв'язку з соціумом, позбавлений

права особистого вибору, права на власні погляди та переконання, що є невід'ємними елементами філософської категорії «свобода».

Таким чином, характерні й вагомі зміни внутрішнього світу людини з точки зору реалізації особистої свободи є прямим віддзеркаленням тих трансформацій, що відбуваються у суспільстві під впливом всезагальної інформатизації та науково-технічного прогресу.

Салюк Ірина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ПЖОУ, 1 курс, 5 група*

ПРО СПЕЦИФІКУ МОВЛЕННЯ ВІД ПЕРШОЇ ОСОБИ У СОЦІАЛЬНОМУ СПІЛКУВАННІ

У мовленні «зарезервовані» локуси, де висловлювання від власного імені напряду мають значення соціальної дії. Клятву, зокрема, вважають класичною ілюстрацією такого роду перформативних актів, де поєднуються слово та дія, коли сказане слово і є дією. Цій темі присвячено величезну кількість досліджень у лінгвістиці та аналітичній філософії, починаючи з Дж. Остина, бо її неможливо обійти, коли йдеться про мовленнєві акти.

Особа вживає займенник «Я» у реальній ситуації живого мовлення, коли їй, згідно з роллю у мовленнєвій грі, доводиться «брати мову на себе». Це означає, що все сказане від власного імені буде референтним, коли поєднуватиметься з автореференцією, а отже те, що мовиться тут же в акті мовлення, перетворюватиметься на акт твердження, в якій інкорпорована позиція того, хто це робить у ролі «Я». Сказане означає, що сам статус мовленнєвої ролі від імені «Я» мимоволі «навантажує» його тим багажем відповідального ставлення до того, що їй доводиться говорити у ситуації порозуміння «між» суб'єктами мовлення. Особистісна «самість» із властивим їй рефлексійним ставленням до себе є запитуваною саме постійними ситуаціями мовленнєвих дій. Дієвцям хочеться, щоб інші не тільки знали про те, що вони думають, що вони бачили, чули, пережили й т.ін., їм конче потрібно у певних випадках, щоб навколишні перейнялись їхнім баченням, викликати співчуття, і тут запевнення, обіцянки, оцінки тощо відіграють роль автореференцій, коли сказане на-

буває значень у мовленнєвих актах «Я». У будь-якому разі перебування у ролі «Я» навіює мовленнєвому дівцеві почуття відповідальності перед навколишніми, бо коли спрямовуються питання на кшталт: «Ти так вважаєш?», «Ти це бачив?», «Чому ти про це не говорив?» і т.ін., де, здавалось би, не треба зайвий раз клястись, але варто лише певно відповідати, мовна структура особистісних ролей спонукає визначатись у сказаному слові й відповідно усвідомлювати відповідальність щодо публічно вчиненої дії сказаного слова. Варто завжди мати на увазі визначеність (певність) не просто вимовленого, а й водночас вчиненого слова. Однією з характерних ознак логосу у давніх греків була визначеність у сказаному слові, визначеність у думці, визначеність у вчинках, справах. Логос – це слово, яке, будучи сказаним від першої особи, чогось вартує, коли прямо тут передає ставлення мовлячого Я до суті справи в ситуації, яка має місце й актуальна за його безпосередньою участю. Навіть пауза у подібних випадках не менш вагома, ніж банальна відповідь. Впевнено сказане від свого імені слово конститує самість дівця у мовленнєвому оточенні, означає наявність у нього «характеру» з точки зору навколишніх. Давні греки, які поцінювали особистість у її публічних проявах, не користувались терміном «самість», однак полюбляли говорити про характер, розуміння якого не зводилось до психології характерів, як це уявляють нині. Вважалось, що без характеру немає належних чеснот. Характер – це стрижень чеснот. Прояв чеснот у відкритому просторі вчинених дій і сказаних слів говорить про те, що на якусь конкретну особистість можна покластись: вона неявно отримує публічне визнання. Адже непевність і невизначеність у сказаному слові може тягнути за собою лицемірство у вчинках і справах. Мовленнєві дівці, артикуючи думку у просторі спілкування, користуються шансом бути, перебувати серед інших, не втрачаючи гідності, самоповаги, «власного слова». Позбавлений визначеності логос обертається понівеченим етносом, якому не вистачає віри, довіри до справ та слів, коли не можна покластись на щось і когось. Гегель свого часу говорив про «страждання непевності», від чого потерпають людська самість та соціальний загаль.

Тож мовлення уможливує не тільки обмін уявленнями про речі та події, бо мовлення – це такого роду дійство (навіть подія), що навіює й схиляє до «відповідального мислення». Без імплікованої у мислення інтенції відповідальності перед «ближнім», перед навколишніми, які по суті є партнерами турботливого розуміння чогось конкретного, щодо чого сперечаються, що обговорюють і т.ін., воно не може відбутися.

Уже сама внутрішня готовність сказати у мовленнєвій ситуації «я так вважаю», «на мій погляд» тощо говорить про спроможність людської самості триматись, бути собою при виконанні різноманітних соціальних ролей. Завдяки мовленню людина постійно відчуває себе потенційно й реально викликаною ситуацією дії серед інших й разом з іншими. Мовлення налаштовує на ситуативний перебіг нашого соціального існування і разом з тим на становлення й самозбереження нашої самості в режимі постійного «ситуювання». Мовлення модулює ситуації соціальної інтеракції. Тут цілком правомірно слідом за Габермасом говорити про «ситуований розум». Мінливі ситуації порозуміння обертаються викликами для мислення, яке мотивується потребою збагнути сенс того, що мовиться й відбувається в ситуації, не загубитись у ній. Підтримувати спілкування означає утримуватись у ньому, бути готовим до позиціонування себе в ньому, не втратити, зберегти себе. Спроможність до само-відношення неможлива через уникнення ситуацій, бо підтримувати себе можна лише готовністю бути відкритим до викликів. Мовлення як апріорна форма соціальності неявно вводить кожного з нас в спільну з іншими ситуацію, вона не робить нам на цьому терені поблажок, постійно випробовуючи нас, при цьому даючи шанс не розчинитись практичній самості кожної персони у розмаїтті соціальних ролей.

Семененко Тетяна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮУ, 1 курс, 2 група*

ВІЙНА З ТЕРОРИЗМОМ: ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ

Під впливом останніх подій, що відбуваються у світі, все частіше поняття «війна» і «тероризм» та їх трактування виступають темою для обговорення. Наразі, ми стаємо свідками формування нових термінів, таких як «транснаціональний тероризм» та «війна з тероризмом». Але чи не суперечить останнє поняття ідеї універсальних прав людини?

Філіп Гізбертц розглядає зазначену проблему у своїй статті «Поняття «війна» і «мир» в контексті транснаціонального тероризму», де він здійснює історико-філософський аналіз концепцій війни та миру і роз-

мірковує над тим, як феномен транснаціонального тероризму впливає на цей аналіз.

За Гізбертцом, тероризм є транснаціональним, якщо він здійснюється не державою, а в межах однієї держави. Тобто, загальним для транснаціонального тероризму є те, що він використовує терористичні засоби за межами територіальності конкретної держави.

Термін «війна з тероризмом» перш за все асоціюється з ісламістським тероризмом. Гізбертц наголошує на певних концептуальних застереженнях щодо цієї фрази або її неясних наслідків: якщо ми приписуємо якості війни боротьбі з тероризмом, ми повертаємося до доктрини приватної війни. Автор виокремлює наступні етичні причини неприйнятності цього терміна.

Основна ідея полягає в тому, що не людина, а держави можуть вступати у війну одна з одною. з цього можна зробити висновок, що люди є ворогами на війні лише у тому випадку, якщо вони борються проти ворожої держави. Якщо ж ми продовжимо концепцію війни для приватних воєн, то цей концептуальний аргумент буде недійсним.

Чітке розмежування між військовим і кримінальним законодавством є безпосереднім наслідком того факту, що ми не розглядаємо приватних осіб як можливих учасників війни. Хто веде війну з громадою, є комбатантом (солдатом), а не цивільним громадянином, і таким чином до них можуть застосовуватися різні правові норми. Незважаючи на те, що міжнародне публічне право також може порушуватися в цих випадках, очевидно, що спеціальна декларація гальмує застосування національного кримінального права. У певному сенсі, немає легального важеля проти терористів. Але, поки ми принципово не ставимо під сумнів ідею суверенної державності, а терористичні угруповання не ставлять ультиматум привласнювати їм статус суверенної держави, вирішення подібних справ ще можна знайти на рівні міжнародного публічного права, тобто на переговорах з суверенними державами, на території яких діють терористичні групи. Ці держави можуть боротися з терористами або просити про підтримку. Однак це відбувається в рамках національної та міжнародної правової бази, а не як спеціального кримінального закону для ворогів. Але ці держави також можуть відмовитися від співпраці. У цьому випадку вони повинні брати на себе відповідальність за терористичні злочини на основі міжнародного публічного права. Розширення концепції війни щодо можливих представників безпосередньо пов'язане з політичним мисленням у розумінні друга і ворога, а отже,

і суперечить встановленим теоріям з прав людини. Це не просто стане концептуальною модифікацією, але матиме значні моральні, політичні та правові наслідки.

Отже, Гізбертц не стверджує, що національний режим кримінального права в їх нинішньому вигляді надає достатні інструменти для запобігання терористичних актів. Він припускає існування потреби у реформуванні з огляду на те, що соціальна ситуація змінилася. Більш адекватним залишається вирішення проблеми транснаціонального тероризму в умовах миру, в якому насильницькі дії мають юридичну силу у порядку альтернативного врегулювання конфлікту.

Сендецька Ольга

*Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри конституційного
права України*

СВОБОДА СЛОВА І ДУМКИ: ШЛЯХ ЕВОЛЮЦІОНУВАННЯ

Право на свободу думки і слова, як і всі інші конституційні права, має власну історію. Одне залишається незмінним, воно на всіх етапах становлення і української держави, і країн світу посідало визначне місце в системі основоположних прав і свобод людини і громадянина. Щоправда, погляди щодо меж даного права у різні часи були діаметрально протилежними.

Звісно, традиції і звичаї з часом знайшли своє законодавче закріплення. Поняття «плюралізм» увійшло у вжиток наприкінці XVII ст. у Британії, і сприяли цьому ліберали. Вважається, що першим актом, де громадянські свободи, що включають також і свободу думки і слова, знайшли своє відображення у «Біллі про права» 1689 р., який не тільки обмежував владу короля, а й гарантував свободу слова на засіданнях парламенту і неприпустимість переслідування за висловлені судження. Найважливішим елементом свободи думки і слова виступала свобода поширення інформації, яка може вплинути на результат виборів або роботу уряду. Крім того, для кращої поінформованості виборці мали ознайомлюватися з різними поглядами.

У XIX ст. у більшості європейських країн разом із свободою слова утверджується право на свободу друку й запроваджується принцип відкритості влади. На думку науковців цього періоду, головною причиною того, що оприлюднення й поширення відомостей набуває важливого значення, слід визнати Французьку буржуазну революцію, яка привела до кардинальних змін.

Надбанням наступних років стало розширення і утвердження свобод. Як наслідок, у 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН проголошено і затверджено Загальну декларацію прав людини і громадянина, яка справедливо називається одним із найважливіших документів сучасності; у центрі її уваги права людини і громадянина, серед яких право на свободу думки і слова. Ця Декларація нині ратифікована більшістю країн світу, а Україна приєдналася до неї у 1997 р.

Однак Декларація – не єдиний документ, присвячений правам і свободам. У 1966 р. ООН був прийнятий Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, який вважають базовим міжнародно-правовим актом у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина. Він проголошує захист прав на свободу думки, совісті й релігії, закріплює такі права, як право на власні думки, їх дотримання та вільне висловлювання, на таємницю кореспонденції і невтручання в особисте життя, проголошує боротьбу із будь-якою пропагандою війни і виступами на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що є підбурюванням до дискримінації, ворожнечі чи насильства.

Українські науковці у своїх працях не раз торкалися питання розвитку свободи думки і слова. Так, наприклад, М. П. Драгоманов свободу слова визначав як одну з обов'язкових конституційних норм. Більше того, він зробив вагомий особистий внесок у реалізацію цього принципу як діяльний учасник і борець за ті форми життя, які вважав за єдино розумні й справедливі.

Розглядаючи документи, в яких йдеться про свободу думки і слова, слід згадати й вітчизняні акти, а саме Конституцію УНР 1918 р. Так, ст. 17 розділу II, що мала назву «Права громадян України», містила положення, яке не обмежувало громадян у правах слова, друку, сумління, а ст. 16 гарантувала таємницю листування.

У період гетьманату П. Скоропадського Закони про тимчасовий державний устрій України 1918 р. містили розділ «Права та обов'язки українських козаків та громадян», які визначали, що кожен може в межах,

установлених законом, висловлюватися і писати свої думки, а рівно поширювати їх шляхом друку або в інший спосіб.

Наступним, вкрай важливим документом в Україні став проект Основного Державного Закону УНР 1920 р., запропонований Всеукраїнською Національною Радою після фактичного переходу влади до С. Петлюри 15 листопада 1919 р. Він передбачав свободу преси, заборону попередньої цензури і концесійної системи видання періодики, гарантувалася таємниця листування, охорона інтелектуальної праці, а також право вносити петиції до органів державної влади і самоврядування. Попри це в документі вперше введено обмеження цих прав: артикул 52 передбачав можливість тимчасового припинення дії частини громадянських прав у разі надзвичайного стану, зокрема, таємниці листування, свободи друку та преси.

У 1919 р. прийнято Конституцію УРСР, яка ґрунтувалася на марксистсько-ленінській ідеології. Стаття 24 цієї Конституції гарантувала працюючим дійсну свободу висловлювання думок. Проте, то був період грубого порушення прав і свобод українців, включаючи такі важливі, як свобода слова і преси, свобода поширення інформації в будь-якій формі, таємниця листування та іншої кореспонденції тощо. Отже, Конституцію можна назвати скоріше політичною, аніж правовою.

Наступна Конституція УРСР прийнята у 1937 р. За своєю суттю вона майже нічим не відрізнялася від попередньої. У ст. 124 закріплювалися права громадян УРСР, а саме право на свободу слова, друку і таємницю листування.

Остання конституція радянської доби була прийнята у 1978 р. Вона гарантувала свободу слова, друку, зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, поширення інформації за допомогою використання преси, телебачення і радіо, таємницю листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень.

У Конституції незалежної України від 28 червня 1996 р., право на свободу думки і слова закріплюється у ст. 34. Більше того, її положення конкретизуються й деталізуються в багатьох законах і підзаконних нормативно-правових актах, таких як: закони України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», постанова Верховної Ради про підсумки парламентських слухань «Суспільство, засоби масової інформації, влада: свобода слова і цензура в Україні» та ін.

Отже, можемо констатувати, що перехід від тоталітаризму до розвинутої демократії потребує змін як соціально-політичних, так і соціально-культурних. Дотримуючись світових тенденцій, пріоритетними у всіх країнах стають принципи плюралізму, фрагментарності, мультикультурності, толерантності тощо. Звісно, за таких умов увага до свобод, у тому числі слова і думки, посилюється.

Сердечний Антон
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Міжнародно-правовий факультет,
1 курс, 1 група

ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ ВІРТУАЛЬНОГО СВІТУ

Однією з найбільш істотних проблем сучасної наукової думки є пізнання і прогнозування еволюції віртуальної реальності як елемента штучної реальності, який найбільш стрімко розвивається. Нагальна необхідність філософського дослідження віртуальної реальності обумовлена переважно тим, що вона здійснює безпосередній та опосередкований вплив на громадську, групову та індивідуальну життєдіяльність людей.

Поняття «віртуальна реальність» виникає тоді, коли з'явилися комп'ютери, здатні створювати стереоскопічні зображення. Саме тому віртуальна реальність, здебільшого, визначається як сукупність програмно-апаратних засобів для створення відчуття присутності у світі комп'ютерних ігор, мереж, систем.

Ідею віртуальності, в тій чи іншій мірі, розглядала антична, східна та візантійська філософія. Термін «віртуальність» став активно використовуватись в останні десятиліття в сучасній філософській науці, а також в інших сферах людської діяльності.

Науковці стверджують, що категорія віртуальності активно розроблялася ще в схоластиці, і необхідна вона була для вирішення проблем схоластичної філософії, в тому числі можливості співіснування реальностей різного рівня. Наприклад, для Фоми Аквінського, категорія віртуальності також була принципово важливою. За її допомогою він ви-

рішував проблему співіснування реальностей різного рівня і проблему утворення складного з простих елементів. Зокрема він розглядав співіснування душі мислячої, душі живої і душі рослинної.

Німецький дослідник Г. Рейнгольд говорить про віртуальну реальність як про «можливо новий світ», тобто нову паралельну дійсність. Віртуальну реальність, на його думку, можна розглядати як магічне вікно, що дозволяє заглянути в інші світи – світ молекул, або світ наших фантазій.

Слід зазначити, що в даний час при розгляді віртуальної реальності як соціокультурного феномену простежуються дві основні позиції. Перша досить чітко відображена в роботах Д. Іванова, на думку якого віртуалізація – це заміна реальності її симуляцією, образом – не обов'язково за допомогою комп'ютерної техніки.

Принципово іншою є точка зору Л. Скворцова. На його думку без «інформаційної структури», «комп'ютера» і «відеоряду» віртуальна реальність неможлива. Життя у віртуальній реальності можливе лише за умов масштабного розширення інформаційно-комп'ютерної сфери. Штучний світ створює відчуття дійсного життя, воно наповнене штучними речами, котрі роблять життя людини приємнішим у багатьох відносинах. Однак, «штучне» пише власну «штучну історію». А «втеча» у віртуальну реальність супроводжується переідентифікацією, формуванням так званої «віртуальної особистості».

Кіберпростір є ще однією формою віртуальної реальності дещо схожою на комп'ютерні ігри. На сьогодні глобальним кіберпростором є мережа Інтернет, що дає можливість для розвитку технологій віртуальної реальності. До таких можна, наприклад, віднести віртуальні крамниці.

Отже, подальший розвиток і поширення віртуальних технологій, на мою думку, здатні призвести до корінних змін у науково-технічній сфері, а також спричинити істотні соціальні перетворення. Я вважаю, що людина і раніше могла, причому достатньо легко, потрапити в світ віртуальної реальності, наприклад, занурюючись в споглядання кінофільму і просто, захоплено читаючи книгу. Віртуальна реальність, так чи інакше, зайняла своє місце у нашому житті. Тому завданням людини є отримання з нових досягнень максимум користі, не допускаючи при цьому, щоб віртуальна реальність стала заміною справжньому світу.

СУПЕРЕЧКА МІЖ НОМІНАЛІСТАМИ ТА РЕАЛІСТАМИ В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Номіналізм і реалізм – це те, що протистоїть один одному. Різниця між ними велика. Розуміння і того й іншого дає можливість поглянути на звичні речі трохи інакше. Суперечка про те, яка теорія правильна, є віковим. У ньому брали участь багато провідних філософів. Кожен висловлював свою думку, спираючись на праці більш ранніх мислителів. Реалізм і номіналізм є протиборчими напрямками середньовічної схоластичної філософії. Прихильники номіналізму намагалися довести, що існують тільки одиничні речі, а прихильники реалізму були переконані, що все існує в божественному розумі. Крайні номіналісти стверджували, що загальні поняття є результатом абстрагування, яке пов'язане з мисленням, крайні реалісти ж стверджували, що загальні поняття є універсалами, які існують незалежно від нас – вони були ще до появи речей.

Номіналізм і реалізм у середньовічній філософії сильно відрізнялися один від одного, перебували в стані протиріччя. Дискусії, які виникали між сторонами, приводили до появи та вироблення певної логіки, яка значною мірою вплинула на розвиток схоластики. Також номіналізм і реалізм, а точніше спори, пов'язані з ними, призвели до розвитку наукової строгості, вплинули на теорію множин.

Полеміка номіналізму і реалізму тривала кілька століть. Реалізм середніх віків є вченням, в якому стверджується, що реальністю володіють тільки універсалії (тобто загальні поняття). При цьому самі речі є тимчасовими, одиничними і постійно змінюються. Поняття є першопричиною речей – вони зародилися з божественного розуму. У номіналізмі ж робиться акцент на тому, що воля переважає над розумом. У божественному розумі немає ніяких понять. Воля Бога була спрямована на створення саме речей, поняття ж є творінням пізнавачів душ.

Фома Аквінський намагався подолати обидві крайнощі. У відповідь номіналістам він говорив, що поняття, що з'явилися з волі божественного розуму, є прообразами тих понять, які ми маємо зараз. Реалістам ж він доводив, що ті поняття, які утворюються в розумі людини, є вторин-

ними до основної сутності речей. Фома Аквінський стверджував, що пізнання засноване на тому, що на людину діють відразу дві сторони – яка осягається, а також чуттєва.

Мова про те, що об'єкти ведуть своєрідне подвійне існування: всередині свідомості людини, а також поза ним. Чуттєві види дають людям можливість розуміти індивідуальне в речах. Філософське пізнання речей підносить людину, наближає його до Бога. Номіналізм і реалізм трохи пізніше стали розглядатися інакше. За допомогою пізнання речей мислителі намагалися відповісти на питання, пов'язані з існуванням речей, його причинами, основами, а також сенсом. Багато хто вважав, що саме через речі можна осягнути реальність. Реалізм як напрям схоластики є вченням, в якому стверджується, що справжня реальність пов'язана тільки з універсалами, а одиничні предмети не мають з нею нічого спільного. Місце існування таких предметів – емпіричний світ. Про реальний буття можна говорити тільки стосовно речей, що володіє постійністю, які є вічними. Універсалії – думки, що відбулися з божественного розум. У номіналізмі існування загальних понять не допускалось. Універсалії – це те, що з'явилося пізніше речей. Загальні поняття є лише іменами, які взагалі не можуть володіти самостійним існуванням.

Сиротин Ірина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКОЮУ, 1 курс, 4 група*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ НАПРЯМІВ ФЕМІНІЗМУ

Феміністська думка не втрачає своєї актуальності, оскільки й досі зберігаються певні історичні пережитки, стереотипи та застрілі правові норми, що дискримінують жінок. У сучасному суспільстві визнання, якого прагнуть жінки, є перш за все визнанням їхніх прав. Відтак, правовий аспект є ключовим у кожному з найвпливовіших сучасних напрямків фемінізму, до яких слід віднести фемінізм ліберальний, культурний, радикальний та соціалістичний (марксистський).

Ліберальний фемінізм виходить з незначущості біології (статі) для диференціації людей за гендерною ознакою. Цю школу представляють

професори В. Вільямс, Х. Кей і Н. Тауб, хоча її найвідомішою представницею є суддя Верховного суду США Рут Бадер Гінзбург. Ліберальний фемінізм поділяється на два піднапрямки – егалітарний (ліберальний) та лібертаріанський. Ліберальні феміністки захищають ідею рівної раціональності статей і підкреслюють важливість структурування соціальних, сімейних і сексуальних ролей способами, які сприяють самореалізації жінок. Вони підкреслюють схожість між чоловіками і жінками, а не біологічні відмінності між ними, і приписують велику частину розбіжностей та конфліктів між особистостями і характер відносин між статями соціальної концепції гендеру. Лібертаріанський фемінізм вимагає однакового ставлення до жінок і чоловіків відповідно до справедливого закону. Це означає, що дискримінація за ознакою статі з боку держави є неприпустимою. Вони вважають, що взаємодія громадян має здійснюватися під державним контролем тільки в тій мірі, в якій це необхідно для захисту права громадян від примусу.

Культурний фемінізм є теорією, яка схвалює відмінності між жінками і чоловіками. Вона заснована на есенціалістському погляді на відмінності між жінками і чоловіками і виступає за незалежність і заснування власних інститутів. Цей напрямок феміністського руху заснований головним чином на роботі професора К. Гілліган, педагога-психолога з Гарварда. Професори К. Менкель-Мідоу, С. Шеррі і К. Карст є яскравими представниками культурної феміністської юриспруденції. Культурні феміністки вважають, що за рахунок інакшого підходу жінок, вони мають два різні засоби впливу на правову систему. Культурний фемінізм має під собою серйозну теоретичну базу та навіть практичний план дій, що дозволяє стверджувати про його успішність, порівняно з іншими напрямками, та суттєвий вплив його представниць на правову дійсність.

Представники радикального фемінізму засуджують культурний фемінізм та його послідовниць за нерозуміння того, що жіночі характеристики, які є центральними у теорії останнього, також є продуктом панування чоловіків. Аналогічно цьому вони критикують юридичний лібералізм за ігнорування очевидності чоловічої влади і панування шляхом формулювання, здавалося б, нейтральних принципів лібералізму щодо сексуальної рівності.

Соціалістичний (марксистський) напрямок фемінізму бере свій початок у роботах К. Маркса, Ф. Енгельса, А. Бебеля і у працях утопічних соціалістів (Р. Оуена і Ш. Фур'є), які наполягали на моральній перевазі жінок. Наслідуючи Маркса та Енгельса, соціалістичні і марксистські

феміністки стверджують що початок гноблення жінок був пов'язаний із виникненням приватної власності. Зосередження засобів виробництва у руках порівняно малої кількості людей, здебільшого чоловіків, поклало початок класовій системі, яка й стала причиною нерівності та несправедливості в світі. Зрештою, жінки не так пригнічені сексизмом (стереотипізацією за ознакою статі), скільки капіталізмом.

Таким чином, фемінізм є надзвичайно ефективною силою у колективній боротьбі за власні права на юридичному полі. Кожна із згаданих концепцій має єдину мету – захист прав жінок і досягнення справедливого суспільства для всіх.

Сисецька Аліна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІІЮК для СБУ, 1 курс, 2 група

ЦИНІЗМ: ІСТОРИЧНИЙ І АКТУАЛЬНИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ

Сучасний європейський світ демократії, де панує плюралізм світоглядів, містить в собі багато небезпек. Він гарантує людині свободу думки, слова, ідеології, свободу вибору і способу життя. Проте існує можливість зловживання цими свободами, яка виражається у повному нехтуванні загальнолюдськими цінностями, мораллю, і в кінцевому рахунку, людьми. Активне і неприкрите заперечення моралі, нігілізм, неприйняття авторитетів, використання утилітарної етики для маніпулювання людьми в своїх інтересах – ознаки цинізму як моральної характеристики і практично-філософського світогляду.

Метою дослідження є сутнісний аналіз поняття «цинізм» в аспекті його походження, історичного змісту, особливостей сучасного сенсу та значимості. Це обумовлено тенденцією імморалізму, егоцентризму й комерціалізації світогляду сучасного пересічного індивіда, що шукає оптимальних шляхів інтеграції у глобальний «ринковий» простір. Отже, принципи цинізму стають зараз дедалі популярнішими, що пояснює теоретичну й практичну актуальність дослідження поняття «цинізм».

Джерелом цинізму як сучасної форми світогляду вважають давньогрецьку філософію, яка у своїй первісній формі мала назву «кінізм»

(кініків назвали циніками латиняни). Засновником же її по праву вважається афінський філософ, учень Сократа – Антісфен. Проте справжнім символом кініків був Діоген Синопський. Він шукав чесноти і моральної свободи у звільненні від бажань: «будьте байдужими до благ, якими обдарувала вас фортуна, і ви звільнитесь від страху». Відома фраза Діогена: «шукаю людину». Він повторював її з ліхтарем у руках серед натовпу і серед білого дня, провокуючи іронічну реакцію. Шукаю людини, яка живе у відповідності зі своїм призначенням. Шукаю людину, яка вище всього зовнішнього, вище суспільних упереджень та капризів долі, знає і вміє знайти власну і неповторну природу, а значить щаслива. Цим філософ прагнув показати, що людина завжди в своєму розпорядженні має все, щоб бути щасливою, якщо розуміє вимоги своєї природи. Кінізм став найбільш антикультурним і волонтаристським явищем з усіх філософських течій не тільки Греції і Заходу взагалі. Адже, згідно Діогену, воля до могутності, тобто прагнення завоювати життєвий простір є природним потягом кожної людини.

Незалежність від речей і від людей, принцип: ні в чому не мати потреби («я краще збожеволю, чим буду захоплюватися»), були доведені Антісфеном до екстремуму, а ідеал «автаркії» (самовладдя і самодостатності, апатії і байдужості) став метою філософствування. Кініками був радикалізований сократівський принцип домінувати і повелівати своїми стражданнями і насолодами. Для Антісфена насолода – безумовне зло, від якого слід бігти що є сил: «Якщо б мені довелося побачити в своїх обіймах Афродіту, я продірявив б її». Він приходить до твердження, що справжній мудрець має жити не за законами міста, а за законами чесноти. Кініки бачили чесноту у презирстві до умовностей. Позбавлення від умовностей включало в себе відчуженість від суспільства (держави, шлюбу, сім'ї), звільнення від догм релігії і культури, аж до схвалення неосвіченості і неписьменності як блага, до розриву з усталеними моральними нормами. Фундаментальні цінності не тільки розслаблюють тіло і душу, але серйозно загрожують свободі, роблячи людину рабом своїх уподобань. Кінік також знаходиться поза державою, його батьківщина – цілий світ. Всякого роду міркування про божественне походження держави і про висоту моральних ідеалів – брехня, якою прикривається егоїзм, невід'ємно притаманного кожній людині як її біологічна суть. Цим пояснюється їх заперечення суспільного прогресу: суспільство поліпшити неможливо, оскільки всі люди мають вічну і незмінну егоїстичної природу. Брехливі «гуманістичні», «альтруїстичні», «загальнолюдські»

цінності потрібно замінити «природними», характер яких суто індивідуальний. Отже, спільнота кініків буває тільки тимчасовим об'єднанням егоїстів. Такі судження дають недвозначне уявлення про радикальний, імморалістський, індивідуалістичний, нігілістичний характер кінічного світогляду та, навіть, наближеність його до «нікрофілічного інстинкту» як психологічної характеристики індивіда й соціуму, обґрунтованої на початку ХХ століття Е. Фроммом, або крайніх ідей ніцшеанства.

У новому розумінні цинізм – це особистісна позиція або поведінка, що ставить під сумнів етичні та соціальні цінності, мотиви поведінки інших людей і ґрунтується на патологічній недовірі. Сучасний цинізм як продукт масового суспільства – наслідок розчарування людини в соціальних механізмах, авторитетах та ідеологічних ілюзіях, утопічних, ідеалізованих очікуваннях, невіри в благі мотиви людей в цілому, негативного ставлення до масового ентузіазму, як слідство накопиченого людиною негативного життєвого досвіду. При цьому цинізм не є формою прояву критики, він не може виступати як зброя проти влади, оскільки в сучасних суспільствах, навіть демократичних, цинічна, раціональна дистанція, іронія входять у прийняті правила гри. Цинізм виступає як механізм адаптації до суспільного життя, що пред'являє неузгоджувані вимоги. Негативізм при цьому спрямовується не на поточне положення справ і його недоліки, а на саму можливість якихось більш досконалих суспільних відносин, на романтичні очікування, на заперечення цінності колишніх цілей. Так, у кримінальних кодексах багатьох держав під формулюванням «винятковий цинізм» визнається, наприклад, знущання над хворими, людьми похилого віку, прояв безсоромності і грубої непристойності, наруга над звичаями і традиціями, та інша демонстративна зневага до загальноприйнятих норм моралі та цінностей суспільства. Неокінік П. Слотердаjk вважає тезу Ф. Бекона «Знання – сила» послідовним виразом цинізму, інтерпретуючи його як формулу отримання влади, причому не тільки над природою, але й над людьми.

Саме прагнення влади призводить до розколу знання на ефективне і неефективне, тобто до справжнього цинізму як «освіченої помилкової свідомості», яка є основоположною антропологічною характеристикою сучасності. Таким чином, у будь-якій із своїх історичних і культурних версій цинізм має явний деструктивний, антисоціальний характер, а тому виявляється надто небезпечним явищем в значенні актуальної риси цивілізованого суспільства, яка загрожує останньому перетворенням у «тимчасове об'єднання егоїстів».

«СПРАВА СПЕЛЕОЛОГІВ» Л. ФУЛЛЕРА: СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА І МОРАЛІ

Проблема співвідношення права та моралі є однією з найактуальніших філософських дилем сучасності. Багато філософів та правників замислювались над тим, як закони співвідносяться із моральністю. Зокрема, одним із найвидатніших авторів ХХ століття був Лон Фуллер, якому власне вдалося внести аспекти новизни у розробку даного питання.

Одна з праць Фуллера «Справа спелеологів» присвячена дослідженню співвідношення права і моралі. У ній автор розглядає дуже складну, уявну ситуацію, за якої п'ятеро дослідників печер, опинившись у природній пастці, були вимушені з'їсти одного із своїх товаришів. Жертву вони обрали шляхом жеребкування. Однак, після того, як чотирьох виживших спелеологів врятували, проти них було висунуто обвинувачення у навмисному вбивстві. Далі Фуллер демонструє погляди чотирьох різних суддів на це питання.

Перший суддя Фостер висловився за те, що визнавати спелеологів винними у даному випадку абсолютно несправедливо и нелогічно, бо вони діяли у стані крайньої необхідності. До того ж, Фостер стверджував, що під час вчинення вбивства, дослідники вийшли з-під юрисдикції позитивного права, оскільки величезна кам'яна брила відділила їх від світу «на верху», змусивши їх керуватись природнім правом. Другий суддя Таттінг повністю спростував його думку. Він не розумів з якого моменту люди в печері вийшли з-під юрисдикції судів Співдружності і чому голод чи кам'яна глиба може припинити дію законів. Оскільки Таттінг єдиним мудрим рішенням у цій справі вважав взагалі не починати її розгляд у судовому порядку, він самостійно відсторонився від її розгляду. Наступний суддя Кін звинуватив усіх попередників у тому, що вони керувались лише власними уявленнями про «добро» та «зло», «справедливість» і «несправедливість», а не встановленими у державі законами. Тож його позиція полягала у тому, щоб визнати спелеологів винними, при цьому сподіваючись на помилування з боку президента Співдружності. І останній суддя Хенді висловився за те, щоб повністю зняти зі спелеологів обвинувачення, оскільки саме такого вирішення цієї справи хоче народ. Він

наголошував на тому, що 90% населення країни в ході опитування висловились за те, щоб не визнавати дослідників винними.

Отже, як бачимо, погляди суддів дуже різняться, демонструючи чітким розбіжності між різними правовими концепціями та теоріями. Дехто з суддів підтримує природно-правову концепцію праворозуміння, відповідно до якої, норми права мають ґрунтуватися на певних об'єктивних, природних засадах, що не залежать від волі людини й суспільства, установлень держави. А деякі судді навпаки були прихильниками позитивізму і вважають саме закони виразом міри свободи і справедливості, а компетентними державними органами виносяться юридично обов'язкові рішення.

Щодо того, яка концепція праворозуміння у цьому випадку дає більш справедливе вирішення проблеми і є більш морально виправданою і досі ведуться суперечки. Яку позицію підтримує сам автор також визначити досить важко. В своїй професійній діяльності Фуллер був прихильником природного права, однак у справі він надає нищівні аргументи щодо цієї позиції, наводячи конструктивні докази у бік позитивного права.

Отже, «Справа спелеологів» показує, що співвідношення права і моралі може різнитися залежно від того, якою концепцією праворозуміння керується людина. У контексті природного права спелолгів не можна визнавати винними, оскільки вони здійснювали свої природні права. Позитивне же право каже нам, що неможливо відступати від букви закону навіть у таких складних і суперечливих ситуаціях. Таким чином, питання про те, як у даному випадку слід вчинити, щоб справедливо розв'язати справу, залишається відкритим.

Скорик Аліна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

Слідчо-криміналістичний інститут,

1 курс, 2 група

ДИСКУРСИВНИЙ АСПЕКТ КАТЕГОРІЇ «ПРАВА ЛЮДИНИ» КРИЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ

Права людини в усі часи визнавались універсальною формою взаємовідносин людини, суспільства і держави. Особливо актуально ці питання

постають для суспільств, які знаходяться в процесі розбудови та відродження правової держави та громадянського суспільства. Безперечно вони є вкрай актуальними і для України.

Обґрунтуванню, з'ясуванню сутності прав людини, історичного розвитку ідеї цього соціально-правового й культурного явища присвячено спеціальні наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців. До яких слід віднести: О. Данильяна С. Максимова, Н. Сатохіну, М. Мацькевича, Р. Дворкіна, Ю. Чернавїна, В. Брюггера, Н. Горна, А. Репу, О. Гьоффе та ін.

Що таке взагалі права людини? З'ясування змісту цього поняття – завдання не з простих, хоча це питання звичайно ж не є новим. Чіткої дефініції поняття «права людини» немає, адже науковці по-різному сприймають даний феномен. Наприклад, Р. Дворкін визначає права як «політичні козири в руках індивідів». На підставі прав індивіди можуть вимагати, щоб їм не перешкоджали отримати чи зробити щось, а також відшкодувати шкоду у разі порушення таких вимог. П. Рабінович вбачає права людини як певні можливості людини, котрі необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства (економічним, духовним, соціальним) і мають бути загальними та рівними для всіх людей.

Еволюція поглядів на права людини пройшла тривалий історичний шлях у своєму розвитку: від часу міфологічного та наївного їх усвідомлення – до теоретико-наукового обґрунтування. На думку Н. Сатохіної, обґрунтувати права людини – означає відповісти на питання: «Чому людина має права?», «Чи існують права людини незалежно від їх юридичного закріплення і політичної важливості?» або «Чому людина повинна мати права?» Незважаючи на широке визнання ідеї прав людини в усьому світі, ці питання не є ані простими, ані риторичними. Обґрунтування прав людини сьогодні є не лише ключовою, а й найбільш controverсійною проблемою філософії прав людини. Німецький філософ Ш. Госепат пропонує єдиний підхід як для обґрунтування соціальних прав, так і прав людини взагалі на основі принципу соціальної справедливості. У своїй роботі він пише: «Справедливість соціального розподілу як вимога рівного розподілу всіх наявних благ, виступає як загальний правовий принцип для обґрунтування загальної теорії прав людини і цим самим для обґрунтування соціальних прав людини». Основний принцип обґрунтування прав людини з антропологічних позицій виявляється в такому: «людина як людина повинна мати право». Це право вона пови-

нна мати для того, щоб не загрузнути в трясовині повсякденності. При цьому вона повинна мати його як людина – не як «богоподібна істота», не як «надлюдина», а саме як людина, а отже, істота недосконала, «приземлена», що посідає середнє положення між «досконалістю добра» і «низькістю зла», між святим і звіром.

Питання про права людини є актуальним впродовж різних історичних епох. Насправді дискусії щодо прав людини навряд чи колись будуть припинені. І. Загоруї вважає, що права людини виникають та існують як багатогранне, складне явище, яке спирається на увесь на увесь соціальних факторів, що обумовлюють їхнє існування, а Р. Алексі існування прав людини вбачав в їх обговоренні, і ні в чому іншому. Але все ж проблема прав людини має багатоваріантні виміри, глибоко проникаючи в мораль, філософію, ідеологію, релігію, право тощо.

Скрипник Регіна

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

ІПКОЮУ, 1 курс, 3 група

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ФЕМІНІСТСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Фемінізм відіграв дуже важливу роль у історичній боротьбі за встановлення рівності у правах між чоловіками та жінками. Феміністична філософія базується на визнанні факту: жінки як соціальна група займають підлегле становище в суспільстві. Однак, вирішення цієї проблеми набуло значних масштабів завдяки розвитку феміністської філософії права, яка критикує патріархат і прагне до подолання гендерної нерівності. Тому можна зробити висновок, що це напрям у філософії права, який вийшов із правового критицизму і розглядає право з позицій феміністської ідеології; трактує існуюче право як відображення світобачення, інтересів і цінностей чоловіків і тому таке, що є несправедливим щодо жінок.

Проблеми феміністської філософії права розглядаються у творах таких мислителів, як Е. Стентон, С. де Бовуар, А. Бебель. Найвідомішими представницями сучасної феміністської юриспруденції є С. Бенхаїб,

К. Гілліган, К. МакКіннон, М. Матсуда, М. Міноу, П. Сміт, М. Файеманн, а також Д. Бер, В. Брайсон, Г. Мур. Серед вітчизняних дослідників слід відзначити І. Жеребкіну, О. Венгер, М. Скорик та ін.

Феміністська філософія права розглядає шляхи і способи реформування правових стандартів, подолання дискримінації щодо жінок та створення справедливих до жінок правових систем. Виконуючи своє основне завдання, феміністська філософія права водночас сприяє розвитку і збагаченню таких сучасних концепцій, як марксизм, структуралізм, екзистенціалізм, психоаналіз та постмодернізм, а також створює методологічну основу для гендерних досліджень взагалі та концептуалізації жіночої суб'єктивності зокрема. Специфіка гендерних досліджень при цьому полягає в тому, що їх предметом стає не один (жіночий) і навіть не два (жіночий і чоловічий), але як мінімум п'ять типів суб'єктивності у сучасній культурі, кожен з яких є спеціальним предметом гендерних досліджень. Для останніх важливою виявляється також політична спрямованість фемінізму, оскільки гендерні дослідження як нова академічна дисципліна також прагнуть політичної мети – усунення всіх типів гендерної нерівності в суспільстві. Розвиток феміністської теорії сприяв виникненню академічних курсів у вищій школі США в 1970-х рр. XX ст., що надалі породило академічну дисципліну (освітню програму) під назвою «Жіночі дослідження».

Одна з ключових проблем феміністської філософії права полягає у потребі перенести гендерно-орієнтований аналіз у ширший контекст, тобто довести, що поняття гендеру стосується не тільки питань насильства, сексуальності чи родини, а й управління, економіки тощо. Фемінізм закликає не просто переглянути цей поділ на публічну й приватну сфери, а й повністю відмовитися від нього. Це означає, що політика жіночого стосується саме особистого життя жінки.

Отже, основними тенденціями розвитку феміністської філософії права на сучасному етапі є відмова від поділу на радикалізм/реформізм і публічне/приватне, оскільки цей дихотомічний поділ породжує головну проблему сучасного фемінізму. Україн важливе завданням феміністської юриспруденції полягає в тому, щоб навчити правильно говорити про віктимізацію жінок, не називаючи їх жертвами. Інакше кажучи, йдеться про те, щоб сфокусуватися не на тому, «що з нами зробили», а на тому «що ми можемо зробити один для одного» задля забезпечення реальної рівності на практиці.

ФЕМІНІЗМ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Явище українського фемінізму є відносно новим та дещо відмінним від класичного розуміння цього руху, на що, безумовно, є певні причини. Спробуємо розібратись, які особливості притаманні фемінізму в Україні, коли та чому він поширився в літературі та з чим це пов'язано.

Серед дослідників цієї проблеми можна відзначити О. Гнатчук, Є. Герльт, У. Кравченко та ін.

Отже, ідея жіночого руху на території України зародилася лише у другій половині XIX століття, коли українські жінки отримали змогу ознайомитися з працями представників європейського фемінізму, їх ідеями та підходами до досягнення мети. Разом з тим, український феміністичний рух від початку мав певні відмінності від класичного європейського, серед яких: 1) ліберальний напрям діяльності; 2) орієнтація на літературну та творчу сферу поширення; 3) відмова від використання терміну «феміністки»; 4) злиття у своєму контексті з боротьбою українців за суверенні права до середини XX століття.

Першою українською феміністкою стала письменниця Наталія Кобринська. Поштовхом до такого напрямку життєвої позиції стало написання першого оповідання – «Пані Шумінська» (згодом «Дух часу»). У ньому авторка розкрила ідею про те, що часи змінилися, і жінка мусить сама планувати своє життя та виборювати місце у суспільстві. І тому, знаючи багато мов, письменниця починає досліджувати праці європейських феміністок і вже у 1884 році створює «Товариство руських жінок», у якому порушувалися ідеї жіночої емансипації у світі. Далі письменниця спільно з Оленою Пчілкою видає перший жіночий часопис «Перший вінок» (Львів, 1889), у якому було надруковано 49 творів авторок з усієї України, організовує видавництво «Жіноча бібліотека» (1893-1896) та видає 3 книги часопису «Наша доля», вимагаючи від австрійського уряду надати жінкам право навчатися у вищих школах та вступати до університетів.

Іншою представницею жіночого українського руху стала письменниця Ольга Кобилянська. Почала вона зі співучасті у вище згаданому

«Товаристві руських жінок», а пізніше й організувала власний гурток – «Кружок українських дівчат» (1902). Та найвидатнішими творами Ольги, що мають феміністичні ідеї, вважаються повісті «Людина» та «Царівна». У цих творах вперше головна героїня – «це новітній образ мислячої жінки, яка здатна досягти рівності через освіту та навчання». Слід погодитися з думкою вченої Оксани Гнатчук, яка стверджує, що «ніхто до О. Кобилянської не показав так гостро боротьби незабезпеченої інтелегентної жінки за право на всебічний гармонійний розвиток, за збереження людської особистості, як це маємо в повісті «Людина»».

Сучасною письменницею, що продовжує присвячувати свої твори фемінізму, є Оксана Забужко. Будучи філософинею-екзистенціалісткою, письменниця пише про вольових та сильних жінок-інтелектуалок, які наділені багатим та особливим внутрішнім світом. Йдеться передусім про перший резонансний (через відверті еротичні сцени) феміністичний роман в Україні «Польові дослідження з українського сексу», у якому жіноча «тотожність», «сексуальність» і «нація» творять «мереживо алегорії, яку можна назвати природньою концепцією української історії як серії жорсткостей» (Єнс Герльт). І дійсно, твір розкриває переживання жінки, її особистий досвід на тлі національних та ментальних розбіжностей.

Отже, можна зробити висновок, що український фемінізм дійсно мав свої особливості, починаючи зі сфери та часу поширення і завершуючи втіленням у літературі. Причинами цього є багато факторів, серед яких й інтровертна ментальність нашого народу, і трагічна історія, і постійна боротьба за свої права. Зараз українська література становить багату феміністську спадщину, яка очікую своїх дослідників та послідовників.

Сметаніна Анастасія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 9 група*

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Проблема відповідальності окремої особистості перед особою, соціумом завжди була однією з найгостріших у пізнанні людиною себе, меж своїх можливостей. Особливого звучання ця тема набуває, коли

йдеться про відповідальність юристів перед клієнтами, суспільством, державою та насамперед перед своєю моральною свідомістю, совістю та законом. Так сталось, що глобалізаційні зміни ціннісних орієнтирів людської спільноти та успіхи сучасної юриспруденції, технологій загострили морально-етичні проблеми, пов'язані з виникненням сутнісно нових типів суспільних відносин, і, відповідно, на цьому підґрунті формується нова «арена» для виникнення різноманітних спорів. Ці всі події спричинили необхідність визначення нових підходів до розуміння поняття відповідальності. Таким чином, проблема відповідальності є багатозоровою, оскільки формування і становлення цієї якості потребує розгляду і у площині загальнолюдських цінностей, і з погляду професійної етики.

Теоретичний аналіз різних аспектів проблеми відповідальності найперше здійснено у працях давньогрецьких філософів, де існували різні підходи до розуміння сутності відповідальності.

Так, Демокріт висловив думку про те, що моральна відповідальність є регулятором поведінки людини. Він вважав, що відповідальність не вроджена якість і не Божа благодать, а продукт культур, результат соціалізації та виховання. Аристотель стверджував, що відповідальність виникає тоді, коли правильно спрямований розум узгоджується з рухом почуттів, а рух почуттів – з розумом. В епоху Середньовіччя ідея відповідальності ґрунтувалася на принципі любові.

Відповідальність, на думку академіка АПН І. Д. Беха, передбачає визнання людиною єдиної активної причетності до соціального і природного світу, і це визнання є не стільки результатом оцінки особистості іншими людьми, скільки її власним переконанням, моральним принципом, підсумком самоусвідомлення.

Як правило, залежно від сфери діяльності розрізняють політичну, правову (юридичну), моральну відповідальність, а залежно від суб'єкта відповідних дій – індивідуальну, групову, колективну тощо. Відповідальність формується внаслідок тих вимог, що їх ставить до особистості суспільство, соціальна група, колектив.

Моральна відповідальність – явище складне, від неї неможливо ухилитися, сховатися й утекти. Вона чекає на людину зсередини та ззовні. Саме тому моральна свобода є не тільки найвищим добром й великою цінністю для людини, а й дечим, від чого людина біжить, лякаючись відповідальності

Суддя, прокурор, слідчий реалізують свої повноваження у сфері соціальних і особистих відносин. Беручи участь у розв'язанні найрізно-

манітніших конфліктів, юристи несуть особливу правову й моральну відповідальність за свої дії, рішення і навіть за поведінку та вчинки поза сферою професійної діяльності.

Юридична діяльність має перелік особливостей, що визначаються специфікою взаємодії в системі «людина – право – людина». До них слід, насамперед, віднести: діяльність фахівця-юриста підпорядковується суворо встановленим нормам, наявність владних повноважень, тобто права та обов'язку застосування влади від імені закону, і все це поєднується з психологічним станом підвищеної відповідальності.

Отже, на сучасному етапі розвитку відповідальність постає не тільки як зобов'язання додержуватися міри морального впливу в разі невиконання обов'язку, а й виступає як позитивна моральна якість особистості, змушуючи людину діяти відповідно до вимог обов'язку. І тому вона виступає одним з чи не з найважливіших показників моральної свідомості юриста.

Собуцька Олександра
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 13 група*

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Склад населення України є багатонаціональним і, майже, третина жителів є представниками інших етнічних меншин. Для того, щоб зменшити кількість конфліктів чи суперечок, де підґрунтям може бути порушення гармонії у відносинах представників різних національних груп, одним із чинників регулювання таких суспільних процесів є формування міжетнічної толерантності.

Проблеми толерантності розглядаються у працях: М. Сичова, О. Труш, А. Червеняк, Т. Клинченко, Т. Сенюшкіна. Значне місце займають погляди зарубіжних дослідників Дж.Локк, Дж. Грей, Сміт Ентоні, М. Уолцера.

У сучасному світі досягти цілісності і єдності людства, як би ми цього не прагнули, практично, не можливо. Це все пов'язане із наявністю великої кількості різноманітних культур, ідейних груп, які відстоюють

і поширюють власні погляди, не завжди зрозумілі для інших, тому загроза конфліктів зростає, такої думки дотримувався британський дослідник Ентоні Сміт. В таких умовах, найраціональнішими варіантами, щоб запобігти розбіжностей, є формування міжетнічної толерантності та насадження ідей миру. Толерантність найбільше проявляється у двох основних сферах. Як відмічає Т. Сенюшкіна: на психологічному рівні – як внутрішня установка особи і на політичному рівні – як дія або здійснювана через закон і традицію суспільна норма. Як філософська категорія поняття толерантність було вперше сформульовано у зв'язку із проблемою нетерпимості. Англійський філософ Дж. Локк вважав, що толерантність є «золотою серединою», яка дозволяє знайти рівновагу між вкрай непримиренними позиціями. На даний час, в поліетнічному суспільстві, толерантність є тією вагомою складовою формування національної свідомості як особистості, так і громадянина України. Людина з такою якістю здатна зважувати всі за і проти, розумно підходити до появи суспільної проблеми, вмінно оцінювати і аналізувати її. Щодо міжетнічної толерантності, то її особливістю є не підпорядкування собі інших національностей чи держав, а лояльне ставлення до всіх етносів, їхніх культур, чинного законодавства. Вміння знаходити компроміси з іншими і бажання спільними зусиллями перетворити світ на краще. Основними методами формування толерантності в суспільній свідомості є просвітницька робота, колективні та групові заходи в державних інститутах, ВНЗ, круглі столи тощо.

Толерантність можна розглянути не лише з філософської точки зору, а також і з соціально-політичної, в якій право є наслідком і передумовою суспільних відносин. Саме право може активно реагувати і впливати на численні конфлікти, які виникають у соціальних, політичних чи економічних зв'язках людей. А саме намагатися не лише стримати чи зменшити їх, а й передбачити виникнення. Також право відіграє суттєву роль у створенні нової держави. В цьому випадку демонструється вся сила законодавчих актів чи конституцій, які можуть регулювати етнічно неоднорідними меншинами, і повинні створити такий лад, де буде представлений захист прав людей. А прагнення створити етнічно однорідні держави, проведення чисток, геноцидів – це ознака недосконалої влади, яка не має права бути визнаною в світовому співтоваристві. Саме відсутність військових сутичок чи агресій це прояв цивілізованості й толерантності.

Розглянувши толерантність як у філософському, так і соціальному аспектах, можна зробити висновки, щоб запобігти розвитку етнополітичних конфліктів, які можуть порушувати безпеку багатонаціональної країни, варто приділити увагу для дослідження толерантності. Треба виховувати цю якість, щоб забезпечити єдність серед населення, навчити шукати компроміси, шанобливо ставитися до оточуючих і усвідомлювати себе частиною соціуму.

Соколенко Владислав

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮУ, 1 курс, 4 група*

КРИЗА СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ

Актуальність обраної теми зумовлена потребою у скептичному аналізі причин кризи сучасної демократії, яку до сьогоднішнього дня сприймали як бездоганну політичну модель. Процес демократизації суспільства породжує численні проблеми не лише економічного, політичного, ідеологічного, але й світоглядного та психологічного характеру. У зв'язку з цим постає необхідність пошуку механізмів духовного оздоровлення суспільства. При цьому цілком логічним є звернення до філософської рефлексії, адже філософія має потужну психотерапевтичну та раціоналізуючу дію. Перш за все ми хотіли б зосередити свою увагу на основних проблемах, що призвели до кризи сучасної демократії.

Першою такою проблемою є неспроможність сучасної демократії адекватно реагувати на економічні виклики. Яскравим прикладом цієї тези стала фінансова криза 2007-2008 років, яка виявила фундаментальні недоробки і прогалини в структурах політичних систем країн демократичного Заходу.

Наступною актуальною проблемою демократії є питання подвійних стандартів сучасних демократичних країн. У цьому зв'язку можна погодитися з висловлюванням Ірини Попової: «...афішування “демократичності” суспільства, постійне вживання терміну “демократія” у ситуації сваволі й реального безправ'я людей, неабиякого поширення біднос-

ті та злиднів є блюзнірством, бо призводить до девальвації цього слова. Інакше кажучи, на тлі нашої практики термін цей набуває сенсу, прямо протилежного тому, який вкладає в нього суспільство. Критиці повинна підлягати лицемірність як риса демократії».

Досить проблематичним аспектом демократії є участь в управлінні державою всього народу. Дана проблема не є новою, адже демократія як форма державного устрою піддавалася критиці через цю свою рису ще з часів античності. Демократія надає всім громадянам право вирішувати долю держави. За такої ситуації перевагу на виборах легко можуть отримати популісти. Прикладом, що може підтвердити цю тезу, є Наполеон Луї Бонапарт, який за допомогою утопічних обіцянок зміг схилити на свою сторону більшість виборців.

Сучасні філософи права, як вітчизняні так і зарубіжні, вбачають різні шляхи виходу світової демократії з кризи, неодмінно пов'язуючи ці шляхи з правом. Так, Рональд Дворкін розробив концепцію суддівського правовладдя – творення права суддями. При цьому цей знаний в усьому світі філософ права відстоював ідею судді-Геркулеса, який творить право таким, яким воно має бути. Герберт Харт запропонував концепцію принципів як засад демократичного врядування і захисту такого правління. На його думку, необхідно виробити комплекс недоторканих принципів – кістяк демократії, належний захист яких забезпечить стабільність демократії в умовах кризи. Європейський суд з прав людини вихід з кризового для демократії стану вбачає у застосуванні принципу пропорційності – трискладового тесту, який дозволяє перевірити будь-яке обмеження права чи демократичного інституту на відповідність ідеї верховенства права і таким чином подолати кризу обмеженої демократії. Українські конституціоналісти М. Тодика, В. Речицький та С. Головатий в різний час акцентували увагу на вагомій ролі конституційного досвіду як підґрунтя стабільної демократії.

Таким чином, демократія, безумовно, не є ідеальним політичним режимом, а покладені в основу демократичних режимів ідеї народовладдя, свободи і загальної рівності не можна вважати панацеєю для вирішення суспільних проблем. Водночас повне відторгнення демократії як форми організації суспільства не є раціональним. На нашу думку за умов запровадження чітких механізмів захисту демократії та поєднання окремих її аспектів з авторитаризмом ця форма правління все ж може вийти з кризового становища.

ПРОБЛЕМА СВОБОДИ І ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Співвідношення свободи і відповідальності людини було і залишається актуальним на всіх етапах суспільного розвитку. Це зумовлено розглядом особистості як творця власного життя. Зараз виникає потреба вивчення питання взаємозв'язку свободи і відповідальності та їх усвідомлення особистістю, що розвивається.

Доцільно буде відзначити відомих філософів та науковців, які вже досліджували поставлену проблему. Іммануїл Кант у праці «Критика чистого розуму» як доводить, так і заперечує існування свободи. Для Ж.-П. Сартра свобода є не соціальна, а буттєва, закорінена в екзистенції людини. Тому від неї не можна втекти і уникнути відповідальності за свій вибір, бо свобода є зворотним боком відповідальності. В. О. Сухомлинський пов'язував відповідальність і свободу особистості насамперед з обов'язком перед іншими людьми, перед Батьківщиною.

Свобода є чи не найбільшим здобутком з людських цінностей і надбань; за неї впродовж тисячоліть точилася запекла боротьба. Під прапором свободи люди звершували подвиги і йшли на смерть. Я. Г. Григор'єва висуває поняття свободи і відповідальності як чинники конструювання сенсу життя. Вона зазначає, що першою мінімальною умовою можливості конструювання сенсу життя є свобода. Тільки будучи вільним, ми можемо діяти «осмислено». Основним принципом та обов'язковою умовою існування особистості визначає свободу Р. Мей. Саме свобода відрізняє людину від тварини, тому що людина має здатність розірвати міцний ланцюг стимулів і реакцій на них, яким підкоряються тварини. Ототожнюючи свободу з наявністю творчих можливостей, що визначають особистість, Р. Мей розрізняє два види свободи: екзистенційну і сутнісну. Екзистенційна свобода розуміється як здатність людини діяти і чинити на свій розсуд. Це свобода одиничної дії або вчинку, яка ще не гарантує вільного вибору життєвого шляху в цілому. Тут необхідна сутнісна свобода, вкорінена в психологічній сутності людини як особистості. Її не можна обмежити, оскільки у людини завжди залишається здатність усвідомлювати своє життєве становище й обирати до нього певне ставлення.

Свобода не може розглядатися як мета, а може знаходитися і проявляти себе через вчинок. Вона трансцендентна і повинна аналізуватися як умова, яка дозволяє людині бути причетною до чогось вищого, абсолютного. А також свобода дає змогу конструювати власний сенс життя. Сучасний науковець Бондарчук М. М. підтримує думку Ж.-П. Сартра і зазначає, що свобода не є вседозволеністю, вона нерозривно пов'язана з відповідальністю. Особистість несе відповідальність перед суспільством за законом. з правового боку, право на свободу надається кожній особі самою природою і, безумовно, гарантується державою. Та не тільки закон, але і внутрішні відчуття і переконання просто зобов'язані змушувати людину завжди думати про наслідки своїх дій.

Є. М. Мануйлов у своїй статті «Проблема свободи і відповідальності в соціокультурних умовах інформаційного суспільства» звертає увагу на те, що створення сучасного світового інформаційного простору поступово висуває нові вимоги перед людиною як духовно-суспільною істотою, здатною приймати виклики інформаційної цивілізації і нести відповідальність за власні дії. В епоху, коли руйнуються минулі авторитети і стереотипи, дефіцит духовності може стати серйозною загрозою для подальшого розвитку сучасної цивілізації.

Я повністю згодна з думкою філософів та науковців і, підсумовуючи, хочу наголосити на тому, що принципи свободи та відповідальності є тими структурними елементами, без наявності яких не існуватиме ні громадянське суспільство, ні держава. Особа, яка володіє свободою дій є основним критерієм підтвердження розвитку суспільних відносин. Дуже важливо пам'ятати, що тільки Людина з великої літери здатна втримати у своїх руках дану їй свободу дій та правильно користуватися нею.

Сорокіна Анастасія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 2 курс, 8 група*

«КОЛІЗІЯ ЖИТТІВ» ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ПРОБЛЕМА

З давніх-давен у філософії неодноразово піднімалася проблема «колізії життів». Ця проблема позначає ситуацію, коли врятувати життя

однієї людини можливо лише за рахунок життя іншої. Особа, яка опинилася у такій ситуації, має зробити моральний вибір: врятувати себе чи загинути, не даючи померти іншим. В деяких випадках цей вибір постає перед третьою стороною. Враховуючи соціально-філософський характер даної проблеми, її гостроту та актуальність, що пов'язані із ростом злочинності, небезпеками техногенного характеру, вона розглядалася також і в науці кримінального права, зокрема, в рамках крайньої необхідності.

«Колізія життів» була об'єктом дослідження таких філософів та мислителів, як Аристотель, Сократ, Т. Гоббс, Г. Лейбніц, Л. Фейєрбах, Ф. Бекон, М. Бердяєв. В галузі кримінального права слід виділити вчених Ю. В. Бауліна, М. І. Бажанова, С. А. Домахіна, О. О. Дудорова.

Феноменологічний опис колізії життів було надано юристом і філософом С. Пуфендорфом, який зробив це на доволі цікавому прикладі: під час корабельної аварії один із потерпілих схопився за дошку, на якій може поміститися лише одна людина. Інший потерпілий також схопився за неї. Але перший, зрозумівши, що обидва вони не виживуть, скинув другого, який був слабкішим за нього. Таким чином, він прирік людину на смерть, але вижив сам. Цей приклад отримав назву «Пуфендорфова дошка спасіння», а сама ситуація стала іменуватися «колізією життів».

«Пуфендорфова дошка спасіння» розкриває суперечливість ситуації в декількох площинах, стосується: біологічних (інстинкт самозбереження) і моральних (чесний або нечесний вчинок) підстав вибору, і ціннісних традицій певного суспільства (наявність чи відсутність героїчних начал), і кваліфікації діяння з позиції кримінального права (злочинне чи ні), і передусім самого вибору – рятувати себе чи іншого. До того ж колізійність розкривається і у зіткненні прав (право на життя однієї та іншої осіб), які є однаково рівними і охоронюваними законом. Цей аспект «колізії життів» вивчається кримінальним правом у рамках крайньої необхідності, яке відповідно до Кримінального кодексу України є заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності. Заподіяння шкоди у стані крайньої необхідності виключає кримінальну відповідальність, якщо її межі не були перевищені. Але на практиці виникає багато питань щодо вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності, що безумовно

пов'язано із варіативністю та унікальністю кожної ситуації «колізії життів». Правоохоронні органи встановлюють, чи було дотримано принцип «меншого зла». Особливо це стосується ситуацій, де вибір робить третя сторона. Цей принцип передбачає розуміння того, хто прирікає іншого на гибель, що з двох лих обирає менше. Але з позиції філософії, ця особа має усвідомлювати, що і такий вибір все ж таки зло. В іншому випадку, при повторності таких рішень в особи зникне внутрішнє моральне відчуття, здатність розмежовувати добро та зло. Також можлива протилежна ситуація, коли в особи з'являється почуття вини, що унеможливує виконувати нею свої професійні обов'язки.

Таким чином, для того, щоб дослідити проблему колізії життів комплексно, слід вивчати її як філософсько-правову проблему. Більш того, сама проблема зачіпає фундаментальні питання метафізики життя і смерті, аксіології (ціннісних орієнтацій, як окремої особистості, так і суспільства в цілому), передбачає осмислення тематики свободи вибору при вирішенні даної колізії, боротьбу мотивів.

Сорокопуд Анастасія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮУ, 1 курс, 4 група*

ВПЛИВ ТРАНСГУМАНІЗМУ НА ПРАВА ЛЮДИНИ

Останні роки позначені досить неоднозначною полемікою та активним обговоренням серед вчених проблем у сфері біотехнологій, які пов'язують з формуванням четвертого покоління прав людини та змінами в біосоціальній природі людини. Проблеми відносин суспільства й техніки піддавалися осмисленню протягом усього ХХ ст. і призвели до утвердження радикальної форми технологічного детермінізму – трансгуманізму, який нерозривно пов'язаний з філософією природного права.

Основою трансгуманізму є морфологічна свобода, що розкривається в праві змінювати своє тіло у відповідності зі своїми бажаннями. Трансгуманісти все частіше ініціюють дебати з етичних і правових аспектів застосування біотехнологій і розвивають філософію природного права в напрямку адаптації до нових технологічних умов.

Сьогодні люди мають можливість покращувати себе за допомогою, наприклад, репродуктивних технологій. Тому, хоча їх поширення і посилило вимоги до легального закріплення права на репродукцію, більш життєздатною виявилася модель репродуктивних прав, яка розглядає успішну репродукцію як результат реалізації комплексу прав особистості (право на життя та ін.).

Застосування допоміжних репродуктивних технологій викликало і продовжує викликати бурхливі етичні дискусії у зв'язку з так званим «роз'єднанням зачаття» і проблемою статусу ембріонів. Роз'єднання зачаття, тобто включення в процес дій медичного персоналу та збільшення числа батьків з двох до п'яти інтерпретують як порушення права дитини на природний розвиток, а ембріони ототожнюють з людською особистістю.

Наразі сім'я – одна з базових цінностей сучасного суспільства, яка визнана міжнародним правом. Але визнання не означає можливості абсолютизувати цінність конкретної історичної форми сім'ї, позиціонувати її як щось більш значуще, ніж людина, її права і свободи. Консерватизм сучасної репродуктивної політики позитивний тільки до тих пір, поки він забезпечує додатковий час на прийняття усвідомлених рішень в сфері трансгуманістичних шукань. Але перетворення його в самоціль неприпустимо, оскільки загрожує соціальним застоєм і нещастям окремих людей. Законодавець сьогодні виявляється між наукою і мораллю. Відрив від панівної моралі зробить норми права неефективними. Відрив від науки обмежить людські можливості. Пошук золотой середини повинен спиратися на гуманізм і права людини.

Трансгуманізм ставить перед собою завдання пошуку раціональних правових засад визначення доступу людей до технологій, здатних зробити їх життя кращим. За словами Н. Боснрома, трансгуманізм покликаний розвивати дискусії про можливість підвищення і розширення людських здібностей в двох напрямках – вниз і вгору. Етико-правова думка має йти вниз, вивчаючи аспекти вибору, з яким стикаються зацікавлені особи і особи, які приймають рішення. Одночасно вона не повинна нехтувати протилежним напрямком, рухаючись вгору при оцінці довгострокових перспектив прийняття тих чи інших «підвищень». Рух вниз серйозно розроблено біоетичною традицією, ліберальна парадигма якої є «природним місцем існування» для трансгуманізму. Тенденція зближення трансгуманізму і біоетичного дискурсу сприяє доктринальному закріпленню принципу автономії особистості, яка має природне

право на пошук щастя, що розкривається в нових природних правах, до яких належить право на репродукцію. У наш час теоретична комунікація між доктриною природного права і філософією трансгуманізму реальна і потенційно дуже плідна.

Пізній трансгуманізм обґрунтував розширення поняття людської гідності, раціоналізував цю категорію, підготував ґрунт для зваженого застосування біотехнологій, що дозволяє мінімізувати ризики і збільшувати шанси на щастя конкретних людей. Чи сприйме доктрина природного права ці досягнення? Відповідь на це питання філософії права ще належить дати.

Ставнічук Ганна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 2 курс, 11 група*

РОЗВИТОК БІОТЕХНОЛОГІЙ ЯК ФІЛОСОФЬКО- СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

XXI століття характеризується як ера найсмівливіших проєктів в сфері розвитку біотехнологій, зокрема у галузі молекулярної біології та генетики, виникнення нових медичних технологій, які змінюють бачення про такі фундаментальні цінності, як життя і його етапи.

Існує низка фундаментальних праць про вплив біотехнологій на суспільство, зокрема слід відзначити таких провідних науковців – К. Гнатик, Н. Качак, Ю. Габермас, Х. Ленк, Г. Йонас тощо. Американський філософ Ф. Фукуяма в роботі «Наше постлюдське майбутнє: наслідки біотехнологічної революції» детально дослідив можливі наслідки розвитку техногенної цивілізації, її впливу на життя та свідомість людини.

Внаслідок науково-технічного прогресу глобальні загрози людству набули реального екзистенційного виміру для кожної людини зокрема. Буття людини постає онтологічною кризою сьогодення, що потребує ґрунтового аналізу та пошуку оптимальних шляхів її вирішення.

З одного боку, перетворення людини в об'єкт природничо-наукового пізнання є найбільшим тріумфом сучасності, а з іншого – це дегуманізація суспільства. Біотехнології змінюють традиційне ставлення до світу та світоглядні орієнтири. Тому зміна прагнень, цінностей, мислення – це

програмування і маніпулювання свідомістю, що створює людську могутність, яка супроводжує пониження цінності життя.

Генетична інженерія, клонування, генна терапія дають можливість досягнути ідеальних фізичних та інтелектуальних характеристик до чого завжди прагнуло людство. Біотехнологічний прогрес безпосередньо втручається в межі природного буття людини і опосередковано у буття суспільства. Раніше люди змінювали навколишнє середовище задля покращення свого існування, нині – намагаються змінити власну генетичну спадщину, прагнучи до контролю над еволюційними процесами. Намагаючись постійно вдосконалювати людство – ми ризикуємо його знищити, оскільки втручання в геном означає отримати владу над власною природою, що призведе до кардинальних змін моральних основ співіснування.

Неконтрольований ані моральними обмеженнями, ані законами, розвиток біотехнологій може спровокувати повернення цивілізації на «постлюдський» етап історичного розвитку. Такий світ буде з кращою охороною здоров'я, вищим показником тривалості життя, високим рівнем інтелекту, однак може виявитися більш ієрархічним і сповненим соціальних конфліктів. Це може бути світ, в якому не буде існувати такого поняття, як «загальнолюдське», оскільки змішання генів людини з генами інших видів призведе до втрати чіткого розуміння, що таке людина.

Втручаючись в основи буття люди руйнують біобаланс, який існував тисячоліттями. Основним принципом співіснування заради майбутнього людства має бути імператив, що відповідає новому типу діяльності людини. Крім того класична етика не здатна вирішити проблеми, пов'язані з новітніми біотехнологічними досягненнями, вона потребує нового масштабу відповідальності.

Розглядаючи проблему відповідальності за біотехнологічний прогрес слід зазначити, що відповідальність повинні нести не лише економічні корпорації, інститути та держави, а в перш чергу люди, які є її обличчям. Корпоративна відповідальність повинна співвідноситись із індивідуальною, під якою розуміється не лише правова, а й моральна відповідальність. Мораль виступає тим необхідним інструментом, який здатний поєднати суспільство і наукову спільноту, а також розв'язати проблему довіри суспільства до біотехнологічного прогресу та його здобутків.

Отже, біотехнологічні досягнення впливають на загальнолюдські відносини, формують нові засади та принципи співіснування, а також

руйнують основи життя. Хоч і досягнення науково-технічного прогресу відкривають нові перспективи для здійснення генетичних маніпуляцій – це не означає, що новостворені фізично досконалі істоти не призведуть до занепаду людського буття. Тому, беручи до уваги моральні цінності та орієнтири, принцип відповідальності повинен співвідноситися з результатами людської діяльності, оскільки неконтрольована біотехнологічна сила може стати реальною загрозою для існування всього людства.

Стародубцева Дар'я
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ПСКЮ, 1 курс, 1 група*

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ПРАВОВА ЦІННІСТЬ

В сучасному світі багато держав вже відійшли від тоталітарних режимів і стали на рейки демократизму. Як говорив А. Лінкольн «Демократія – правління народу, обране народом, для народу». Порівнюючи з минулим можна сказати, що тепер людина постає як головна цінність суспільства для якої все створюється. В Новий час право засноване на повазі до індивіда, що тісно переплітається з толерантністю. Що ж є толерантність? Толерантність - це здатність без агресії сприймати думки, поведінку, форми самовираження та спосіб життя іншої людини, які відрізняються від власних.

Філософи різних поколінь такі як Дж. Локк, Т. Гоббс, Дж. Ролс, Р. Рорті та інші, замислювались про роль та значення толерантності в праві та суспільстві. Дж. Локк в своїх роботах говорить про релігійну толерантність, яка тісно пов'язана з політичною. Він вважав, що головною помилкою держав є те, що вони втручаються в особисте життя громадян, нав'язують віру, літературу, тощо. Наголошував на розмежуванні питання, що належать до суто індивідуально-особистісних повноважень, і тими, що стосуються загального блага. Толерантність полягає в тому, що індивід підкоряється обов'язку поважати чужий вибір, які підтверджені свідомим розсудом. Філософ розробив модель толерантного суспільства в якому відбувається діалог на основі чесноти та поваги

до іншого. Коли людина може спокійно вислухати та взяти до уваги зовсім протилежні своїй думки. Роботи Дж. Мілля в яких присутні ідеї попереднього філософа також наголошують про те, що держава не має втручатися у те, що стосується виключно компетенції індивідів й особливо у право кожного індивіда обирати власну концепцію блага: ту, що супроводжуватиме його життя; ту, яка є легітимною за визначенням і залишається справою суто індивідуальною, допоки вона не зазіхає на свободи і блага інших.

Як можна помітити толерантність є проявом свободи людини. До таких свобод можна віднести свободу віросповідання, слова, думки. Держави на конституційному рівні закріплюють права, свободи та обов'язки своїх громадян. Та чи можна сказати з цього, що держава є толерантною? Я вважаю, що держава намагається побудувати демократичне суспільство і в цілому на правовому рівні можна говорити про успіхи та прояви толерантності. Однак із цього не випливає, що наші сучасні суспільства є, власне кажучи, толерантними. Згадаймо про расизм чи злочини на ґрунті ненависті.

Як можемо бачити, толерантність і право переплітаються між собою. Наприклад, стаття 34 Конституції України гарантує кожному право на свободу думки і слова. Стаття 35 свободу світогляду та віросповідання. Можна зробити висновок, що Україна на правовому рівні є толерантною. Але, якщо порівнювати з іншими країнами та з новаціями сучасності, то виникають сумніви. Наприклад, нетолерантним є відношення держави до одностатевих шлюбів.

Отже, толерантність є правовою цінністю. Вона є невід'ємною ознакою сучасної, демократичної держави. Толерантність має природу морального ідеалу, що формується внаслідок історичного відбору правил співіснування, норм поведінки і переходить на рівень світосприймальних позицій у свідомості суб'єктів взаємодії. У принципі толерантності поєднуються раціональний, емоційний та діяльнісний компоненти соціальної поведінки. Толерантність як моральне підґрунтя побудови відносин між людьми завжди зберігала свою значущість. В історії людства досить поширеним є декларативне проголошення гуманістичних ідеалів, однак конструювання зразків соціальної поведінки не супроводжується масовим додержанням приписів. Тому вбачається цілком закономірним неузгодженість між декларативним і реальним варіантами прийняття такої цінності, як толерантність.

МАЙБУТНЄ КРІЗЬ ПРИЗМУ ТРАНСГУМАНІЗМУ

Поступово з розвитком людства розвивається і філософія трансгуманізму, раціональний, заснований на усвідомленні досягнень та перспектив науки світогляд, який визнає можливість та бажаність фундаментальних змін в становищі людини за допомогою передових технологій з метою ліквідації страждань, старіння, смерті та значного поліпшення фізичних, розумових та психологічних можливостей людини. Але чи зможе трансгуманізм змінити наше уявлення про стан речей в майбутньому? Чи зможе він зробити нас безсмертними? Або, навпаки, він призведе він до глобальної катастрофи?

У широкому сенсі, теорія трансгуманізму говорить про те, що якісне поліпшення тіла фактично стане початком нового етапу (або витка) еволюції. Таким чином, наука і технології дозволять сучасній людині вступити на наступний щабель свого розвитку, і на цьому ступені вона буде позбавлена багатьох страждань, включаючи хвороби і навіть смерть. Науковий іморталізм (тобто прагнення максимально відстрочити смерть за допомогою досягнень науки) – одна з цілей і найважливіших рис трансгуманізму.

Дух і мета цієї філософії відображає декларація трансгуманізму, яка була сформульована всесвітньою асоціацією прихильників цього руху. Одна з головних особливостей концепції трансгуманізму – це раціональний підхід до технічних досягнень, розуміння того, що вони здатні нести не тільки користь, але і загрози – для людини, для природи і планети, для майбутнього розвитку. Оцінка наслідків, обмірковування всіх «за» і «проти» – невід’ємна складова цього світогляду, тобто трансгуманізм декларує відповідальне ставлення до наукових новацій.

Крім того, ця ідеологія виходить з того, що потенціал людини і людства до кінця не розкритий, і ми можемо далі розвиватися і вдосконалюватися. Принципи трансгуманізму включають повагу прав особистості, прагнення до того, щоб технології були доступні всім людям, а також турботу про всіх високорозвинених істот, в тому числі про тварин.

На відміну від того, що часом малюють фільми і про що думають деякі противники цієї течії, філософія трансгуманізму зовсім не бачить

головною метою перетворення людини в робота. До визначення трансгуманізму входить вдосконалення нашого тіла і розуму, позбавлення від обмежень і страждань, розширення меж можливого. Наукові досягнення і технічні розробки стають інструментом досягнення цієї мети, а не метою як такою. Деякі приклади такого вдосконалення ми можемо знайти вже зараз – згадаємо, наприклад, біопротези. Навіть таблетки від депресії або ноотропи (препарати, що стимулюють роботу мозку) часом розглядаються крізь призму трансгуманізму, адже ці засоби теж є досягненнями науки і позбавляють нас від страждань та розширюють наші можливості.

Трансгуманісти намагаються знайти ліки від хвороби, на яку хворіє усе людство, яке, на жаль, сприймає цю хворобу як правильний та природний стан речей. Ця хвороба називається старість. Існує популярна думка, що безсмертя призведе до глобального перенаселення і суцільної анархії в світі через це. Але це дискусійне твердження, насправді існує досить розумне рішення, пов'язане з освоєнням космосу. Достатньо згадати нещодавно запущений шаттл *Falcon Heavy* Ілона Маска. Врешті-решт такі люди, як Маск, наближають переселення людей з Землі до інших придатних для життя планет, що дозволить вирішити проблему перенаселення.

Підсумовуючи, можна сказати, що філософія трансгуманізму не має серйозних недоліків, але має великі переваги, вона змінить наше сприйняття світу вже дуже скоро. Цим ми будемо завдячувати сучасним трансгуманістам і науковцями, які рухають світовий прогрес у вірному напрямку.

Стогній Олена

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Міжнародно-правовий факультет,
1 курс, 2 група*

ОСОБЛИВОСТІ БУТТЯ ЛЮДИНИ У ВІРТУАЛЬНІЙ РЕАЛЬНОСТІ

Невід'ємною частиною сучасного суспільства, яке отримало назву інформаційне, можна вважати стрімкий розвиток комп'ютерних технологій. Розширення сфери використання даних технологій та їхнього

функціонального діапазону робить їх майже універсальними, а революційний розвиток мікроелектроніки визначає розвиток та утворення новітніх форм передачі та обробки інформації.

Термін «віртуальна реальність» був введений у ХХ столітті американцем Дж. Ланьє, який означав штучний трьохвимірний світ – як кіберпростір, створений за допомогою комп'ютера, який сприймається людиною за допомогою певних приладів. Поява віртуальної реальності спричинила справжню революцію у життєдіяльності людини та суспільства.

Отже, розглянемо риси буття людини у віртуальній реальності, яке характеризується реалізацією прагнень постмодернізму: скасування відповідальності автора за повідомлення, відчуття «ігрової легкості», можливість відмінити попередню дію і зробити щось нове, легко забувши та стерши старе; прозаїчність мислення; «інформаційний комфорт» – велика кількість легкодоступної інформації, яка пригнічує думки людини, адже наразі доступ до неї може отримати кожен, тому для чого тримати занадто багато всього в голові, відбувається певне знецінення інформації.

На думку філософа Д. Іванова, однією з характерних ознак спілкування у віртуальній реальності є те, що індивід може втрачати власну особистість, реальну індивідуальність, замінюючи її вигаданою, віртуальною, тим самим «вбиваючи» себе. з одного боку, віртуальна реальність дає свободу ідентифікації – інша вигадана соціальна роль, соціальний статус, інше ім'я, звички тощо, а з другого, – поряд із цим, індивід втрачає свою реальну ідентичність, своє «Я».

Однією із ключових рис віртуальної реальності – є самотність, людина, створюючи новий світ вона забуває про справжнє життя. Існує пряма залежність між процесом заглиблення у віртуальну реальність і відчуттям самотності, яке виникає як наслідок. Індивід не в змозі витримати психологічного, фізичного та нервового тиску у нашому жорсткому суспільстві та намагається знайти засоби втечі від своїх проблем, але людина не отримує порятунку у віртуальній реальності. Навпаки, ховаючись в ній з різноманітних причин, ще більше починає відчувати психологічну напругу та відчай. Віртуальна реальність породжує ілюзію – бути всюди та спілкуватися з усіма без будь-яких меж.

В Інтернеті також можливе здійснення гіперкомунікації, чому сприяє наявність величезної масової аудиторії та можливість спілкуватися із багатьма людьми, які можуть знаходитися дуже далеко одночасно. Недарма сучасну епоху Бауман називає «добом стиснення простору і часу».

Проте вітчизняний дослідник В. Дупак, аналізуючи віртуальну реальність як простір соціокультурних взаємодій зазначає, що сучасна людина, завдяки мережі Інтернет, все ж таки здатна долати власну самотність та некомунікабельність.

Безсумнівно, поява віртуальної реальності стала науковим проривом у ХХ столітті. Вона змінила уявлення людей про їхнє місце у світі та зробила значний внесок у розвиток техніки, культури та науки. В той же час, не варто забувати, що віртуальна реальність також може негативно впливати на психологічний та духовний стан людини, не говорячи вже про її неоднозначний вплив на культуру людства в цілому. Таким чином, віртуалізація буття людини продовжує поглиблюватись у зв'язку з розвитком інформаційних технологій, потребою людини у багатоканальному спілкуванні.

Стрижак Радіон
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 1 курс, 4 група*

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ВРАЗЛИВОСТІ ТА ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ

Кожен індивідуум завжди характеризувався залежністю, слабкістю і неблаганною смертю. Це стан людини, історія людства і фактично єдиний спосіб приналежності до нього. з моменту появи людства ми завжди були одним і тим же видом однієї і тієї ж природи, практично однаковими істотами.

Недостатність і слабкість є конститутивними ознаками людського життя. Усі особи є вразливими, але деякі люди є більш вразливими, ніж інші. Серед таких можна виділити жінок, дітей, людей з обмеженими можливостями. Якщо закони не визнані суспільством і не дотримують природної гідності всіх людей в рівних умовах, то таке суспільство приречене на деградацію, війну «всіх проти всіх». Звичайна людина не визначається конкретними ідеалами та незалежними станами автономії, навпаки, вона характеризується тимчасовими станами хвороби та залежністю від цілого ряду обставин. Прояв людської слабкості кожної ступені дає можливість випробувати глибину та якість нашої поваги до

інших людей. По суті, моральність та громадянський розвиток суспільства та держави вимірюється саме тим захистом, повагою та турботою, що надається найбільш слабким та вразливим громадянам. Чим більш вразливою людина сприймається з фактичної точки зору, тим більш непохитною вона бачиться з етичної.

Система права має на меті забезпечити повагу до основних прав осіб, не тому, що вони розумні або особливо кваліфіковані або талановиті, а саме через їх людський стан або іншими словами, через їх природну гідність та беззаперечну вразливість кожної особи. Наслідки відмови та порушення природної гідності та заперечення людської вразливості у Другій світовій війні були жахливими. Відродження концепції людської гідності з 1945 року вказує на те, що саме збуло людство і позначило шлях, якого ми повинні дотримуватися, якщо ми хочемо побудувати мирні та справедливі суспільства. Права людини не можуть бути відірвані від їх історичного розвитку. По суті, виникнення концепцій «прав людини» після Другої світової війни, «основних прав» наприкінці вісімнадцятого століття та «природних прав» в шістнадцятому столітті не можна пояснити без розуміння історичних обставин, в яких вони існували. Однак це не означає, що права людини – це лише історичне або культурне поняття.

Якщо людська природа заперечується, то не існує місця для природної або притаманної людської гідності. Для тих, хто захищає позицію «людина є такою, якими є її дії» немає ніякої людської природи взагалі. Людська гідність для них – це просто історичне та культурне поняття. Якщо відсутня природна рівність між людьми, то вона повинна бути побудована політичною владою, тобто законом. Не повинно існувати дополітичних законів і прав. Наслідки цієї думки полягають у тому, що політична влада має лише ті межі, які вона хоче нав'язати сама собі, а права окремих осіб не повинні визнаватися і не надаватися, а повністю мають бути розроблені та створені державою для всіх без виключення осіб. Проблема полягає в тому, що прийняття законів, які ігнорують реальність людського стану, – це основні потреби, слабкості та вразливості – роблять людей більш крихкими та вразливими.

У багатьох міжнародних документах, а також у філософських теоріях людська гідність вважається джерелом прав людини. Міжнародні документи містять різні концепції прав людини та по-різному осмислюють поняття людської гідності та вразливості. Отже, проблема невизначеності та суб'єктивності в правах людини лише частково впливає з прийняття міжнародних документів з прав людини, тому, що вона також безпосередньо залежить від законодавства окремої країни.

ЗМІ ЯК ФОРМА ВПЛИВУ НА ДУХОВНІСТЬ ЛЮДИНИ ТА МАНІПУЛЯЦІЇ ЇЇ СВІДОМІСТЮ

Складно уявити сучасний світ без засобів масової інформації. Радіо, телебачення, преса стали невід’ємними складовими нашої реальності. Суспільство, поринувши у вир науково-технічного прогресу та інформаційних технологій, навіть не замислюється над всезростаючою роллю мас-медіа.

Так чи інакше, засоби масової інформації перетворилися на могутній соціальний інститут, що впливає на формування соціально-громадянських та національно-духовних цінностей та спонукає народні маси на певні вчинки.

Існує безліч оцінок такому впливу. Так деякі вчені вважають тенденцію розвитку ЗМІ як позитивний чинник для формування демократично держави та шлях до утвердження гуманістичних ідей у соціумі. На противагу даним судженням, інші мислителі констатують факт спустошуючої та руйнівної дії.

Існує позиція, за якою величезні дози масової інформації можуть стати “соціальним наркотиком” для мас, можуть відучити людство від активної участі у суспільному житті, від пізнання його законів та перетворити маси у пасивних споживачів новин.

До того ж, у сучасних умовах роль ЗМІ у якості маніпулятора свідомістю посилюється. Вони, здійснюючи приховане управління, примушують соціум діяти в супереч власним інтересам. За їхніми шаблонами люди висловлюють «свою» думку, сперечаються один з одним, визначають відношення до політичної партії і суспільних лідерів, виховують дітей, одягаються і купують речі.

У наш час деякі засоби масової інформації володіють майже безмежним радіусом дій, величезними можливостями культурно-інформаційної експансії. Нав’язуючи свої культурні та споживацькі стандарти, вони виховують ціннісні орієнтації, які не відповідають історико-культурним реаліям, культивують розкіш і «споживацтво у світі бідності» тим самим дестабілізують економіко-політичну ситуацію, ламають культурну самобутність народів.

Існує ціла технологія руйнування суспільних інститутів і легалізації морально неприпустимих ідей. Дана теорія була розроблена американським юристом і соціологом Джозефом Овертоном та отримала назву «Вікна Овертона». За її допомогою навіть у свідомість високоморального суспільства можна насадити будь-яку ідею. Технологія полягає в тому, що крок за кроком суспільство починає спершу обговорювати щось неприйнятне, потім вважати це доречним, а в кінці кінців погоджується із новим законом, що закріплює і захищає колись немислиме.

Це не промивання мізків як таке, а технології більш тонкі. Ефективними їх робить послідовне, системне застосування і непомітність для суспільства-жертви самого факту впливу. По суті, Джозеф Овертон просто описав технологію, яка діє протягом усього існування людини. Просто в стародавні часи вона розумілася інтуїтивно, підсвідомо, а в століття інформаційних технологій знайшла конкретні форми і математичну точність. Найстрашніший наслідок даної технології в тому, що людина втрачає гармонію, отримуючи на її місце нескінченні внутрішні суперечки.

Масова культура, яка нав'язується ЗМІ, спрямована, насамперед, проти духовних глибин свідомості особи. Як наслідок, виникає тривожний тип особистості – байдужо-агресивний, який супроводжується гальмуванням моральної та інтелектуальної активності людини.

Тому сьогоднішня свобода інформації потребує обмежень та контролю з боку суспільства. Без цього свобода інформації перетвориться у привілей незначної групи людей й інструмент соціального панування.

До того ж, потрібно критично ставитись до даних, які до нас надходять та вміло їх використовувати. І тоді сміливо можна просуватися у дійсно «інформаційне суспільство».

Суслова Вікторія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 11 група*

ТРАНСГУМАНІЗМ: «ЗА» І «ПРОТИ»

Трансгуманізм є міждисциплінарним напрямком досліджень, заснованим на ідеї вдосконалення людини. Трансгуманізм тісно пов'язаний з людською гідністю, правом людини на розвиток та проблемою взаємо-

дії людей між собою, а відтак з філософською антропологією в цілому. Філософське осмислення цієї теми знаходимо у працях Ф. Фукуями, Н. Бострома, Г. Уеллса, Я. Чапека та інших мислителів.

Виходячи з того, що основна мета трансгуманізму полягає у постійному вдосконаленні людської істоти за допомогою інноваційних технологій, філософи дають неоднозначну оцінку цьому явищу. Одні впевнені, що рух вперед піде на користь суспільству та допоможе створити життя без турбот та хвороб. Інші ж наполягають на тому, що технічний прогрес може занепасти людство і не тільки ніяк не вплинути на нього позитивно, а й відіграти негативну роль у його розвитку.

Філософ Н. Бостром виступає на боці трансгуманізму. На його думку, розробка шляхів використання зростаючих технологічних повноважень необхідна, щоб допомогти людям реалізувати культурні та духовні цінності у своєму житті. Автор зазначає, що тонкі людські цінності можуть бути поглиблені завдяки технологічному розвитку. Він також підкреслює величезний потенціал техніки щодо справжнього поліпшення добробуту людини та людського процвітання, якого можна досягти лише за допомогою технологічних перетворень.

Ф. Фукуяма висвітлює у своїй книзі «Are You a Transhuman?» перехід до постіндустріальної глобальної епохи. Високотехнологічне навколишнє середовище, на думку філософа, змінює соціальну реальність і трансформує людські цінності, оскільки зменшує ізоляцію і самотність. Особистість стає більш гнучкою, соціальні зв'язки – еластичними і рухливими, емоції рідше і м'якше керують людською поведінкою. Він вбачає в розвитку людства моральний прогрес, пов'язує його зі зниженням насильства і вважає, що в майбутньому людина, яка перемогла смерть, зможе повністю відмовитися від будь-яких видів насильства.

На відміну від прихильників трансгуманізму, його критики стверджують, що безсмертя може не лише принести користь, а й стати каталізатором багатьох проблем, таких як перенаселення планети, низький рівень життя, обмеження прав та свобод людини. Крім того, однією з проблем трансгуманізму є механізація суспільства. Так, Г. Уеллс та Я. Чапек стверджують, що машини можуть принести суспільству великі страждання. Е. Юнгер, стаючи на бік противників трансгуманізму, говорить, що не повинно бути людини-машини як одного цілого; є машини і є люди. Тільки у такому випадку людство може врятуватися від «загибелі».

Отже, можна зробити висновок, що питання оцінки трансгуманізму як руху за вдосконалення людини наразі залишається відкритим. Перш

ніж зайняти остаточну позицію, необхідно поставити запитання: чи варто нам недооцінювати наші власні можливості? Чому у сучасному світі ми ж самі всі переваги надаємо механізації, яка вбиває здатність людини брати на себе відповідальність? Таким чином, людство може дійти до того, що зовсім втратить потребу у розвитку, а сумління замінять механізовані апарати.

Такеда Ноури
*Університет Чіба,
гуманитарний факультет,
2 курс (Японія)*

О СУЩНОСТИ ЛЮБВИ В ТВОРЧЕСТВЕ ЭРИХА ФРОММА

Э. Фромм в своих работах о любви выступает в большей мере как мыслитель-гуманист. Его гораздо больше заботит не природа этого чувства, а причины, оказываемые обществом на развитие любви и тот идеал, каким она могла бы быть. Он критикует складывающиеся культурные стереотипы любви под влиянием законов общества потребления, «кажды покупать».

В работах немецкого исследователя любовь трактуется как некий принцип, определяющий коренные основы человеческой жизни. В ее осмыслении очевидна всевозрастающая драматизация, свидетельствующая о том, что Э. Фромм видит в этой теме едва ли не главную разгадку тайны человека.

По мнению Фромма, любовь в области мышления означает специфически индивидуальное миропонимание; в области действия – это творчество и самореализация; в аффективной сфере – это ощущение единства с другим человеком, со всеми людьми, с природой. Любовь, отмечает Фромм, – это активная сила в человеке, сила, которая опрокидывает стены, отделяющие человека от других людей, и объединяет его с другими. Любовь, стало быть, – это уникально-обобщенное обозначение предельного самораскрытия личности.

Сущность любви представлена Фроммом как некое универсальное начало мироздания.

Утверждение, что любовь – это искусство, а не инстинкт и не дар свыше, выражает специфику взглядов Э. Фромма. Э. Фромм сравнивает

способность любить со способностью, например, к рисованию: представим себе человека, который хотел бы замечательно рисовать, но вместо того, чтобы учиться этому делу, стал бы дожидаться счастливого случая, когда ему повстречается «достойный предмет», воображая, будто тогда он сразу станет рисовать великолепно. Все человеческие способности, умения должны вырабатываться, формироваться благодаря нашим усилиям и опыту; это в полной мере относится и к любви.

Знание в любви – это не банальная осведомленность о «параметрах» или биографии другого, а опыт «вживания» в потаенность души другого, сопереживания с ним.

Для своего времени работы Э. Фромма были передовыми, новаторскими. В качестве цели любви он выделяет по- существу одну причину «это путь преодоления отделенности людей друг от друга. Разобщенное существование невыносимо для человека, оно вводит и держит его в состоянии тревожности».

Способность любви давать предполагает достижение «высокого уровня продуктивной ориентации», в которой человек преодолевает нарциссистское желание эксплуатировать других и накапливать и приобретает веру в свои собственные человеческие силы, отвагу полагаться на самого себя в достижении своих целей.

Другой аспект любви – ответственность – есть ответ на выраженные или невыраженные потребности человеческого существа. Быть «ответственным» значит быть в состоянии и готовности «отвечать». Любящий человек чувствует ответственность за своих ближних, как он чувствует ответственность за самого себя.

Таранчук Владислав

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 10 група*

СУЧАСНІ ДИСКУСІЇ ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Протягом багатьох століть справедливість є найважливішою категорією філософії, моралі, політичної і правової свідомості. Кожна епоха і культура породжує свої уявлення про джерела і зміст поняття справедливості. У сучасному світі бурхливо дискутують вчені та філософи з приводу цієї теми. Сучасні теоретики єдині проти класичного утиліта-

ризму і взагалі будь-яких телеологічних (з пріоритетом ідеї цілі) політичних доктрин

Але далі погляди ліберальних теоретиків суттєво розходяться. Одні (либертаристи) займають безкомпромісну позицію, вважаючи, що мета добробуту принципово несумісна з індивідуальною свободою. з цієї точки зору будь-яка спроба суспільства реалізувати колективне благо порушує права індивіда. Інші (ліві ліберали) допускають компроміс волі з благом, вважаючи, що добробут так само необхідно для індивідуального розвитку, як свобода. Перша позиція найбільш яскраво представлена Р. Нозік, друга Д. Роулзом.

Головним завданням Ролза – створити анти утилітаристську теорію справедливості, де панує деонтологічний принцип і не присутній телеологічний (в утилітаризмі Мілля або Бентама завжди є мета – найбільше щастя найбільшій кількості людей, тобто критерієм є максимізація блага. У Ролза такої або будь-якої іншої мети немає, мова йде про справедливість правил, а не результатів дії).

Ролз, як ліберал протистоїть соціалістичній справедливості, яка жертвує справжнім заради майбутнього. У цьому сенсі анти утилітаристської концепція справедливості протистоїть і справедливості, що розуміється теоретиками welfare state як максимізація добробуту всіх.

Як стверджує Нозік в роботі «Анархія, держава та утопія» (1973), моральна концепція прав як обмежень, насправді має цілком певні онтологічні підстави, а саме: факт природної відокремленості і незалежності індивіда. Суть цієї ідеї тому, що індивід як такої передує будь-яким формам соціальної організації, виступаючи в якості свого роду «цеглинка» соціальності. з цього також випливає, що реально існує лише індивідуальне і суспільне благо (сукупне благо індивідів), а загальне благо як атрибут якоїсь тотальної соціальної цілісності (на чому наполягала класична традиція політичної філософії, а також, але по-своєму, філософія класичного утилітаризму) – фікція, що прикриває прагнення одних людей панувати над іншими.

Можна виділити чотири фундаментальних соціально-філософських постулату, на які спирається теорія Нозіка:

- ідея природної відокремленості і незалежності індивіда;
- концепція природних прав;
- ідеї анархічного порядку і мінімальної держави;
- переважно економічний характер соціальних зв'язків.

ВПЛИВ «ФІЛОСОФІЇ СЕРЦЯ» Г. СКОВОРОДИ НА РОЗВИТОК ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ

Багатьом національним культурам притаманна філософська система або вчення, що найбільше характеризує її своєрідність та унікальність у світі. Таким філософським вченням, яке виражає специфіку української національної культури і філософії, є «філософія серця». Основні риси «психічного укладу українця», на думку Чижевського, є емоціоналізм і сентементалізм, чутливість і ліризм, що найяскравіше виявляються в естетизмі. Власне, всі ці риси, вважав мислитель, найбільш адекватно в українській думці знайшли вияв у «філософії серця» Г. Сковороди. Його філософська спадщина багато в чому визначала загальну спрямованість ідей сучасників й мислителів більш пізнього періоду, зокрема І. Котляревського, М. Гоголя, М. Максимовича, П. Юркевича, засновників Кирило-Мефодіївського товариства: М. Костомарова, П. Куліша, Т. Шевченка, української суспільно-політичної думки загалом.

Вчені неоднаково оцінюють цю філософію. Але незаперечним є той факт, що вона мала великий вплив на розвиток української філософії та культури, і найцікавішого розвитку набула у філософському доробку Григорія Сковороди. Що ж являє собою ця філософія і чому вона викликала й викликає неоднозначне ставлення до себе?

За Сковородою, Бог і природа – єдине ціле. Це дві натури одного Всесвіту. Матеріальне змінюється, людина сприймає його органами відчуттів. Сама по собі фізична натура – «мертва стихія», вона піддається руйнуванню і переходить з одного стану в інший. Таким чином, Сковорода близько підходить до поняття про незнищуваність матерії, безперервність її руху. Незважаючи на суттєві матеріалістичні та діалектичні моменти світогляду мислителя, його філософію не можна тлумачити однозначно як матеріалістичну. Пантеїзм доповнюється своєрідним поглядом на реальність навколишнього світу, його предмети і явища. Явища – це видима тлінь, «одяг», який постійно змінюється і оновлюється, за ним ніби ховається сутність, яку він називає вічністю. Визнаючи мінливість зовнішньої природи, мислитель утверджував ідею вічності

внутрішньої натури, яку ототожнював з Богом як початком і причиною, що визначає закономірність розвитку всього суцього. Тут в душі неоплатонізму розкрито співвідношення духовного і матеріального. Вивчення праць Сковороди дає розуміння того, що в центрі його світогляду перебуває людина, її духовний світ, її щастя. У філософії Сковороди є положення співзвучні з матеріалістичною філософією Ломоносова (про вічність матерії, про атомну будову речовин, ідеї множинності світів). Однак у нас немає прямих доказів того, що в даному разі можна говорити про безпосередній вплив матеріалістичної філософії Ломоносова на формування філософських поглядів Сковороди.

З впевненістю ми можемо говорити, що український філософ зазнав впливу тих мислителів античного світу, епохи Відродження і Нового часу, які визнавали матерію вічною, не створюваною і не знищеною. До них належать Демокрит, Арістотель, Епікур, Джордано Бруно, матеріалісти XVII та XVIII ст.

Отже, філософська позиція Г. Сковороди, органічно пов'язана із його життєвим шляхом, що ґрунтувався на розроблених ним філософських засадах. Значення Г. Сковороди – вельми широке. Воно охоплює усі сфери духовного життя українського народу, визначає істотний внесок його в розвиток української культури загалом. з огляду на це є підстави говорити про започаткований Г. Сковородою особливий тип українського інтелігента, чим, зрештою, й визначається місце його в історії культури українського народу.

Тихомирова Вікторія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮ, 1 курс, 1 група*

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕВТАНАЗІЇ

В сучасному світі поняття евтаназії набуло соціальної, філософської, етичної та юридичної значущості. Навіть існують країни, які законодавчо врегулювали практику евтаназії (Люксембург, Бельгія, Нідерланди), стверджуючи, що евтаназія є проявом доброти та милосердя по відношенню до особи, яка страждає. Хоча поза увагою залишається той факт,

що подібна практика передбачає позбавлення людини життя, а це в свою чергу заперечує гідність особистості та суперечить невід'ємному праву кожної особи на життя.

Поняття «смерть» у різні філософські епохи розглядається неоднозначно. При цьому смерть людини розкривається не стільки як природний, скільки як соціальний феномен. В одних філософських концепціях, смерть бачиться як зло та найбільша трагедія людства, оскільки забирає у людини життя. Страх смерті завжди переслідує людей. В інших філософських ученнях, страх смерті в основному відсутній. Смерть не викликає у людей паніки і навіть є верховним благом. Смерть виступає щастям для вмираючої людини, звільненням від страждань. Сократ і Платон допускали можливість вбивства тяжкохворих людей навіть без їх згоди. Більш того, вони вважали, що людина, яка через свою невиліковну хворобу стала дуже слабкою, є тягарем для суспільства, а тому вона зобов'язана вчинити самогубство, як моральний обов'язок.

Відомий вчений та філософ Френсіс Бекон для позначення безболісної легкої смерті застосував термін «евтаназія» (з грец. *thanatos* – смерть, *eu* – добре), тобто спокійна смерть, без страждань.

Можна висунути такі основні контраргументи до застосування евтаназії: 1) життя кожної людини є недоторканим і тому евтаназію не можна застосовувати за будь-яких умов; 2) при евтаназії можливі зловживання з боку членів сім'ї, лікарів чи інших зацікавлених осіб; 3) евтаназія суперечить всім відомому принципу «поки є життя, є надія»; 4) евтаназія не враховує того випадку, коли діагноз лікаря – помилковий. Застосування евтаназії в цих ситуаціях може викликати незворотні наслідки. Крім того, після смерті хворого, до якого застосували евтаназію, можуть виникнути абсолютно новітні лікарські препарати, здатні подолати невиліковні захворювання.

Але як з'ясувалося, життя далеко не завжди – благо, а смерть – зло. Життя є благом лише тоді, коли воно доведено до певного «стандарту нормальності», тобто наповнено певними засадничими благами. У той час, коли ці базисні блага відсутні, благом для людини може стати смерть. Одним з основних базисних благ є здоров'я. Тому свідомо обираючи смерть, людина заперечує не саме життя, а тільки його умови, змінити які він не в змозі через об'єктивні умови, пов'язані з необоротними процесами в його здоров'ї.

Отже, поняття моральної допустимості означає такі вчинки, які не виступають ідеалом моральності, але є найбільш моральними в конкретних соціальних умовах. Евтаназія може стати одним з прикладів мораль-

но-допустимої поведінки, яка визначається об'єктивними і суб'єктивними обставинами.

На закінчення слід зазначити, що найгуманнішим рішенням проблеми еутаназії буде не заборона або дозвіл будь-якої її форми, а активна боротьба проти будь-яких проявів пасивності у всьому, що стосується людини, активна допомога у справі життя і протистояння смерті.

Тищенко Олександр

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 10 група*

АКТУАЛЬНІСТЬ ПОГЛЯДІВ ГЕГЕЛЯ НА ДЕРЖАВУ ТА ПРАВО ДЛЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Творча спадщина видатного німецького мислителя Г. В. Ф. Гегеля продовжує впливати на тенденції державного будівництва, розвитку суспільних відносин, ствердження верховенства права.

У «Філософії права» держава розглядається як вища стадія розвитку суспільства, яка покликана захищати майнові права своїх громадян за допомогою законодавства, оскільки саме власність завжди була й буде причиною суперечок, боротьби, війн. Незважаючи на формальну рівність у праві власності, суб'єкти не рівні в обсягах володіння нею, внаслідок чого утворюється майнове розшарування всередині суспільства. Держава, у якій зростала кількість бідних, а вузький прошарок верхівки концентрував у своїх руках надмірні багатства, заперечувалася Гегелем і вважалася беззаконною. Єдиним інструментом, здатним відшукати компроміс між різними верствами населення є право, яке будується на принципах справедливості, примусу, рівності та гуманізму.

Великої уваги заслуговує концепція правової держави, в основу якої покладено принцип поділу влади на три гілки: виконавчу, законодавчу й судову. Ідеальною державою в очах Гегеля була конституційна монархія. Для своїх сучасників він виявився рішучим реформатором, оскільки повністю відійшов від абсолютизму.

Значну увагу Гегель приділяє значенню громадянського суспільства в тісному зв'язку з державними інститутами. Філософ відзначав провід-

ну роль у суспільстві середнього класу як рушійної сили державності, законності та інтелекту. Він критикував Російську імперію, де співіснували дворяни й кріпаки, а середній клас був відсутнім. Саме тому становлення громадянського суспільства не було можливим ні в рабовласницькому, ні у феодальному суспільстві, а лише в буржуазному, де встановилися капіталістичні відносини.

Тривалий час праці Гегеля розглядалися дещо вульгарно, оскільки вони виступали засобом пропаганди більшовиків, його теорії були підмінені класовою теорією диктатури пролетаріату. Лише після падіння соціалізму та проголошення незалежності України створилися передумови для засвоєння вчень Гегеля. Історія розсудила Захід і Схід: демократія та приватна власність еволюціонували, а соціалізм та державна власність – зникли з карти світу. Після цих подій, Україна як незалежна держава обрала європейський вектор розвитку, який базується саме на поглядах німецького класика. Завдяки методу діалектики необхідно скоригувати курс розвитку нашої держави, посилити позиції права, усунути суперечки всередині суспільства.

Гегель завжди буде актуальним, його система побудована на об'єктивних закономірностях, підтверджена всесвітнім розвитком, представляє інтереси індивіда, суспільства й держави з точки зору права. Панування права в усіх сферах життя, забезпечення рівності громадян перед законом і судом, недопущення значного соціального розшарування – необхідні умови процвітання держави, благополуччя її громадян. Тільки суворе дотримання державою прав і свобод людини, її честі та гідності в громадянському суспільстві є гарантом подальшого розвитку України, побудови в ній соціальної правової держави.

Ткаченко Тетяна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮ, 1 курс, 1 група*

МАНІПУЛЯЦІЯ СВІДОМІСТЮ: ВПЛИВ ЗМІ НА СВІДОМІСТЬ ЛЮДИНИ

Виникнення такого феномену як маніпуляція свідомістю, причини і підстави його розвитку, механізми функціонування і методи протидії,

навіть більш ніж актуальні для філософії, яка досліджує проблеми соціальної свободи.

Маніпуляція – процес прихованого впливу за допомогою певних прийомів на психологічні структури людини з метою зміни її стереотипів мислення і поведінки. При цьому до людини ставляться не як до особистості, а як до об'єкту або речі.

Нашу епоху характеризує розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, тому, безперечно, інформаційний вплив може здійснюватися як на мікрорівні, зачіпати певного індивіда, так і на макрорівні, коли зачіпаються держави і соціуми. Історія людства показує, що натовп – зарозуміла, навіювана, легко підпорядкована маса, що прагне до знеособлення, зникнення особистого і індивідуального «Я»; натовп намагається підпорядкувати індивідуальне «Я» колективному «Я», тому індивіди, зібрані в маси, більш податливі і легко керовані, а, значить, ними можна маніпулювати.

Маніпулювати свідомістю за допомогою інформації можна, застосовуючи два прийоми: спотворення та приховування, які ґрунтуються на обмані, при цьому використовуючи різні способи подачі: дроблення, терміновість, сенсаційність, спрощення та повторення.

ЗМІ володіють сильним маніпулятивним ефектом, оскільки «перемікають» увагу громадськості від важливих подій на менш важливі, тим самим притуплюючи увагу аудиторії. У сучасній журналістиці існує три види ЗМІ: друкована преса (газети, журнали); аудіовізуальні (радіо, телебачення); електронні ЗМІ (інтернет-видання).

Людина тяжіє до примітивних пояснень, тому у мас-медіа з'являється концепція спрощення інформації, яка спирається на стереотипи і безжально ігнорує тонкощі та деталі. При цьому людина повинна сприймати інформацію без зусиль та застережень, без внутрішньої боротьби та критичного аналізу. Наслідком такої пасивної поведінки людини може стати нівелювання здатності особистості до критичного мислення, цілеспрямоване маніпулювання її свідомістю, деформація системи гуманістичних цінностей соціуму.

Позицію лідера за якістю і рівнем маніпуляції посідає телебачення, оскільки воно охоплює одночасно велику аудиторію, впливає як на слухові, так і зорові канали. Також телебачення впливає на людину, коли та розслаблена і перебуває в себе вдома. Телебачення веде окремого індивіда, а потім і суспільство в цілому, з реального світу у віртуальний або екранний світ, де і маніпулює свідомістю суспільства, формуючи психіку масового споживання.

Отже, роль інформації в житті суспільства двояка. з одного боку, індивід не може повноцінно розвиватися, бути адекватним громадянином суспільства без обміну та отримання інформації в процесі комунікації. Але з іншого боку, в інформації є сугестивний ефект. Такий ефект можна посилити за допомогою ЗМІ, за посередництвом яких і впливають на велику аудиторію людей.

Ткачук Катерина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 1 група*

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЇХ ОБ'ЄКТИВАЦІЯ: ДИЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО

Права людини відіграють важливу роль для регулювання відносин між державою та індивідуумами. Проте виникає проблема, на якому рівні ці права мають бути закріплені: національному чи міжнародного? з цього приводу існує чимало дискусій, тому що з однієї сторони, міжнародне право прав людини передбачає їх закріплення як законних прав, а з іншої сторони як конституційних прав.

З приводу конституціалізації прав і її доцільності можна навести такі аргументи: закріплення прав людини в конституції сприяє їх узаконенню в тій мірі в якій конституційний процес законотворчості є повним та допоміжним, включення прав людини до конституційної норми підтверджує їх конституційний характер, конституціалізація прав людини забезпечує їх цілісне та єдине застосування на всіх законодавчих рівнях, а також першочерговість над іншими правовими нормами.

Але постає питання: що роботи тим державам, які не мають писаної конституції на сьогодні або тим, де міжнародне тлумачення прав людини вважається пріоритетним над конституційним правом? Як вони повинні закріплювати права людини? Якщо міжнародні тлумачення прав людини суперечать внутрішнім конституційним нормам, тоді не можливо відстоювати пріоритетність конституційного права лише тому, що це конституційний закон. Внутрішнє конституційне право може бути так само обмежене, як і права людини, незалежно від того, чи є ці джерела міжнародними або внутрішніми.

З іншої сторони, проводячи паралель між правами людини та міжнародним конституційним правом, можна встановити взаємозв'язок, який може бути спрямований як на конституціалізацію міжнародного права через права людини, так і на конституціалізацію прав людини в рамках міжнародного правового порядку.

Має бути зрозуміло, що хоч і права людини належать до матеріально конституційних права, самі по собі вони не мають достатньої юридичної сили для формально конституційного характеру. Також окремі елементи конституційного права, наприклад, демократичний суб'єкт, все ще відсутні на міжнародному рівні, оскільки його створення не буде нормативно бажаним.

Важливо не забувати, що якщо права людини будуть занадто легко ідентифіковані із дотриманням національного законодавства прав людини в міжнародному правовому порядку, тобто як глобальне внутрішнє право в області прав людини, то їх міжнародна функція як зовнішня гарантія і тиск на внутрішнє законодавство буде втрачена. Можна казати, навіть про небезпеку того, що вони можуть перетворитися в максимальний поріг захисту прав людини всередині країни, якщо вони розуміються як міжнародні конституційні права. А закріплює взаємовідносини між демократичними конституційними правовими системами та міжнародним правопорядком – Міжнародний конституційний дискурс після 1945 року.

Токарева Екатерина

*Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого
ИПКОЮ, 2 курс, 12 группа*

О СПРАВЕДЛИВОСТИ В УЧЕНИЯХ ДОСОКРАТИКОВ

В философии досократиков происходит *категоризация* справедливости. Если в мифологии справедливость олицетворялась в образе богини Дике, следящей за природным и социальным порядком, а также карающей людей за их преступления, то у досократиков справедливость утрачивает личностные качества, трансформируясь в универсальную «меру», свойственную природным процессам и воплощающую в себе

их естественный характер. Выступая необходимой характеристикой природного закона, справедливость считалась связующей нитью между ним и волеустановленными полисными законами, которые должны были соответствовать справедливости, а значит, и естественному порядку вещей.

В учении Парменида Дике описывается как «многоразящая Правда», держащая в своих руках двойные ключи от ворот, отделяющих день от ночи. Бытие как вечный, неизменный, а потому и ненарушимый абсолют в защите не нуждается, ибо, поскольку небытия не существует, нет ничего такого, от чего бытию могла бы исходить угроза. Отсюда следует, что образ Дике, выступая у Парменида в качестве синонима этого бытия, приобретает новое значение, а именно значение *истины*. Парменид также считает, что действующие в полисе правила поведения не просто являются одной из ипостасей универсальных естественных законов, но и имеют волеустановленный характер, а значит, нуждаются в некоем критерии оценки, в качестве которого и выступает справедливость, связывающая воедино естественное и человеческое волеустановленное право. Таким образом, для Парменида законы, соответствующие справедливости, одновременно являются и истинными, поскольку истина и справедливость в онтологическом плане составляют одно целое.

В творчестве Гераклита бытие, будучи единым, является в силу этого неизменным и предшествует изменчивой множественности вещей. В отличие от элеатов, придававших этому предсуществованию онтологический характер, Гераклит рассматривает отношение между бытием и миром явлений как чисто логическую связь. Понимаемое таким образом бытие отождествляется с огнем, выступающим, по Гераклиту, первоосновой всего сущего и источником всех изменений, происходящих в материальном мире.

Огонь предстает как всем управляющий логос, воплощающий скрытую «разумную» гармонию мира и жизни человека как *единства* борющихся сил. На страже единства мира, соблюдения *меры* в борьбе и соперничестве различных начал стоят у Гераклита Зевс (тождественный логосу-огню) и его дочь Дике.

Внимание Гераклита приковано к вечным законам Вселенной, проявлением которых выступают полисные законы, стоящие в силу этого превыше воли отдельных людей или даже народа в целом. Справедливость, по Гераклиту, представляет собой отнюдь не абстрактный закон, а стихийно сложившийся естественный порядок вещей. Справедливость

также означает не столько согласие, сколько всеобщий раздор и борьбу противоположностей. Следовательно, справедливость сама по себе не может надлежащим образом обеспечить порядок во Вселенной (и в государстве как неотъемлемой части Вселенной).

Сказанное предполагает наличие более высокого начала, выступающего носителем порядка в мире текучих, непрестанно изменяющихся и противоборствующих явлений. Таким началом, по мысли Гераклита, служит логос-огонь, «мерами возгорающийся и мерами угасающий... Всех и вся, нагрянув внезапно, будет Огонь судить и схватит». Таким образом, философ не столько отождествляет справедливость с мерой, сколько в онтологическом плане подчиняет ее данному принципу, воплощенному в логосе (огне) как субстанциональной первооснове всех вещей. В итоге справедливость предстает уже не в качестве божественного существа, стоящего на страже космических законов, но в качестве результата реализации этих законов в природе и в социальной жизни.

Рационализация и демифологизация категорий права и справедливости нашли свое логическое завершение в учении пифагорейцев. Трактую политико-правовые явления, пифагорейцы отождествляли справедливость с числом 4, поскольку, «будучи первым квадратом, т. е. первым числом, умноженным на самого себя..., четверка выражает сущность справедливости, которая состоит в том, чтобы воздавать равным за равное». Таким образом, в концепцию справедливости как всеобщего космического закона пифагорейцы привносят новую идею – идею *равенства*. Считая особенно безобразными и вредными беспорядок и асимметрию, пифагорейцы порицали безвластие и беззаконие. С учетом характерной для них идеи «числовой меры» порядка и беспорядка, законного и незаконного к ним применимо солоновское понимание порядка как порядка, основанного на законе.

Таким образом, в учении Пифагора представления о порядке и гармонии, выраженных в числах и числовых пропорциях, были распространены на действующие в человеческом обществе законы. Последние также стали рассматриваться пифагорейцами в качестве единой и равной для всех меры поведения людей. Подобно тому, как космический закон воплощал в себе числовые пропорции, закон человеческий, по мысли пифагорейцев, был связан с числами и счетом, т. е. являлся изобретением человеческого разума и порождением цивилизации.

Такие идеи оказали заметное влияние на дальнейшее развитие древнегреческой политико-правовой мысли, постепенно отделявшей есте-

ственное право от волеустановленного и смещавшей центр внимания с универсального космического закона на право, действующее в человеческом обществе.

Требух Виталий
*Национальный юридический
университет
имени Ярослава Мудрого
ІПЮК для СБУ, 1 курс, 3 группа*

СПРАВЕДЛИВОСТЬ И ПРАВО

Принцип корреляции категорий право и справедливость в философско-правовой традиции изменялся от эпохи к эпохе, от учения к учению. Согласно одним подходам, справедливость как сама сущность права обладала устойчивым, объективным, общечеловеческим смыслом, согласно же другим подходам – смысл справедливости релятивен и изменчив, зависит от субъекта, ситуации, исторической формы права. Задачей данного исследования является философский анализ категорий справедливость и право в их социальном, аксиологическом и моральном аспектах, в неразрывном их соотношении. Проблема соотношения справедливости и права приобретает особую актуальность на современном этапе трансформации и реформирования системы права Украины, активного ценностного поиска граждан.

Справедливость – философская, нравственная, социальная и одновременно юридическая категория. Идеи справедливости находят свое выражение в действующем законодательстве и практике его применения, а также реализуются в правомерном поведении субъектов юридической ответственности. Понятия «право» и «справедливость» неотделимы в общественной жизни. На любом историческом этапе право и справедливость были тесно связаны потому, что право является определенной мерой справедливости.

Ещё Сократом были высказаны первые положения о праве и законе, разработаны идеи равенства и справедливости. Подвергая резкой критике общественно-правовые устои Афин, Сократ, тем не менее, с пониманием относился к необходимости следовать законам своего отечества, даже когда они оказываются несправедливыми по отношению к своим

гражданам. Если граждане соблюдают законы, то государства бывают сильными и благоденствуют, поскольку законное и справедливое суть одно и то же. Последовательно и принципиально отстаивая идеалы справедливости, как нравственной добродетели, законности и разумности, Сократ предпочел смерть как выбор верности своим идеалам. Платон в свою очередь приходит к выводу, что справедливость есть не столько личная, сколько государственная добродетель. Также философ отмечает, что для реализации проекта идеального государства необходимы справедливые законы, то есть такие, которые служат общему благу всего государства в целом. Наиболее стройную концепцию права и справедливости создал в античной правовой и политической мысли Аристотель, понимающий справедливость как добродетель, в которой взяты воедино законное и равномерное. Всё, установленное законом справедливо, все, что положено законодателем, законно. Право Аристотель отождествляет с политической справедливостью, называя формой морального общения между свободными гражданами.

Фома Аквинский в рамках теологического мировоззрения рассматривал право как действие справедливости в божественном порядке человеческого бытия. Лишь по мере развития капиталистических отношений, на смену религиозному пришло юридическое понимание справедливости с системой формальной определённости и правового равенства. По Марксу, справедливость имеет экономический смысл и определяется существующими производственными отношениями. Сегодня В. Нерсесянц понимает справедливость как исключительно правовую категорию, отрицая возможность существования и реализации принципа справедливости вне права. В то же время М. Морозов утверждает, что отождествление права и справедливости неверно, так как сущность права не исчерпывается идеей справедливости. Он также считает, что право – это один из инструментов для реализации идеи справедливости.

Очевидно, что справедливость как исходная, определяющая установка составляет нравственное основание и содержание концепции законности. Следовательно, законодатель, вводя в действие правовые нормы, не может не коррелировать их с существующими представлениями о справедливости. Из приведённых выше подходов следует, что многие мыслители в той или иной степени отождествляют понятия справедливости и права. Но следует также учитывать тот факт, что право направлено прежде всего на удовлетворение интересов государства, в то время как справедливость так или иначе является ценностной, моральной ка-

тегорией, которая во всех аспектах жизнедеятельности человека выступает субъективным критерием. Именно потому нет оснований утверждать, что законодательство полностью построено на принципе справедливости, поскольку то, что справедливо для одного, может оказаться несправедливым для другого. Л. Морозов отмечает, что право не создает и не определяет справедливости, а лишь отражает её или не отражает. Австрийский философ Г. Кельзен пришёл к выводу, что моральные ценности всегда субъективны и относительны, соответственно, и абсолютная справедливость права – недостижима. Это своего рода идеал общественного и государственного устройства.

Подводя итог, следует отметить, что принцип справедливости, которому должны соответствовать все принимаемые законы, закреплён в качестве основополагающего нравственного императива, однако понятия законности и справедливости не бывают тождественны. Чтобы отвечать требованиям справедливости, правовая система должна наделять людей равными правами и устанавливать равные обязанности и ответственность при одинаковом поведении. Категории морали при реализации справедливости должны находиться на первом плане, а не приниматься во внимание по мере возможности.

Трішина Софія
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 2 курс, 8 група*

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПРАЦЯХ Г. ГЕГЕЛЯ

Термін правосуддя термінологічно означає «суд за правом». Правосуддя це предмет теоретичного осмислення та практичної діяльності. Філософсько -правове осмислення правосуддя, з поміж іншого, виявляє смисли, закладені в ідеї правосуддя. Практична діяльність застосовує результати теоретичного осмислення.

Філософія права Г. Гегеля містить концептуальний та методологічний підходи для переосмислення, подальшого дослідження правосуддя як ідеї.

Предметом філософського правознавства Г. Гегель вважав ідею права, поняття права і його здійснення. Його філософія права – предмет численних досліджень, зокрема і правознавчих. з найбільш відомих, наприклад, дослідження К. Маркса «До критики гегелівської філософії права». Сьогодні філософські погляди Гегеля на державу, суспільство та право залишаються актуальними для дослідження багатьма науковцями.

Зі здійсненням правосуддя Гегель пов'язував існування громадянського суспільства, тому громадянське суспільство, на його думку, це відмінність, яка постає між сім'єю й державою, якщо навіть його формування відбувається пізніше ніж формування держави; бо як відмінність воно ставить попереду державу, яку воно як самостійне повинно мати перед собою, щоб існувати. Саме в громадянському суспільстві відбувається формування потреб та їх задоволення. Відповідно й функціонують судові, поліцейські інституції. Саме в цих відносинах виникають суперечності, конфлікти, боротьба за право, що робить роль суду істотною для розв'язання суперечностей, аби уможливити задоволення потреб членів громадянського суспільства.

Громадянське суспільство – це місце, де формуються і задовольняються потреби, а також мають місце суперечки не лише між членами цього суспільства, але й з державою.

Гегель повністю не відкидає ролі держави в здійсненні правосуддя. Натомість, він убачає можливість діалектичної трансформації громадянського суспільства в державу.

Український науковець О. Б. Костенко констатує парадоксальність гегелівської філософсько-правової доктрини, природа якої полягає в своєрідному «змішуванні» елементів держави й громадянського суспільства, визначення одного через інше (коли, наприклад, «поліція та судочинство» розглядаються у структурі громадянського суспільства, а не у вченні про державу). Саме тому є можливість кінцевим результатом співбуття громадянського суспільства і держави вважати втрату кожним із цих соціальних феноменів своєї особливості і змістової протиставленості. Саме сутнісна неможливість держави зняти і розв'язати всі суперечки громадянського суспільства і приводить саму державу в підсумку до особливої стадії розвитку «державного суспільства – громадянської держави», як соціального синтезу, джерелами якого є єдність природних, економічних, правових та моральних принципів».

Отже, Гегель розглядав правосуддя в контексті ідеї права, поняття права та його здійснення. Розглядаючи правосуддя та суди як частину громадянського суспільства, він досліджував суперечність між ним

і державою та вважав, що суди повинні відповідати інтересам громадянського суспільства. При цьому він не виключав важливості ролі держави в здійсненні правосуддя.

Троян Валерія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮУ, 1 курс, 4 група*

ФОЛЬКЛОР ЯК ВИРАЖЕННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ТА ЧИННИК ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Яскравим прикладом вираження народної свідомості є фольклор. Власне, завдяки усній народній творчості, людина набуває досвіду, адже вже з дитинства через казки, пісні, загадки, прислів'я та приказки формує власний світогляд. Для позначення малих фольклорних жанрів застосовують таке поняття як «паремії» (від грец. *παροιμία* – прислів'я, приказка). Це певний звід суджень про життя народу, який за характером свого впливу на життєдіяльність людей завжди був близьким до правових норм.

Приказки та прислів'я виконують низку важливих функцій, пов'язаних з формуванням правосвідомості людини. з історії України відомо, що наш народ завжди був багатонаціональним, що вплинуло на виховання у людині таких характеристик правосвідомості, як толерантність, вихованість, справедливість. Можемо навести для прикладу такі прислів'я: «У чужий монастир зі своїм уставом не ходять», «Щасливий той, у кого совість чиста», «Спершу розсуди, а потім засуди». Прислів'я, які стосуються юриспруденції, також мають викривальний зміст щодо дій влади, чиновництва та правоохоронних органів. Наприклад: «Суддя – що кравець: як захоче, так і покрає», «Хоч і праве діло, а в кишені за-свербіло», «У протоколі – густо, а в справі – пусто». Незважаючи на це, в українському народі завжди жила надія, що правда (право) перемаже несправедливість. Народна мудрість говорить: «Правда – як олія, скрізь наверх спливає». Тобто прислів'я виконують оціночну та виховну функції, впливаючи на формування правосвідомості суспільства.

Серед тем прислів'їв та приказок, які вплинули на правосвідомість українського суспільства, можна виокремити три провідні: судочинство, законність та злочинність. Щодо судочинства, то сучасне ставлення

українця до нього має історичне підґрунтя. Так, судовою реформою 1864 р. Було запроваджено інститут дванадцяти присяжних засідателів з метою контролювання судочинства суспільством, але після цього одразу ж з'явилася приказка: «І в дванадцяти правди не знайти». Діяльність мирового судді, посаду якого було введеного цією ж реформою, у народі сприйняли так: «Судить по-людськи, розсудить не тямиш по-яковськи, каже, що по закону».

Наступною темою є законність. Особливістю українського поняття «закон» є його формальна невизначеність, яка певною мірою зберігалася в усі часи. Сучасна ж правова система України є настільки заплутаною, що навіть досвідченому юристу важко зорієнтуватися в існуючих нормативно-правових актах. У прислів'ях простежується суперечливість політичних, правових, моральних аспектів у масовому уявленні про самий закон: «Закон – дишло: куди хочеш, туди й вийшло», «Звичай – другий закон», «Закон – не вогонь: водою не заллеш», «Закон, як павутина: джміль проскочить, а муха заплутається».

У народній творчості українців відображено також поняття «злочинність». Віктимологічний аспект злочинності простежується в прислів'ях: «Злодій шукає того, щоб украсти у кого», «Де що погано лежить, туди злодій очі теребить», «Для злодія ні дня, ні ночі: краде коли захоче». Але ж при цьому кожен народ у будь-які часи прагне жити в суспільстві, де панує правда та справедливість, чесність та порядність, тому нам відомі такі прислів'я: «Пряма дорога – є найкоротшою», «По кривій дорозі переламаєш ноги».

Отже, приказки та прислів'я вкорінені у правосвідомості сучасного українського суспільства, у концентрованому вигляді репрезентують уявлення народу про право, державу, справедливість та свободу і водночас здійснюють зворотний вплив на ці уявлення.

Улашкевич Людмила
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 3 група*

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ТРАКТАТУ «ДО ВІЧНОГО МИРУ»

Робота Іммануїла Канта «До вічного миру» є досить цікавою, оскільки вона ілюструє актуальні питання бачення миру та шляхи його здійс-

снення. Варто зазначити, що саме Кант першим розробив теорію миру та вказав на необхідні дії для його досягнення. Філософ синтезував наявні знання про право і державу, успадковану від Платона та Арістотеля, з одного боку, і космополітизм стоїків з іншого та розглядав мир не як телеологічне поняття. Він апелює до соціальної історії людства, яка визначається виключно природою, зокрема, розбіжностями між людьми.

Звісно, він неодноразово підкреслював насущну необхідність для держави спиратися на право, орієнтуватися в своїй діяльності на нього, узгоджувати з ним свої акції. Відступ від цього положення може коштувати державі надзвичайно дорого. Держава, яка ухиляється від дотримання прав і свобод, не забезпечує охорони позитивних законів, ризикує втратити довіру і повагу своїх громадян. Його заходи можуть перестати знаходити в них внутрішній відгук і підтримку. Люди будуть свідомо займати позицію відчуженості від такої держави.

У цілому трактат Канта про такі питання як реформування війни (про неможливість досягнення миру військовим шляхом та про війну лише як засіб самозахисту). Цікавим є те, що філософ описує «остаточні статті» про відносини націй, про відносини між окремими особами та групами, про відносини між приватними особами та групами та іноземними державами, а також відносини між державами. Більш того, він вимагає створення «космополітичного» законодавства, яке полягає у наданні дозволу на участь у комерційній діяльності без ворожого ставлення. Легітимна основа права є теоремою в теорії власності Канта. Оскільки, всі народи є своєрідною спільнотою, у кожного є право вступити із будь-яким із них у комерційні відносини.

Безумовно, важливим є звернення Канта до трактату про філософів-правителів Платона, який говорить, що державами повинні правити виключно філософи. Таким чином, Кант стверджує, що філософи – звичайні люди, і, після здобуття влади, вони стануть корумпованими щодо їх «чистого, філософського розуму», тобто стануть суб'єктивними. Також, філософ вказує, що високі наукові знання є необхідною вимогою для правителя.

Варто зауважити, що Кант описує гідних людей та вказує на демократію, яка прагне до правої моралі та додержання принципів рівності та законності. Правитель повинен робити все необхідне аби закон відповідав моралі права. Відповідно до цього, люди, які працюють над собою та дотримуються принципів правої моралі, нагороджуються почесним титулом, який найбільш досконало виражає демократизацію принципу філософів-правителів.

Головним є те, що кантівська теорія вічного миру не є пустою та нездійсненною, адже вказує на умови, за дотримання яких можливе досягнення миру. Ці умови становлять відмову від утопічних теорій миру, необхідність конфліктів для розвитку суспільства, але ці конфлікти не повинні вирішуватися силою, а також те, що війна може вестись лише як засіб самозахисту.

Підсумувати дану роботу можна висловом Іммануїла Канта: «Шукайте спочатку царство чистого практичного розуму та його «справедливості», і ваша ціль (благословення вічного миру) прийде до вас сама».

Федоркова Жозефина
Братиславський університет
імени Коменського
юридический факультет, 3 курс
(Словакия)

«ТОЧКА ОМЕГА» КАК ВЕДУЩАЯ СИЛА ЭВОЛЮЦИИ В ХРИСТИАНСКОЙ КОНЦЕПЦИИ ПЬЕРА ТЕЙЯРА ДЕ ШАРДЕНА

Тейяр де Шарден убежден в том, что «человек никогда не сумеет превзойти человека, объединяясь с самим собой». Необходимо, чтобы нечто сверхчеловеческое реально существовало независимо от людей. Это и есть «точка Омега». Омега представляет собой, с одной стороны, то, что восточные богословы называли «соборностью» – единение без смешения, слияние без поглощения. С другой стороны, Омега это Нечто и в то же время Некто, действовавший с самого начала эволюции. Эволюция же – это поток, становление, гибель и рождение. То, что движет ею, должно быть независимым. Оно не рождается в эволюции, а наличествует всегда.

Омега стоит вне времени. Это – начало трансцендентное, надмирное. Именно поэтому оно могло воздвигать Вселенную все выше и выше к «божественному очагу». Омега – это Бог, который сокровенно пронизал мир своей силой, вытянул его в гигантское Древо Жизни и приближает к своему бытию. Все творческие усилия человека, вся его

культура и цивилизация, его любовь, его энергия, его деяния и, наконец, все личные индивидуальности, которые бессмертны, – все это служит вселенской Божественной Цели.

Бог проявляет себя постоянно, и один из высочайших признаков его проявления – это христианство. Оно оказывается могущественной планетарной силой, единственно способной в настоящее время объединять человечество для достижения космической цели Бога.

Подлинной задачей религии является поддержка и пробуждение прогресса жизни. Только бесконечные перспективы того, что восточные Отцы Церкви называли «теозисом» (обожением), могут быть подлинной путеводной звездой человечества в грядущем.

Связь тейяровской «точки Омега» с идеей «теозиса» приближает его к православному мышлению. Христианский оптимизм Тейяра заражен неистощимой созидательной энергией. Его доверие к бытию, доверие к Богу вдохновляет и вселяет надежду.

Все прекрасное, творческое, пронизанное любовью, что осуществляется на Земле, есть для Тейяра «знамение времени», предвестие грядущего преображения. Он пророк прогресса, но не ложного, сугубо внешнего, а устремленного к Царству Божию. Он видит эволюцию и развитие человечества глазами веры. Для того, чтобы получить сверходухотворение в Боге, пишет он, не должно ли человечество предварительно родиться и вырасти в соответствии со всей системой того, что мы называем «эволюцией»?

Смысл Земли открывается и взрывается вверх, в смысл Бога. А смысл Бога укореняется и питается снизу в смысле Земли. Трансцендентный, личный Бог и эволюционирующий мир, не являющиеся больше противоположными центрами притяжения, но входящие в иерархическую связь, для того чтобы поднять всю человеческую массу в едином приливе, – такова должна быть та замечательная трансформация, которую теоретически можно предвидеть, но которая фактически уже проявляет себя во все растущем числе как свободомыслящих, так и верующих, в идее духовной эволюции универсума. В этих словах выражено упование, на котором зиждется вера Библии, ибо для нее смысл истории заключен в движении к Царству, где Бог будет всем во всем.

ПРАВА РОБОТІВ

Питання можливості формалізації мислення людини виникло задовго до того, як з'явився сам термін «штучний інтелект». А комп'ютери і тим паче роботи виявились лише матеріальним засобом реалізації таких процедур. Тому актуальність даної теми обумовлюється проблемою формалізації мислення, спричиненою складністю пізнання законів мислення, що стало наріжним каменем у питанні наділення правами роботів. Це питання цікавило філософів протягом багатьох століть, тому формалізацію мислення не можна ототожнювати лише з появою сучасної техніки в нашому житті. Наприклад, Платон ставив питання про те, чи всяке знання та вміння має бути представлено у вигляді точних правил та визначень. Це ж питання розглядали Арістотель, Т. Гобс, Р. Декарт, Ж. Ламерті, Г. В. Лейбниц, А. Тьюрінг, Ж.-Ж. Русо та ін.

Аби відповісти на питання, чи можуть роботи бути наділені правами, потрібно розібратися, розглянувши антропологічні підстави права, чому саме людина наділена правами. Адже передусім дослідження цього питання виявляється можливим тому, що існує закономірність кореляції «образу людини» і «образу права». Перш за все ми розглядаємо людину як правову істоту, яка не може існувати поза суспільством. Як зазначає представник правового екзистенціалізму Е. Фехнер, «відповіді на всі філософські питання права визначаються відповіддю на питання про сенс людського буття». Такий підхід акцентує увагу на антропологічній зорієнтованості права, на тому, що право є таким явищем, без якого людина не може існувати. По-друге, право виникло з появою держави як особливий інститут життєдіяльності суспільства. з того часу людина існує в правовому порядку, а її поведінка регламентується не традицією і обрядом, а правовою нормою, встановленою владою. Вирішення проблеми взаємозв'язку людини і права є можливим після з'ясування природи людини. Однак, навіть на сьогоднішній день немає усталеного погляду на цю проблему. У цьому зв'язку концепція множинності людської природи орієнтує на толерантне ставлення до проявів людської своєрідності, але ця терпимість не безмежна, а обмежується ідеєю права: виходячи з визнання множинності людської природи, ми

повинні забезпечити повне виправдання людської відмінності, однак лише тією мірою, в якій ця своєрідність не завдає нам шкоди. Можемо ми застосувати дану концепцію до роботів? Адже складність природи людини можна ототожнити із складністю штучного інтелекту.

Єдиним і найважливішим чинником доцільності даної дискусії є розвиток свідомості в роботів. Це стане біфуркацією взаємодії штучного інтелекту і людини, оскільки розуміння роботами їх існування як соціального інституту, а не лише біологічного, буде вимагати необхідного дотримання правил безпеки роботів, що, як не дивно, вже прописані в Модульній конвенції. з іншого боку, існує версія, що протистояння інтересів можна уникнути програмуючи роботів таким чином, щоб у них не виникало подібних намірів до набуття та реалізації своїх прав та обов'язків. Хоча треба зазначити, що даний варіант навряд чи можливий, адже штучний інтелект передбачає використання нейронних мереж, машинного застосування, генетичного прямування і т.д. До того ж, людство отримає настільки колосальні переваги від використання штучного інтелекту, що навряд чи добровільно обмежить потенціал робота.

Отже, питання щодо доцільності надання роботам прав залишається актуальним, зважаючи на величезний потенціал розвитку інтелекту та свідомості робота, що вийде за межі людського потенціалу. Звісно, це є підставою для досить обґрунтованого побоювання, що людина не здатна буде регулювати діяльність роботів і стати заручником еволюції штучного інтелекту. Ясна річ, дана позиція містить раціональне зерно, але на думку автора, доцільніше було б прописати певний ряд правил взаємодії робота та людини і забезпечити відповідальність за правопорушення методом страхування діяльності роботів, оскільки за діяльністю штучного інтелекту все рівно буде стояти людина, яка написала алгоритм.

Харковець Олена
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 6 група*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ФІЛОСОФІВ В ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

У середині I тисячоліття до н. е. у Греції завершується перехід до рабовласницького ладу. Починають виникати самостійні і незалежні

окремі міста-держави – Поліси. Саме в цей час відбувається запекла боротьба за владу між родовою аристократією та демократами, що й зумовило формуванню нових політико-правових поглядів філософів.

Ці процеси відобразилися у поглядах і міркуваннях таких мудреців: Гомера, Гесіода, Піфагора, Геракліта, Сократа, Платона, Арістотеля, Демокріта.

Кожен з цих філософів висловлював свою думку, своє бачення щодо тих подій. Вже у працях Гомера і Гесіода, хоча і на міфологічній основі, починають розвиватися певні правові та політичні ідеї. Гомер казав: «Справедливість (діке) – безумовна основа і принцип права, як сформованого звичаю, звичаєвого права (теміс)».

Ще більшого значення набуває ідея права і справедливого суспільно-політичного устрою в поемах Гесіода. У «Важких днях» Гесіод захищає ідеали патріархального устрою, висвітлює зміну п'яти віків-епох у житті людей.

Не минули ці процеси стороною знаменитого філософа Піфагора. Він відстоював аристократичні ідеали правління «кращих» і різко критикував демократію. Справедливість, за Піфагором, полягає у відплаті рівним за рівне. Ідеал – це поліс, у якому панують справедливі закони.

Знаменитим філософом, чиї політико-правові погляди можна було зрозуміти лише у контексті його світогляду, був Геракліт. Критикуючи демократію, де править натовп і немає місця кращим, Геракліт як і Піфагор виступав за правління кращих. Він приділяв у своїй творчості значну увагу проблемам полісу та його законів і виступав за писане право, тобто за закон, мудрець підкреслював, що «народ повинен боротися за закони, як за свої стіни».

Життя і творчість Демокріта припадають на період розквіту античних міст-полісів. Етичне вчення філософа визначається основними рисами його політичного мислення. Демокріт формулював такі норми політичної поведінки, які необхідні для громадян вже не будь-якої держави, а найкращої. Такою найкращою державою мислитель вважав демократію.

Що ж до Сократа, то він являвся одною з найцікавіших фігур у духовній історії людства, з його іменем пов'язане виникнення моральної філософії. Сократ займався пошуками раціонального, логічно-понятійного обґрунтування об'єктивного характеру етичних оцінок, моральної природи держави і права. Сократ розрізняв природне право і закон поліса, але він вважав, що і природне право і полісний закон сходять до розумного початку.

Учнем і послідовником Сократа був Платон. У своєму діалозі «Держава» Платон, конструює справедливу державу, виходить з тої відповідності, яка, за його уявленнями, існує між космосом в цілому, державою і окремою людською душею.

Але саме з іменем Арістотеля пов'язане зародження політичної науки як окремої науки. Найбільш правильною формою держави Арістотель називає політію. Це така форма держави, в якій править більшість в інтересах загального блага. Політія, за Арістотелем, є своєрідним поєднанням олігархії і демократії, їхніх кращих сторін, будучи вільною від недоліків і крайнощів двох останніх. А право, за Арістотелем, є нормою політичного спілкування людей.

На мою думку, давньогрецькі філософи відіграли важливу роль щодо становлення грецької державності. Вони винесли основні проблеми політико-правової тематики. Мислителі давньої Греції зробили суттєвий внесок у розвиток політико-правових уявлень, у теоретичну розробку проблем держави і права. Це обумовило їхній помітний вплив на наступних філософів та їхнє значне місце в історії політичних та правових вчень.

Хвещук Юлія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 4 група*

ВРАЗЛИВІСТЬ ЖИТТЯ У ФІЛОСОФІЇ ГАНСА ЙОНАСА

Відомий німецький філософ Ганс Йонас (1903–1993) багато уваги приділив вивченню «вразливості» людини та її життя. Він висвітлює різноманітне значення ідеї «вразливості», а саме: екологічне, біологічне, етичне і біоетичне, метафізичне.

Він зробив істотний внесок у сучасні дебати з таких питань, як екологічна криза, генетична маніпуляція, евтаназія, відмирання головного мозку та трансплантація органів, тощо. Я вважаю, що це питання у даному контексті є двояким: по-перше, щоб показати, що поняття «вразливості» можна сприймати як *фільтр* про мислення Йонаса; і, по-друге, для того, аби підкреслити, що вищезазначені етичні та біоетичні про-

блеми можна точно зрозуміти завдяки ідеї «вразливості», яка дає цінну інформацію для вирішення проблеми, які безпосередньо з ними пов'язані і сприяють досвіду, обережності, мудрості та відповідальності.

Неможливо оминати найбільш відому книгу Ганса Йонаса, яка називається «Das Prinzip Verantwortung» (1979) («Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації»). Головний принцип категоричного імперативу, який був сформульований Йонасом – «людство має бути». У даній книзі розглядаються такі питання, як: сучасний технологічний розвиток, екологічна криза і, зокрема, виявлення Йонасом «вразливості» природи та біосфери. Важливим моментом є фази мислення Йонаса, а саме його «філософська біологія» (The Phenomenon of Life, 1966), де «вразливість» характеризує не тільки загрозливу земну біосферу, але і саму сутність органічного життя. Це призводить до подальшого вивчення метафізичного виміру «вразливості», що включає в себе відносини між Богом і Творінням. Йонас постійно нагадує нам, що в нинішній епосі тріумфу прав, ми (тобто люди), маємо такі обов'язки: обов'язки щодо смертельно хворих пацієнтів у випадку евтаназії, обов'язки щодо дотримання людської гідності у випадках експерименту з людською особистістю та трансплантацією органів, обов'язки щодо майбутнього людства та земного життя. Вони висвітлюють конкретні аспекти загального обов'язку щодо «вразливості» життя, що проявляється головним чином через людське існування та його унікальність. Йонас наполягає на встановленні обмежень над технологіями і ставить під сумнів ті технологічні втручання, які загрожують майбутньому, цілісності життєвого ритму або загрожують святості людської гідності.

Важливим також є внесок Йонаса в питання, які пов'язані із «вразливістю» та «крихкістю» (людського) життя в умовах всеосяжної влади технологій, а саме: 1. *Екологічна криза* (розуміння Йонасом критичної вразливості природи, яка у строгому сенсі не антропоцентрична, ані біоцентрична. 2. *Продовження тривалості життя та управління поведінкою*: Йонас підкреслює, що така практика сама по собі є проблематичною, оскільки вона надає людям таку ілюзію, яка б повністю позбавила себе саме «вразливості». 3. *Генетична маніпуляція біологічною інженерією, експериментування з людською особистістю*: лише, крім можливого виникнення непередбачених і навіть небажаних наслідків, які пов'язані з цими втручаннями. 4. *Проблемні питання, пов'язані з трансплантацією органів пацієнтів*, існування ризику щодо викорис-

тання лікарем вразливості пацієнта. 5. *Евтаназія*: згідно з Йонасом, кожна людина має право розпоряджатися своїм власним життям.

Таким чином, можна сказати, що Ганс Йонас наполягає на необхідності створення принципово нової етики, що виводить за межі людського суб'єктивізму та переводить нас у площину онтологічного переосмислення вічних питань про буття та належне, причини та наслідки, цілі та цінності, та особливу увагу звертає на ідею «вразливості» як справжньої і радикальної сутності людини.

Хнипель Юлія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 15 група*

ОСОБИСТІТЬ ТА ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ У ФІЛОСОФІЇ К. ЯСПЕРСА

Для сьогодення характерні сильні відчуття хиткості і трагізму людського буття. Його основу складають виняткові, неабиякі потрясіння, які людство пережило у минулому столітті з його соціальними проблемами такими як: проблема війни та миру, поширення культу насильства, тероризму, демографічні та міжетнічні проблеми. Все це дало поштовхи для пониження особистості суспільством, державою, ворожим «іншим». Таким чином, як щось цілком загально прийняте, вони «вирівнювали» особисті якості людини, нав'язували їй свою волю, мораль, інтереси й ідеали, тим самим перетворюючи людство на «сірий натовп».

Факт кризи ХХ століття, яка збільшила настрої абсурдності буття, страху, відчаю, самотності, страждання, смерті, був підтверджений багатьма філософськими течіями. Важлива роль відводиться екзистенціалізму, який виник перед Першою світовою війною й остаточно сформувався у 30-ті роки ХХ століття. Провідне місце займає активна критика раціоналізму за відрив від конкретного життєвого досвіду особистості, розставання з інтелектуальним минулим і одночасно формуванням нового філософського мислення, в основі якого лежить аналіз екзистенції – унікального існування індивіду.

Поняття «екзистенція» ХХ ст. визначається як «буття людини», але не у вигляді предмета або об'єкта дослідження, а у якості притаманного

людині неповторного способу, процесу існування як такого, зрозумілого зсередини. Таким чином, можна сказати, що «життя» як предмет роздумів філософії XIX ст. набув форми «екзистенції», предмета творчих пошуків філософії буття XX ст, де екзистенція, на думку Перова Ю. В. розуміється «як глибинний, абсолютно неповторний та інтимний спосіб людського існування».

До витоків поняття філософії Карла Ясперса відносять суще як охоплююче, ідею якого він буде розвивати у своїх наукових працях про трансценденцію і філософську віру. К. Ясперс у своїй книзі «Сенс і призначення історії» наголошує: «Охоплююче є або буття само по собі, яке нас охоплює, або воно є буттям, яким є ми. Охоплююче буття, зветься світом і трансцендентністю. Буття, яким є ми, називається існуванням, свідомістю взагалі, духом або ж екзистенцією. Екзистенція – це той внутрішній стержень, який являє собою сутність людини і яку можна глибоко осягнути при умові істинного усвідомлення самого себе. Тому, вона вільна і безумовна в своїй сутності.

Можна сказати, що охоплююче буття існує й без нас. По своїй природі воно має два напрямки: буття-світ, в який ми водночас входимо і не входимо; буття-трансценденція – на ній ми засновані й до неї ж і відносимося. Отже, це два взаємодоповнюючі факти охоплюючого нас буття. Трансценденція вказує на кордони світу і спілкується з нами через буття (так зване вчення про шифр трансценденції).

Німецький мислитель розрізняє три способи взаємодії людини та охоплюючого які водночас становлять три рівня самопізнання: світ, екзистенція, і трансценденція. Рівень світу є матеріальним і поверхневим. Рівень трансценденції знаходиться за межами об'єктивного світу, культури та звичайного людського існування, але надає їм цінність та сенс, тому що має абсолютне значення. Екзистенція, в свою чергу, є особистим існуванням людини не визначене нічим зовнішнім – тільки його індивідуальністю. Отже, екзистенція кожної людини індивідуальна, тому її неможливо зафіксувати та описати за допомогою понять. Екзистенція може бути виражена і у мові. Через індивідуальність і особливість екзистенції недопустимо виводити її із родових особливостей людини, природи, сутності. К. Ясперс стверджує: «Істинна цінність людини заключається не в роді або типі, до якого вона наближається, а в історично єдиній особистості, яка не може бути замінена й заміщена».

Таким чином, екзистенція й особистість не існують одна без одної. Орієнтація в світі, просвітлення екзистенції й метафізичне осягнення

абсолютного буття у вченнях К. Ясперса є рівнями буття та пізнання людини.

Хоменко Аліна
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 1 курс, 10 група*

КОНЦЕПЦІЯ «СПОРІДНЕНОЇ» ПРАЦІ ЯК ОДНА ІЗ ПІДВАЛИН ЩАСЛИВОГО ЖИТТЯ

Розглядаючи українську філософську спадщину, необхідно виокремити неординарну постать Г. С. Сковороди. За життя Сковороди був дуже відомою в Україні людиною, його погляди обговорювалися у вчених колах, про нього писали в листах представники тогочасної еліти.

Що ж стосується його філософії, то вона полягає в дослідженні людини та її існування. Сам філософ вважав, що вивчення психології поведінки людини та визначення, що ж для людини є щастя, є головними науками.

Зміст людського життя мислитель вбачає у самопізнанні, якого він прагнув досягти в процесі діалогу з іншими людьми та розмов зі своїм «Я». Вислів Сократа «Пізнай самого себе» став поштовхом до його філософствування та визначив напрям до пошуків істини.

Концепція самопізнання Г. Сковороди бере свій початок з філософсько-психологічної традиції західноєвропейської духовної культури і греко-візантійської. У Г. Сковороди ідея самопізнання є центром усіх його світоглядних зацікавлень і практичною метою усього життєвого шляху. Ідеї самопізнання Г. Сковорода відводив особливе місце у власних філософських роздумах, духовних бесідах і педагогічній практиці. Проблема самопізнання знаходить своє відображення в його трактатах «Нарцис», «Асхань», в багатьох листах, байках і духовних співах.

Самопізнання та самовдосконалення людини ґрунтується на основі «спорідненої» життєвої діяльності. Праця – це всеперемагаюча сила, без якої не може бути добра і щастя. Тобто Григорій Сковорода говорить про працю не як засіб існування, а як найбільшу життєву потребу і найвищу насолоду. Але вона приносить радість і задоволення лише тоді, коли є «спорідненою», відповідає індивідуальним природним нахилам людини.

Щоб бути щасливою, людина повинна пізнати себе, свої здібності і відповідно до них вибрати той чи інший вид суспільно корисної праці. Сковорода, розглядаючи двоєдину природу людини, вважав, що вона народжується з певними, так би мовити, «запрограмованими» задатками до того чи іншого виду діяльності: одні «споріднені» до землеробства, другі – до військової справи, треті – до богослов'я і т.д. Якість і міра обдарувань теж різні. В процесі самопізнання вона відкриває в собі вище начало, котре єднає її з Богом і робить богорівною насамперед завдяки усвідомленню свого власного покликання, адекватно оцінює свої природні задатки й реалізує їх у відповідних формах діяльності. Тоді вона досягає щастя.

Отже, для людини, згідно вчення Г. Сковороди, головним є духовне. Щасливим можна стати тільки на шляху пізнання самого себе, пізнання своєї внутрішньої сутності, своєї духовності, свого серця через працю. Не пізнавши самого себе, не зможеш обрати згідно своїх природних нахилів відповідну сферу діяльності. Природа ж людини – від Бога, бо сама вона не може вибрати власну природу. Людина лише може пізнати дану їй Богом природу й обрати життєвий шлях, співзвучний власному серцю.

Хоменко Марина

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 2 курс, 20 група*

ЦІННІСТЬ ПРАВА

Як філософська категорія цінність – це те, що почуття і розум людей диктують визнати особливо вагомим з усього і до чого можна прагнути, ставитися з повагою і визнанням як обов'язкового. з одного боку, завдяки цінностям, право, як деякий «механізм», одержує свій зміст, тому що свідомість суб'єкта права спрямована на цінності як на свій об'єкт. з другого боку, цінність права як такого полягає у його спроможності служити метою і засобом задоволення науково обґрунтованих, соціально справедливих загальнолюдських потреб та інтересів, інтересів окремих людей та їх об'єднань. Цінності в праві слід сприймати як шкалу виміру самого права. Це те сутнісне, що дозволяє праву залишатися самим собою. Д. Локк розкривав цінність права через цінність закону: «Закон є

вищим проявом людської мудрості, що використовує досвід людей на благо суспільства». А Ш. Монтеск'є говорить про те, що «жорстокість законів перешкоджає їх дотриманню». К. Маркс наголошує на тому, що «закони, які переслідують за принципи, мають своєю основою безпринципність». Відтак, право має спиратись на цінності, але водночас право як таке становить цінність.

Можна виділити основні прояви цінності права. Соціальна цінність права полягає у тому, що воно, втілюючи загальну, групову та індивідуальну волю учасників суспільних відносин, сприяє розвитку тих відносин, у яких зацікавлені як окремі індивіди, так і суспільство в цілому. Воно вносить стабільність і порядок у ці відносини. Забезпечуючи простір для упорядкованої свободи і активності, право служить чинником соціального прогресу. Його роль особливо зростає в умовах краху тоталітарних режимів та розвитку демократії. Інструментальна цінність права – один з проявів його загальносоціальної цінності – полягає у тому, що право є регулятором суспільних відносин, інструментом для вирішення різних завдань, у тому числі для забезпечення функціонування інших соціальних інститутів та соціальних благ. У цивілізованому суспільстві саме право є одним з головних інструментів, здатних забезпечити соціальний мир, злагоду, зняття соціальної напруженості. Власна цінність права як соціального вища полягає у тому, що право виступає як міра свободи та справедливості. Соціальна свобода, не пов'язана правом, поза права, може переростати у сваволлю, несправедливість для більшості людей. Право виступає силою, яка в змозі протистояти беззаконню. Варто погодитися з твердженням М. Козюбри, що право – настільки багатогранний і багатозначний феномен, в якому так тісно переплітаються духовні, культурні й етичні засади, внутрішньодержавні та міжнародні, цивілізаційні й загальнолюдські аспекти, наукова істина та цінності добра і справедливості, що втиснути все це у рамки якоїсь універсальної дефініції просто неможливо. Однак можна визначити те, без чого права немає. Як писав український мислитель Б. Кістяківський, «право лише там, де є свобода особи».

Акцент на тому чи іншому аспекті цінності права зумовлює певний тип праворозуміння і орієнтири у правозастосуванні. Так, у «Справі спелеологів» Л. Фуллера кожен із суддів демонструє різні уявлення про право і пропонує кардинально відмінні рішення. Один з суддів вважає, що цінність права полягає передусім у забезпеченні правової визначеності, та наполягає на буквальному тлумаченні закону і його безумовно-

му дотриманні. Інший, навпаки, пропонує виходити із конкретної ситуації та «духу закону». Один з них розмежовує право і мораль, виходячи з цінності каральної справедливості, а інший – наполягає на значущості права для суспільного миру і необхідності враховувати суспільну думку. Подібним чином Л. Фуллер осмислює «проблему донощика», виокремлюючи підхід, згідно з яким право є цінним лише у правовому суспільстві, і підхід, який наполягає на цінності існування законів за будь-яких умов. Однак, попри розбіжності, усі вони виходять з цінності права як такого.

Отже, право виступає не лише інструментом, але й самостійною цінністю, яка посідає гідне місце серед інших культурних цінностей. Ці цінності виступають основою людського буття і визначають зміст діяльності людини.

Чабанюк Дмитро

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Міжнародно-правовий факультет,
I курс, I група*

ДУХОВНА ДЕГРАДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Ціннісна система, що існувала протягом багатьох десятиліть, зруйнована. Дуже суперечливо та повільно формується нова. Особливістю цього процесу є те, що її формування проходить поза рамками чітко визначених орієнтирів. Їхня відсутність обумовлена «розмитістю» моральних принципів. Як відомо без цінностей не може існувати суспільство взагалі.

XX століття з його політичними та соціально-економічними катаклізмами зламало усталену систему моральних цінностей. Люди перестали сприймати добро, совість, справедливість як ціннісні доміанти.

Аналізуючи статтю К. Ущаповської «Моральна деградація сучасної молоді», можна погодитись з наведеними причинами морального занепаду молодого покоління в Україні.

По-перше, духовна деградація молоді обумовлена низьким рівнем їхнього виховання, оскільки батьки все менше часу приділяють своїм нащадкам. Діти часто-густо знаходяться під впливом вулиці. Але проб-

лема, іноді, у самих батьках. Наприклад, як можна довести дитині, що алкоголь це погано, якщо він бачить як його батьки активно вживають алкоголь. Велику роль у вихованні дітей на вулицях відіграє мода, так звані «молодіжні тенденції» та тренди. Сучасні медіаресурси також становлять велику загрозу для розвитку молоді, популяризуючи аморальні стилі поведінки.

По-друге, постає питання: «Чому батьки перестали цікавитися у дітей, як справи у школі, чим вони займалися у вільний час, які у них інтереси, особисте життя?». Батьки в такому разі відповідають: «Аби не потрапив до моргу, лікарні, поліції» А те, що їхнім дітям «щастить» і вони не потрапляють на очі службовцям правоохоронних органів із цигаркою, пляшкою алкогольного напою їх не цікавить.

По-третє, моральна деградація молоді може пояснюватись через таке поняття як автосинхронізація – якщо в якійсь спільності 5% членів здійснюють одночасно певну дію, то більшість починає повторювати її. Дана особливість яскраво проявляється у молоді, світогляд якої знаходиться на стадії формування.

На мою думку, автосинхронізація становить значну небезпеку для молоді. Молодь може наслідувати поведінку тих людей, які нічого значного в житті не досягли і лише пропагують погані звички та нездоровий спосіб життя. На моє переконання, важливо популяризувати серед молоді моральні та правові орієнтири, приділяти більше уваги формальному та більше неформальному вихованню.

З приводу вищезначеного К. Данилевська зазначає: «Зміна моральних цінностей та вирішення проблем сучасної молоді – це кропіткий і тривалий процес, який залежить перш за все від самих людей. Нічого не зміниться доки ми не усвідомимо свої недоліки та не знайдемо вихід з теперішньої ситуації. Лише досягнувши масштаб сучасної катастрофи можна зробити крок у правильному напрямку. Адже кожна людина сама кує своє щастя».

Отже, можна зробити такі висновки, по-перше, духовна деградація сучасної молоді обумовлена низкою об'єктивних та суб'єктивних чинників. Державні інституції та громадські організації мають пояснювати молоді переваги моральної поведінки, здорового способу життя тощо. По-друге, старшому поколінню та представникам ЗМІ варто замислитись над тим, які ідеї та цінності вони пропагують, усвідомити свою відповідальність за духовну деградацію молоді.

ДО ПРОБЛЕМИ ЗЛОЧИНУ ТА ПОКАРАННЯ З ФІЛОСОФСЬКОЇ ТОЧКИ ЗОРУ

Проблема злочину та покарання є однією із вічних проблем людства. Ніколи в історії людської думки проблема злочинності не залишалася поза увагою мислителів. Адже ця проблема загальнолюдська, тому немає значення в контексті якої теорії вона розглядається. На сьогодні ця проблема постає перед нами досить гостро та актуально. Сучасне суспільство має багато чинників, що призводить до зростання злочинності в нашій країні, а також і в усьому світі. На мою думку, одними з них є нігілізм, «спустошення» духовних цінностей всездозволеність, тощо.

Вагомий внесок у дослідження цієї проблематики зробили такі видатні філософи, як Арістотель, Платон та Кант, також її дослідженням займалися багато сучасних науковців, зокрема С. Погребняк, С. Рабінович, А. Бернюков, В. Бігун, Ю. Лобода, Б. Малишев.

Арістотель чітко відзначав серед причин злочинності дві обставини: недосконалість людини та дисгармонійність суспільства. До першої відносив схильність людей віддавати перевагу особистим вигодам і задоволенням за рахунок загального блага, а до зовнішніх – суспільні умови життя злочинця: безлад в державі; можливість легко приховати вкрадене; штучно створену потребу, котра виникає через надмірне багатство одних і злидні інших; небажання, або страх потерпілих боротися за свої права. Арістотель наголошував, що найбільші злочини скоюються через прагнення до надлишку, а не до предметів першої необхідності.

Платон, наприклад, до злочинів відносив гнів, ревності, прагнення утіх, оману та необізнаність. Причини злочинів він пов'язував з поганим вихованням, а тому вважав, що покарання – благо для злочинця, яке повинно відновити гармонію в його душі. Необхідність покарання Платон обґрунтовував потребою забезпечення загальної та приватної превенції. Виступаючи за смертну кару, водночас уважав, що покарання повинно відповідати не тільки характеру скоєного, але й тому, що лежало в основі його скоєння – підступність, жорстокість або легковажність.

Імануїл Кант розглядав злочин та покарання у суцільній площині. Він зауважував, що покарання може бути двох видів: правове і природне. Якщо ми говоримо про правове, то мається на увазі судовий висновок, вирок. А більш цікавим є природний вид покарання. На мою думку, з ним усі ознайомлені, адже в кожного присутнє відчуття провини за той чи інший вчинок. Насамперед хочу сказати про совість, нашу внутрішню кару. Докори сумління, що можуть нести, часом, більшу душевну травму, аніж правове покарання.

На думку А. Бернюкова, специфікою сучасної злочинності є її організований характер. Буквальне тлумачення терміну «організована злочинність» дозволяє віднести до цієї категорії будь-який злочин з елементами організації його підготовки та вчинення. Таки вид злочинності становить значну небезпеку для суспільства, особливо коли воно знаходиться у стані реформування та розбудови державно-правової системи. Саме така, сприятлива для організованої злочинності, ситуація містить у собі загрозу її проникнення практично у всі сфери суспільних відносин.

Виходячи із вищезазначеного, можна дійти висновку, що проблема злочину та покарання є вічною. Її вирішенням займалися філософи усіх часів, починаючи з античності і до сьогодення. Злочинність є соціальним явищем, яке необхідно комплексно досліджувати. Це дасть змогу створити науково обґрунтовану стратегію і тактику боротьби з цим соціальним злом.

Череватюк Діана

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ПJKY, 1 курс, 9 група*

ПЛАТОН ТА БЕКОН: ОПОЗИЦІЯ СИМВОЛІВ

Інтерпретацію символів видатних філософів Платона та Бекона розпочали ще з часу їх появи, проте їх активного порівняння не спостерігалось.

Спершу розглянемо «символ печери» Платона. Це є знаменитою алегорією філософа, яку він використав у своєму трактаті «Держава», щоб донести до нас своє відоме онтологічне вчення про світ ідей та світ речей (об'єктивний ідеалізм). Печера в уривку є світом речей, світ поза

нею – світ ідей, де ейдосами, тобто ідеями за Платоном, є самі тіні. Ідеї є прообразами або інакше кажучи – витоками речей. Людство є в'язнями світу, печера являє собою відволікання від важливого.

Людина зможе пізнати світ ідей, коли матеріальний світ себе вичерпає. Тобто, коли він досягне піку свого можливого розвитку і почне руйнуватись. Люди швидко почнуть в ньому розчаровуватись і шукати спасіння в тому, раніше вигаданому для них, високодуховному світі.

Таким чином, Платон пояснює прагнення до вищої ідеї індивідумом і ставлення суспільства до цього прагнення. Кожен трактує його ідеї як велить йому власний світогляд, але від цього цінність роботи не зникне.

Перейдемо, до наступного, не менш важливого пояснення концепції Бекона. Серйозною перешкодою на шляху до повного пізнання стають забобони, що перешкоджають людині пізнати істину. Алегорично він називає їх «ідолами». Першим видом цих забобон є ідоли роду, другим – ідоли печери, третім – ідоли ринку, четвертим – ідоли театру. Детальніше саме про ідолів печери, що і є об'єктом нашого дослідження.

Ідоли печери – індивідуальні особливості людини. Це є особливості виховання та психології людини, спрямованість інтересів, особливість соціального середовища. Ідоли печери є різноманітними, адже у кожному індивіда є свої особливості.

Проблема не в тому, що ми можемо створити свій світ і жити в ньому, а у тому, що ці індивідуальні світи створюються задля втечі і є актом безсилля, а не перемоги. Спроби створити проміжний світ, світ для всіх і водночас нікого є приреченими на невдачу, бо його творці є також недосконалыми, керуються власними світами та світобаченнями.

На мою думку, символ загальної печери Платона не заперечує ідолів печери Бекона кожної окремої людини, адже вони не тотожні і можуть існувати паралельно у будь-якому суспільстві.

З однієї сторони, ідоли печери є менш загрозливими ніж печера загальна, тому що легше все ж подолати хибні погляди і неправильне сприйняття ідей окремого індивіда, а не суспільні хибні думки і омани.

З іншої сторони, більш шкідливою та небезпечною є індивідуальна печера, адже, після того як людина позбувається чогось загального вона вступає в суперечку з іншими та намагається відстояти свою позицію, проти позиції більшості.

Третя позиція виходить з того, що ідолів печери за Беконом, подолати не можна. Так як, людина у силу своєї природи не зможе відмовитись від свого минулого, так як наразі, воно і тримає нас у сьогоденні.

Ми не зможемо подолати те, що є для нас усталеним. І навіть якщо ми спробуємо відвернутись від цих ідолів, то цей процес може зайняти у нас все життя. Що ж до символу печери за Платоном, то пізнати істину ми зможемо, але через непоборність власних ідолів майже не сприйматимемо її.

Завершуючи, слід зазначити, що кожна викладена теорія має право на існування, і можливо для кожного є свій шлях для подолання цих печер. Проте не слід забувати, що чим довше ми залишаємося в'язнями, тим більше уявна реальність триматиме нас та закладатиме більше кайданів у нашому розумі.

Черниш Людмила
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 4 група*

ВРАЗЛИВІСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Поняття вразливості можна зрозуміти по-різному. У загальному сенсі він використовується для опису притаманної вадності людського стану. Само слово «вразливість» (англ. – vulnerability) походить від латинського *vulnus*, що означає «рана». Отже, вразливість залежить від здатності людини до поранення, фізично або подумки. Поняття вразливості застосовується не тільки до тих осіб або груп, які мають більшу вірогідність заподіяння шкоди, але також, у певних випадках, для людства як такої. Як блискуче показав Ганс Йонас, новий «імператив відповідальності», що виникає в сучасних суспільствах, є логічним наслідком наших зростаючих технологічних сил. Поняття вразливості може застосовуватися не тільки для окремих осіб, але і для людства в цілому. Техніка, як інтервенції зародків та репродуктивного клонування людини, може справді поставити під загрозу основні риси людського виду та наше розуміння того, що означає «бути людиною».

Дійсно, як каже Коулман, «навіть якщо немає консенсусу щодо того, що насправді означає вразливість, заклики до «захисту уразливості», схоже, мають інтуїтивну етичну привабливість і тому, ймовірно, будуть продовжуватися». Наприклад, в дискурсі з прав людини термін «вразливість» використовується для позначення підвищеної сприйнятливості

окремих осіб чи груп для заподіяння шкоди чи зловживанню іншими або державою.

Йонас пропонує новий категоричний імператив, який говорить: «Зверніться, щоб наслідки вашої дії були сумісні з вірогідністю справжнього людського життя на землі»; або висловлюється негативно: «Дійте так, щоб наслідки вашого руху не руйнували майбутню можливість такого роду життя». Через десять років він змістив свою стурбованість потенційним впливом репродуктивних та генетичних технологій на людський вид.

Сучасний акцент на вразливості в етичному дискурсі має позитивний вплив на теорію та практику прав людини, оскільки він наближає закон до реальності людини. Класична основа концептуалізації прав людини була надзвичайно формалістичною та аристократичною. Більш того, це показало схильність розглядати людей як абстрактних та невразливих людей. При цьому він часто ігнорує той факт, що люди – втілені істоти, які неминуче зазнають фізичної та психічної шкоди. Лише в останні кілька десятиліть з'явилася більша обізнаність про необхідність більш серйозного та явного врахування людської вразливості при здійсненні будь-якої політики щодо прав людини.

Чубарь Сергій

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 11 група*

ОБОВ'ЯЗКИ СУСПІЛЬСТВА ЩОДО БІЖЕНЦІВ

Сьогодення людства пов'язане з необхідністю подолання суспільних кризових явищ, які виникають з розвитком цивілізації в цілому та нових суспільних відносин зокрема. Однією з найсерйозніших глобальних проблем людства є масова міграційна проблема, яка зумовлює виникнення у суспільства нових зобов'язань. Тож чи має суспільство обов'язки щодо біженців, і якщо так, то який характер цих обов'язків?

Фундаментальним правом кожної людини є право на життя, яке забезпечує недоторканність фізичного існування людини, оскільки життя розглядається як єдине і неподільне благо, яке не підлягає будь-яким обмеженням і не допускає розпорядження ним зовнішніми чинниками.

Позбавлення та обмеження особи її прав і свобод, перш за все, права на недоторканність життя або обмеження такого права з боку держави зводять нанівець соціальну цінність самої людини й спонукають її самостійно рятувати себе та своїх близьких від загрози фізичного знищення. Однією з форм такого порятунку стає втеча із зони небезпеки і, як наслідок, – зміна країни проживання та пошук притулку за її межами.

Відомий філософ Ханна Арендт констатує, що проблема міграційних процесів та біженців виникла ще за давніх часів і, як правило, є наслідком воєнних дій та радикального антагонізму між державами й різними соціальними групами. Починаючи з Першої світової війни зв'язка “народження – нація” більше не в змозі здійснювати функцію легітимації національної держави, і два поняття починають виявляти незворотну розбіжність. Розрив між гуманітарним і політичним, який існує сьогодні, є останньою фазою процесу поділу прав людини і прав громадянина.

Внаслідок економічні кризи, криваві терористичні інциденти, хвилі іммігрантів, популістську критику політиків, у суспільстві сформувалося викривлене ставлення до стандартів щодо життя, миру та безпеки, а відповідно, змінилося ставлення до біженців: одні люди ототожнюють біженців зі страхом, загрозою та ненавистю, інші приймають позиції солідарності, гуманності та щирої консолідації.

Існування екстремістських поглядів, ксенофобії, ісламофобії, расизму та неприйняття міграційних процесів у континентальному просторі створюють гостру необхідність у реформуванні внутрішньодержавної політики кожної європейської країни на користь гуманних засад суспільства.

Слід погодитись з професором філософії права Афінського університету Константінос Пападжоржиу, який стверджує, що, користуючись створеною ліберально-демократичними державами системою цінностей, які спрямовані на створення загальноприйнятих інститутів миротворчості та світової співпраці, ми повинні визнати, що як члени демократичної держави ми маємо особливі відносини та зобов'язання не тільки перед нашими співгромадянами, але і перед особами, які не є членами певного політичного об'єднання, тобто біженцями. У демократичному суспільстві люди зі спільними бажаннями та сподіваннями об'єднують свої сили для просування загальних цілей, і такою метою цілком може бути забезпечення турботою і захистом біженців. Насамперед, політична спільнота пов'язана один з одним не тільки громадянськими, а й людськими зв'язками.

Отже, зобов'язання світового співтовариства щодо біженців є водночас зобов'язаннями щодо всіх членів цього співтовариства. Ці зобов'язання мають моральний характер, який повинен базуватися на домінуючих принципах консолідації, суспільної інтеграції, міжнародної взаємодопомоги, подолання соціальних кризових явищ, реалізації основоположних прав та свобод людини й громадянина та в результаті, вирішення глобальної проблеми – проблеми біженців.

Шабалтас Катерина

*Академія фінансів та бізнесу
«Вістула» (Польща)
факультет управління, 2 курс,
4 семестр магістратури*

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація є складним багатовимірним феноменом, який розглядається з економічної, геополітичної, культурно-духовної, філософської, правової точок зору. Філософське осмислення глобалізації дозволяє зрозуміти причини, закономірності й тенденції всесвітніх процесів кризь призму цінностей та інтересів людини. Як справедливо стверджує О. Петінова, саме філософія дає можливість здійснити комплексний міждисциплінарний аналіз цього феномену, адже кожна держава – це неповторна траєкторія розвитку й становлення, яка постійно перетинається з іншими та потребує таких же відповідних дій та осмислення.

Глобалізація сприяє розширенню культурних контактів, тому останнім часом значна увага дослідників сконцентрована на вивченні культурного аспекту глобалізаційних процесів. Частина науковців оцінює процес глобалізації однозначно позитивно, зазначаючи, що він веде до консолідації, зростання доступності загальнокультурних цінностей. Справді, “культурна глобалізація” розуміється як активізація культурних взаємозв'язків у світі, інтеграція культур, що призводить до виникнення глобальної масової культури.

В той же час масова культура розмиває підвалини національно-культурної ідентичності, сприяє стандартизації культурних цінностей, смаків, життєвих стратегій тощо.

В цьому контексті М. Семенова зазначає, що глобалізація містить як позитиви, так і загрози для національних культур: суспільство при залученні до глобалізаційних процесів стає більш інтегрованим у мультикультурний світовий, зокрема інформаційний простір, людина стає релігійно, культурно, політично толерантнішою, позитивним є доступ до інформації і розширення можливостей та способів комунікації у світовому масштабі, разом з тим дослідники вказують на загрози безпеки розвитку націй-держав і зростання впливу маскультури, що підриває культурне різноманіття.

На противагу глобалізації у сучасному світі виникає таке явище як глокалізація. Глокалізація – це процес реакції різноманітних сфер людського буття на локальному рівні на світову глобалізацію, що є результатом синтезу процесів глобалізації і регіоналізації. На думку науковців, глокалізація є об'єктивним процесом, пов'язаним з черговим етапом розвитку всього людського суспільства в цілому. Сутність явища глокалізації полягає у тому, що вона виступає специфічним регіональним сценарієм глобалізації. Причому, провідною позицією цієї дефініції є наявність у визначенні просторової прив'язки, яка характеризується історичними, географічними, етнокультурними особливостями розвитку території. Дана специфіка формує характер, силу і напрями змін всього процесу глобалізації. Проте, глокалізація не означає повного відновлення локальних особливостей до первинного стану. Вона виводить ці особливості за національні межі безпосередньо в глобальний світ, де, у свою чергу, вони додають нове звучання процесу регіоналізації та локалізації.

Під впливом глобалізації відбувається трансформація суспільних відносин у сучасному світі, а також випереджає зростання локальних (внутрішньорегіональних, галузевих) потоків (торгівлі, прямих інвестицій, міграційних потоків трудових ресурсів, інформаційного, культурного і технологічного обміну) у порівнянні з їхньою загальною динамікою у світовому масштабі, до ускладнення і посилення різноманітної конкурентної боротьби у світових масштабах між різноманітними локальними утвореннями, що колективно відстоюють свої позиції на світовій арені. Рівень глокалізації є мірою зростаючого зближення двох полюсів – глобального і локального.

Отже, глобалізація є об'єктивним процесом, що може відбуватися за різноманітними сценаріями, які, з нашої точки зору, мають набувати людиноцентричного спрямування.

СУЧАСНА ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА МЕТОДОЛОГІЯ В УКРАЇНІ

Методологія юриспруденції – складний соціокультурний феномен, у якому яскраво відображається специфіка пізнавального дискурсу сучасності. Під час того, коли утверджується методологічний плюралізм у сучасній українській юриспруденції, відбувається актуалізація пошуків нових засобів осягнення права, а також проходить процес докорінного переосмислення традиційних. Ця проблема стає ще більш актуальною на тлі нового образу гуманітарного знання, що постає у світоглядній реальності нашого часу, та тенденцій розвитку юриспруденції.

Цю проблему досліджували багато науковців, учених, філософів, серед яких можна виокремити М. М. Алексєєва, О. О. Бандуру, А. А. Козловського, В. П. Загороднюка, О. М. Кравченко, О. В. Сердюка, В. І. Шинкарука.

Методологія належить до найменш розроблених галузей юриспруденції, насамперед загальної теорії права. Саме цим зумовлена необхідність аналізу методологічних проблем сучасного правознавства в контексті тих змін, що відбуваються сьогодні в науковій сфері, передусім ідеться про трансформації загальносвітового, національного і «внутрішньо-наукового» рівня. У цьому відношенні методологію юридичної науки слід аналізувати як складне за своєю структурою, внутрішньо диференційоване багаторівневе утворення. На цій основі розкриваються сучасні методологічні поняття про розмаїття правової проблематики. Особлива увага звертається на дискурс, що зводиться до визначення перспектив у сучасному правознавстві гносеологічного й методологічного плюралізму. А це передбачає два підходи (генетичний, системний) до методологічної проблематики.

Філософську методологію розглядають у двох значеннях. По-перше, як учення про метод. По-друге, як систему визначених способів, прийомів, дій, що їх застосовують у різних сферах – політиці, науці, праві. Основа принципів і методів класичної методології юриспруденції – діалектика Просвітництва та гносеологічні константи філософської думки

Модерну, що обґрунтовували можливість винятково раціонального пізнання, яке вільне від цінностей. Некласична парадигма методології юриспруденції ґрунтується на засадах комунікативної раціональності і принципу дискурсивності істини.

Філософія права як методологія не є відірваною від практики права: «Можна сказати, що вона обслуговує практику. Це – поглиблена раціоналізація однієї окремої царини людського досвіду». На нинішньому етапі розвитку методології юриспруденції можна зустріти різноманітні підходи, які висувають на передній план концептуальні ідеї з різних сфер інтелектуального осягнення дійсності. Підходи виступають засобом входження до системи методології юриспруденції ідей, що з'явилися у межах класичного, некласичного й постнекласичного філософського дискурсів. Можна сформулювати думку, що підходи мають специфічні функції в методології юриспруденції. Серед них чільне місце посідають гносеологічна, оцінювальна та інтеграційна.

Отже, можна дійти висновку, що сучасна філософсько-правова методологія в Україні може й повинна досліджуватися в наші дні як визначний, самостійний напрямок юридичної науки. Підсумовуючи вищенаведені дослідження, хочеться сказати, що філософсько-правова методологія актуальна й у наш час. Відомо, що методологія виконує щонайменше такі завдання: визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища; сприяє поповненню новою інформацією фонду теорії науки; забезпечує уточнення й систематизацію термінів і понять у науці. Тобто методологія – це також методологічно правильний концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища.

Шарапова Валерія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКОЮ, 1 курс, 6 група*

ПРО СПЕЦИФІКУ МОВНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Поняття «мовна ситуація» визначається як притаманний суспільству спосіб задоволення комунікативних потреб за допомогою однієї або декількох мовних систем і підсистем, соціально й функціонально роз-

поділених. Мовна ситуація не є постійною, вона змінюється завдяки чинникам як об'єктивним (тобто таким, які не залежать від людської свідомості), так і суб'єктивним (які пов'язані зі свідомою людською діяльністю).

Мовна ситуація в Україні відзначається складністю й неоднорідністю: вона представлена єдиною мовною ситуацією, що включає в себе українську і російську мови, із декількома підситуаціями, де до основних мов додаються угорська, румунська, грецька та ін. мови, представлені локально. На соціальну загальнонаціональну комунікацію в країні впливають наступні чинники: а) історичні передумови, які тривалий час впливали на формування етнонаціонального складу України; б) мовне законодавство та законодавство, що регулює етнонаціональну політику в державі; в) чисельність тієї чи іншої меншини, її соціально-демографічний склад; г) ареал поширення та територія заселення (компактне чи дисперсне проживання, міська чи сільська місцевість) етносів України; д) внутрішня потреба меншини підтримувати свою національну культуру та етнічну самобутність, мовна стійкість та мовний зсув у іншомовному оточенні тощо, етнічне відродження.

Важливим показником внутрішніх процесів у етнічних спільнотах України є мовна характеристика і рівень мовної стійкості. Своєрідність мовної ситуації полягає передусім у тому, що етнічна самоідентифікація не завжди збігається з лінгвістичною, зокрема, співвідношення україномовної та російськомовної частин населення не відповідає співвідношенню українців і росіян на її території.

Кількість населення, його соціальний та національний склад, безперечно, впливають на мовну ситуацію, зумовлюючи дію «кількісних факторів», які разом з іншими – характером розвитку народної освіти, культурного життя, книговидавничої справи, роботою засобів масової інформації тощо – беруть участь у формуванні стереотипів комунікативної поведінки, створюючи специфічний мовний портрет суспільства. Відомо, що соціум комунікативний за своєю природою, поняття «суспільство», «спілкування/комунікація» нерозривні один із одним. Із соціальною комунікацією прямо або опосередковано пов'язані практично всі комунікативні сфери. Комунікаційний процес інтегрує окремих індивідів у соціальні групи й спільноти, а останніх у єдину й цілісну систему суспільства, забезпечує зв'язок між людьми та їх спільнотами, робить можливим зв'язок між поколіннями, забезпечує накопичення і передачу соціального досвіду, його збагачення, трансляцію культури. Саме за до-

помогою комунікації вибудовується організація спільної діяльності, здійснюється управління, тому вона являє собою ще й соціальний механізм, за допомогою якого виникає і реалізується влада в суспільстві. Соціальна комунікація в Україні здійснюється двома мовами – українською і російською.

Ключовими моментами у вирішенні мовної проблеми повинні бути забезпечення українській мові захисту, а також розширення функціонування та підняття престижу. У перспективі досліджень – осмислення шляхів остаточного вирішення мовної проблеми в українському суспільстві та формулювання конкретних заходів щодо цього.

Швая Софія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, Ікурс, 14 група*

ДО ПРОБЛЕМИ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Сучасне суспільство живе в час, коли у світі існує безліч глобальних проблем, які потребують негайного вирішення. Людська цивілізація стоїть на межі краху, не в змозі протистояти суспільним та екологічним катастрофам, економічній нестабільності та втраті людьми моральних цінностей та орієнтирів. Як наслідок, виникає антропологічна криза, яка набула планетарного масштабу. Ідеться насамперед про кризу людини, яка втратила мету та призначення життя, невпевнена в сьогоdnішньому дні та майбутньому і тому духовно деградує.

Про актуальність цієї проблеми свідчить наявність багатьох наукових праць вчених різних часів, серед них Ж.-П. Сартр, А. Гелен, С. Кримський, М. Мамардашвілі, А. Печчеї, Е. А. Кальницький, Н. Д. Ковальчук. Кожен з них досліджував причини та шляхи подолання антропологічної кризи, а також її прояви в різних сферах суспільного життя, що є підтвердженням того, що вона має глобальний характер та охопила все суспільство. Більшість з дослідників вважають, що антропологічна криза – це втрата віри в людину, яка своєю діяльністю створила надзвичайно багатий за науковими, технічними, культурними можливостями світ, породивши при цьому глобальні протиріччя, загострення яких ставить

під загрозу існування людства. Ж.-П. Сартр вважав, що антропологічна криза виникає в тому випадку, коли людина не належить собі, коли вона підпорядковується нав'язаним їй нормам, тобто коли вона веде «несправжнє існування». А. Печчеї вважав, що антропологічна криза це червона риска, яка демаркує буття і небуття. Людина зараз знаходиться на межі спустошення, аморальності, меркантильності, неврівноваженості та невихованості. За цих умов виникає нова філософія небезпечного рубежу, усвідомлення того, що людина не може робити з природою те, що їй заманеться. Вона тільки відображає кульмінацію у розвитку процесів самоорганізації існуючого.

Найчастіше виникнення антропологічної кризи пов'язують з такими причинами, як спотворення внутрішнього світу людини, відчуттям несправедливості світу до себе, кризою екзистенції, тобто людського буття, у вирі різноманітних проблем: ідеологічних, економічних, екологічних, морально-етичних, культурних та освітніх, глобальними загальнолюдськими проблемами, які спричинені зменшенням кількості видів тварин та рослин, можливості ядерної війни, погіршенням екологічних умов, стихійних лих, вичерпання ресурсів, голоду, тероризму, організованої злочинності в її нових формах, негативних тенденцій науково-технічної революції, непередбачених наслідків генної інженерії та біотехнології.

Однією з головних причин виникнення антропологічної кризи є взаємодія Заходу та Сходу. Зокрема, у ставленні до природи Захід йде зовсім безперспективним шляхом активного перетворення природи й підкорення її людині, що призводить до різноманітних екологічних катастроф та в подальшому до цілковитого вичерпання ресурсів та зникнення життя на планеті Земля. Схід, навпаки, розвиває дбайливе ставлення до природи, до всього живого в ній. Інша відмінність проявляється в особливостях суспільного життя, у системі соціальних панівних цінностей. Західна культура керується ідеями історичного прогресу, правової держави, свободи й суверенності особистості. Східній культурі притаманне прагнення до збереження себе і своєї культури в традиційному стані. Також варто звернути увагу на домінування духовно-психологічних рис, особливостей духовного складу людини певної культури. Людині західного типу має раціонально-логічний стиль мислення, схильність до чіткості, послідовності та строгості думки, холодна розсудливість, тверезий прагматизм і практицизм, сповідує матеріальні цінності. У східній культурі панує почуття глибокої єдності всього, дух неподільної цілісності.

Слід виділити, також, вплив науково-технічного прогресу на сучасну людину. Вражаючі досягнення науково-технічної революції, особливо в розвинутих країнах, за висловлюванням В. Гейзенберга, є тільки засобом зробити пекло більш комфортним для проживання. Адже техніка вирішує проблеми, які ж й сама створює. Технічна революція позбавила людину духовного життя та вплинула на її здатність творити, мислити, мріяти, діяти. Стрімкий технологічний розвиток призводить до матеріалізації наших цінностей та орієнтирів. Сучасна людина здатна легко відмовитись від духовних благ на користь матеріальних. Суспільство створює все менше умов для реалізації вищих потреб, руйнуючи основні цінності життя. Ми живемо в цивілізації, в якій понад усе цінується слава, гроші, влада і тому молодь сліпо марить успіхом, багатством, славою, владою, визнанням, реалізацією амбіцій та прагненням бути завжди першим та кращим, при цьому вони повністю впевнені, що це і є істинні цінності, до яких потрібно прагнути. Людина стає більш корисливішою і жорстокішою.

Отже, підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що антропологічна криза є однією з найстрашніших катастроф, що загрожують людству сьогодні. Не зважаючи на різні погляди, стосовно причин виникнення, сутності та шляхів подолання антропологічної кризи, науковці є однастайними у тому, що ця проблема потребує негайного вирішення, адже подальше ігнорування цієї проблеми може призвести до фатальних наслідків, таких, як зникнення людства. Тому, кожна людина повинна усвідомити, що тільки вона несе відповідальність за все, що відбувається у світі сьогодні і спробувати щось змінити.

Шебеко Олександр

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПЮК для СБУ, 1 курс, 3 група*

ФУНКЦІ ПРАВА У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Сучасні глобалізаційні процеси зумовлюють оновлення й трансформацію як національних правових систем, так і всієї міжнародної системи в цілому. При цьому зміни, що відбуваються, тягнуть за собою не тільки позитивні, але й негативні наслідки, що зумовлює актуальність пробле-

ми існування глобалізованого права як такого та його функцій зокрема. Транснаціональний характер відносин у сфері економіки, фінансів, політики, інформації вимагає правової регуляції на засадах діалогу. Проте питання співвідношення міжнародного і національного права в умовах глобалізації залишається невирішеним. Значний масштаб та багатомірність нового правового поля вимагають визначення нових джерел, детермінуючих сил, цілей та критеріїв справедливості нового права, що неодмінно відбивається на його функціях.

Серед науковців, які вивчали різні аспекти правової глобалізації, І. Бачило, В. Карташкін, І. Лукашук, Ю. Тихомиров, О. Тіунов, в тому числі такі вітчизняні вчені, як Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Скакун, І. Кравчук, Ю. Волошин, Є. Білозьоров, О. Соловійов та ін. Серед вчених-юристів та політиків немає одностайності у визначенні глобалізованого права. Під ним розуміють, як правило, різної ступені інтегрованість систем національного і міжнародного права у тенденції їх змістовної монізації, або діяльність транснаціональних комерційних проєктів.

Так, моністи – прибічники світового та транснаціонального права – зазираючи у майбутнє, передбачають утворення єдиної системи правового регулювання, що має діяти у глобальному масштабі. Аналіз цих концепцій підкреслює ідею наявності наддержавної влади та світового порядку, встановленого цією владою. Саме в аспекті запобігання негативним наслідкам глобалізації, зведення їх до мінімуму, є надзвичайно важливим розвиток глобалізаційних процесів у сфері права. При цьому ключовим має бути принцип верховенства права, практична реалізація якого є єдиним гуманним засобом, здатним вирішити проблему несправедливого перерозподілу світових ресурсів.

Виділяють наступні напрямки впливу глобалізації на розвиток права: 1) ускладнення структури світового правового поля, яка включає правові системи різних рівнів і якостей; 2) зміна змістовних параметрів концепції прав людини, ускладнення її реалізації, коли на перший план висувається право на міжнародний порядок, при якому права і свободи можуть бути захищені; 3) інтернаціоналізація права як процес поглиблення взаємного впливу різних правових систем; 4) правова конвергенція (інтеграція), при якій відбувається взаємне збагачення права в різних ареалах. Формами правової інтеграції є рецепція, гармонізація, уніфікація та стандартизація права.

Л. Удовика зауважує, що в умовах глобалізації трансформаційні зміни відбуваються, насамперед у правовій політиці, правовій ідеології,

правових цінностях, правовій свідомості, правовій культурі та інших елементах доктринальної складової системи права. Вплив глобалізації на правову політику найбільшою мірою виявляється у трансформації правотворчої, правозастосовної політики, політиці судочинства, розвитку правосвідомості і правової культури населення. За таких умов особливої актуальності набуває проблема формування модернізаційної правової політики, яка визнає за пріоритети гуманізацію розвитку, збільшення соціальних інвестицій у людський капітал, поряд із творенням сучасної конкурентоспроможної держави та утвердженням національних інтересів у глобальному світі. Саме в такому напрямку має формуватись галузева правова політика.

Серед найбільш знакових рис, що характеризують процес формування глобального порядку, можна виділити підвищення впливу міжнародного права (публічного і приватного) на формування внутрішнього права; розвиток таких галузей, як екологічне та природоохоронне право; помітне розширення прав і свобод людини, що захищаються і гарантуються міжнародним правом; зміна змісту і принципів міжнародного правопорядку (наприклад, зниження значення принципу непорушності договорів – *pacta sunt servanda*, слідування доцільності на шкоду законності, еволюція норм моралі); зростання ролі правового прецеденту; розширення національної юрисдикції конкретної держави, що виходить за рамки її території (наприклад, екстрадиція); поява загальних або спеціальних органів міжнародної юстиції; зміна правового мандату миротворчих сил, структур колективної безпеки, здатних стати прообразом зовсім нового інституту – міжнародної поліції. Одним із завдань міжнародного права на перспективу буде зокрема пошук засобів і механізмів легітимації глобального порядку.

Загальний аналіз сучасних публікацій дозволяє зробити наступний висновок. Філософська модель глобалізованого права уявляється як ідеал всесвітнього примирення держав і народів. Отже, виходячи із абсолютності своїх критеріїв, філософія критично ставиться до глобалізованого права у тому його політичному вигляді, в якому воно існує зараз. Філософський ідеал глобалізованого права має природні підстави, визнає загальною і найвищою цінністю особисті права людини, а найголовнішим принципом – рівноправний і відкритий договір учасників правовідносин. У той час як національні й фінансові амбіції суб'єктів сучасного міжнародного права ставлять під сумнів соразмірну конвергенцію правових систем та справедливий договір як принцип. Реальним джере-

лом права, що претендує на глобалізованість, залишаються переважно воля й інтереси окремих членів міжнародних організацій, що мають правотворчі функції в межах світу. Однак, не дивлячись на моральні й антропологічні недоліки глобалізованого права, воно залишається найактуальнішим і суттєвим явищем європейського світу, тенденції якого вимагають осмислення, тверезої оцінки та пристосування.

Шевченко Іван

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКОЮ, 2 курс, 15 група*

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ: ПОНЯТТЯ, ВИТОКИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Після здобуття Україною незалежності нашу державу було проголошено правовою. Згодом у ст. 1 Конституції України, прийняту 28 червня 1996 року, Українська держава визнається правовою. Безперечно, наша держава ще й досі не є такою, проте положення залишилось на папері. Констатація правового статусу держави майже не віднайшла свого втілення у реальному житті пересічного українця, хоча це є першочерговим завданням як для органів публічної влади, так і для всього суспільства.

Однією із головних причин нехтування зазначеним принципом уявляється правовий нігілізм, що є рисою як громадської, так і владної свідомості водночас. Взагалі термін «нігілізм» активно використовується у наукових роботах, навчальних підручниках, засобах масової інформації, проте суть цього явища та шляхи його подолання залишаються достатньою мірою не розкритими. Тому дане питання не позбавлене актуальності, незважаючи на певний ступінь розробленості у наукових працях.

Для того, щоб краще зрозуміти цей феномен, потрібно звернутися до поняття «нігілізму» та «правового нігілізму» зокрема. Як зазначає М. Тофур, нігілізм (від лат. nihil – ніщо) в широкому розумінні – є запереченням загальноприйнятих цінностей, ідеалів, культури, моральних норм тощо. Цей термін вперше ввів німецький філософ і письменник Ф.-Г. Якобі у 1799 році.

Одним із перших європейських нігілістів був Фрідріх Ніцше. Ф. Ніцше розуміє нігілізм як повністю позбавлене ілюзій уявлення про світ. В одному зі своїх записів він сам запитує: «Що означає нігілізм?» – і відповідає: «Те, що вищі цінності знецінюються». А такими вважалися істина, добро, краса, благо у їх об'єктивному значенні.

Правовий нігілізм є різновидом соціального нігілізму. Перший характеризується свідомим ігноруванням вимог законодавства, правових цінностей, правових принципів, традицій тощо. Правовий нігілізм є формою деформації правосвідомості не тільки окремої особистості, а й суспільства, що проявляється у скептичному або навіть зневажливому ставленні до права, закону, моралі та інших соціальних регуляторів суспільних відносин. Його ознаками є юридична некомпетентність (відсутність правових знань), негативна оцінка права (заперечення його соціальної цінності), поширеність навичок і стереотипів неправової й протиправної поведінки. Такий стан притаманний кризовим суспільствам, яким зараз є українське.

Серед науковців, які досліджують даний феномен, немає єдиної думки щодо виникнення або витоків правового нігілізму. На думку одних учених, сучасний правовий нігілізм українців є історичним продовженням або закономірним наслідком правового нігілізму населення Російської імперії та СРСР. Інші вважають, що це кризове явище з'явилося після розпаду СРСР, як наслідок відмови від радянських ідеології, цінностей, порядку, права.

В цілях зменшення прояву правового нігілізму, необхідно з'ясувати причини виникнення і утвердження даного феномену. Такими причинами на сучасному етапі державотворення є економічна, політична, права та соціальна нестабільність, зміна ідеології та духовних цінностей, майже відсутня система правового виховання, надто низький рівень правосвідомості тощо. Як наслідок, нині нігілізм має своїми наслідками, зокрема, корупцію та традицію порушення прав та свобод людини і громадянина як особливо негативні його прояви, а також несправедливе судочинство, зловживання публічною владою, бюрократію, недотримання і порушення норм національного законодавства, міжнародного права, створення колізійних норм і прогалін у законотворчій діяльності, недовіру та навіть негативне ставлення до представників влади, судової системи, органів, що забезпечують правопорядок, нелегітимність влади в цілому.

Більшість сучасних теоретиків вважають, що правовий нігілізм вже є характерною рисою нашої нації, що його вже не викоринити. Адже, як зазначають західні мислителі, ми є рабами свого менталітету і культури, характерною рисою якої є правовий нігілізм. Проте, уявляється, проблема полягає у простому небажанні боротися з нігілізмом у правовій та інших формах суспільної свідомості.

Проаналізувавши низку праць науковців різних галузей знань, можна дійти наступних висновків. Дійсно, правовий нігілізм є небезпечним явищем для українського суспільства, для зменшення прояву якого є необхідним формування високого рівня правосвідомості, що можна досягти наступними шляхами: зміною й удосконаленням національної правової системи, покращенням освіти, зокрема правової, введенням спеціальних курсів правовиховної спрямованості у закладах освіти різного рівня, забезпеченням функціонування громадянського суспільства, профілактикою правопорушень, захистом прав і свобод людини і громадянина. Однак цей перелік не є вичерпним, адже проблема є комплексною та потребує відповідного підходу до її розв'язання.

Шевченко Ірина
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Господарсько-правовий факультет,
1 курс, 1 група*

РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА

У сучасному світі особливе значення в процесі підготовки юристів приділяється вивченню філософії, яка формує методологічну та світоглядну основи їх професійної діяльності. Відповідальні рішення, які приймає співробітник органів правопорядку щодо окремої особистості і державних справ, залежать не тільки від його правових знань, але й від його загальнолюдських якостей, світоглядних установок. Формуванню саме цих якостей завжди сприяло пізнання філософії.

Філософія – теоретичний світогляд, вчення, яке прагне досягнути всезагальне у світі, в людині і суспільстві. Філософія вибудовується з сумнівів і обґрунтовувань, доведень, живе у вільних дискусіях. Термін

«філософія» походить від двох грецьких слів «phileo» – любов і «sophia» – мудрість, що буквально означає любов до мудрості.

Філософський світогляд та методологічна культура мислення дозволяють юристу якісно розкривати протиріччя, що зустрічаються на його шляху, з більшою ефективністю і досягати поставлених цілей з найменшими витратами. Передусім, саме це необхідно при отриманні вивідного знання, істинність якого не забезпечується суспільною практикою. У такі ситуації практично завжди потрапляють юристи, і їм дуже часто доводиться шукати істину через цілепокладання без чітких граничних умов.

Також важливу роль в діяльності юриста відіграють функції філософії. Наприклад, виховна, критична та аксіологічна. Виховна – прищеплює інтерес і смак до самовиховання, сприяє посиленню потягу людини до самовдосконалення, творчого підходу до життя, пошуку життєвих сенсів. Ця функція розвиває в людині професійну культуру юриста.

Критична – надає оцінку всьому тому, що відбувається у світі на основі загальних уявлень, що містяться у філософії про норми та відхилення від реальних процесів, які оточують людину. Критична оцінка філософії духовного і матеріального життя вимагає вироблення мір, які направлені на те, що не задовольняє людину. Ця функція допомагає виробити закони для врегулювання суспільних відносин.

Аксіологічна – полягає в оцінюванні речей та явищ оточуючого світу людини з точки зору важливих цінностей: моральних, етичних, соціальних, духовних та ідеологічних. Мета функції – пропускання всього потрібного і непотрібного, цінного і корисного, віджитого і гальмівного через своєрідний фільтр. Цей фільтр допомагає юристу зробити правильне та об'єктивне рішення.

Я вважаю, що будь-яка людина, що володіє здатністю виділяти головне у своєму житті, буде з більшою впевненістю в себе долати труднощі приватного характеру. Яскравим прикладом моєї думки є вислів К. Маркса: «...й найгірший архітектор від найкращої бджоли з самого початку відрізняється тим, що, перш ніж будувати осередок із воску, він вже побудував її в своїй голові. В кінці процесу праці виходить результат, який вже на початку цього процесу є в уявленні людини, тобто ідеально».

Отже, філософія розвиває і дисциплінує розумові здібності, забезпечує самостійність в ході міркування, вдосконалює творчі початки людського розуму. Тверді філософські знання дозволяють юристам переконливо викладати свої думки, є важливим засобом завоювання ними авторитету і поваги серед товаришів по службі, керівництва, фахівців різного профілю.

СУТНІСТЬ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Проблема осмислення різних роду криз, які супроводжують багатоміжовий цивілізаційний розвиток, сягає сивої давнини і пов'язана, як правило, з різкими трансформаціями в житті людського суспільства: екологічними, соціальними, культурними, політичними, демографічними тощо. Серед них чільне місце займає антропологічна криза, яка в наш час набуває планетарного масштабу.

Проблема кризи, що охопила тією чи іншою мірою всі сфери культури, стає однією з ключових проблем гуманітарного знання й порушується у величезній кількості робіт найрізноманітніших учених, починаючи з ХІХ століття. Наприклад, Ф. Ніцше говорив про кризу християнської моралі, тоді як А. Швейцер – про кризу світогляду, О. Шпенглер – про кризу європейської культури, А. Тойнбі – про кризу західноєвропейської християнської цивілізації, Р. Генон – про кризу сучасного світу в цілому.

У ХХ столітті все наукове знання переорієнтувалося з вивчення процесів становлення і послідовного розвитку на дослідження трансформаційних, переломно-кризових процесів. Зокрема питання сутності антропологічної кризи та шляхів її подолання розглядається й у наш час.

К. Смирнов і Є. Коробко у своїй статті «Антропологічна криза сучасності в контексті філософії інтегрального традиціоналізму» зауважують, що антропологічна криза пов'язана з глибокою духовною дезорієнтацією сучасної людини.

О. Тарасова у статті «Антропологічна криза і фактор розуміння» зазначає, що показником розвитку кризи антропологічної є глобальна системна криза. Тому що наша свідомість не встигає за подіями і явищами. Ми не розуміємо (в кращому випадку розуміємо не зовсім), що відбувається. А раз не розуміємо, то і не можемо управляти тим, що відбувається.

Т. Лугуценко у своїй статті «Антропологічна криза в умовах трансформації сучасного інформаційного простору» говорить про те, що про-

блема антропологічної кризи пов'язана не лише з осмисленням ознак і причин критичного стану сучасної інформаційної цивілізації, але й пошуком універсальних стратегій цивілізаційного розвитку, при дотриманні яких з'явиться вірогідна можливість запобігання назріваючій антропологічній кризі.

Проблему збереження людської особистості визначають як глобальну проблему. Вона виявляє суть антропологічної кризи. Кризовий стан в існуванні людської особистості в сучасному світі пов'язаний з тим, що штучний світ, створений людиною відчужується від людини і тисне на неї.

Повноцінне людське існування неможливе поза природою. Тому відтворення реальної цінності природи є необхідною умовою подолання антропологічної кризи. Для А. Камю вихід із кризи полягає у розумінні того, що світ абсурдний, тим самим людина знаходить свободу. Для Х. Плеснера рішення антропологічної кризи міститься в культурі, тому що саме культура дозволяє протистояти небезпекам, які має в собі відкритість людини світу. Зокрема Н. Ковальчук наголошує на тому, що для вирішення проблеми антропологічної кризи людині необхідно передусім усвідомити негативні наслідки впливу людини на природу, соціум і культуру.

Безумовно проблема антропологічної кризи є вкрай актуальною. Шляхи вирішення цієї проблеми доцільно шукати на рівні філософської та філософсько-правової рефлексії.

Шеремет Таміла

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ШКЮ, 1 курс, 16 група*

СВОБОДА ЯК ПРАВОВА ЦІННІСТЬ

Свобода є чи не найбільшим здобутком з людських цінностей і надбань, та одночасно це одна з найскладніших філософських категорій, яка є невід'ємною частиною внутрішньої природи людини і дає можливість діяти відповідно до своїх намірів та бажань, а не внаслідок примусу. Свобода особистості постає як глибинний внутрішній принцип, сформований у людини розвитком світової цивілізації. Внутрішня свобода

необхідна для реалізації власних можливостей, вона надає безліч напрямків для самовдосконалення, а отже і розвитку всього суспільства.

Свобода – надзвичайно складний, багатоаспектний феномен, який пройшов тривалу революцію в історії філософської думки та був предметом роздумів багатьох вчених. Значний внесок у розвиток розуміння даної категорії зробили Бенедикт Спіноза, Жан-Жак Руссо, Вольтер, Карл Маркс, Фрідріх Енгельс, Артур Шопенгауер, Фрідріх Ніцше, Жан Поль Сартр, Карл Ясперс, Микола Бердяєв, Володимир Соловйов, Григорій Сковорода, Пантелеймон Куліш та багато інших філософів і мислителів.

Проблема свободи – це перш за все проблема вибору, яка досить широко розглядалася в історії філософії у самовизначенні та самореалізації особистості. Гегель досить критично ставився до поняття вибору, хоча й не заперечував його існування, розглядав свободу як свавільний вибір між велінням душі та інтересами людини. Філософ не вважав свободу як дещо конкретне, таке, що має чітку визначеність. Для нього свобода на кожному історичному етапі є результатом історичного процесу.

В історії філософської думки існували різні підходи до визначення свободи, шляхів та засобів її досягнення. На думку І. Шаповалової, на перший погляд, свобода схожа на своєрідний шматок глини, одержавши який можна мати будь-яку фігуру, образ відповідно до власних бажань чи уявлень. Насправді ж свобода виникає й утверджується у світі у дещо незримому, але чітко означеному образі права: у формі правопорядку, дозволів, заборон та, передусім, відповідальності. Адже відповідальність і свобода – це два нерозривні поняття. Свобода неможлива без відповідальності і обов'язку людини перед світом, у якому вона існує. Відповідальність – це неминуча ціна свободи, плата за неї.

На думку І. Дедаєвої та Л. Ярош, однією з найбільш розроблених концепцій свободи є концепція марксизму. Люди не в змозі змінити свого життя, однак вони мають певну свободу у виборі цілей і шляхів їх досягнення, оскільки в кожен момент існує не одна, а кілька реальних можливостей для їхніх дій. Чим чіткіше люди усвідомлюють свої реальні можливості, тим більше засобів для досягнення поставленої мети, а отже більший обсяг свободи.

Свобода є фундаментальною цінністю для людини, але вона повинна мати свої межі, щоб не стати свавіллям, насильством над іншими людьми та не перетворитися на неволю. Адже як сказав відомий політичний діяч М. Бакунін: «Свобода однієї людини закінчується там, де починається свобода іншої».

НИГІЛІЗМ ЯК ОЗНАКА СУЧАСНОЇ ДУХОВНОСТІ

Наприкінці п'ятдесятих років починається ера розчарування: ідеології терплять кризу, відбуваються всілякі «деконструкції» знання, процес приватизації, де модель індивіда посідає панівне становище... Але це лише симптоми хвороби, яка вразила нашу новітню сучасність – нігілізму. Нігілізм (від лат. Nihil – ніщо) – філософія, яка ставить під сумнів (в крайній своїй формі – абсолютно заперечує) загальноприйняті цінності, ідеали, норми моральності, культури. Нігілізм в загальному сенсі має на увазі під собою заперечення чи негативне ставлення до певних, або навіть до всіх сторін суспільного життя.

У західній філософській думці термін «нігілізм» ввів німецький письменник і філософ Ф. Г. Якобі. Ще Ніцше зазначав, що нігілізм – це найтяжча хвороба і найтяжче випробування нашого часу, виснаження і загибель Смислу. В той самий час М. Хайдеггер розглядав нігілізм як рух в історії Заходу, який може привести до світової катастрофи. Нігілізм виражає занепад і виродження волі до влади, яка перестає стверджувати життя і цінності творіння. Таким чином, нігілізм, у своїх явних і прихованих формах, виникає в самому осередді тієї метафізичної думки, яка створила легенди про Буття, про Сутність і про всі «потойбічні світи» (ідеї Сократа, Платона, Канта), але також і в лоні іудо-християнського світогляду. Це такий собі момент злопам'яті, нечистої совісті, провинної душі й того аскетичного ідеалу, який, зневажаючи діяльне життя, проповідує життя спотворене.

В 2-й половині 19 століття нігілістами називали представників радикальної течії різночинців-шістдесятників, які заперечували соціальні ідеї, релігійну ідеологію і проповідували матеріалізм і атеїзм. Внаслідок цього, нігілістами називали усіх представників революційних сил 60-70 років 19 століття.

В російській літературі слово «нігілізм» вперше було використано письменником Н. І. Надєждіним в значенні скептиків. Але відомим воно стало, коли І. С. Тургенєв в романі «Батьки та діти» (1862) назвав нігілістом Базарова. Через великий успіх книги, слово «нігілізм» також отримало велику відомість. Однак ніхто не прийняв цього слова офіційно.

Нігілізм, це захворювання духу й культури, можна розуміти в наші дні як наслідок розкитування основ та підвалин, що підтримували знання. Ніцше був у цьому плані добрий пророк: провістивши нігілізм, він показав розлами, що утворюються в процесі сучасного пізнання, розлами, помітні на багатьох рівнях – метафізичному, релігійному, культурному, науковому, історичному.

В певний момент людської історії явище нігілізму позначилось смертю християнського Бога та надчуттєвих ідеалів; світло цього Бога перестало тоді осявати Європу... В царині культури виникла тенденція розкитувати споруди західних категорій, які ми довго вважали незрушними: категорії буття, творіння, Божественного, тощо. На метафізичну, релігійну та метафізико-культурну «деконструкцію» накладаються глибокі розлами логіко-математичних основ та оновлення основ у фізиці.

Роблячи висновок, можна сказати, що нігілізм є проблемою людства, яку необхідно вирішити. Ні до чого гарного нігілізм не приведе, адже виникає дуже багато суперечок щодо цього світогляду. Кожна людина хоче вірити в те, що вона живе не випадково і ставить перед собою якісь пріоритети та цінності, які нігілізм спростовує.

Шилова Валерія

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ППКЮ, 1 курс, 13 група*

ПСИХОАНАЛІЗ ЗИГМУНДА ФРЕЙДА У ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА

На сьогоднішній день тема психоаналізу є дуже актуальною. Психоаналіз – це психотерапевтичний метод, розроблений Зигмундом Фрейдом. Протягом років цей феномен досліджували багато науковців, такі як Карл Поппер, Адольф Грюнбаум та інші. Послідовниками Зигмунда Фрейда стали Карл Юнг, Еріх Фромм, які частково піддали критиці його вчення й стали засновниками нової течії «неофрейдизму».

Основна ідея психоаналізу полягає в уявленнях про несвідомі психічні процеси і використання їх для аналізу у психотерапевтичних методах. Психоаналіз включає теорії загального психічного розвитку, психологічного походження неврозів і психоаналітичної терапії, будучи за-

кінченою і цілісною системою. Психоаналіз варто віднести до того напрямку неklasичної філософії, що починається філософією життя і зосереджує свою увагу на проблемах буття людини. При цьому внесок психоаналізу в цю проблему настільки значний, що без нього просто неможливо уявити сучасний погляд на людину, культуру, розуміння багатьох суспільних явищ.

Фундаментальний предмет вивчення психоаналізу – несвідомі мотиви поведінки, що беруть початок в прихованих розладах. Вони розкриваються через вільні асоціації, що висловлюються людиною. У своєму розвитку психоаналіз далеко вийшов за рамки медичної концепції, за рамки методу лікування психічних розладів, поширив свої принципи на розуміння природи людини і суспільства. І тому ми можемо розглядати його як визначену соціально-філософську концепцію, у тому числі й у юридичній діяльності. На думку Г. Д. Омелаєко: «Психоаналіз (у його найширшому розумінні) можна сприймати як повсякденну практику кожного індивіда, а саме юриста».

На мою думку, юрист сучасного зразка має бути добре ознайомлений з психоаналізом, а саме з його доречним використанням у власній професійній діяльності. Як нам відомо, мотив і мета злочину є самостійними психологічними ознаками суб'єктивної сторони, що взаємозалежні, взаємопов'язані між собою і лише у своїй єдності можуть дати повне уявлення про спрямованість поведінки особи, наприклад, корисливий мотив і корислива мета в таких злочинах, як крадіжка, грабіж, шахрайство. Процес психоаналізу полягає у вивченні та реорганізації особистості. Теоретично і практично можливо, що юрист, який має навички та досвід у використанні психоаналізу може визначити потенційного злочинця за допомогою вірно складеного психологічного портрету.

Також Фрейд використовував метод психоаналізу для пояснення різних проявів суспільного життя, застосовуючи психоаналітичну теорію до історії, релігії, моралі, культури і т.п., що у деяких випадках оберталося невірними теоретичними узагальненнями. Проте, на мою думку, якщо розумно та з певними галузевими видозмінами інтерпретувати це вчення на певну галузь людської діяльності – то у кінцевому результаті можна досягти високих результатів.

Можна зробити висновок, що тема використання психоаналізу у діяльності юриста може мати місце. Я вважаю, важливою складовою культури юриста є психологічна культура, це полягає у тому, що він повинен вміло володіти психологічними категоріями. Людина, що займа-

ється правничою діяльністю має вміти знімати напруженість чи долати психологічні бар'єри, на основі власних сформованих позитивних емоцій, виявляти професійну зацікавленість, вміло застосовувати владні повноваження. Завдяки цьому збільшується робочий потенціал, з'являється натхнення, підвищується працездатність, саморегульованість та спостережливість, активізуються пізнавальні процеси, що також допомагає юристу у його професійній діяльності.

Щеглаков Іван
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Міжнародно-правовий факультет,
1 курс, 3 група

ПРАВОСУДДЯ ЯК АЛГОРИТМ: ЛЮДИНА VS. МАШИНА

Дискусії щодо правосуддя, його методів, структури і соціального призначення завжди цікавили філософів, філософів права, політологів і юристів. Правосуддя у різні часи ставало предметом роздумів відомих філософів: Платона, Аристотеля, І. Канта, Г. Гегеля, Т. Гоббса, Б. Спінози, Ф. Достоєвського та інших.

Слово «правосуддя» означає «правильно, справедливо робити, говорити, судити». У філософсько-правовому контексті це слово означає «справедливий суд», «суд за правом» або «суд за справедливістю».

Сучасність позначається стрімким розвитком інформаційних технологій, комп'ютеризацією багатьох сфер життя. У сфері юридичних послуг можна спостерігати наявність електронних реєстрів, баз даних, що спрощують роботу юристів. Цікавим є факт існування таких сервісів як IBM Watson, що може розуміти питання людини та знаходити на них відповіді в базі даних, та «Робот-юрист», що може допомогти укласти різні процесуальні документи. Через це постає питання: чи зможе стрімкий розвиток технологій, що вже зараз зменшує потребу у професійних юристах в майбутньому замінити одну з найважливіших юридичних професій – суддю?

Хоча людина вже досить довгий час виконує роль судді, вона все ж має декілька суттєвих недоліків: здатність до підкупу, можливість фізич-

ного, політичного і морального тиску. Проте людина має і достатню кількість переваг: вона має інтуїцію, в неї досить гнучке мислення, і, що дуже важливо, в людини є певні моральні цінності та принципи, які мають важливе значення під час здійснення правосуддя.

Суддя-машина має досить багато переваг, порівняно з людиною: він є значно швидшим, до нього неможливо застосувати будь-який примус, його не можна підкупити, і він є повністю неупередженим суддею під час здійснення правосуддя. з цієї точки зору машина краще змогла б забезпечити дійсно швидший і об'єктивніший процес правосуддя.

Однак, машина має і багато недоліків, які в основному пов'язані з негнучкістю її мислення, відсутністю моральності та інтуїції. Суддя-машина не має таких рис як гуманізм, милість, співчуття до того, хто порушив закон.

Крім того, машина не може вирішувати деякі складні справи через відсутність власного життєвого досвіду, що не дозволяє їй оцінювати певні моральні ситуації або психічні стани.

Варто погодитись з Робертом Унгером Якщо, який вважає, що принцип законності буде досить складно утілити у суддю-робота. Унгер трактує цей принцип як «інтуїтивне відчуття справедливості тієї чи іншої справи». Для розуміння цього аспекту робот повинен не тільки розуміти поняття дружби, любові, вірності, прихильності тощо, але й відчувати їх, адже тільки зрозумівши те чи інше почуття, можливо отримати досвід, на основі якого робляться ті чи інші висновки.

Досить складно також уявити вирішення машиною таких питань, як можливість відпустити обвинуваченого під заставу, визначення розміру моральної шкоди та строку ув'язнення.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що комп'ютеризований мозок поки що не здатний замінити людину у здійсненні судочинства, тому що він за своїм характером залишається негнучким. Проте, цілком ймовірно, враховуючи стрімкий неупинний розвиток розумних комп'ютерних технологій, що в недалекому майбутньому вчені зможуть зробити «мозок» машин подібним до людського, надати їм властивостей системного мислення, і, як наслідок, зробити дійсно розумну суддю-машину. При цьому, однак, важливо пам'ятати, що ці інформаційні технології повинні слугувати людству задля забезпечення принципів верховенства права, об'єктивності, неупередженості та гуманності у правосудді.

СУЧАСНА СВІДОМІСТЬ – ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР

У науковій літературі під свідомістю розуміють суб'єктивну реальність, пов'язану із діяльністю мозку і його дериватами: думками, почуттями, ідеями, забобонами, науковими та поза науковими знаннями. Розвитком суспільства впливає і на розвиток всіх цих складових свідомості і в результаті, постійно відбувається трансформація, зміна поняття «свідомості», яке філософи намагаються адаптувати до вимог сучасності.

Т. Кучера зазначає, що на порозі ХХІ ст., в умовах кардинальних змін в економічній, соціальній і суспільно-політичних сферах, суспільство повертається до питання свідомості, що набирає нової актуальності у з'ясуванні впливу глобальних проблем сучасності, у межах яких відбуваються осмислення та пошук способів нейтралізації глобальних викликів, формування готовності людини до практичної участі в цьому процесі.

М. Мамардашвілі пише, що в реаліях сьогодення існує запит на грамотність, точне мислення, усвідомлення власних проблем, через уміння бути відповідальними перед собою. Тому усі глобальні проблеми: соціальні, технічні, екологічні – людина створила сама. І розв'язання їх полягає у розв'язанні головної проблеми – свідомості та самосвідомості, що мають бути націлені на формування нових світоглядних орієнтирів в осягненні дійсності, створенні моральної системи (парадигми) на засадах етики відповідальності в системі людина – людина, людина – колектив, людина – суспільство.

На думку М. Васильєва, свідомість визначається як неперехідна властивість і матеріального, й ідеального світу, а також інтерпретується як їх субстанційна єдність та багатоманітність.

Серед дослідників не існує єдності щодо структури свідомості. Згідно з поглядами В. Андрущенко, Л. Губерського, І. Надольного до складу свідомості входять знання про навколишню дійсність, відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення, цілепокладання, уява, почуття, в яких відо-

бражаються об'єктивні, зокрема суспільні, відносини. Отже, у структурі свідомості виділяються пізнавальна, емоційна, мотиваційно-вольова сфери та самосвідомість.

Ф. Шандор у своїй статті доходить до висновку, що сьогодні свідомість розглядається в нерозривному зв'язку з реальною предметною діяльністю особистості в контексті всього її соціального буття не тільки як соціальної, а й духовної істоти. Тому становлення свідомості досліджується головним чином через формування в людини самосвідомості як уміння й потреби правильно оцінювати та аналізувати поведінку й діяльність оточуючих і перенесення цих умінь на себе. Якщо за допомогою свідомості людина пізнає, сприймає навколишній світ і, певним чином, орієнтується в ньому, то самосвідомість спрямована переважно на пізнання самого себе. У свою чергу український філософ В. Малахов вважає, що «свідомість загалом характеризується здатністю людини внутрішньо дистанціюватися від наявної дійсності й шляхом її ідеального відображення пізнавати, контролювати і прогнозувати процеси, які в ній відбуваються. Оскільки потреба в такому досягненні й контролі торкається й самої людини, яка володіє свідомістю, вона стає об'єктом усвідомлення для самої себе. Самосвідомість – це є свідомість себе, передусім своєї ж свідомості».

Типові ознаки свідомості, на думку Г. Горак, зводяться до наступного: свідомість – це функція мозку, відображення дійсності, здійснюване в особливій формі, продукт суспільних відносин, оформлені в мові. Ці типові ознаки при їх розкритті доповнюються і такими рисами як активне, конструктивне ставлення до дійсності (свідомість не лише відображає дійсність, й творить її), культурний зміст, оперування смислами, значеннями, символами, почуттєва наповненість (думка існує на емоційному фоні, що відповідно забарвлює її).

Л. О. Вдовиченко пише, що свідомість сучасної людини є продуктом історії. Ті особливості, якими вона володіє, зовсім не є одвічними. Вони склалися історично і видозмінювалися в процесі історичного розвитку.

Філософське поняття свідомості є інтегруючим ключовим поняттям для аналізу взаємин людини з дійсністю, світом, характеристики однієї з фундаментальних властивостей високоорганізованої матерії, яке полягає в активній, творчій здатності людини як соціальної істоти зображувати і пізнавати об'єктивний і суб'єктивний світ у формі ідеальних образів.

АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ НІККОЛО МАКІАВЕЛЛІ

Є випадки, коли люди не надають певним речам потрібної уваги і роблячи передчасні висновки кажуть, що деякі об'єктивно актуальні ідеї та принципи не є такими. Така позиція притаманна багатьом людям по відношенню до філософії та думок італійського мислителя, філософа, письменника, політичного діяча Нікколо Макіавеллі. Є думка, що ті ідеї, які стосувалися влади та держави не змогли пройти випробування часом та застаріли. Але вони помиляються. Філософія Макіавеллі є актуальною і ми можемо спостерігати багато наочних прикладів, де так чи інакше спостерігається застосування або підкорення тим чи іншим принципам які сформував Макіавеллі у своїх працях.

Отже, давайте перейдемо безпосередньо до прикладів.

Одна з найстрашніших подій усього двадцятого століття, яка і зараз наводить жах, відбулася за певним принципом, який за сумісництвом є однією з найвідоміших цитат Макіавеллі. «Якщо вже й бити, то так, щоб не боятися помсти». Саме так і зробили американці скинувши на Хіросіму та Нагасакі дві ядерні боєголовки. Для того щоб довести що це збігається з цитатою, треба звернутися до історичних фактів.

Японія грала не останню роль у Другій світовій війні. За історичними даними у неї був один з найбільших флотів у всьому світі. Це був небезпечний ворог у руках Гітлера.

Залишаючи Японію у грі, американці могли зустріти відповідь і пошкодувати про те, що у свій час не доби́ли ворога. Тим самим ударом, після якого можна не боятися помсти вважають ядерні атаки на японські міста Хіросіма і Нагасакі, здійснені збройними силами США. Саме після цих дій була здобута перемога у війні, тобто ворог остаточно був розбитий і не міг ніяк заподіяти шкоди.

В історії можна знайти багато прикладів, але ще важливішим фактором актуальності є життєва актуальність. Хочеться поговорити на теми, які знадобляться і звичайним людям, таким як я, ви, всі ми. Ми не збираємося завойовувати держави, або ж завтра зробити державний пере-

ворот. Чим нам керуватися? Із цієї книги я виніс дві такі найбільш цікаві максими для звичайних громадян України і світу.

Перше – це «невдячні справи потрібно перекладати на інших, а вдячні справи залишати собі». І що ж це як не нагадування про те що потрібно вміти правильно делегувати свої обов'язки і повноваження. Кожен раз коли ви зіштовхуєтеся із справами, які занадто сильно витягують з вас енергію і ви розумієте що можете це комусь доручити, фрілансерам наприклад. Такі справи завжди потрібно віддавати.

Друга рекомендація або ж напуття це те, що отримується з неймовірними витратами сил утримувати дуже і дуже легко. На мою думку це твердження не тільки відповідає істині, а ще й дозволяє змотивувати себе на ще більші звершення. Воно відображає реальність. Якщо хочеш заволодіти чимось цінним, то будь готовий багато працювати. Але при цьому пам'ятай, що після цього, утримати завоювання славу, гроші і все інше швидше за все тобі буде не так важко.

Думаю, що базуючись на тих прикладах, які я навів у цій статті, можна дійти висновку, що філософія Макіавеллі є актуальною як ніколи. І на кінець, у якості додатка, хочу зазначити той принцип, який я бачу головним, який на мою думку являє собою ядро філософії Макіавеллі, але кожен з вас і я в тому ж числі повинні самі для себе вирішувати, чи є ця максима актуальною для нас: «Важливо бути милосердним, вірним своїм обіцянкам, людяним, релігійним, щирим, але в разі потреби, великої необхідності, потрібно бути готовим відмовитися від цих речей».

Яскорський Михайло

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 1 курс, 5 група*

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА ГАНСА КЕЛЬЗЕНА: НОРМАТИВІЗМ АБО «ЧИСТА ТЕОРІЯ ПРАВА»

Ставлення до наукової спадщини відомого австрійського вченого і мислителя Ганса Кельзена (1881–1973) в Україні було і залишається неоднозначним і двозначним. з одного боку, нормативізм (або «чиста теорія права») вивчається у всіх юридичних вузах і є однією з основ

сприйняття різних концепцій сутності права. з іншого боку, спадщина Кельзена в різні періоди його життя не тільки ігнорується, а й практично не вивчається – за останні два десятиліття не з'явилися жодної дисертації або монографії, присвячених маловідомим сторінкам праць Кельзена, багато наукових статей Кельзена до сих пір не переведені на Вітчизняну мову.

Будучи послідовником Марбургської школи неокантіанства в період до еміграції Ганс Кельзен створює «чисту теорію права», ґрунтуючись на філософсько-метафізичних уявленнях про правову реальність як співвідношення буття і повинності, з якого і виникає в подальшому його уявлення про логічну ієрархію правових норм на чолі з «основною нормою» – філософською конструкцією. Пізніший, «американський» період творчості Кельзена, також вимагає спеціального вивчення, оскільки саме в цей період відбувається уточнення позицій і понятійного апарату нормативістського вчення про право, яке було поширене на проблеми філософії, політології, міжнародного права.

Нормативізм відноситься до числа найбільш відомих концепцій у філософії права і аналітичній юриспруденції, що отримав також назву «чисте вчення про право». Методологічно це означало розкриття сутності права незалежно від політичних, соціологічних і психологічних чинників, які визначають соціальні та історичні підстави розвитку правової системи. Кельзен синтезував ідеї філософії неокантіанства, неопозитивізму та класичного правового позитивізму XIX століття. Тому для його теорії характерні такі принципи правового пізнання як дуалізм «належного» і «сущого»; застосування «чистого» юридичного методу, вільного від політико-ідеологічних і аксіологічних впливів; уявлення про державу як персоніфікації правопорядку; логічна ієрархія норм у правовій системі на чолі з «основною нормою» в міжнародному праві.

У «чистій» теорії права, право характеризується нормативним порядком людської поведінки і являє собою систему правових норм. Однак норма права може бути або уявним припущенням, або позитивно встановленою нормою.

Ганс Кельзен також проводить відмінність між формальною і матеріальною конституцією. Конституція – це вершина національної правової системи, «і в матеріальному сенсі слова – це зібрання норм, які регулюють створення законів». Звідси випливає, що матеріальна Конституція визначає не тільки статус державних органів і процедури законотворен-

ня, але також і зміст майбутніх законів через введення певних заборон і дозволів.

Вчення Кельзена справило глибокий вплив на теоретичні уявлення і юридичну практику в країнах Заходу. Під впливом нормативізму правознавці стали більше приділяти уваги протиріччям в праві, формуванню стрункої системи законодавства. з концепціями нормативізму пов'язано також широке поширення в сучасному світі ідей верховенства міжнародного права над законодавством держав, установа інститутів конституційного контролю (створення спеціального органу конституційної юстиції вперше було передбачено в Конституції Австрії 1920 р ., яку відредагував Кельзен).

Зміст

Вступне слово	3
Алексеєнко А. О ПРАВОСУДНОСТИ В ТВОРЧЕСТВЕ АРИСТОТЕЛЯ	4
Аліпова М. «ПРОБЛЕМА ВАГОНЕТКИ» І ТЕОРІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ	6
Амірова К. ФІЛОСОФІЯ ТА РЕЛІГІЯ	8
Андрєєва А. ОСМИСЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ У «ДЕРЖАВІ» ПЛАТОНА	9
Атаманюк Н. ПРЕДМЕТНЕ ПОЛЕ ФІЛОСОФІЇ	11
Бабенко Є. МІЖНАРОДНІ ЮРИДИЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ГІДНИЙ ЗАМІННИК МОРАЛЬНИХ ПРАВ	13
Бадалян Е. Ю. ГАБЕРМАС ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «МОДЕРН» І «ПОСТМОДЕРН»	14
Бандура Д. ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ДУХОВНОГО І ТІЛЕСНОГО В ЛЮДИНІ	16
Баранова Е. ИНОМЕРНОСТЬ КАК НОВЫЙ АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЙ ИДЕАЛ	18
Баула М. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОНТОЛОГІЧНА ОСНОВА ПРАВОСУДДЯ	20
Баширова Е. МІЙ ПОГЛЯД НА ФІЛОСОФІЮ Г. С. СКОВОРОДИ	22
Белоусова Д. СОЦИАЛЬНОЕ БЫТИЕ В ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ЧЕЛОВЕКА (НА ПРИМЕРЕ УЧЕНИЯ М. БУБЕРА)	24
Беркела Г. ВПЛИВ ФІЛОСОФІЇ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА	26
Бернацька Ж., Конохова М. ПРАВА ЛЮДИНИ, ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ І ВЛАДА	27
Бець Д. ТЕОРІЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ	31
Бігун Т. ФРАНЦ КАФКА: ТВОРЧІСТЬ АБСУРДУ	32
Білий В. ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДСТВА В СУЧАСНОСТІ	34
Білоус К. ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	36
Бісаренко А. ВИРІЗНЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	38
Борилюк Я. СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ЕЛІТАРНОЇ КУЛЬТУРИ	39
Борох Є. ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ІДЕАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ЗА ПЛАТОНОМ	41

Брюховецька А. ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ	43
Бурдай Ю. ЦІННОСТІ В ПРАВІ ТА ПРАВО ЯК ЦІННІСТЬ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР	44
Бурачєнко В. АНТРОПОЛОГІЯ ПОСТМОДЕРНІЗМУ	46
Бухолдін М. ДО ПИТАННЯ ПРО ДИНАМІКУ ЗМІНИ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ ЗА ЧАСІВ ХРЕЩЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСІ	48
Вадімов А. ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРАВА ТА ПРАВОСВІДОМОСТІ, ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З СОЦІАЛЬНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ ПРАВА ТА ЗАКОНОДАВСТВА	50
Варченко М. ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОМУ КОНТЕКСТІ	52
Васильчук Я. СЕНС І АБСУРД У ФІЛОСОФІЇ	54
Ведмидь А. О ЦЕННОСТИ ЭЛЛИНСКОЙ СОРЕВНОВАТЕЛЬНОСТИ В ЭТИКЕ НИЦШЕ	55
Вовк Е. ЯЗЫК КИНО КАК ПРОСТРАНСТВО ЗНАКОВ И СМЫСЛОВ	57
Волкова Д. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРАВОСВІДОМОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО СОЦІУМУ	60
Волович Д. ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ	61
Волчкова М. ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОВІДНОСИН ЦЕРКВИ І ДЕРЖАВИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ	63
Гайдо О. СУДДІ В НЕСПРАВЕДЛИВИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ	65
Гамаюнова В. ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМАТИКА У БАЙКАХ Г. С. СКОВОРОДИ	66
Гамбург С. ПРАВО НАРОДУ НА ОПІР: БІБЛІЙНИЙ ТА СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ КОНТЕКСТ	68
Гивєрц П. РЕШЕНИЕ НЕКОТОРЫХ ФИЛОСОФСКИХ ПРОБЛЕМ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ БАЛЛИСТИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ	70
Гладченко М. ФЕМІНІЗМ І ПСИХОАНАЛІЗ	72
Грасберг И. ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СОЦИУМА, КУЛЬТУРЫ И МОЗГА С ПОЗИЦИЙ БИОКУЛЬТУРНОГО КОНСТРУКТИВИЗМА	74
Грига В. ЮРИДИЧНИЙ ПОЗИТИВИЗМ VS. НЕПОЗИТИВИЗМ: ПОЛЕМІКА РОБЕРТА АЛЕКСІ ТА ЄВГЕНІЯ БУЛИГІНА	77
Гринченко К. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ	79
Гришукєва К. АКТУАЛЬНІСТЬ ФРЕЙДИЗМУ В НАШІ ДНІ	80
Гудєнко Д. ЧЕЗАРЕ БЕККАРІЯ ПРО ПОКАРАННЯ	82
Гусарієва Б. ДО ПРОБЛЕМИ ПРО МАЙБУТНЄ ЛЮДСТВА	83

<i>Данілова Т.</i> НАДЛЮДИНА НІЩЕ ЯК ПРОЕКЦІЯ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	85
<i>Дегтяр Ю.</i> КОСМОЦЕНТРИЗМ АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ	87
<i>Денисенко А.</i> ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ	88
<i>Денисюк Ю.</i> ФІЛОСОФІЯ ПРАВА В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ.	90
<i>Джалілова В.</i> ВПЛИВ ІДЕЇ КАТЕГОРИЧНОГО ІМПЕРАТИВУ І. КАНТА НА НОРМАТИВНО-ПРАВОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ	91
<i>Дзебчук А.</i> ІСТИНА В ПРАВІ	93
<i>Дзьобань Т.</i> ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК МОДИФІКАЦІЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ РЕАЛЬНОСТІ	96
<i>Діброва К.</i> ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРИЧИН КОРУПЦІЇ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	97
<i>Діхтяр О.</i> ФІЛОСОФСЬКІ РОЗДУМИ ПРО СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.	99
<i>Дрозда Б.</i> ТЕОРІЯ СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ ЖАН-ЖАКА РУССО	101
<i>Дуброва Г.</i> НАСИЛЬСТВО ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ПРОГРАМ МАРКСИЗМУ	102
<i>Евтушенко В.</i> СООТНОШЕНИЕ ЗНАНИЯ И ИНФОРМАЦИИ	104
<i>Єременко Є.</i> БОЖЕВІЛЛЯ НІЩЕ: ПЕЧАЛЬНИЙ ФІНАЛ ЧИ МЕТА ВСЬОГО ЖИТТЯ?	105
<i>Жижда М.</i> АГНОСТИЦИЗМ: ВТЕЧА ВІД КОНКТРЕТНОЇ ТОЧКИ ЗОРУ АБО КРИТИЧНИЙ ПОГЛЯД?	107
<i>Жихарєва О.</i> ФІЛОСОФІЯ АНАРХІЗМУ	108
<i>Журба І.</i> НАЦІОНАЛІЗМ, ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МИРУ	110
<i>Зал Д.</i> НАШІ ОБОВ'ЯЗКИ ЩОДО БІЖЕНЦІВ.	111
<i>Засядівко Ю.,</i> ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ «ІДЕАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ» ПЛАТОНА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	113
<i>Зеленська К.</i> ЗИГМУНД ФРЕЙД ТА СУЧАСНА РЕЛІГІЯ	115
<i>Іванова А.</i> ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ У СВИТОГЛЯДІ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ	116
<i>Івах Д.</i> ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА ТОЛЕРАНТНОСТІ	118
<i>Іваха Т.</i> ДЕГРАДАЦІЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	120
<i>Ігнатова А.</i> ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ І РЕФЛЕКСІЯ	122
<i>Іовіца А.</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ПРАВОСУДДЯ	123
<i>Йонда А.</i> ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	125
<i>Калашнікова Є.</i> ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЖИТТЯ В ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМІ ТА СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ	127
<i>Калімбет К.</i> ПРОБЛЕМА ПРАВ ЛЮДИНИ ТА МЕХАНІЗМІВ ЇХ ЗАХИСТУ.	130

Капліна В. АЛЬТЕРНАТИВА ПАНДЕМІЇ ЗЛА, ЯКА ВИНИКЛА В ХХ СТ.	131
Касячук Ю. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РЕЛІГІЙНОГО ФАНАТИЗМУ	133
Катеренюк В. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ КОМПОНЕНТ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ	136
Кашова М. ПОКАРАННЯ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКА РЕТРОСПЕКТИВА.	137
Кашка Д. ЧИ ПОВИННА ЕВТАНАЗІЯ МАТИ ПРАВО НА ІСНУВАННЯ?	139
Кіляр А. ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ У ФІЛОСОФІЇ	141
Клепач А. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТОТАЛІТАРИЗМУ І ДЕМОКРАТІЇ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ПІДХІД	142
Клімчук Б. ДО ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО ФЕДЕРАЛІЗМУ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС.	144
Клочко А. ІДЕЯ ПРАВА ЯК ІДЕЯ СВОБОДИ.	146
Коваленко Є. КОМОДИФІКОВАНЕ «Я» ЯК НОВИЙ ТИП ПЕРСОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.	147
Ковалишин П. ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ РЕЛІГІЇ І ФІЛОСОФІЇ У СТАРОДАВНІЙ ГРЕЦІЇ ТА КИТАЇ.	150
Коваль А. ФУНКЦІЇ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА І ЇЇ РОЛЬ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА	151
Ковтун О. ДІАЛЕКТИКА ПАМ'ЯТІ ТА ЗАБУТТЯ: СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ	153
Кондратенко В. ПОДВІЙНІ СТАНДАРТИ СУСПІЛЬСТВА ЯК ОЗНАКА ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ	156
Кондратюк В. ФІЛОСОФСЬКЕ ТА ЮРИДИЧНЕ ПРАВО НА ОПІР	157
Конопльова О. ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ СТАБІЛЬНОСТІ ПРИ СПРАВЛЯННІ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ.	159
Конюхова М. БАНАЛЬНІСТЬ ЗЛА (ЗА РОМАНОМ ХАННИ АРЕНДТ «БАНАЛЬНІСТЬ ЗЛА. ЕЙХМАН В ЄРУСАЛИМІ»)	161
Конаєва Е. О ВИРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В ФІЛОСОФІЇ ПОСТМОДЕРНИЗМА	162
Копейчикова Т. ПРО ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ	165
Корнієнко А., Погуляник І. ПРАГМАТИЗМ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ.	167
Котько К. ПРАВО І МОРАЛЬ.	169
Кравець Т. ПРАВОСВІДОМІСТЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА.	171
Кракова В. ФЕМІНІЗМ ЯК ІДЕОЛОГІЯ ЖІНОЧИХ РУХІВ.	172

Крікорова Е. САМОСВІДОМІСТЬ ТА «Я – КОНЦЕПЦІЯ» ОСОБИСТОСТІ: ОБГРУНТУВАННЯ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ З. ФРЕЙДА.	175
Кузнецова В. ТЕОРІЯ АРХЕТИПОВ КАРЛА ГУСТАВА ЮНГА	176
Кухлевський К. ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ЗНАЧЕННЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ	178
Куций В. ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ГЛОБАЛІЗМУ	180
Кушнір В. ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА І ЗАКОНУ	182
Кушніренко А. ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ БУТТЯ ЛЮДИНИ	184
Лазебна А. СИМВОЛІЗМ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ОСНОВА КОМУНІКАЦІЇ	185
Лебедєва А. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА КОНЦЕПЦІЯ ПЛАТОНА ПРО ПОКАРАННЯ ЯК ЗАСІБ ПЕРЕВИХОВАННЯ	188
Левкович О. СУЧАСНА ЕКОЛОГІЧНА КРИЗА ТА ПОШУК ШЛЯХІВ ЇЇ ПОДОЛАННЯ	190
Лешко О. ПРАВА ЛЮДИНИ VS. ПРАВА РОБОТІВ.	192
Лисенко Д. ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ	193
Ліцинська В. АНТРОПОЛОГІЧНА КРИЗА В УМОВАХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ	195
Лозова А. СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ ПРАВА ЗА СТАРОДАВНЬОЮ ФІЛОСОФСЬКО- ПРАВОВОЮ ДУМКОЮ	198
Лопошук Д. ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ І ОБГРУНТУВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	199
Макарець М. ДО ПРОБЛЕМИ КАТЕГОРІЙ «ЗЛОЧИН» ТА «ПОКАРАННЯ» КРИЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ	201
Мартін Е. КОНЦЕПТ «ЖИТТЄВОГО СВІТУ» У ТЕОРІЇ ЮРГЕНА ХАБЕРМАСА	203
Марцофей В. ПРО ВИЩІЙ ПРИРОДНИЙ ІНСТІНКТ У ВЧЕННІ Г. СКОВОРОДИ.	204
Маслій В. ЛІТЕРАТУРНО-ПРАВОВИЙ РУХ: ПРАВО «ЯК» ТА ПРАВО «В»	206
Матвейчук А. ФІЛОСОФІЯ ДИТЯЧОГО ВИХОВАННЯ В ЯПОНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ	208
Матвейчук А. ФІЛОСОФСЬКІ ТА ЕТИЧНІ ПІДВАЛИНИ ПІВДЕННОКОРЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОСТІ	210
Матвєєва О. ІНДИВІДУАЛІЗОВАНЕ СУСПІЛЬСТВО: ПРОГРЕС ЧИ РЕГРЕС	213
Матус І. СВОБОДА ЯК НАЙВИЩА ЦІННІСТЬ.	215

Мачух Д. ПРО ФЕНОМЕН ТОТАЛІТАРНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ: РАДЯНСЬКИЙ ДОСВІД ТА ВПЛИВ НА СЬОГОДЕННЯ	217
Мельник М. ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.	219
Меньшиков І. МОЛОДІЖНИЙ ЕКСТРЕМІЗМ ЯК ОДНА ІЗ ЗАГРОЗ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.	221
Мінчук К. АНОНІМНІСТЬ СУБ'ЄКТА В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ	223
Мітько М. ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ЮРИДИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ	225
Морозова А. ПРАВОВИЙ СТАТУС РОБОТІВ.	227
Мурадлі Н. СВОБОДА ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ЗМІСТ ЛЮДСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ	228
Мухомедьянов В. ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ	230
Незвінська Є. РОЗВИТОК ВЗАЄМОВІДНОСИН ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОМУ КОНТЕКСТІ	232
Нестеренко І. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВОВІДНОСИН.	233
Нестребченко Ю. МЕЖІ ЛЮДСЬКОГО У КАТЕГОРІЇ «ЛЮДИНА» КРИЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ.	235
Нечитайло Ю. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ М. ДРАГОМАНОВА. ЛІБЕРАЛЬНА ІДЕЯ В УКРАЇНІ	237
Нікітенко В. ДИЛЕМА «МИР VS. СПРАВЕДЛИВІСТЬ».	238
Ничипоренко К. ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА ЕВТАНАЗІЇ.	240
Овсієнко К. «СМЕРТЬ АВТОРА»	242
Олефіренко К. КРИЗА ІДЕНТИЧНОСТІ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ	244
Орешкін В. УЯВЛЕННЯ ПРО СУСПІЛЬНУ ЕЛІТУ: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СУЧАСНОСТІ	246
Остапенко В. ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ДОКТРИНА ДЖОНА ЛОККА.	249
Пазенко А. ОНТОЛОГИЧЕСКАЯ СПЕЦИФИКА СВОБОДЫ В ТВОРЧЕСТВЕ Н. БЕРДЯЕВА	251
Пазій С. ОБ'ЄКТИВНИЙ ДУХ: АНАЛІЗ КАТЕГОРІЙ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЗА ГЕОРГОМ-ВІЛЬГЕЛЬМОМ ФРІДРІХОМ ГЕГЕЛЕМ	254
Парасюк Є. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНЦІВ	255
Пелих З. ЛІБЕРАЛЬНІ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА	258

Петренко Ю. ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ	259
Підоненко В. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ	261
Позняк Я. РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ У СУЧАСНОМУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ.	263
Поліщук А. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ КОНЦЕПЦІЇ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ	265
Полтавець Ф. ЗАБОБОНИ І ПРИКМЕТИ ЯК РУДИМЕНТИ МІФОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ.	266
Полтавець Ю. ЕТИЧНІ ОРІЄНТИРИ В СТВОРЕННІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.	268
Пономаренко А. ПРОБЛЕМА ВИБОРУ ЦІННОСТЕЙ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ.	270
Пономарьова А. ВПЛИВ РОБОТІВ НА СВІТОСПРИЙНЯТТЯ ЛЮДИНИ.	271
Поперсинак О. ПРОБЛЕМА «ДРУГОЇ СТАТІ»	273
Пронька М. ФЕНОМЕН АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ІСТОРІЇ.	275
Пуґач А. СЕКСИЗМ КАК МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА НЕРАВЕНСТВА	276
Ревенко Д. ЗНАЧЕННЯ СУЧАСНОГО ПРОЦЕСУ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ	279
Рисухін Д. КАТЕГОРІЯ ДЕРЖАВИ У ФІЛОСОФІЇ НОВОГО ЧАСУ ЗА ТОМАСОМ ГОБЕСОМ ТА ДЖОНОМ ЛОККОМ	280
Ритова В. ЦІНА АЛГОРИТМІЧНОЇ ПОМИЛКИ	282
Рудик А. ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА ЩАСТЯ В УКРАЇНІ	284
Рудика В. СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ПРАВО» І «ВІЙНА»: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ	285
Рутвян К. СКЛАДНОЩІ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ СУЧАСНОГО УКРАЇНЦЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ.	287
Савченко І. АКТУАЛЬНІСТЬ КОНЦЕПЦІЇ ПРИРОДНОГО ПРАВА В ПРАВOROЗУМІННІ. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ДИСКУРС.	289
Садова А. ЕВОЛЮЦІЯ ФЕМІНІЗМУ У XX – XXI СТОЛІТТЯХ	291
Сало Д. ПРОБЛЕМА СВОБОДИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	292
Салюк І. ПРО СПЕЦИФІКУ МОВЛЕННЯ ВІД ПЕРШОЇ ОСОБИ У СОЦІАЛЬНОМУ СПІЛКУВАННІ	294

<i>Семененко Т.</i> ВІЙНА З ТЕРОРИЗМОМ: ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ	296
<i>Сендецька О.</i> СВОБОДА СЛОВА І ДУМКИ: ШЛЯХ ЕВОЛЮЦІОНУВАННЯ	298
<i>Сердечний А.</i> ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ ВІРТУАЛЬНОГО СВІТУ	301
<i>Себелева Ю.</i> СУПЕРЕЧКА МІЖ НОМІНАЛІСТАМИ ТА РЕАЛІСТАМИ В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ	303
<i>Сиротин І.</i> ПРАВОВІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ НАПРЯМІВ ФЕМІНІЗМУ	304
<i>Сисецька А.</i> ЦИНІЗМ: ІСТОРИЧНИЙ І АКТУАЛЬНИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ	306
<i>Склезь О.</i> «СПРАВА СПЕЛЕОЛОГІВ» Л. ФУЛЛЕРА: СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА І МОРАЛІ	309
<i>Скорик А.</i> ДИСКУРСИВНИЙ АСПЕКТ КАТЕГОРІЇ «ПРАВА ЛЮДИНИ» КРИЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФСЬКО- ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ	310
<i>Скрипник Р.</i> ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ФЕМІНІСТСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА	312
<i>Сливна В.</i> ФЕМІНІЗМ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ	314
<i>Сметаніна А.</i> ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	315
<i>Собуцька О.</i> СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ	317
<i>Соколенко В.</i> КРИЗА СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ	319
<i>Солодовникова А.</i> ПРОБЛЕМА СВОБОДИ І ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ	321
<i>Сорокіна А.</i> «КОЛІЗІЯ ЖИТТІВ» ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ПРОБЛЕМА	322
<i>Сорокопуд А.</i> ВПЛИВ ТРАНСГУМАНІЗМУ НА ПРАВА ЛЮДИНИ	324
<i>Ставнічук Г.</i> РОЗВИТОК БІОТЕХНОЛОГІЙ ЯК ФІЛОСОФСЬКО- СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ	326
<i>Стародубцева Д.</i> ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ПРАВОВА ЦІННІСТЬ	328
<i>Старожильцев І.</i> МАЙБУТНЄ КРИЗЬ ПРИЗМУ ТРАНСГУМАНІЗМУ	330
<i>Стогній О.</i> ОСОБЛИВОСТІ БУТТЯ ЛЮДИНИ У ВІРТУАЛЬНІЙ РЕАЛЬНОСТІ	331
<i>Стрижак Р.</i> ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ВРАЗЛИВОСТІ ТА ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ	333
<i>Строга Є.</i> ЗМІ ЯК ФОРМА ВПЛИВУ НА ДУХОВНІСТЬ ЛЮДИНИ ТА МАНІПУЛЯЦІЇ ЇЇ СВІДОМІСТЮ	335

<i>Суслова В.</i> ТРАНСГУМАНІЗМ: «ЗА» І «ПРОТИ»	336
<i>Такеда Н.</i> О СУЩНОСТІ ЛЮБВИ В ТВОРЧЕСТВЕ ЕРИХА ФРОММА.	338
<i>Таранчук В.</i> СУЧАСНІ ДИСКУСІЇ ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ	339
<i>Терещенко Д.</i> ВПЛИВ «ФІЛОСОФІЇ СЕРЦЯ» Г. СКОВОРОДИ НА РОЗВИТОК ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ	341
<i>Тихомирова В.</i> ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕВТАНАЗІЇ	342
<i>Тищенко О.</i> АКТУАЛЬНІСТЬ ПОГЛЯДІВ ГЕГЕЛЯ НА ДЕРЖАВУ ТА ПРАВО ДЛЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.	344
<i>Ткаченко Т.</i> МАНІПУЛЯЦІЯ СВІДОМІСТЮ: ВПЛИВ ЗМІ НА СВІДОМІСТЬ ЛЮДИНИ	345
<i>Ткачук К.</i> ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЇХ ОБ'ЄКТИВАЦІЯ: ДИЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО	347
<i>Токарева Е.</i> О СПРАВЕДЛИВОСТІ В УЧЕННЯХ ДОСОКРАТИКОВ	348
<i>Требух В.</i> СПРАВЕДЛИВОСТЬ И ПРАВО.	351
<i>Тріщина С.</i> ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПРАЦЯХ Г. ГЕГЕЛЯ	353
<i>Троян В.</i> ФОЛЬКЛОР ЯК ВИРАЖЕННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ТА ЧИННИК ЇЇ ФОРМУВАННЯ	355
<i>Улашкевич Л.</i> ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ТРАКТАТУ «ДО ВІЧНОГО МИРУ»	356
<i>Федоркова Ж.</i> «ТОЧКА ОМЕГА» КАК ВЕДУЩАЯ СИЛА ЭВОЛЮЦІЇ В ХРИСТИАНСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПЬЕРА ТЕЙЯРА ДЕ ШАРДЕНА	358
<i>Халіулліна К.</i> ПРАВА РОБОТІВ	360
<i>Харковець О.</i> ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ФІЛОСОФІВ В ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	361
<i>Хвещук Ю.</i> ВРАЗЛИВІСТЬ ЖИТТЯ У ФІЛОСОФІЇ ГАНСА ЙОНАСА.	363
<i>Хнипель Ю.</i> ОСОБИСТІСТЬ ТА ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ У ФІЛОСОФІЇ К. ЯСПЕРСА	365
<i>Хоменко А.</i> КОНЦЕПЦІЯ «СПОРІДНЕНОЇ» ПРАЦІ ЯК ОДНА ІЗ ПІДВАЛИН ЩАСЛИВОГО ЖИТТЯ	367
<i>Хоменко М.</i> ЦІННІСТЬ ПРАВА	368
<i>Чабанюк Д.</i> ДУХОВНА ДЕГРАДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ	370
<i>Чайка Т.</i> ДО ПРОБЛЕМИ ЗЛОЧИНУ ТА ПОКАРАННЯ З ФІЛОСОФСЬКОЇ ТОЧКИ ЗОРУ	372
<i>Череватюк Д.</i> ПЛАТОН ТА БЕКОН: ОПОЗИЦІЯ СИМВОЛІВ.	373
<i>Черниш Л.</i> ВРАЗЛИВІСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТ ПРАВ ЛЮДИНИ	375
<i>Чубарь С.</i> ОБОВ'ЯЗКИ СУСПІЛЬСТВА ЩОДО БІЖЕНЦІВ	376

Шабалтас К. ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	378
Шанталій К. СУЧАСНА ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА МЕТОДОЛОГІЯ В УКРАЇНІ	380
Шарапова В. ПРО СПЕЦИФІКУ МОВНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ.	381
Швая С. ДО ПРОБЛЕМИ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ	383
Шебеко О. ФУНКЦІЇ ПРАВА У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ.	385
Шевченко І. УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ: ПОНЯТТЯ, ВИТОКИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	388
Шевченко І. РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА	390
Шелівальник О. СУТНІСТЬ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ	392
Шеремет Т. СВОБОДА ЯК ПРАВОВА ЦІННІСТЬ	393
Шестак Я. НІГІЛІЗМ ЯК ОЗНАКА СУЧАСНОЇ ДУХОВНОСТІ	395
Шилова В. ПСИХОАНАЛІЗ ЗИГМУНДА ФРЕЙДА У ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА.	396
Щеглаков І. ПРАВОСУДДЯ ЯК АЛГОРИТМ: ЛЮДИНА VS. МАШИНА	398
Якуба О. СУЧАСНА СВІДОМІСТЬ – ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР	400
Яременко М. АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ НІККОЛО МАКІАВЕЛЛІ	402
Яскорський М. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА ГАНСА КЕЛЬЗЕНА: НОРМАТИВІЗМ АБО «ЧИСТА ТЕОРІЯ ПРАВА»	403

Наукове видання

ФІЛОСОФІЯ І ПРАВО

Тези доповідей
XIV Міжнародної наукової конференції
аспірантів та студентів
(23 травня 2018 року)

Відповідальна за випуск *Н. І. Сатохіна*

Підписано до друку з оригінал-макета 21.05.2018.
Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір газетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 22,4. Ум. друк. арк. 24,2.
Тираж 230 прим.

Виготовлено у друкарні ФОП Почернін В. В.
Тел. (057) 717-28-80